

SPU · FEŠRR

Fakulta
európskych štúdií
a regionálneho rozvoja

Denisa Hanáčková a kolektív

EKONOMIKA A MANAŽMENT VEREJNÝCH SLUŽIEB

Nitra 2024

Názov: Ekonomika a manažment verejných služieb

Vedúca autorského kolektívu:

Ing. Denisa Hanáčková, PhD. (13,06 AH)
Ústav európskych politík a verejnej správy
Fakulta európskych štúdií a regionálneho rozvoja
Slovenská poľnohospodárska univerzita v Nitre

Spoluautori:

Ing. Michal Cifranič, PhD. (1,50 AH)
Ústav európskych politík a verejnej správy
Fakulta európskych štúdií a regionálneho rozvoja
Slovenská poľnohospodárska univerzita v Nitre

Ing. Monika Gubánová, PhD. (1,30 AH)
Ústav európskych politík a verejnej správy
Fakulta európskych štúdií a regionálneho rozvoja
Slovenská poľnohospodárska univerzita v Nitre

doc. Ing. Loreta Schwarczová, PhD. (1,30 AH)
Ústav európskych politík a verejnej správy
Fakulta európskych štúdií a regionálneho rozvoja
Slovenská poľnohospodárska univerzita v Nitre

Ing. Maroš Valach, PhD. (1,50 AH)
Ústav európskych politík a verejnej správy
Fakulta európskych štúdií a regionálneho rozvoja
Slovenská poľnohospodárska univerzita v Nitre

Ing. Eva Žuffová, PhD. (1,30 AH)
Ústav európskych politík a verejnej správy
Fakulta európskych štúdií a regionálneho rozvoja
Slovenská poľnohospodárska univerzita v Nitre

Ing. Eva Balážová, PhD. (1,50 AH)

Recenzenti:

Ing. Marcela Chreneková, PhD.
Ústav udržateľného regionálneho a miestneho rozvoja
Fakulta európskych štúdií a regionálneho rozvoja
Slovenská poľnohospodárska univerzita v Nitre

doc. Ing. Zuzana Stoličná, PhD.
Ústav manažmentu
Slovenská technická univerzita v Bratislave

Schválila rektorka Slovenskej poľnohospodárskej univerzity v Nitre dňa 10. 12. 2024
ako vysokoškolskú učebnicu online.

This work is published under the license of the Creative Commons Attribution NonCommercial
No Derivatives 4.0 International Public License (CC BY-NC-ND 4.0).

<https://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/4.0>

ISBN 978-80-552-2813-6

DOI: <https://doi.org/10.15414/2024.9788055228136>

OBSAH

OBSAH	3
ZOZNAM TABULIEK A OBRÁZKOV	5
PREDSLOV	7
1 Úvod do problematiky verejných služieb	9
1.1 Vývoj sektora služieb	9
1.2 Prístupy k vymedzeniu kategórie „služby“ a vlastnosti služieb	13
1.3 Špecifické znaky procesov poskytovania a spotreby služieb	16
1.4 Determinanty ovplyvňujúce trh služieb	20
2 Klasifikácia služieb	22
2.1 Kategorizácia služieb na makroúrovni	22
2.2 Kategorizácia služieb na mikroúrovni	23
2.3 Kategorizácia služieb pre cenové účely	24
3 Ekonomická podstata verejných služieb	25
3.1 Vymedzenie kategórie verejná služba a jej členenie	25
3.2 Funkčná klasifikácia a funkcie verejných služieb	29
3.3 Financovanie verejných služieb	30
3.4 Transformácia vo verejných službách	31
4 Nové prístupy k manažmentu verejných služieb	33
4.1 Reformné procesy v oblasti verejných služieb	33
4.2 Alternatívne spôsoby zabezpečovania verejných služieb	37
4.3 Zmluvné zabezpečovanie verejných služieb	40
4.4 Verejno-súkromné partnerstvá	42
4.4.1 Charakteristika PPP	42
4.4.2 Formy a modely PPP	45
4.4.3 Prínosy a bariéry PPP projektov	46
4.4.4 Financovanie a vlastníctvo majetku v PPP projektoch	49
4.5 Teoretické a legislatívne východiská problematiky medziobecnej spolupráce	51
4.5.1 Definícia a význam spolupráce	51
4.5.2 Legislatívne predpoklady medziobecnej spolupráce	53
4.5.3 Formy spolupráce obcí	53
4.5.4 Finančné aspekty medziobecnej spolupráce	60
4.5.5 Dôvody spolupráce miestnych samospráv	61
4.5.6 Efekty medziobecnej spolupráce	62
4.5.7 Bariéry spolupráce obcí	63
4.6 Inovácie vo verejných službách	64
4.7 Hodnotenie efektívnosti výkonu verejných služieb	69
5 Blok odvetví spoločenských potrieb	79
5.1 Verejný sektor/Verejná správa	79
5.2 Služby obrany	83
5.3 Služby polície	88
5.4 Systém ochrany základných práv a slobôd	93
5.4.1 Služby justície	93
5.4.2 Verejný ochranca práv – ombudsman	94
5.4.3 Slovenské národné stredisko pre ľudské práva	102
6 Blok odvetví poznania a informácií	104
6.1 Služby vedy a výskumu	104
7 Blok existenčných istôt	110

7.1 Služby zamestnanosti	110
7.2 Sociálne zabezpečenie	122
8 Blok odvetví rozvoja človeka	133
8.1 Vzdelávacie služby	133
8.2 Zdravotnícke služby	144
8.3 Služby kultúry	152
8.4 Služby telesnej kultúry	154
8.5 Sociálne služby	156
II. ČASŤ	172
PRAKTIKUM.....	172
1 Ministerstvá SR a ich kompetencie.....	173
2 Sociálne poistenie, výška odvodov a výpočet čistej mzdy	178
3 Druhové členenie sociálnych služieb.....	182
4 Komunitné plánovanie/Komunitný plán	190
5 Formy zabezpečovania verejných služieb	194
6 Marketing v službách.....	200
8 Záverečné cvičenie: Aktuálne problémy v poskytovaní a zabezpečovaní verejných služieb v podmienkach SR	210
9 Seminárna práca.....	212
ZOZNAM POUŽITEJ LITERATÚRY	213

ZOZNAM TABULIEK A OBRÁZKOV

Tabuľka 1 Hrubá pridaná hodnota podľa odvetví v b. c. v mil. eur a podiel jednotlivých odvetví národného hospodárstva na vytvorenej hrubej pridanej hodnote v SR v % v roku 2022	11
Tabuľka 2 Celková zamestnanosť podľa ekonomických činností a podiel odvetví na celkovej zamestnanosti v SR v roku 2022	12
Tabuľka 3 Rozdiely medzi výrobou výrobkov a produkciou služieb	14
Tabuľka 4 Prehľad klasifikácie služieb na makroúrovni.....	23
Tabuľka 5 Viacrozmerné triedenia.....	24
Tabuľka 6 Členenie ekonomických statkov/služieb.....	27
Tabuľka 7 Charakteristika jednotlivých typov statkov/služieb	28
Tabuľka 8 Funkčná klasifikácia verejných služieb	29
Tabuľka 9 Formy spolupráce obcí	54
Tabuľka 10 Výhody a nevýhody medziobecnej spolupráce na základe zriadenia združenia obcí	57
Tabuľka 11 Výhody a nevýhody medziobecnej spolupráce na základe spoločného združenia na zabezpečovanie výkonu verejnej správy	58
Tabuľka 12 Prehľad SOÚ v evidencii Ministerstva vnútra Slovenskej republiky	58
Tabuľka 13 Výhody a nevýhody medziobecnej spolupráce na základe zmluvy	59
Tabuľka 14 Výhody a nevýhody medziobecnej spolupráce na základe založenia právnickej osoby (s. r. o., a. s.)	60
Tabuľka 15 Sumárne vyhodnotenie porušení základných práv a slobôd z doručených podnetov	98
Tabuľka 16 Rozpočet Kancelárie verejného ochrancu práv v roku 2022	99
Tabuľka 17 Podiel jednotlivých sektorov vedy a výskumu na celkových výdavkoch na vedu a výskum za rok 2021 (% HDP)	107
Tabuľka 18 Výdavky na výskum a vývoj spolu v eurách za jednotlivé kraje SR v rokoch 2018 – 2022 ...	108
Tabuľka 19 Výdavky na výskum a vývoj spolu v eurách podľa vedných oblastí v rokoch 2018 – 2022 v tis. EUR.....	108
Tabuľka 20 Počet zamestnancov výskumu a vývoja v jednotlivých krajoch SR v období 2018 – 2022 ...	108
Tabuľka 21 Výdavky na aktívne opatrenia na trhu práce.....	119
Tabuľka 22 Druhy registrovaných sociálnych podnikov	121
Tabuľka 23 Systémy sociálneho zabezpečenia v SR	122
Tabuľka 24 Dávky sociálneho poistenia	123
Tabuľka 25 Počet vyplatených dôchodkov v tis., priemerná mesačná výška dávok dôchodkového zabezpečenia v eur a objem vyplácaných dôchodkov v mil. eur v rokoch 2019-2021	124
Tabuľka 26 Výška poistného na povinné sociálne poistenie v %	127
Tabuľka 27 Príjmy a výdavky Sociálnej poisťovne v roku 2022 v mil. eur	131
Tabuľka 28 Výdavky na sociálnu ochranu v roku 2020 v mil. eur	132
Tabuľka 29 Počet MŠ, počet učiteľov v MŠ, počet tried v MŠ, počet zapísaných detí v MŠ v roku 2021	136
Tabuľka 30 Počet ZŠ, počet tried v ZŠ, počet žiakov v ZŠ rok 2021	137
Tabuľka 31 Počet gymnázií, stredných odborných škôl a konzervatórií v roku 2021	138
Tabuľka 32 Počet jednotlivých stredných škôl, počet tried, žiakov, učiteľov na gymnáziách, SOŠ, konzervatóriách v roku 2021	138
Tabuľka 33 Počet verejných, štátnych a súkromných vysokých škôl v roku 2021	139
Tabuľka 34 Vybrané ukazovatele hodnotenia výkonov vysokých škôl v rokoch 2019-2021	141
Tabuľka 35 Počet zdravotníckych zariadení (ZZ), počet lekárov v ZZ, počet postelí v zariadeniach ústavnej zdravotníckej starostlivosti a počet postelí na 1 000 obyv. v SR v rokoch 2017-2020	147
Tabuľka 36 Počet zdravotníckych zariadení za jednotlivé kraje SR v rokoch 2019-2021	147
Tabuľka 37 Celkové výdavky na zdravotnú starostlivosť v rokoch 2017-2020 v mil. eur	149
Tabuľka 38 Príjmy a výdavky zdravotných poisťovní v roku 2022 v mil. eur	150

Tabuľka 39 Potencionálne výhody a nevýhody primárnej starostlivosti	150
Tabuľka 40 Počet vybraných zariadení kultúry v roku 2022	153
Tabuľka 41 Alokácia finančných prostriedkov v oblasti športu za rok 2023 v eurách	155
Tabuľka 42 Počet zariadení sociálnych služieb v rokoch 2019 – 2021.....	160
Tabuľka 43 Počet zariadení sociálnych služieb v jednotlivých krajoch SR v rokoch 2019-2021.....	160
 Obrázok 1 Podiel verejných výdavkov za jednotlivé rozpočtové kapitoly na celkových výdavkoch ŠR SR na rok 2022 v %.....	31
Obrázok 2 Zámery a dopady transformácie verejných služieb	36
Obrázok 3 Subjekty v systéme alternatívneho zabezpečovania verejných služieb	41
Obrázok 4 Formy a typy medziobecnej spolupráce	54
Obrázok 5 Hodnotenie inovačnej kapacity organizácie – Model diamantu	68
Obrázok 6 Meranie výkonov v systéme verejnej správy.....	70
Obrázok 7 Efektívnosť a účinnosť v rámci modelu poskytovanie verejných služieb	71
Obrázok 8 Členenie národného hospodárstva podľa Pestoffa.....	80
Obrázok 9 Organizačná štruktúra verejnej správy	81
Obrázok 10 Organizačná štruktúra Prezídia Policajného zboru	90
Obrázok 11 Vývoj výdavkov na výskum a vývoj v SR z hľadiska podielu na HDP v rokoch 2011 – 2021 (% HDP).....	107
Obrázok 12 Miera evidovanej nezamestnanosti v SR v % v období 2012-2022	111
Obrázok 13 Disponibilný počet uchádzačov o zamestnanie v SR v období 2012-2022	112
Obrázok 14 Vývoj počtu sociálnych podnikov období 2012-2022	121
 Tabuľka P 1 Kompetenčná pôsobnosť jednotlivých ústredných orgánov štátnej správy SR.....	176
Tabuľka P 2 Výška poistného na povinné sociálne poistenie v %	179
Tabuľka P 3 Výpočet čistej mesačnej mzdy zamestnanca a mzdových nákladov zamestnávateľa na zamestnanca.....	180
Tabuľka P 4 Druhové členenie sociálnych služieb podľa zákona č. 448/2008 Z. z. o sociálnych službách o zmene a doplnení zákona č. 455/1991 Zb. o živnostenskom podnikaní (živnostenský zákon) v znení neskorších predpisov.....	188
Tabuľka P 5 Formy zabezpečovania verejných služieb	198
Tabuľka P 6 Celkové bežné príjmy a výdavky rozpočtu obce v eur	199
Tabuľka P 7 Celkové príjmy a výdavky na vybrané komunálne služby v eur.....	199
Tabuľka P 8 Marketingový mix	200
Tabuľka P 9 Proces segmentácie trhu, výber cieľových skupín a určenie trhovej pozície.....	203
Tabuľka P 10 Nástroje a možnosti diferenciacie.....	204
Tabuľka P 11 Segmentácia trhu verejnej služby	206
Tabuľka P 12 Legislatívne zabezpečenie verejných služieb	208
Tabuľka P 13 Okruhy problémov a opatrení v poskytovaní verejných služieb	210
 Obrázok P 1 Úrovně produktu a výkonu služby	201

PREDSLOV

Cieľom verejnej správy je zvyšovať kvalitu života občanov pri rešpektovaní zásad udržateľného rozvoja a súčasne zabezpečiť primeranosť, dostupnosť a kvalitu poskytovaných verejných služieb. Vhodne zvolená forma zabezpečovania verejnej služby ovplyvňuje hospodárnosť, výkonnosť, a tým aj efektívnosť verejnej služby. Pre uplatnenie vhodnej formy zabezpečovania služby, vzhľadom na jej charakter, musia byť vytvorené určité nevyhnutné predpoklady ako právny rámec upravujúci danú problematiku, konkurencia medzi producentmi verejných služieb, schopnosť verejných inštitúcií pružne reagovať na verejné potreby, štýl riadenia verejných organizácií rešpektujúci nové trendy v rozhodovaní a riadení vo verejnej správe. Do procesu produkcie verejných služieb vstupujú okrem verejného sektora i súkromný a neziskový sektor. Verejný sektor však na rozdiel od trhového sektora nefunguje na základe orientácie na zisk, ale na základe poskytovania služieb, ktorých zabezpečenie pre spoločnosť je otázkou verejného záujmu. Hlavným dôvodom prečo verejný sektor potrebuje zvýšiť efektívnosť svojho hospodárenia je maximalizácia úžitku, ktorý môže dosiahnuť z verejných zdrojov pri zachovaní súčasného daňového zaťaženia alebo poskytovať to isté množstvo služieb s nižšími nákladmi. Prioritne je systém inštitucionálneho, finančného a legislatívneho zabezpečenia orientovaný na spokojnosť zákazníka.

V učebnici je aplikovaný nový prístup k chápaniu poskytovania verejných služieb, ktorý vychádza z dopytového princípu a ponúka zmenu filozofie a nový pohľad na zabezpečovanie služieb. Cieľom učebnice Ekonomika a manažment verejných služieb je priblížiť problematiku inštitucionálneho, finančného a legislatívneho zabezpečovania verejných služieb v podmienkach SR a objasniť výstupy verejných politik v praxi. Zaoberá sa ekonomickou podstatou verejných služieb, úlohou verejných služieb v spoločnosti a v štáte, vývojom sektora verejných služieb, ich špecifikami a klasifikáciou služieb. Obsahom učebnice je tiež súhrn poznatkov o vybraných odvetviach verejných služieb členených do nasledujúcich blokov: služby rozvoja človeka, služby verejnej spotreby štátu a služby ostatných odvetví, konkrétne je spracovaná problematika sociálnych služieb, služieb zamestnanosti, vzdelávacích služieb, služieb vedy a výskumu, zdravotníckych služieb, služieb obrany a polície a ochrany práv a slobôd v SR.

Učebnica Ekonomika a manažment verejných služieb je zložená z dvoch na seba nadväzujúcich častí. Prvá časť pojednáva o teoretických prístupoch k ekonomike a manažmentu verejných služieb v podmienkach SR. Úvodné kapitoly sa zaoberajú vývojovými tendenciami, vymedzením, klasifikáciou, funkciami verejných služieb a novými prístupmi k manažmentu verejných služieb. Kapitoly 5, 6, 7, 8 uvádzajú rámec zabezpečovania verejných služieb a kopírujú konkrétne bloky odvetví v národnom hospodárstve, konkrétne blok odvetví spoločenských potrieb, blok odvetví rozvoja človeka, blok odvetví poznania a informácií a blok existenčných istôt. Tieto kapitoly majú jednotnú štruktúru členenú nasledovne: základný pojmový aparát a charakteristiky, inštitucionálne zabezpečenie, finančné aspekty a legislatívny rámec konkrétnej verejnej služby. Druhá časť učebnice, cvičebné praktikum, obsahuje interaktívne cvičenia, semináre pre študentov. Praktikum je koncipované tak, aby si študent mohol, po prečítaní teoretickej kapitoly, svoje nadobudnuté vedomosti prakticky otestovať v praktiku. Študenti si zvládnutie teórie a jej následné prepojenie s praxou upevňujú a dopĺňajú vo vzorových úlohách, cvičeniach a rôznych formách kontrolných otázok.

Vysokoškolská učebnica je určená pre študentov SPU v Nitre a študentom iných univerzít zameraných na štúdium verejnej správy, predovšetkým ako učebný materiál a pri spracovaní záverečných prác ako citačný zdroj. Je vhodnou odbornou literatúrou aj pre volených a výkonných manažérov subjektov verejnej správy, ktorým poskytuje prehľad o nových formách zabezpečovania verejných služieb a ich legislatívnych a finančných rámcoch. Domácim a zahraničným odborníkom pôsobiacim vo vednom odbore Verejná správa a regionálny rozvoj, ako aj v príbuzných odboroch publikácia poskytuje ucelený pohľad na problematiku ekonomiky a manažmentu verejných služieb. Učebnica je využiteľná aj v iných príbuzných študijných odboroch a v univerzitách tretieho veku.

I. ČASŤ
TEORETICKÁ ČASŤ

1 Úvod do problematiky verejných služieb

Verejné služby tvoria jeden zo základných pilierov európskeho modelu spoločnosti, pretože majú nezastupiteľnú úlohu v posilňovaní územnej a sociálnej súdržnosti. Situácia v zabezpečovaní verejných služieb v jednotlivých obciach Slovenskej republiky je rozdielna. Je to spôsobené rôznymi externými a internými faktormi, predpokladmi a podmienkami. Oblasť verejných služieb usmerňuje aj rozsiahly súbor zákonných noriem, nariadení a verejných politík, ktoré priamo alebo sprostredkované vplývajú na výkon verejných služieb. Dobré fungujúce služby v obciach sú dôležitým predpokladom spokojnosti ich obyvateľov.

Subjekt verejnej správy sa môže rozhodovať o spôsobe zabezpečovania služieb z pohľadu dopytového alebo ponukového prístupu. Ponukový prístup počíta iba s pasívnou účasťou spotrebiteľa, služby sú ponúkané občanom bez ohľadu na zisťovanie ich skutočných potrieb a o dodávateľovi rozhoduje subjekt verejnej správy. V súčasnosti sa dostáva do popredia dopytový prístup, čo znamená, že rozsah a kvalita služby sa odvíja od zisťovaného dopytu obyvateľov, pričom poskytovateľa služby si vyberá z viacerých dodávateľov a má možnosť voľby.

Jednou z podstát ekonomického prístupu k analýze a hodnoteniu spoločenských procesov, kde v užšom slova zmysle možno zaradiť aj efektívnosť výkonu verejných služieb, je použitie kritéria racionality konania zúčastnených subjektov v zmysle predstavy, že racionálna činnosť spočíva v efektívnom využití obmedzených zdrojov za účelom maximálneho dosiahnutia vytýčených cieľov, resp. požadovaných úžitkov. Znižovanie celkového objemu verejných výdavkov je zložitý politický proces, ktorého dôsledkom je a bude tlak na zvyšovanie ich efektívnosti. Efektívny výkon, ako aj samotné meranie efektívnosti výkonu verejných služieb zabezpečovaných orgánmi verejnej správy je v samotnom záujme týchto orgánov. Pri rozhodovaní orgánov miestnej samosprávy o poskytovaní verejných služieb je nevyhnutné, aby zvažovali ich efektívnosť a kvalitu, a to nielen s ohľadom na svoje potreby, ale najmä s ohľadom na spôsob, akým občania vnímajú poskytované služby, a aké skúsenosti s nimi majú. V tomto zmysle je najdôležitejší konečný efekt a kvalita verejných služieb poskytovaných občanom a ich spokojnosť ako zákazníkov.

1.1 Vývoj sektora služieb

Služby už od prvopočiatkov organizovanej ľudskej spoločnosti a deľby práce boli nevyhnutným výsledkom určitej ekonomickej činnosti, ktoré viedli k uspokojovaniu potrieb človeka. Spolu s dynamickým rozvojom hospodárstva, technológií a všeobecného poznania vzrastal aj význam služieb, ktoré sa stali jedným z dôležitých pilierov existencie človeka. Využívanie, ako aj podieľanie sa na poskytovaní služieb sprevádza celý život človeka.

Teoretický popis vývoja sektora služieb vychádza z teórií, ktoré hodnotili význam služieb v ekonomike krajín. Medzi tieto teórie patria:

- teória hospodárskych stupňov (evolučná teória),
- teória troch sektorov,
- globálne koncepcie postindustriálnych zmien.

Teória hospodárskych stupňov

Teória vznikla už v polovici 19. storočia. Filozofia teórie hospodárskych stupňov je založená na účelnom (evolučnom) priebehu vývoja hospodárstva od najnižších stupňov až k najvyšším stupňom, charakterizovanom ako „*organické chápanie*“, kde budúci stav je pokračovaním predchádzajúceho a tak smeruje k cieľu, ktorý je spoluurčujúci pre tento vývoj. Medzi služby, ktoré zohrávali v skorších vývojových štádiách úlohu patrili obchod. Význam ostatných odvetví sa dostavil až na pokročilejších stupňoch vývoja. Patrí sem aj *Teória štádií ekonomického rastu* (zakladateľ Walter Whitman Rostow), táto služby nedefinuje, ale zo strany dopytu sú služby chápané ako luxusné statky a zo strany ponuky ako predpoklad pre vyššie vývojové stupne (vyššie formy hospodárstva). Rostowova teória delí históriu na päť štádií:

1. tradičná spoločnosť, ktorá zahŕňa všetky spoločnosti až po kapitalizmus; túto spoločnosť charakterizuje nízka úroveň produktivity práce, prevaha poľnohospodárstva v ekonomike,
2. prechodná spoločnosť – podmienene sa zhoduje s prechodom k predmonopolistickému kapitalizmu,
3. obdobie vzostupu, charakterizované priemyselnými revolúciami a začiatkom priemyselňovania,

4. obdobie zrelosti – završenie priemyselňovania a vznik priemyselne vysokorozvinutých krajín,
5. obdobie vysokej úrovne masovej spotreby.

Teória troch sektorov

Predstaviteľmi tejto teórie sú A. Fischer, C. Clark, J. Fourastié. Predpoklad zákonitostí vývoja všetkých hospodárstiev z dominantného agrárneho sektora na priemyselný až k spoločnosti služieb. Medzi determinanty takéhoto vývoja sa zaraďujú na strane dopytu (Englov zákon) rast príjmov na obyvateľa, ktorý má za následok dopyt zákazníkov nielen po základných tovaroch, ale aj po priemyselných výrobkoch a službách a na strane ponuky vplyvom vedecko-technického pokroku a substitúciou pracovnej sily kapitálom dochádza k rastúcej produktivite a znižovaniu počtu pracovníkov v sekundárnom sektore, následkom čoho sa uvoľnená pracovná sila presúva do sektora služieb.

Globálne koncepcie postindustriálnych zmien

1. Dezindustrializačná téza (D. Riddleová, Blueston, Harrison)

Kríza priemyselných krajín na konci 70. rokov viedla k spomaleniu rastu a problémom v zamestnanosti. Postavenie a vážnosť sektora služieb sa berie ako zrkadlový obraz priemyselného poklesu.

2. Téza o postindustriálnej spoločnosti (D. Bell)

Vysvetľuje štrukturálne zmeny hospodárstva v kontexte zvyšujúceho sa významu služieb (ochrana zdravia, vzdelávania, potreba zotavenia a kultúry). Spája sa s pojmom spoločnosť služieb.

5 dimenzií postindustriálnej spoločnosti:

1. Charakteristický prechod od produkcie statkov k ekonomike služieb. Zvyšuje sa význam služieb. Sektor služieb sa stáva najdynamickejší sa rozvíjajúcim sektorom ekonomickej štruktúry. Má rýchlu obrátkovú schopnosť, menšiu kapitálovú náročnosť, vysokú návratnosť investícií, a preto jeho rôznorodosť a rozvoj významne ovplyvňuje koncentráciu obyvateľstva a úroveň príjmov.
2. Štruktúra povolání ako profesionalizovaných a kvalifikovaných. Všeobecne platí tvrdenie, že práca v tomto sektore je relatívne manuálne nenáročná a vyžaduje si skôr odborne kvalifikovanú pracovnú silu.
3. Centralizácia teoretických znalostí ako prameňa inovácií. V tomto sektore sa vytvára najvyššia pridaná hodnota.
4. Orientácia na budúcnosť spočívajúca v usmerňovaní technického pokroku a technológií.
5. Tvorba rozhodnutí a v rámci nej vytváranie nových intelektuálnych technológií vedie k podpore IKT odvetvia a informačnej spoločnosti.

3. Teória informačnej spoločnosti

Nadväzuje na teóriu postindustriálnej spoločnosti. Vyzdvihuje úlohu vedy a informácií pre spoločenský a hospodársky pokrok. Sektor informácií sa definuje ako odvetvie vedomostí. Podmieňuje vznik kvartérneho sektora ekonomiky, ktorý je zameraný na vedeckovýskumné činnosti, vzdelávacie aktivity, výrobu zariadení na spracovanie a prenos informácií, produkciu informačných služieb a komunikačných prostriedkov.

Kritika všetkých teórií spočívala najmä v inštitucionálnom /odvetvovom/ a nie funkčnom ohraničení sektorového členenia ekonomických činností, v úvahe o sektore služieb ako konglomeráte viac alebo menej homogénnych aktivít v koncentrácii, resp. zúženom význame služieb na tradične osobné služby konečnej spotreby.

V súvislosti s technickým pokrokom došlo k uplatneniu modernej techniky a technológií aj v odvetviach služieb a v rámci predmetnej kritiky sa poukazuje aj na dôsledky presadzovania substitučných procesov medzi službami a výrobkami spôsobujúcimi zmenu v spotrebných službách i v dopyte po nich. Používanie technických zariadení umožňuje vykonávanie aktivít typu „Do-it-your-self“ (urob si sám) v širokom okruhu činností ako je príprava jedla, údržba a čistenie odevov, interiérov a pod. Vzniká tým nový druh spotrebiteľa označený podľa Tofflera „Prosumer“ (producer and consumer). Význam služieb stúpol vo všetkých produkčných procesoch, čím sa stávajú integrálnou súčasťou ekonomiky a ovplyvňujú dynamiku celkového ekonomického systému.

Sektor služieb

Sektor služieb (terciárny sektor) predstavuje najväčší podiel na HDP a zamestnanosti vo všetkých vyspelých krajinách. Orientácia na služby zabezpečuje pre krajinu produkciu s vysokou pridanou hodnotou a značné zapojenie zamestnancov do výrobného procesu.

Krajiny ako Slovensko alebo Česko sa vyznačujú pomerne vysokým podielom sekundárneho sektora. Priemysel tvorí štvrtinu ekonomiky Slovenska. To znamená, že každé štvrté euro vyprodukované v slovenskej ekonomike pochádza z priemyslu (vrátane stavebníctva) a jeho podiel na hrubej pridanej hodnote (HPH) vytvorenej v roku 2022 dosiahol 32,11 %. Slovensko sa považuje za tretiu najpriemyselnejšiu krajinu v rámci EÚ. Vďaka tomu hlavne automobilovému priemyslu a výrobe počítačov a elektroniky. Pred nami sa umiestnila jedine ČR a Írsko. Hrubá pridaná hodnota vytvorená priemyselníkmi, je vyššia hlavne v nových krajinách únie. Vo vyspelejších ekonomikách je podiel hrubej pridanej hodnoty v priemysle na nižších úrovniach. V Luxembursku je to len cca 12 % a na Malte a Cypre zhruba 14 %. Vo Francúzsku, Holandsku či Británii je tento podiel zhruba päťnásobný. V ekonomicky vyspelejších krajinách únie je hrubá pridaná hodnota tvorená hlavne sektorom služieb. Sú to práve služby, ktoré tvoria drvivú väčšinu hospodárstva vyspelých ekonomík. V Luxembursku, na Malte a na Cypre je to viac než 84 %, vo Francúzsku či v Británii služby tvoria cca 80 % hrubej pridanej hodnoty. Ale napríklad Nemecko je taktiež výrazne priemyselnou krajinou, keďže služby tvoria 68 % hrubej pridanej hodnoty a na priemysel pripadá 31 % hrubej pridanej hodnoty (Európske noviny, 2019).

Vysoký podiel na tvorbe hrubej pridanej hodnoty SR predstavuje už aj sektor služieb. Takmer pätinu HPH v roku 2022 vytvorila oblasť zahŕňajúca veľkoobchod, maloobchod, dopravu, ubytovanie a stravovanie. Medzi významné hospodárske odvetvia s vyšším podielom na HPH patrí sektor verejnej správy, obrany, povinného sociálneho zabezpečenia, vzdelávania, zdravotníctva a sociálnej pomoci, ktorého podiel na tvorbe HPH dosiahol necelých 16 %. Len približne 2,5 % domácej pridanej hodnoty patrilo poľnohospodárstvu, lesníctvu a rybolovu (tabuľka 1).

Tabuľka 1 Hrubá pridaná hodnota podľa odvetví v b. c. v mil. eur a podiel jednotlivých odvetví národného hospodárstva na vytvorenej hrubej pridanej hodnote v SR v % v roku 2022

2022	Hrubá pridaná hodnota podľa odvetví v mil. eur	Podiel odvetví na vytvorenej hrubej pridanej hodnote v %
Hrubá pridaná hodnota podľa odvetví	97 764,90	100,00
v tom: Poľnohospodárstvo, lesníctvo a rybolov (A)	2 433,40	2,49
Priemysel spolu (B – E)	24 849,70	25,42
Stavebníctvo (F)	6 542,10	6,69
Veľkoobchod; maloobchod; oprava motorových vozidiel a motocyklov; doprava a skladovanie; ubytovacie a stravovacie služby (G – I)	18 174,40	18,59
Informácie a komunikácia (J)	5 052,60	5,17
Finančné a poisťovacie činnosti (K)	2 159,50	2,21
Činnosti v oblasti nehnuteľností (L)	11 898,40	12,17
Odborné, vedecké a technické činnosti; administratívne služby (M – N)	8 401,40	8,59
Verejná správa, obrana, povinné sociálne zabezpečenie; vzdelávanie; zdravotníctvo, sociálna pomoc (O – Q)	15 528,70	15,88
Umenie, zábava a rekreácia; ostatné činnosti (R – U)	2 724,80	2,79

Zdroj: vlastné spracovanie na základe údajov ŠÚ SR, 2023

Vo vyspelejších krajinách západnej Európy je zamestnanosť v priemysle nižšia a vyšší podiel má zamestnanosť v službách. Pre všetky krajiny EÚ ale platí, že sektor služieb zamestnáva väčšinu obyvateľstva.

V EÚ-27 pracuje v službách v priemere až 74 % zamestnancov. V SR je tento podiel na úrovni 66 %. Najviac, až takmer 84 % pracujúcich v odvetviach služieb, je v Holandsku. Nasleduje Británia s podielom cca 82 % a 80 %-nú hranicu prekročilo aj Belgicko, Malta, Francúzsko, Luxembursko či Dánsko. Slovensko, podobne ako ďalší noví členovia únie, sa nachádza na spodku rebríčka, čo sa zamestnanosti v službách týka. Podobne je na tom aj Maďarsko, ČR či Poľsko. Najnižší podiel ľudí pracujúcich v službách je v rámci EÚ v Rumunsku, a to len 47 %. Práve Rumunsko je krajinou, kde stále veľa obyvateľov pracuje v poľnohospodárstve až 23 %. Dvojciferné úrovne dosahuje podiel obyvateľov pracujúcich v poľnohospodárstve jedine v spomínanom Rumunsku, v Bulharsku (takmer 18 %) a v Grécku (cca 11 %). V ostatných krajinách je zamestnanosť v poľnohospodárstve výrazne nižšia. Najnižšia je vo vyspelých západných krajinách, v Luxembursku len 0,8 % zamestnancov pracuje v poľnohospodárskych odvetviach, v Británii a Belgicku 1,2 % a v Nemecku 1,4 % (Európske noviny, 2019). Podiel zamestnanosti v poľnohospodárstve v SR predstavuje 2,95 % (tabuľka 2).

Tabuľka 2 Celková zamestnanosť podľa ekonomických činností a podiel odvetví na celkovej zamestnanosti v SR v roku 2022

2022	Celková zamestnanosť podľa odvetví	Podiel odvetví na celkovej zamestnanosti
Podľa ekonomických činností spolu	2 427 297	100,00
Poľnohospodárstvo, lesníctvo a rybolov (A)	71 601	2,95
Priemysel spolu (B-E)	566 167	23,32
Stavebníctvo (F)	186 553	7,69
Veľkoobchod a maloobchod; oprava motorových vozidiel a motocyklov; doprava a skladovanie; ubytovacie a stravovacie služby (G-I)	617 696	25,45
Informácie a komunikácia (J)	80 135	3,30
Finančné a poisťovacie činnosti (K)	44 718	1,84
Činnosti v oblasti nehnuteľností (L)	27 496	1,13
Odborné, vedecké a technické činnosti; administratívne služby (M-N)	259 600	10,70
Verejná správa, obrana, povinné sociálne zabezpečenie; vzdelávanie; zdravotníctvo a sociálna pomoc (O-Q)	498 443	20,53
Umenie, zábava a rekreácia; ostatné činnosti (R-U)	74 888	3,09

Zdroj: vlastné spracovanie na základe údajov ŠÚ SR, 2023

Súčasný vplyv na rozvoj služieb sú najmä:

- *vysoká nezamestnanosť* – Sektor služieb je schopný prijať uvoľnenú pracovnú silu z primárneho a sekundárneho sektora. V závislosti od druhu činnosti práca v tomto sektore môže, ale nemusí vyžadovať vysokú kvalifikáciu. Povaha pracovného zaradenia predznamenáva rôznorodosť mzdového ohodnotenia a následného životného štandardu pracovníkov. Všeobecne platí tvrdenie, že práca v sektore služieb je relatívne manuálne nenáročná. V najrozvinutejších krajinách predstavuje podiel sféry služieb na tvorbe hrubého domáceho produktu viac ako 75-80 % a terciárny sektor poskytuje až 80 % pracovných miest v rámci EÚ, v SR 66 %, vyše 1,6 mil. zamestnancov (tabuľka 2). Najviac zamestnaných v rámci sektora služieb v SR je v odvetviach Veľkoobchod a maloobchod; oprava motorových vozidiel a motocyklov; doprava a skladovania, ubytovacie a stravovacie služby (25,45 %), Verejná správa, obrana, povinné sociálne zabezpečenie; vzdelávanie; zdravotníctvo a sociálna pomoc (20,53 %) (tabuľka 2).
- *služby vyžadujú nové služby* – napr. cestná doprava vyžaduje výstavbu a údržbu cestných komunikácií, ale aj servis dopravných prostriedkov, poistenie dopravných prostriedkov a iné doplnkové služby.
- *zmena požiadaviek konzumentov* – novodobé služby nie sú orientované len na priemerného, typického zákazníka, zvyšuje sa dopyt konzumentov po moderných, luxusných, komplexných službách.
- *demografické zmeny* – rastúci podiel poproduktívneho obyvateľstva zvyšuje tlak na sociálne a zdravotnícke služby, mladé obyvateľstvo naopak vyhľadáva bohatšie možnosti kultúrneho a športového vyžitia, kvalitné vzdelávacie služby.

- *zmeny v politike podpory z verejných zdrojov smerujúce k diverzifikácii činností predstavujúcich tiež klasické služby a nové služby, rešpektovať sa musia aj nové trendy v spoločnosti ako ekológia, informatizácia, rast a zmeny v spôsobe využitia voľného času.*

1.2 Prístupy k vymedzeniu kategórie „služby“ a vlastnosti služieb

K vymedzeniu kategórie „služba“ existuje niekoľko rôznych prístupov. Základné princípy, z ktorých autori vychádzajú sú:

- *podnikovo-hospodársky prístup,*
- *štatistické vymedzenie služieb,*
- *služba ako negatívna definícia k tovaru.*

1. Podnikovo-hospodársky prístup k vymedzeniu služieb

Východiskové prístupy majú rôzne zameranie, pričom sa služby môžu chápať ako (Scheuch, 1982):

- nemateriálne statky, „činnosti“ – tovarovo-teoretická formulácia
- produkované statky, t. j. k ich výrobe je nutná kombinácia produkčných faktorov (budovy, personál, zariadenia, atď.), ktorých činnosť vedie k dosiahnutiu určitého výsledku
- prvotné statky, ktoré môžu byť základom odvodených statkov (napr. letecká doprava → rezervácie leteniek/poistenie batožiny)
- reálne statky, ktorých hodnotenie sa vyjadruje prostredníctvom trhových cien.

Uvedená definícia vychádza zo špecifických charakteristík služby ako takej a súčasne zo špecifických znakov procesu poskytovania služby, špecifických znakov službového potenciálu a špecifického významu spotrebiteľa v produkčnom procese.

2. Štatistické vymedzenie služieb

Uvedený prístup vychádza z umiestnenia služby v národohospodárskych klasifikáciách OKEČ (odvetvová klasifikácia ekonomických činností) (platila od roku 1992 – 2007). Od 2008 je platná klasifikácia SK NACE. Odvetvová klasifikácia len triedi služby, ale neslúži pre potreby definovania jednotlivých služieb. Najjednoduchšie sa triedia služby podľa sektorov. Nie je možné konštatovať, že niektoré odvetvie sa skladá celé zo služieb.

Členenie služieb podľa odvetví:

- G** Veľkoobchod a maloobchod, oprava motorových vozidiel a motocyklov
- H** Doprava a skladovanie
- I** Ubytovacie a stravovacie služby
- J** Informácie a komunikácia
- K** Finančné a poisťovacie činnosti
- L** Činnosti v oblasti nehnuteľností
- M** Odborné, vedecké a technické činnosti
- N** Administratívne a podporné služby
- O** Verejná správa a obrana; povinné sociálne zabezpečenie
- P** Vzdelávanie
- Q** Zdravotníctvo a sociálna pomoc
- R** Umenie, zábava a rekreácia
- S** Ostatné činnosti
- T** Činnosti domácností ako zamestnávateľov
- U** Činnosti extrateritoriálnych organizácií a združení.

Terciárny sektor je najdynamickejší sa rozvíjajúcim sektorom ekonomickej štruktúry. Má rýchlu obrátkovú schopnosť, menšiu kapitálovú a materiálovú náročnosť, vysokú návratnosť investícií a v tomto sektore sa vytvára najvyššia pridaná hodnota.

3. Služba ako negatívna definícia k tovaru

Príkladom v tejto skupine je prístup komisie pre obchodné právo pri OSN (UNCITRAL), ktorá definuje služby ako tie statky, ktoré nemajú charakter materiálnych tovarov alebo verejných prác.

Definície služby

Služby sú natoľko rozmanité, že je ťažké nájsť pre ne vhodnú definíciu. Odborníci sa zhodujú na celom rade charakteristík, ktoré sa viažu na kategóriu služieb, pričom pri diskusiách o službách sa zhodujú len v niektorých všeobecných aspektoch, ako napr. v tom, že:

- služba je reálnou ekonomickou kategóriou,
- produkcia služieb predstavuje v súčasnosti jednu z najvýznamnejších oblastí rozvoja ekonomiky vyspelých krajín,
- poskytnutie služby sa nedá spravidla priestorovo ani časovo oddeliť, t. j. služby sa zvyčajne spotrebúvajú v tom čase a mieste, kde sa produkujú, čo vyplýva z ich nehmotnosti,
- služby sú jednou z dôležitých zložiek životnej úrovne. Zasahujú do všetkých oblastí spoločenského života a ako prvok celkovej kvality života sa stávajú jeho neodmysliteľnou súčasťou.

Podstatu služieb najlepšie vystihuje táto definícia: „Služba je akákoľvek činnosť, alebo úžitok, ktorú poskytne jedna strana druhej, je v zásade nehmotná a výsledkom nie je nadobudnutie vlastníctva. Produkcia služby môže, ale nemusí byť spojená s hmotným produktom (Kotler a Armstrong, 1998).

V súčasnej praxi trhovej ekonomiky sa za službu považuje tá ekonomická činnosť, ktorá sa produkuje prostredníctvom ekonomickej jednotky, poskytuje tretím osobám – subjektom a vykonáva platenými zamestnancami. V súvislosti s tým, že v súčasnej praxi trhovej ekonomiky sa služby započítavajú samostatne len vtedy, ak sa produkujú pre niekoho iného (tretí subjekt a nie pre priamu spotrebu výrobcu) a dostávajú sa k zákazníkovi prostredníctvom trhu, sa stávajú tovarom rovnako ako výrobky. Na druhej strane v rámci prebiehajúcej ekonomickej diskusie o službách sa vyskytuje aj požiadavka zistiť a dokázať stieranie rozdielu medzi hmotnými statkami a službami. V praxi sa služby stávajú integrujúcim činiteľom ekonomického systému, sú komplementárnym produktom, a teda významnou zložkou komplexného balíka.

V literatúre existuje viac vymedzení rozdielov alebo spoločných javov výrobu a služby. Existuje pomerne málo tzv. čistých výrobkov alebo čistých služieb. Každý produkt možno označiť ako určitý hybrid výrobu a služby.

V škále od výrobu po službu možno určiť aj nasledovné štyri skupiny produktov, pri ktorých sa prechádza od hmotného produktu až po čistú službu:

- Výrobok, čistý materiálny statok, ktorý nie je sprevádzaný žiadnymi službami (cukor, mydlo, soľ).
- Výrobok ako hlavná súčasť produktu so sprievodnými službami dotvárajúcimi hlavný produkt, služba sprevádza produkt ako jeho nehmotná súčasť (nábytok, ktorý sa inštaluje u zákazníka).
- Služba ako hlavná súčasť produktu so sprievodnými výrobkami, výrobky umožňujú hlavnú službu skvalitniť (jedlo počas letu v lietadle, časopis v čakárni).
- Čistá služba predstavuje ponuku čistej služby, napr. vzdelávanie, poistenie, lekárska starostlivosť. Služba neobsahuje materiálne prvky.

Obchodovanie so službami v národnej ekonomike i v medzinárodnom meradle nadobúda v súčasnosti značné rozmery. V tejto súvislosti sa vynára otázka, či sú služby odlišné od výrobkov v ekonomickom chápaní. Ak vychádzame z faktorov dopytu, tie sú sčasti spoločné pre výrobky i služby. Veď rovnako producenti výrobkov ako aj služieb sa usilujú o získanie príjmov zákazníkov. Ak berieme do úvahy charakter produkcie, tak v prípade výrobkov ide o masovú produkciu pre anonymného zákazníka a v prípade služieb zase o individuálnu produkciu pre adresného zákazníka. Hoci sa tieto krajné črty priemyselnej produkcie a produkcie služieb môžu do určitej miery stierať, predsa len služby majú špecifické vlastnosti (črty), ktorými sa odlišujú od výrobkov. Z ekonomického hľadiska si zasluhujú pozornosť, pretože ovplyvňujú aj postupy manažmentu a marketingu služieb. Typické rozdiely medzi výrobkom a službou, a tým aj ich produkciou sú uvedené v tabuľke 3.

Tabuľka 3 Rozdiely medzi výrobou výrobkov a produkciou služieb

Výroba výrobkov	Produkcia služieb
Produkt konkrétny	Nehmotný produkt
Vlastníctvo sa mení pri nákupe	Vlastníctvo sa vo všeobecnosti nemení
Produkt sa môže ďalej predat	Nemôže sa ďalej predat
Produkt môže byť pred kúpou predvedený	Obyčajne nemôže byť efektívne predvedený (neexistuje pred kúpou)

Produkt sa môže skladovať u predávajúceho kupujúceho	Nemôže byť skladovaný
Výroba predchádza spotrebe	Produkcia a spotreba sa časovo stotožňujú
Výroba, predaj a spotreba sa miestne odlišujú	Produkcia, spotreba a často aj predaj sú priestorovo spojené
Výrobok sa môže prepravovať	Nemôže sa prepravovať (aj keď producenti môžu)
Je možný nepriamy kontakt s klientom	Klient sa priamo zúčastňuje produkcie Vo väčšine prípadov je priamy kontakt
Môže sa exportovať	Obyčajne sa nemôže exportovať (s pomocou materiálneho nosiča áno) – alebo ako systém služieb

Zdroj: vlastné spracovanie, 2023

Špecifické znaky/vlastnosti služieb

Medzi špecifické znaky služieb patria:

1. nemateriálny charakter služieb,
2. neskladovateľnosť služieb,
3. netransportovateľnosť služieb,
4. komplexnosť služieb,
5. variabilita služieb, neopakovateľnosť služieb, resp. len relatívna opakovateľnosť procesu poskytovania služby,
6. charakter vlastníctva.

1. Služba má *nemateriálny, nehmotný, nehmateľný charakter*. Táto vlastnosť je charakteristickým znakom služieb. Nemateriálny charakter služieb sa veľmi často používa ako rozlišovací znak medzi službou a materiálnym statkom. Výsledkom procesu poskytovania služby nie je statok, ale zmena objektu, na ktorý služba pôsobí. Zmena objektu sa môže prejaviť až po určitom čase. Pri *osobných službách* sa menia niektoré vonkajšie, ale aj vnútorné znaky osoby (človeka), ktorý je objektom poskytovania služby. Pri *vecných službách* sa najčastejšie obnovuje alebo zvyšuje úžitková hodnota materiálneho predmetu. Napr. objektom môže byť osoba (študent), ktorého ovplyvňujeme vzdelávaním a po určitom odstupe získa potrebné vzdelanie. Hmotné statky sú iba nástrojom a služba výkonom (napr. univerzita – vzdelávanie). Kupujú sa vlastne procesy (oprava auta), zážitky (návšteva divadla) alebo úspora času (stravovacie služby) a nie konkrétne produkty.

Táto vlastnosť služieb spôsobuje pre zákazníka vyššie riziko pri rozhodovaní sa o nákupe služby. Nemá dobrú možnosť vopred hodnotiť nakupovanú službu, preto do procesu rozhodovania vstupujú viac také faktory, ako je dôvera k podniku ponúkajúcemu služby, renomé podniku, vnímanie profesionality pracovníkov podniku a niekedy aj interiér, kde sa služby poskytujú. Služby nie je možné vnímať všetkými zmyslami, keďže si ich zákazníci nemôžu prezrieť, uchopiť, cítiť či vopred vyskúšať. Preto by informácie o službe mali byť zamerané skôr na zdôrazňovanie úžitku, ktorý kupujúci očakáva, namiesto opisovania priebehu služby.

2. *Neskladovateľnosť služby* vyplýva z nemateriálnosti služieb. Má veľký vplyv na možnosť rovnomerne uspokojiť kolísavý dopyt a efektívne využiť kapacity poskytovateľov služby. Znamená to, že spotrebiteľ služby môže túto službu vyžadovať len v momente, v ktorom je služba produkovaná, poskytovaná. Produkcia a spotreba služby sú časovo totožné. Napr. kaderník urobí účes, hotelier disponuje ubytovacím potenciálom. Tieto potenciály sú k dispozícii k určitému časového okamihu a prepadnú, ak sa nevyužijú. Prázdne hotelové izby, nevyužitie lístky do kina, preventívne prehliadky u lekára sa nedajú odložiť alebo skladovať, prípadne prenášať. Toto spôsobuje, že u služby distribučné kanály neexistujú, alebo len veľmi krátke. Z neskladovateľnosti služieb vyplýva potreba intenzívnej koordinácie medzi výrobou a dopytom, potreba flexibility pri plánovaní kapacity, nutnosť manažmentu krátkodobého usmerňovania dopytu, potreba vysokej dostupnosti služieb dennej spotreby a požiadavka priestorového oddelenia služieb s malou frekvenciou.

3. S neskladovateľnosťou služieb úzko súvisí aj ich *netransportovateľnosť*. Keďže produkcia a spotreba služieb sú priestorovo a časovo spojené a žiadna služba nemôže byť konzumovaná inom mieste ako je vyrobená, nie je potrebné služby skladovať ani prepravovať z miesta produkcie do miesta spotreby.

4. Súčasný konzument služieb vyžaduje kvalitne a komplexne uspokojený dopyt po službách, t.j. *komplexnosť služieb*. Pri poskytovaní služieb dochádza ku tlaku na prispôbovanie sa individuálnym

požiadavkám a prániam spotrebiteľov, čo vedie k diverzifikácii ich zabezpečovania a poskytovania. Ponuka služby zákazníkovi pozostáva zo základných a doplnkových služieb. Napríklad konzument služieb cestovného ruchu vyžaduje popri ubytovacích a stravovacích možnostiach aj doplnkové služby ako kultúrno-spoločenské, športovo-rekreačné služby, kúpeľné a wellness služby, kongresové, sprievodcovské služby, agroturistiku a ďalšie.

5. Charakter služby, jej kvalita, priebeh procesu poskytovania služby má *jedinečný a neopakovateľný charakter*. Poskytovateľ služby môže tú istú službu poskytnúť ďalšiemu zákazníkovi, avšak nepôjde o identickú službu. Variabilita služby je spôsobená tým, že sa prepája momentálny stav, požiadavka službového potenciálu a objektu poskytovania služby.

6. Kým pri výrobkoch sa vlastníctvo mení pri nákupe, u služieb sa *vlastníctvo vo všeobecnosti nemení*. Kupujúci má k službe len dočasný prístup, čiže čo je vlastnené, je výhoda zo služby, nie samotná služba (napr. dovolenka).

1.3 Špecifické znaky procesov poskytovania a spotreby služieb

Procesy poskytovania a spotreby služieb sa vyznačujú určitými špecifickými znakmi:

1. priamy kontakt pri poskytovaní a spotrebe služieb,
2. možnosť prepojenia výrobných faktorov na územia,
3. potreba kooperácie službových potenciálov,
4. možnosť modifikácie služby v procese produkcie a spotreby,
5. prítomnosť iných spotrebiteľov pri hromadnom poskytovaní služieb,
6. špecifické nároky na pracovnú silu poskytujúcu služby,
7. špecifické ľudské a materiálne prostredie ponuky služieb.

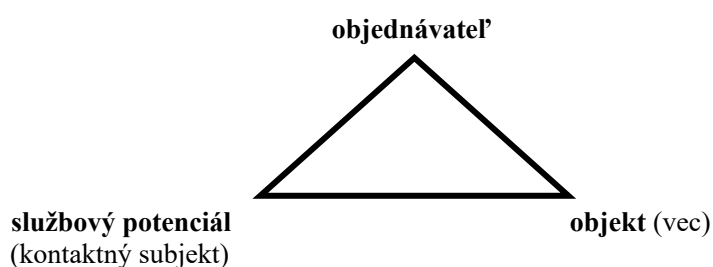
1. väčšinou priamy kontakt pri poskytovaní a spotrebe služieb, kde pôsobia tri základné faktory:

- **objednávateľ** – subjekt, ktorý vyžaduje poskytnutie služby alebo poskytnutie služby financuje. Tieto procesy môžu byť za určitých okolností oddelené, napr. v prípade žiaka základnej školy ako objektu výchovno-vzdelávacieho procesu. Jeho štúdium financujú rodičia a štát.
- **službový potenciál** – zabezpečuje miestnu a časovú prítomnosť služby. Jeho základnými zložkami sú pracovníci, vybavenie miesta poskytovania služby, použité pomôcky, prípadne aj prostredie ako také.
- **objekt** – osoba alebo vec, u ktorej vplyvom procesu poskytnutia služby dochádza k zmene určitej vlastnosti okamžite alebo s určitým časovým odstupom.

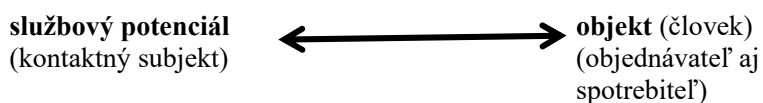
Nemateriálny charakter služieb spôsobuje, že proces produkcie služieb je zároveň aj procesom ich spotreby. Znamená to, že služba vzniká a spotrebúva sa na jednom mieste a v konkrétnom časovom momente, kde musí byť prítomný službový potenciál (subjekt), ktorý službu poskytuje, ako aj objekt, ktorý službu spotrebúva. Medzi subjektom a objektom vznikajú (v závislosti od poskytovanej služby) viaceré možné druhy vzťahov (najmä vo vzťahu, či ide o osobnú alebo vecnú službu).

Obidve skupiny služieb je možné v zjednodušenej podobe znázorniť schematicky.

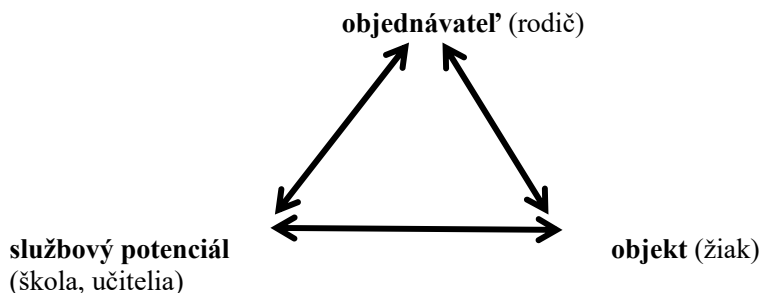
Proces poskytovania vecnej služby, napr. pri oprave auta vystupuje opravár ako službový potenciál, ktorý pôsobí na objekt – auto:

Proces poskytovanie osobnej služby, napr. pri zdravotníckych službách vystupuje lekár ako službový potenciál, ktorý pôsobí na pacienta vystupujúceho v pozícii spotrebiteľa a objednávateľa služby súčasne:

Proces poskytovania osobnej služby so sprostredkovateľom, napr. v základnom školstve, pri ktorom žiaka zastupuje rodič:

2. možnosť prepojenia výrobných faktorov na územia

Poskytovanie a spotreba služieb sú často viazané na typické prvky územia. Tento aspekt sa prejavuje napr. v oblasti cestovného ruchu, pri niektorých ďalších službách voľného času. Nie je možné poskytovať služby spojené s lyžovaním v oblasti, kde nie je sneh alebo potrebný svah. Rovnako nie je možné zriadiť termálne kúpele v oblasti bez termálnej vody. Jedinečnosť určitého prvku územia je veľmi často faktorom generujúcim vznik dopytu a ponuky po službách.

3. potreba kooperácie službových potenciálov

Úspešnosť poskytovania služby je veľmi často podmienená komplexnou ponukou. Súčasný konzument služieb je veľmi náročný, požaduje celý balík služieb, preto producent služieb môže ponúknuť na trhu aj dodatočné výhody, ktoré siahajú za rozsah vnímaných služieb, teda doplnkové služby. Doplnkovými službami uspokojuje dodatočné potreby zákazníkov, ale najmä odlišuje predmetné služby od konkurencie.

4. služba sa môže v procese produkcie a spotreby modifikovať

Producent musí ku každému spotrebiteľovi pristupovať individuálne a reagovať na jeho požiadavky, na zmeny vonkajších podmienok a na svoje konkrétne možnosti. Procesy prispôsobovania produktu sú pri službách bežné a je nutné ich akceptovať.

5. prítomnosť iných spotrebiteľov pri hromadnom poskytovaní služieb

Proces produkcie a spotreby služieb má veľmi často hromadný charakter – verejná doprava, vzdelávanie, divadelné predstavenie a pod. V tomto prípade je spotreba služby a prínos z jej spotreby u jednotlivca v značnej miere ovplyvňovaný, prípadne aj podmienený spotrebou iných zároveň prítomných osôb.

6. špecifické nároky na pracovnú silu poskytujúcu služby

Žiadna služba nemôže byť vyrobená bez špecifických schopností jej poskytovateľa. Faktor priameho osobného kontaktu vytvára značný tlak na kvalifikáciu a schopnosti pracovnej sily, predovšetkým u tých pracovníkov, ktorí sú súčasťou kontaktného subjektu. V niektorých odvetviach služieb – vzdelávanie, zdravotníctvo, informatika, poradenstvo a pod. je nevyhnutná vzdelanostná úroveň pracovníka podstatne vyššia ako bežný štandard. Poskytovanie služieb si popri vysokých nárokoch na vzdelanie často vyžaduje aj špecifické osobné vlastnosti:

- osobitné schopnosti – vystúpenie známeho umelca je vlastne službou spojenou s doplnkovým statkom, ktorým je meno a popularita (spevák)
- osobitné zručnosti (lekár)
- špecifické prístupy k spotrebiteľovi (ochota, úsmev a pod.).

7. špecifické ľudské a materiálne prostredie ponuky služieb

Dôležitú úlohu zohráva okolie služby a materiálne pomôcky. K nim patria predovšetkým tieto prvky:

- miesto, budovy a priestory, v ktorých sa služba poskytuje,
- stav okolia miesta poskytovania služby,
- estetická stránka interiérov,
- používané technológie,
- vybavenie poskytovateľa služby prístrojmi a pomôckami,

- modernosť prístrojov a pomôcok,
- reprezentatívnosť a prvý dojem prostredia služby,
- materiálne produkty spojené so službami,
- pomôcky a predpoklady podporujúce poskytnutie služby a pod.

Proces ponuky služieb

Pri charakterizovaní ponuky služby je potrebné zobrať do úvahy tieto faktory:

- **subjekty**, ktoré sú činné na strane ponuky
- **prostredie služby a materiálne pomôcky**
- **externý faktor** – osoby alebo objekty zákazníkov, ktoré sa podieľajú na poskytovaní služby
- **procesy**, ktoré zmysluplne spájajú uvedené dimenzie pôsobením kombinácie faktorov.

Subjekty

Sú základným prvkom pri produkcii ako aj pri dodávke väčšiny služieb a vo vzrastajúcej miere sa stáva súčasťou diferenciácie firmy od konkurencie, kreativity, pridanej hodnoty a rozvinutej konkurencie a uľahčuje vzájomnú interakciu medzi poskytovateľom služieb a zákazníkmi. Tento faktor je určený prostredníctvom odborných znalostí, schopností, zručností, skúseností, správania a prostredníctvom počtu osôb. Podstata niektorých služieb spočíva v produkčnom faktore „človek“. Práve tento fakt vedie v oblasti služieb k množstvu problémov, charakterizovaných týmito znakmi:

- komplikovaná štandardizovateľnosť výsledku a kvalitatívne výkyvy pri poskytovaní služieb,
- zánik možnosti vykonať službu pri vylúčení poskytovateľa z procesu produkcie, ak ide o schopnosti späté s osobami,
- prirodzená obmedzenosť schopnosti jednej osoby, ak nie je možné ďalšie delegovanie,
- obmedzená schopnosť expanzie podniku, keď pri schopnostiach spätých s osobami nie je možné vytvorenie ďalších filiállok (napr. nedostatok profesorov pre vytvorenie ďalšej fakulty),
- vysoké nároky na spôsoby hodnotenia kvality, pretože schopnosti osôb musia byť popísané viacrozmernými vlastnosťami. Je možné pochybovať, že by hodnotenie vykonané zákazníkom, ako externým prvkom, bolo objektívne a malo požadovanú úroveň, pretože je podmienené subjektívnymi dojmami (napr. laik hodnotí výkon lekára alebo advokáta, študent vyučovanie).

Prostredie služby a materiálne pomôcky poskytovania služieb

Vytváraním prostredia môže ponúkajúci zabezpečiť optimálne predpoklady pre svoje služby a proces ich poskytovania. Tým môže zákazníkovi sprostredkovať dojmy o svojich schopnostiach bez toho, že by mu poskytol službu. Tieto dojmy však môžu byť aj negatívne, takže zákazník môže od požiadavky poskytnutia služby odstúpiť.

Zákazník sa často rozhoduje či službu využije alebo nie, podľa toho ako vníma vzhľad a vybavenie miesta poskytovania služby.

Druhy prostredia členíme na základe viacerých kritérií:

- a) **základné** – tvorí podstatnú časť služby – celkový vzhľad a interiér (hotela), vybavenie priestorov (banky), typy vozidiel v požičovni automobilov. Tieto vytvárajú image podniku služieb.
- b) **periférne** – súčasť služby, nemá vlastnú hodnotu, dopĺňa a skvalitňuje základné prostredie (v hotelovej izbe telefónny zoznam, otvárač fliaš).

Iné kritérium pre hodnotenie miesta, rozdelenie prostredia:

- a) **vonkajšie** – to čo zákazník vníma (tvar budovy, vonkajšie osvetlenie, či je alebo nie je k dispozícii parkovisko).
- b) **vnútorné** – vytvárané a charakterizované pomocou viacerých prvkov:
 - osvetlenie – kľúčový prvok pri určitých službách,
 - farby – silne útočia na náš zrak, môžu evokovať náladu, dotvárajú samotný priestor poskytovania služby,
 - značenie – symboly, označenie – výrazný prvok komunikácie, ich vzhľad, umiestnenie, farba, typ písma, úzko súvisia a majú veľký význam – pomáhajú a uľahčujú zákazníkovi orientáciu,
 - zvuk – pozadie tvorby atmosféry, môže byť ako hudobná kulisa,
 - vetranie, klimatizácia,
 - usporiadanie nábytku.

Spotrebiteľ ako „externý faktor“

Každý, kto ponúka svoje špecifické služby, si musí byť vedomý úlohy a významu zákazníka. Musí rozhodnúť ako flexibilne chce alebo môže reagovať na prania zákazníkov a čo musí spotrebiteľ vykonať pred, počas a po spotrebe služby.

Význam externých faktorov je pri určovaní potenciálnej ponuky (napr. pri vyučovaní) veľmi dôležitý. Ak chce študent dosiahnuť čo najväčší úžitok z prednášok, cvičení alebo seminárov, tak sa musí k tomu motivovať predovšetkým sám.

Procesy

Predstavujú všetky činnosti, postupy, mechanizmy, pomocou ktorých sa služba vytvára a dostáva k zákazníkovi. Ich úroveň vo veľkej miere ovplyvňuje rozhodnutie zákazníka o opakovanom využívaní danej služby. Sledovanie a analýzy procesov poskytujúcich služieb zefektívňujú produkciu služby a robia ju tak pre zákazníka príjemnejšou. Procesy poskytovania služieb ovplyvňuje predovšetkým neoddeliteľnosť služieb od zákazníka a ich pomínutelnosť. Interakcia medzi zákazníkom a poskytovateľom služby sa prejavuje ako rad určitých krokov. Podľa počtu týchto krokov hodnotíme zložitosť, komplexnosť procesu poskytovania služieb. Možnosť voľby, spôsobu poskytovania služby vyjadruje rôznorodosť procesu poskytovania služby. Ak nefungujú procesy, nefunguje nič pri poskytovaní služieb. Automatizáciou služieb sa odbreňujú pracovníci a majú väčší priestor venovať sa zákazníkom.

V tomto smere je možné spomenúť ako znak napr. *faktor času*, s ktorým sú spojené dve kategórie ponuky:

- ponuka služieb, pri ktorých *úžitok pre zákazníka spočíva v úspore času* (systém rýchleho občerstvenia, internet – banking, vyvolanie fotografií za 1 hodinu, oprava obuvi na počkanie a pod.).
- ponuka služieb, ktoré *poskytujú svojou podstatou zákazníkovi rozptýlenie a strávenie času* (návšteva divadelného predstavenia, obed v reštaurácii).

Pre poskytovateľa služby vzniká problém hlavne pri stanovení, ako spotrebiteľ vníma faktor času. Zákazník neposudzuje čas poskytovania služby presným meraním, ale len subjektívne. Preto pre poskytovateľov nie je ľahké vyhovieť požiadavkám zákazníka na čas, napr. bolestivý prípad u zubára, v prípade dohodnutej schôdzky počas obedňajšej prestávky, očakávanie okamžitého vybavenia a straty najmenej času.

Dopyt po službách

Dopyt po službách vzniká špecifickým spôsobom, predovšetkým z titulu kvalitatívnej alebo kvantitatívnej nemožnosti objektu (spotrebiteľa, zákazníka) zabezpečiť spotrebu služby samoprodukciou, prípadne tento dopyt môže byť generovaný ekonomickými rozhodnutiami. Rozhodovanie o dopyte môže vyplývať:

- zo špecifických schopností a možností zákazníka – vlastná produkcia služby nie je možná buď z pohľadu požadovanej kvality, požadovaného rozsahu alebo množstva,
- z existencie náhodných a krátkodobých problémov ako napr. porucha, havária,
- z titulu nedostatočného vybavenia objektu (chýbajúce materiálne vybavenie),
- z možnosti dosiahnuť špecifické podmienky pri spotrebe (anonymita, kontakt s iným subjektom, ktorému dôveruje),
- z právneho podkladu – tzv. povinná, vynútená spotreba (povinná školská dochádzka, povinné očkovanie, povinné kontroly na STK a pod.).

Dopyt má najčastejšie spontánny, individuálny charakter a je podmienený vonkajšími podmienkami.

Pojmom zákazník sa označuje subjekt, ktorý nakupuje službu od producenta. Môžu to byť inštitucionálni (podniky, firmy, organizácie) alebo koneční spotrebiteľia (domácnosti a jednotlivci).

V zmysle komplexného prístupu k charakteristike spotrebiteľa môžeme rozlišovať:

1. poznávacieho (informovaného) spotrebiteľa – o kúpe sa rozhoduje na základe informácií v zmysle „čo kúpiť“
2. učiaceho sa (skúseného) spotrebiteľa – spotrebiteľské správanie je determinované individuálnou odozvou na rôzne podnety, je to vzťah medzi skúsenosťou a následným správaním.
3. pocitového (štýlového) spotrebiteľa – spotrebiteľovo správanie je mimo akejkolvek formy spotrebiteľskej skúsenosti a je nepredpovedateľné.

Skutočné rozhodnutie o kúpe služby spotrebiteľom má povahu postupnosti krokov a riešených úloh smerujúcich k získaniu želaného výstupu. Ide o spoznanie potreby, identifikáciu alternatív, samotný nákup, ponákové hodnotenie.

Správanie sa spotrebiteľa je ovplyvnené týmito základnými determinantmi:

1. ekonomickými – disponibilné príjmy,
2. časovými – viazaný a neviazaný, plánovaný a neplánovaný,
3. poznávacími – základom je poznávanie ako schopnosť spracovať získané informácie a na ich základe spoznať a využiť špecifiká služby,
4. ostatnými – osobná skúsenosť, proces vnímania a formovanie postoja spotrebiteľa.

Situácia, keď spotrebiteľ prichádza do kontaktu s poskytovateľom služby, je rozhodujúca kvôli tzv. momentu pravdy. Je to okamih, keď spotrebiteľove očakávania, získané informácie a skúsenosti sa konfrontujú s reálnou skutočnosťou.

Z pohľadu spotrebiteľa rozlišujeme rôzne dimenzie stretnutia so službou. Sú to:

- čas – stretnutia môžu byť krátke (pošta) alebo dlhé (vzdelávanie), priame alebo skrytého charakteru (automechanik pri oprave auta). Ďalej rozlišujeme jednorazové stretnutia (zmenáreň) a viacnásobné (právník, lekár),
- blízkosť vzťahu – podľa blízkosti vzťahu spotrebiteľa a producenta rozlišujeme tri typy stretnutí, a to tvárou v tvár (osobné stretnutie, zahŕňa aj ľudské, psychologické a sociálne prvky), vzdialený kontakt technológiou (bankomat, telefón) a vzdialený osobný kontakt (internet, video-konferencie),
- participácia spotrebiteľa – účasť spotrebiteľa na procese tvorby a dodávky produktu,
- emocionálny vzťah k službe,
- stupeň aktivizácie – spolupráca zákazníka s producentom na produkte. V prvom stupni zákazník má možnosť len málo, alebo vôbec nezasahovať do procesu poskytovania služieb. Služby druhého stupňa sú schopné uspokojovať individuálne preferencie každého zákazníka, pretože základom je individuálna požiadavka zákazníka.

Hodnotenie služieb je komplexný fenomén a nepretržitý proces. Môže sa vzťahovať na aspekty pred, počas a po dodaní služby. Z pohľadu zákazníka a jeho hodnotového rebríčka, kvalitou služby rozumieme hodnotu, ktorú získava kupujúci v kúpenom tovare.

Rozlišujeme dve dimenzie kvality:

- *hard* – je to objektívne daná kvalita, ktorá sa meria na základe stanoveného štandardu, napr. čakacia doba, rýchlosť telefonickej odpovede.
- *soft* – ide o kvalitu stanovenú subjektívnym hodnotením zákazníka a súvisí s vlastnosťami produktu, napr. účes ako výsledok práce kaderničky.

1.4 Determinanty ovplyvňujúce trh služieb

Štruktúru trhu služieb tvoria:

Tradičné prirodzené monopoly – napr. telekomunikácie, pošta, železnice,

Prirodzené oligopoly – napr. letectvo.

Monopolná konkurencia – napr. podnikanie, cestovný ruch.

Trh služieb ovplyvňujú **politické, demografické, sociálne a ekonomické činitele**.

Politické aspekty

- vládna politika v oblastiach ako ochrana zdravia, koncepcia vzdelávania, sociálna starostlivosť, bezpečnosť a ochrana ŽP,
- internacionalizácia (t. j. rozvoj medzinárodného obchodu a prílev priamych zahraničných investícií do služieb spôsobuje rast požiadaviek na medzinárodné právne, konzultačné, poradenské, vládne služby pre podnikateľov).

Demografické činitele

- starnutie populácie a rast jej nárokov na zdravotnú a sociálnu starostlivosť, na spôsob trávenia voľného času,
- zmeny v spôsobe života ľudí presunom do miest a urbanizovaných sídiel.

Sociálno-ekonomické činitele

- rast finančných zdrojov (príjmov) korigovaných cenovým rastom,
- zamestnanosť žien a presun viacerých činností z domácností ako neformálnej ekonomiky do sféry služieb ako formálnej ekonomiky (stravovanie, starostlivosť o deti, atď.),
- zdvojenie príjmov domácností a s tým spojený rast požiadaviek na služby pre domácnosť, rekreáciu, kultúru, atď.,

- zvýšená mobilita obyvateľstva v národnom a medzinárodnom meradle a z toho vyplývajúce vyššie nároky cestujúcich v dopravnom procese,
- zmeny a rozmanitosť životného štýlu, túžba po zlepšení kvality života prejavujúce sa ako masový jav,
- zvyšovanie ambícií ľudí (nové požiadavky na celoživotné vzdelávanie a zdokonaľovanie vedomostí, tréningy, školenia).

Ekonomické zmeny

- globalizácia ekonomík a v jej rámci integrácia trhov spôsobuje, že sa národné hospodárstvo stáva funkčne prepojeným, vysoko integrovaným komplexom, ale zároveň rastú prvky rizika a neurčitosti. Rastom cezhraničných operácií sa zvyšuje dopyt po komunikačných, dopravných, finančných a informačných službách,
- liberalizácia obchodu so službami (odstraňovanie bariér dynamizuje komerčné služby a stimuluje dopyt po medzinárodných poradenských službách, sprostredkovanie pracovných síl, atď.),
- špecializácia podnikov v ekonomike (zvýšené požiadavky na obchodné služby),
- externalizácia služieb je vyčleňovanie služieb z podnikateľského priemyselného sektora na právne samostatnú trhovú – podnikateľskú formu. Externalizácia je výsledkom rozhodnutia „Make or Buy“. Je výhodným využitím procesov deľby práce, t. j. možnosti uplatnenia trhových vzťahov, dosiahnutia škály efektov a/alebo kvalitatívne vyššieho ocenenia služieb s uplatnením predností špecializácie. Externalizácia služieb je proces „zoštíhľovania“ ekonomických subjektov, v ktorom sa podniky a inštitúcie zbavujú pre nich ekonomicky neefektívnych a nákladovo náročných službových činností.

Špecifiká trhu služieb v EÚ sa vyznačujú významnou úlohou žien na celkovej zamestnanosti, vysokým podielom zamestnaných na čiastočný úväzok, neistými zamestnaneckými vzťahmi a nízkym stupňom odborovej organizovanosti, veľkým počtom „tieňových pracovníkov“ a pod. Úlohou členských štátov ES je spracovať novú spoločnú politiku, ktorá by minimalizovala riziká a maximalizovala šance a príležitosti. Spočíva v týchto aspektoch: v konkurenčnej politike, v zamestnaneckej politike a v regionálnej politike.

Významnejšie zastúpenie služieb na celkovom exporte príslušnej krajiny dosahujú jednak tie krajiny, ktoré rozvinuli cestovný ruch (Rakúsko, Taliansko), jednak krajiny s vysokou rozvinutosťou a úrovňou služieb bankových (Švajčiarsko), poisťovníckych služieb a tiež účtovníckych, telekomunikačných, počítačových, konzultačných, poradenských a reklamných. Štruktúra medzinárodného obchodu so službami sa mení. Voľakedy prevažovala skupina dopravných služieb, no teraz sa zvýšilo zastúpenie cestovania. Pokles zaznamenali aj vládne služby, no obrovský nárast zaznamenali ostatné služby, hlavne výrobné orientované.

2 Klasifikácia služieb

V teórii služieb sa uplatňujú rôzne kritériá, na základe ktorých sa členia služby do viacerých kategórií.

2.1 Kategorizácia služieb na makroúrovni

Na **makroúrovni** (národohospodárskej úrovni), v rámci ktorej sa služby členia podľa:

- A) charakteru činností,
- B) funkcie, ktorú plnia,
- C) typu dopytu,
- D) spôsobu realizácie,
- E) umiestnenia na trhu.

A) Klasifikácia služieb podľa charakteru činností predstavuje členenie služieb do príslušných odvetví podľa výsledkov na danom úseku spoločenskej deľby práce. V zmysle európskeho štandardu trhových ekonomík sa medzi odvetvia služieb zaraďujú všetky okrem odvetví materiálnej produkcie (poľnohospodárstva, lesníctva, priemyslu a stavebníctva). Ide o tieto odvetvové zoskupenia:

- Veľkoobchod a maloobchod, oprava motorových vozidiel a motocyklov,
- Doprava a skladovanie,
- Ubytovacie a stravovacie služby,
- Informácie a komunikácia,
- Finančné a poisťovacie činnosti,
- Činnosti v oblasti nehnuteľností,
- Odborné, vedecké a technické činnosti,
- Administratívne a podporné služby,
- Verejná správa a obrana; povinné sociálne zabezpečenie,
- Vzdelávanie,
- Zdravotníctvo a sociálna pomoc,
- Umenie, zábava a rekreácia,
- Ostatné činnosti,
- Činnosti domácností ako zamestnávateľov,
- Činnosti extrateritoriálnych organizácií a združení.

B) Klasifikácia služieb podľa funkčného pôsobenia

- *Výrobné služby* – predstavujú bezprostredné alebo pomocné služby vo výrobnom procese iných výrobkov alebo služieb. Sú teda sprostredkovateľmi produkčného procesu, pomáhajú pri mobilizácii zdrojov, rozvoji koncepcie výrobkov, procesov organizácie práce a manažmentu výroby, distribúcie a predaja finálnej produkcie. Patria sem služby v oblasti peňažníctva, poisťovníctva, činnosti v oblasti nehnuteľností, prenájom strojov a prístrojov, spracovanie dát, výskum a vývoj a obchodné služby pre podniky.
- *Distribučné služby* – sprostredkovávajú distribúciu, rozdeľovanie a skladovanie výrobkov, informácií a prepravu osôb. Zahrňajú veľkoobchodné činnosti, maloobchodné aktivity, služby dopravné, poštové a telekomunikačné.
- *Osobné služby* – sú zamerané na potreby individuálnych zákazníkov, pričom typickými zložkami tejto skupiny sú hotelové, reštauračné, kultúrne, zábavné, hygienické, opravárenské, čistiarenské, holičské, pohrebné služby a pod.
- *Spoločenské služby* – poskytujú sa zväčša na neziskových princípoch a spravidla ich dotuje štát. Zaraďujú sa sem služby zdravotnícke, vzdelávacie, rôzne sociálne a rad verejných služieb, vládnych, bezpečnostných, právnych, ako aj činnosti rôznych organizácií a spolkov.

C) Klasifikácia služieb podľa typu dopytu

- *Intermediálne služby* – služby, ktoré slúžia pre výrobnú sféru, predstavujú vstupy do produkcie iných výrobkov a služieb (služby bankové, poisťovnícke, telekomunikačné, dopravné, poradenské, účtovnícke, reklamné, právne, architektonické, údržbárske, opravárske, prenájmu).

- *Spotrebné služby* – služby konečnej spotreby jednotlivcami a domácnosťami (služby osobnej dopravy, kultúrne, zábavné, kadernícke, kozmetické, čistiarenské, cestovných kancelárií, súkromné vyučovanie, hotelové, reštauračné, poisťovnícke, opravárske, prenájom bytov, zdravotnícke, sociálne).

D) Klasifikácia služieb podľa spôsobu realizácie

- *Trhové služby* – služby, ktoré sú predmetom kúpy a predaja na trhu.
- *Netrhové služby* – služby, ktoré nie sú určené na komerčné účely a ich produkcia sa neorganizuje na báze trhu.

E) Klasifikácia služieb podľa umiestnenia na trhu

- *Služby orientované na domáci trh*, ktoré sa spravidla nedajú exportovať – predovšetkým služby osobné (odvoz smetí, pohrebné) a verejná správa.
- *Exportovateľné služby*, tak výrobné ako aj spotrebné, vymieňané medzi rezidentmi a nerezidentmi, ako sú služby dopravné, telekomunikačné, poštové, finančné, poisťovníctva, kultúrne, zábavné, cestovného ruchu.

V tabuľke 4 je zobrazená klasifikácia služieb na základe vybraných kritérií, konkrétne na základe spôsobu realizácie, charakteru činností a funkcie, ktorú služby plnia.

Tabuľka 4 Prehľad klasifikácie služieb na makroúrovni

Podľa spôsobu realizácie	Podľa odvetvia ekonomickej činnosti	Podľa funkcie
Trhové služby	Veľkoobchod, maloobchod Doprava, skladovanie a spoje (pošta a telekomunikácie)	distribučné
	Peňažníctvo a poisťovníctvo Nehnuteľnosti, prenájom, obchodné služby, výskum a vývoj	výrobné
Prevažne netrhové služby	Verejná správa a obrana, povinné sociálne zabezpečenie Školstvo Zdravotníctvo a sociálna starostlivosť Exteritoriálne organizácie a združenia	spoločenské
Prevažne trhové služby	Hotely a reštaurácie Ostatné verejné, sociálne a osobné služby Údržba a opravy predmetov osobnej spotreby Súkromné domácnosti s domácim personálom	osobné

Zdroj: vlastné spracovanie, 2023

2.2 Kategorizácia služieb na mikroúrovni

Na **mikroúrovni** (v podnikovo – hospodárskej praxi) poznáme jednorozmerné a viacrozmerné triedenia.

Jednorozmerné triedenia

A) podľa vzťahu k výrobkom

- *komplementárne* – ak sa spájajú rovnaké služby alebo sa aj kombinujú môžu zvýšiť atraktivnosť ponuky, napr. distribučné, finančné, dopravné, telekomunikačné, atď.
- *substitučné* – nahrádzajú hmotný statok alebo nemajú k nemu žiadny vzťah, napr. rekreačné, zábavné, kultúrne, stravovacie služby, atď.

B) podľa povahy výkonov

- *individuálne* – sú väčšinou uskutočnené na základe individuálnych, špecifických požiadaviek zákazníka, služby na mieru.
- *štandardizované* – sú typizované ako napr. občerstvenia, servisné krajčírstva, opravy, atď.

C) podľa spôsobu kontaktu

- *bezprostredná služba* – priestorová a časová zhoda medzi poskytovateľom a záujemcom, priamy kontakt.
- *sprostredkovaná služba* – nepriamy kontakt prostredníctvom telefónu, bankomatu, počítača.

D) podľa objektu výkonov

- *osobné služby* – službu užíva osoba, napr. zdravotníctvo, kozmetické služby, reštauračné, vzdelávacie, kultúrne, atď.
- *vecné služby* – služba uskutočnená na veci, napr. nákladná doprava, čistiarenské, poistenie majetku, atď.

E) podľa typu vzťahu

- *zmluvný vzťah* – služby bankové, poisťovníctva, predplatné do divadla, atď.
- *neformálny vzťah* – služby poštové, verejného osvetlenia, bezpečnosti, atď.

F) podľa výkyvov v dopyte

- *veľké* – požiarnej ochrany, hotelové, kultúrne, atď.
- *malé* – poisťovníctva, bankové, stravovacie, atď.

G) podľa dostupnosti služby

- *jedna prevádzka*.
- *viac prevádzok*.

Viacrozmerné triedenia

Pri viacrozmernom triedení sú členené podniky služieb podľa objektu výkonov a vlastností ponuky (tabuľka 5). Objektom výkonu môže byť osoba, vec, informácie a nominálne statky. Na objekt výkonu môžeme pôsobiť v priestore, čase a materiálne.

Tabuľka 5 Viacrozmerné triedenia

Objekty výkonov	Hmotné triedy (vlastností ponuky, jej smerovanie)		
	1. materiál	2. priestor	3. čas
1. osoby	1.1 starostlivosť o telo	1.2 osobná doprava	1.3 ubytovanie, zábava, cestovný ruch
2. vecné statky	2.1 obchod	2.2 nákladná doprava	2.3 skladovanie
3. informácie	3.1 správa, poradenstvo	3.2 spravodajstvo	3.3 knižnice, banky dát
4. nominálne statky	4.1 úverové ústavy, poisťovne	4.2 platobný styk (poštové, peňažné služby)	4.3 špekulatívne obchody

Zdroj: vlastné spracovanie, 2023

2.3 Kategorizácia služieb pre cenové účely

A) Služby podliehajúce verejnej regulácii

Príkladom môžu byť vzdelávacie služby alebo zdravotnícke služby, ktoré sú spravidla regulované štátom alebo samosprávou. Prednosť má najmä sociálne a politické hľadisko pred ekonomickými aspektmi. Pri zisťovaní nákladov nestačí vedieť len čisté ekonomické náklady, ale tiež alternatívne spoločenské náklady, ktoré by vznikli v prípade nedostupnosti niektorých typov verejných služieb.

B) Služby podliehajúce samoregulácii

Regulácia formou rôznych profesijných inštitúcií a asociácií. Jedným z argumentov proti samoregulácii je, že základom pre tvorbu cien je spravidla štruktúra nákladov najmenej efektívnych členov asociácie.

C) Trhové služby

Tvorba ceny a jej výška závisí na mnohých faktoroch (napr. výška nákladov, vnímanie hodnoty služby zákazníkom, konkurencia, úroveň dopytu, urgencia potreby nakupujúceho, jeho preferencie, atď.).

3 Ekonomická podstata verejných služieb

Pomerne rozsiahlu podkategóriu služieb ako takých tvoria služby verejného charakteru. Táto skupina služieb sa v procese napredovania spoločnosti vyprofilovala z rôznorodých príčin a pohnútok. Jednou zo základných príčin je historické posilňovanie postavenia štátu, ktorý pod svoju záštitu postupne preberal oblasti považované za celospoločensky dôležité a oblasti o ktoré súkromný sektor nejavil záujem.

3.1 Vymedzenie kategórie verejná služba a jej členenie

Pojem verejné služby sa veľmi často používa vo viacerých významových odtieňoch, v závislosti od konkrétneho prístupu. Môže v sebe zahŕňať celý systém netrhových nemateriálnych aktivít verejného sektora. Okrem pojmu „verejné služby“ sa v odbornej literatúre môžeme stretnúť aj s pojmom „verejnoprospešné služby“, čo sú podľa nášho názoru synonymá, pretože obe vyjadrujú netrhové uspokojovanie individuálnych či kolektívnych potrieb a sú financované z rozpočtových zdrojov. Verejné služby ako systém verejnoprospešných služieb v sebe zahŕňa služby ako údržba verejného osvetlenia, čistenie verejných priestranstiev, údržba verejnej zelene, oprava a údržba miestnych komunikácií, nakladanie s odpadom. Môžeme sa stretnúť aj s užším prístupom k stanoveniu obsahu tejto kategórie, kedy sa pod verejnými službami chápú len tie netrhové služby verejného sektora, ktoré sú v priamom vzťahu k tvorbe ľudského kapitálu (zdravotníctvo, vzdelávanie, osobné sociálne služby, kultúra, šport). Najširší prístup zaraďuje do kategórie verejné služby všetky aktivity majúce charakter služieb, ktoré sa realizujú v rámci verejného sektora.

Každý statok alebo služba, ktorú sa skupina alebo spoločenstvo jednotlivcov rozhodne z akéhokoľvek dôvodu poskytovať prostredníctvom kolektívnej organizácie, sa definuje ako verejná (Buchanan, 1998). Verejné služby podľa legislatívy Európskej únie sú zvláštne služby poskytované vo verejnom záujme.

Finlay a Debicky (2003) sú názoru, že neexistuje ustálená definícia služieb, ktoré by sme mohli nazvať verejnými službami. Ide o dynamickú kategóriu služieb, ktoré by mali byť dostupné pre všetkých bez ohľadu na výšku príjmu, prípadne sa poskytujú na poskytovanie vybraných služieb dotácia. Aj keď niektoré služby nie sú poskytované verejným subjektom a ani nie sú financované z verejných zdrojov, zo sociálnych a politických dôvodov môžu byť predmetom regulácie.

Verejné služby a ich definície majú mnohokrát rozličný význam. Dôvodom sú aj rôzne prístupy, pri ktorých záleží na konkrétnom uhle pohľadu na túto problematiku. Z ekonomickej perspektívy vyplývajúcej z kolektívnej spotreby týchto služieb sa verejné služby prezentujú ako kolektívne statky (Murray Svidroňová, 2016).

Medveď a Nemec (2004) charakterizujú verejné služby podobne, ako tú časť služieb, ktorá nadobúda podobu kolektívnych statkov alebo netrhových statkov.

Lenský (2001) rozumie pod pojmom verejné služby také služby, ktoré naplňujú základné potreby pre verejnosť. Poskytovanie verejných služieb predstavuje politické rozhodnutie verejnej autority o zabezpečovaní verejného statku. Ďalej dodáva, že verejné služby patria k typickým rysom európskeho modelu budovania občianskej spoločnosti. Slúžia celej spoločnosti a všetkým občanom, a tým prispievajú k ekonomickej výkonnosti a k podpore rovnosti a solidarity. Bez verejných služieb nie je možné zabezpečiť všeobecný blahobyt. Verejné služby vychádzajú z požiadavky, že všetci musia mať prístup k univerzálnym službám za dostupné ceny. Verejné služby sú jedným z dôležitých faktorov poskytujúcich obyvateľom kvalitné podmienky pre život, zabezpečované prostredníctvom verejného sektora a verejnej správy. Preto by sa na ich kvalitu a spôsob zabezpečovania mal klásť veľký dôraz.

Podľa Balážovej (2011) je nutné klásť dôraz na ich kvalitu, územnú a cenovú dostupnosť, pretože verejné služby majú nezastupiteľnú úlohu v posilňovaní územnej a sociálnej súdržnosti.

Benčo (2005) tvrdí, že verejné služby sú neoddeliteľnou a nenahraditeľnou zložkou sektora služieb, majú v ňom dominantné postavenie, musia byť poskytované vo verejnom záujme a zabezpečovať udržateľný rozvoj celospoločenských hodnôt s dôrazom na rozvoj ľudského kapitálu. Rozdiel medzi verejným statkom a verejnou službou je vo verejnom sektore vnímaný rozdielne v porovnaní so súkromným sektorom, pretože užívateľ z podstaty verejného statku v konečnom dôsledku nadobúda skôr službu ako statok. V tomto prípade je verejná služba realizáciou verejného statku.

Beblavý a Sičáková – Beblavá (2006) k vymedzeniu pojmu verejné služby pristupujú z právneho, politického a ekonomického pohľadu:

- právny pohľad na koncept verejných služieb: pod právnou definíciou verejných služieb rozumejú všetky služby, ktorých zabezpečovanie verejným subjektom vyplýva zo všeobecne záväzných

právnych predpisov. Príkladom sú povinnosti obce vyplývajúce z preneseného výkonu štátnej správy.

- politický pohľad na koncept verejných služieb: politická definícia pojmu verejné služby do istej miery odráža spoločenský konsenzus o tom, ktoré služby by mali byť občanom poskytované bez ohľadu na výšku ich príjmu, prípadne dotované.
- ekonomický pohľad na koncept verejných služieb: ekonomický pohľad na definovanie verejných služieb je viac normatívny. Sústreďuje sa na to, čo je verejná služba a čo má, resp. nemá byť zabezpečované verejným sektorom a prečo.

Verejné služby, ako uvádza Nemec (2000), možno rozdeliť na:

- štátne verejné služby – to sú tie, ktoré vyhradzuje štát a financuje ich zo štátneho rozpočtu. Uplatňujú sa rovnako pre všetkých obyvateľov štátu, bez ohľadu na miestne rozdielnosti.
- miestne verejné služby – sú také, ktoré štát zveril územným orgánom, obciam, mestám či krajom. Sú miestne ohraničené a slúžia predovšetkým miestnemu obyvateľstvu.

Podobne Fischer (1996) uvádza, že niektoré verejné služby uspokojujú potreby celého národa, kým ostatné uspokojujú potreby len určitej časti obyvateľstva. Ten druh verejných služieb, ktoré môžu byť v rovnakom množstve súčasne spotrebované všetkými spotrebiteľmi, ale len v rámci ohraničeného územia, sa často označuje ako miestne verejné služby.

Stejskal et al. (2017) tvrdia, že práve štát je zodpovedný za vytváranie vhodných podmienok pre verejné služby, kontroluje kvalitu verejných služieb a ich dostupnosť. Orgány územnej samosprávy sú zodpovedné za zabezpečovanie poskytovania miestnych verejných služieb.

Vzhľadom na pôsobnosť organizácií verejného sektora, sú tieto organizácie považované hlavne za výrobcov, resp. zhotovovateľov niektorých verejných služieb. Takými sú tie služby, kde sa dá očakávať, že trh nezaistí postačujúce množstvo produkcie (Murray Svidroňová, 2016).

Z hľadiska všeobecnej teórie služieb a potrieb ekonomickej praxe autori Benčo, Kuvíková et al. (2011) zvyrazňujú nutnosť klasifikácie služieb podľa určitých objektívnych kritérií, ktorými sú:

- kritérium podmienok reprodukčného procesu,
- kritérium spotrebného určenia služieb,
- kritérium odvetvovej príslušnosti služieb,
- kritérium inštitucionálnej formy služieb.

Členenie služieb podľa vymedzených kritérií okrem iného pomáha merať a hodnotiť služby a hlavne určiť ich dôležité postavenie v ekonomike štátu.

Podľa Majlingovej et al. (2002) verejné služby delíme na základe viacerých kritérií, ktorými sú:

- spotreba,
- charakter (materiálne, nemateriálne),
- uhradzovanie nákladov sa vo vzťahu k užívateľovi,
- odvetvie atď.

Podľa Meričkovej (2005) sa pri klasifikácii verejných služieb uplatňujú viaceré prístupy. Jeden z prístupov zaraďuje do kategórie verejné služby všetky, t. j. aj komerčné aktivity službového charakteru realizované v rámci verejného sektora. Ďalší prístup už do tejto kategórie síce nezaraďuje komerčné aktivity, ale na druhej strane prekračuje rámec verejného sektora vo vymedzení producenta týchto služieb. Uplatňuje sa hľadisko klasifikácie kategórií verejných služieb vychádzajúci z ekonomickej podstaty služieb. Najčastejšie sa však uplatňuje prístup klasifikácie kategórií verejných služieb v závislosti od toho, či sú služby dostupné zákazníkom bezplatne alebo nie.

Podľa Mateidesa a Ďaďu (2002) rozoznávame služby:

- platené, pre ktoré platí prevažná väčšina zásad bežného komerčného marketingu (cena služby plne zodpovedá trhovým princípom), t. j. sú zákazníkom hradené v plnom rozsahu, alebo tie, ktorých náklady len čiastočne hradí zákazník, lebo sú dotované štátom,
- neplatené – neplatí ich priamo zákazník, ale sú financované verejným sektorom, a ktorých marketing má zásadne špecifický charakter.

Rozdelenie služieb na platené a neplatené pomerne úzko súvisí s členením služieb podľa inštitucionálnej formy ich prejavu na:

- trhové služby – realizujú sa bez štátnych intervencií,
- polotržové služby – čiastočne sa realizujú na trhovom princípe, avšak v spojení s určitou formou intervencie verejného sektora, napr. dotácia a pod.
- netrhové služby – realizujú sa na základe kolektívneho rozhodovania.

Príbuzné členenie môže mať aj podobu, ktorá je založená na tom, kto je vlastníkom organizácie poskytujúcej služby:

- verejné služby – služby poskytované v rámci verejného sektora a na netrhovej báze,
- súkromné služby – služby poskytované formou podnikateľskej činnosti.

Z hľadiska organizačno – inštitucionálneho členíme verejné služby na (Benčo, Kuvíková et al., 2011):

- služby poskytované odvetvami rozvoja človeka, medzi ktoré zaraďujeme služby výchovy, vzdelávania, vedy a výskumu, služby zdravotníctva, sociálnej starostlivosti, služby kultúry a telesnej kultúry,
- služby odvetví verejnej spotreby štátu, medzi ktoré zaraďujeme služby verejnej správy, služby obrany, polície a služby súdnictva a prokuratúry,
- ostatné odvetvia verejných služieb, medzi ktoré patria služby bývania, miestne verejné služby a služby na tvorbu a ochranu životného prostredia.

Nižňanský a Valentovič (2004) rozdeľujú verejné služby z hľadiska financovania do 4 skupín:

- Všeobecné verejné služby, ktoré slúžia všetkým obyvateľom, pričom definovanie ich užívateľov a rozdelenie nákladov medzi obyvateľov je veľmi zložitá. Príkladom môže byť verejné osvetlenie, riadenie dopravy, polícia, hasiči.
- Verejné služby, pri ktorých je možné identifikovať užívateľa ako aj rozsah spotreby. Patria sem dodávky vody, elektriny, odvoz a likvidácia TKO atď. Tieto služby je možné financovať poplatkami, ktoré platia užívatelia.
- Služby prinášajúce prospech aj obyvateľom iných území ako napríklad ochrana životného prostredia, preventívna zdravotnícka starostlivosť. Takéto služby sú najčastejšie financované vyššou úrovňou verejnej správy.
- Infraštruktúrne (napr. cestné siete), ktoré prinášajú úžitok dlhodobo a majú byť financované úvermi a inými cudzími zdrojmi.

Z inštitucionálneho hľadiska služby a celkovo statky môžeme deliť na čisté trhové, čisté netrhové a zmiešané statky (tabuľka 6). **Čisté trhové (súkromné) statky** majú trhovú hodnotu vznikajúcu na základe konkurencie, pričom do ich produkcie štát nezasahuje, zasahuje iba určením právneho rámca podnikania, napr. maloobchod, finančníctvo, poisťovníctvo. Naopak produkcia a realizácia **čistých netrhových (verejných) statkov** je ponechaná štátu, nemajú priamu cenu, ale financujú sa na základe daňovej ceny, prostredníctvom zdrojov získaných zdaňovaním, napr. obrana, súdnictvo. Základnými vlastnosťami čistých netrhových statkov je ich **neobmedzenosť**, čo znamená, že ich spotrebu nie je možné obmedzovať a sú k dispozícii každému spotrebiteľovi v rovnakom množstve, ktoré sa rovná celkovému objemu produkcie a **nevylúčiteľnosť určitého spotrebiteľa zo spotreby**. Produkcia a realizácia **zmiešaných statkov** je ovplyvňovaná aj trhovým mechanizmom aj štátnym zasahovaním (školsstvo, kultúra, zdravotníctvo).

Z hľadiska ekonomickej podstaty delíme **kolektívne statky** na:

- **čisté** – ich spotrebu nemožno obmedzovať a obmedzovanie spotreby nie je ani prospešné,
- **zmiešané** – sú charakteristické deliteľnosťou, nedeliteľnosťou kvality a závislosťou kvality od produkcie jej kvantity.

Tabuľka 6 Členenie ekonomických statkov/služieb

Deliteľnosť spotreby (rivalita spotrebiteľov)	Vylúčiteľnosť zo spotreby	Nevylúčiteľnosť zo spotreby
	Čisté súkromné statky	Zmiešané statky (spoločné zdroje)
	Nízke náklady na vylúčenie	Spotrebovávané kolektívne, môže však dôjsť k naplneniu kapacity až preťaženiu
	Produkcia prostredníctvom súkromných firiem	Môžu byť produkované štátom, aj súkromnou firmou
	Poskytovanie prostredníctvom trhu	Poskytované sú buď verejne alebo trhovo

	Ich produkcia je financovaná z ich predaja	Sú financované buď z predaja (poplatky) alebo prostredníctvom daní
	napr. potraviny, odevy, autá atď.	napr. verejný park, spoločný majetok atď.
Nedeliteľnosť spotreby (nerivalita spotrebiteľov)	Zmiešané statky (statky s poplatkom)	Čisté verejné statky
	Súkromné statky spojené s externalitami	Vysoké náklady na vylúčenie, resp. nemožnosť vylúčenia
	Sú produkované aj súkromnými firmami	Produkované štátom alebo súkromnou firmou na základe zmluvy so štátom
	Poskytované sú prostredníctvom trhu, pričom cena je deformovaná dotáciami, príp. zdanením	Poskytované z verejných rozpočtov
	Financované sú príjmami z predaja	Financované z daňových príjmov
	Napr. vzdelávanie, zdravotnícke služby, káblová televízia, atď.	Napr. národná obrana, polícia, justícia, atď.

Zdroj: vlastné spracovanie podľa Majlingová, 2002

Zmiešané statky majú niektoré vlastnosti súkromných a niektoré vlastnosti verejných statkov. V prípade „statkov – spoločných zdrojov“ ako sú napríklad rieky, prírodné parky, ide väčšinou o vlastníctvo komún, ale verejnú spotrebu je potrebné určitým spôsobom limitovať z dôvodu naplnenia kapacity alebo preťaženia. Ekonomická racionalita určitého obmedzovania ich spotreby je spojená s nevyhnutnosťou zabrániť ich nadmernému využívaniu, ale zároveň zabezpečiť zdroje na ich reprodukciu.

U „statkov s poplatkom“ ako sú napr. hromadná doprava, knižnica, dochádza k spoločnému využívaniu, ale ich produkciu môže zabezpečovať súkromná organizácia a štát vstupuje do procesu zabezpečovania statkov napr. aj ich cenovou reguláciou.

V tabuľke 7 uvádzame podľa autorky Majlingovej (2002) základné charakteristiky a rozdiely medzi verejnými, súkromnými a zmiešanými statkami.

Tabuľka 7 Charakteristika jednotlivých typov statkov/služieb

Typ statku/služby	Čistý verejný statok/služba	Zmiešaný statok/služba	Čistý súkromný statok/služba
Kto získava?	všetci členovia spoločnosti	spotrebitelia a spoločnosť	individuálny spotrebiteľ
Vylúčiteľnosť neplatičov	technicky nemožná	zložitá, príp. nemožná	možné
Možnosť stanovenia ceny	nemožné	možné	možné
Spotrebiteľský výber	neexistuje	určitá miera	plná miera
Vplyv spotreby na dopyt	nie je	spotreba znižuje ponuku	spotreba znižuje ponuku

Kto by mal platiť na základe alokačnej efektívnosti	daňový poplatník	spotrebitelia platia ceny upravené o ceny alebo dotácie	spotrebitel' platí plné náklady
Vzťah medzi platením a spotrebou	neexistuje	úzky	úplný
Kto rozhoduje, či sa statok bude produkovať	výhradne štát	regulovaný trh	výhradne spotrebitel'

Zdroj: Majlingová, 2002

3.2 Funkčná klasifikácia a funkcie verejných služieb

Pri funkčnom členení verejných služieb je dôležité si uvedomiť, že v rámci jednotlivých blokov odvetví sú uvádzané niektoré služby, ktoré môžu byť poskytované verejnými poskytovateľmi aj komerčným spôsobom, napr. školstvo, zdravotníctvo, sociálne služby. Funkčné členenie verejných služieb do šiestich blokov odvetví je uvedené v tabuľke 8.

Tabuľka 8 Funkčná klasifikácia verejných služieb

Blok odvetví spoločenských potrieb	verejná správa	potreby organizovaného usporiadania spoločnosti
	polícia	potreby ochrany občana a jeho majetku
	justícia	potreby občana dovolať sa spravodlivosti
	obrana	potreby ochrany územia, na ktorom občan žije
Blok odvetví rozvoja človeka	školstvo	potreby vzdelávania
	kultúra	potreby estetického prežívania
	telesná kultúra	potreby uchovávaní a kultivácie zdravia
	zdravotníctvo	potreby uchovávaní a kultivácie zdravia
	sociálne služby	potreby uchovávaní a kultivácie ľudského potenciálu v podmienkach, kedy ich jedinec existenčne potrebuje pomoc druhých
Blok odvetví poznania a informácií	veda a výskum	potreby poznania prostredníctvom výsledkov vedy a výskumu
	masmédiá	potreby poznania šírením informácií hromadným spôsobom
	uchovávanie a distribúcia informácií	potreby poznania pomoci informačných systémov a archívniectva
Blok existenčných istôt	služby zamestnanosti	existenčné istoty cestou uspokojovania potrieb práce
	sociálne transfery	existenčné istoty inou cestou ako je práca
	životné prostredie	uspokojovanie existencie človeka na Zemi
Blok odvetví technickej infraštruktúry	doprava	potreby prepravy osôb a materiálu
	energetika	potreby využitia energie (výroba, prenos, distribúcia)
	spoje	potreby prenosu informácií pomocou spojových technológií vrátane služieb s tým spojených
	vodné hospodárstvo	potreby plynúce z dodávky vody, odkanalizovania a čistenia
	odpadové hospodárstvo	potreby zberu a likvidácie odpadov s cieľom kultivácie životného prostredia
	bývanie	potreby občana bývať

Blok odvetví privátnych statkov podporovaných z verejných rozpočtov	pôdohospodárstvo	potreby spojené s výživou
--	------------------	---------------------------

Zdroj: vlastné spracovanie podľa Strecková, 1998

Funkcie verejných služieb z ekonomického hľadiska:

- **alokačná funkcia** – predstavuje zabezpečenie určitého objemu verejných služieb pre potreby verejného sektora
- **distribučná funkcia** – predstavuje zásahy do rozdeľovania dôchodkov a bohatstva v súlade s tým, čo spoločnosť považuje za spravodlivé rozdelenie, ktorého cieľom je zníženie dôchodkovej a sociálnej nerovnosti
- **stabilizačná funkcia** – predstavuje využitie rozpočtovej politiky ako nástroja na zaistenie vysokej zamestnanosti, určitého stupňa cenovej stability, rovnovážnej bilancie a primeranej ceny ekonomického rastu.

Funkcie verejných služieb z hľadiska fungovania štátu:

- **právna funkcia** – nastoliť sociálny zmier v spoločnosti, ktorý je predpokladom a dôsledkom politickej kultúry
- **bezpečnostná (ochranná a obranná) funkcia** – zaistiť podmienky pre uspokojovanie potrieb ochrany zdravia, majetku členov spoločnosti
- **sociálna funkcia** – vytvoriť podmienky pre kvalitu života, pre uchovávanie a kvalitu ľudského potenciálu ako základného predpokladu kvality života
- **kultúrna funkcia** – prispieť svojim charakterom k podpore pozitívnych charakteristík hodnotovo orientovaného a sociálno-participačného potenciálu každého člena spoločnosti.

3.3 Financovanie verejných služieb

Hlavnými zdrojmi financovania verejných služieb a verejného sektora ako takého sú **rozpočtové zdroje** (štátny rozpočet, rozpočty VÚC, rozpočty obcí, rozpočty štátnych účelových fondov) a **mimorozpočtové zdroje** (príjmy z podnikateľskej činnosti, výnosy z majetku, príjmy z duševného vlastníctva, sponzorstvo, finančné dary, úvery, úhrady od občanov, nadácie, neziskové organizácie a iné).

Verejný sektor ako jeden zo sektorov národného hospodárstva je financovaný z verejných rozpočtov. Sústavu verejných rozpočtov všeobecne tvorí (Beličková et al., 2010):

- **nadnárodný rozpočet,**
- **národný rozpočet,**
- **rozpočty nižších vládnych úrovní.**

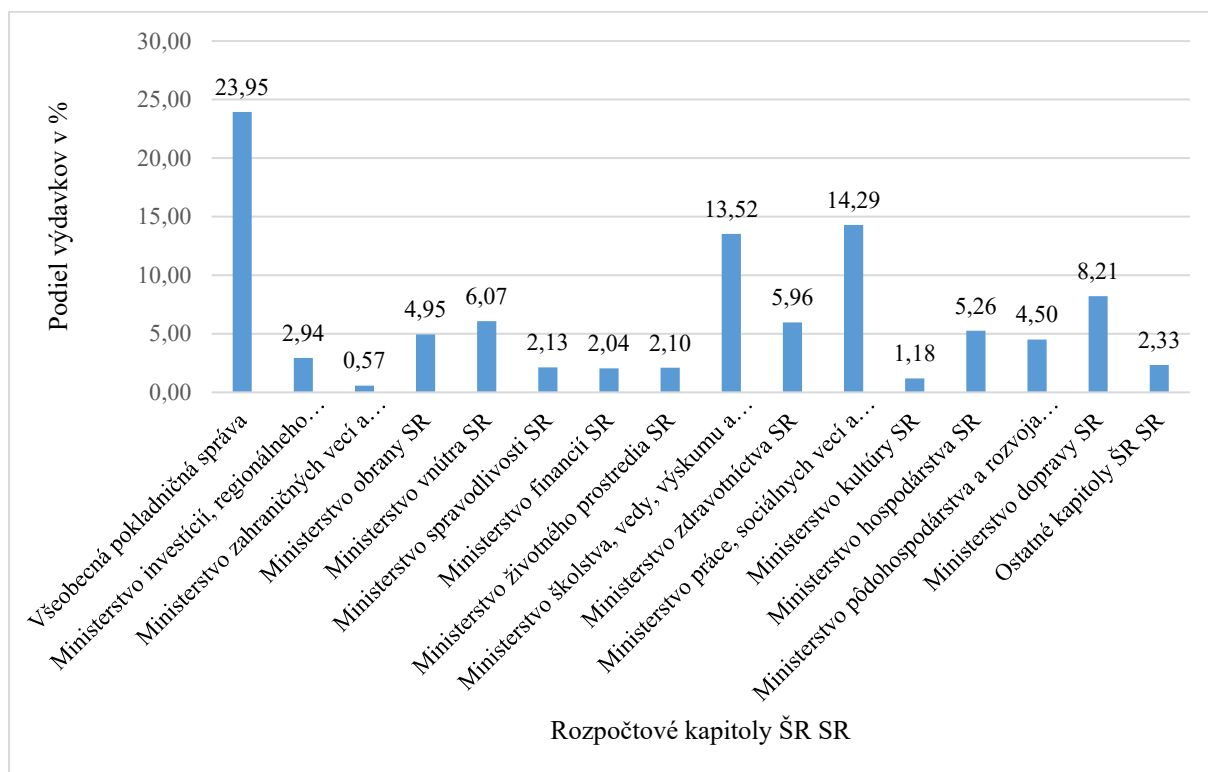
S aplikáciou na podmienky Slovenskej republiky túto sústavu tvorí:

- **nadnárodný rozpočet – rozpočet Európskej únie,**
 - **národný rozpočet – štátny rozpočet,**
 - **rozpočty nižších vládnych úrovní – rozpočty vyšších územných celkov a rozpočty miest a obcí,**
- pričom do sústavy verejných rozpočtov ďalej patria aj nasledujúce rozpočty rozpočtovej sústavy Slovenskej republiky (Finančný spravodajca, 2013):

- rozpočty rozpočtových a príspevkových organizácií,
- rozpočet Sociálnej poisťovne,
- rozpočty verejných zdravotných poisťovní,
- rozpočty štátnych účelových fondov,
- rozpočet Slovenského pozemkového fondu SR,
- rozpočet Fondu národného majetku,
- rozpočty verejných vysokých škôl,
- rozpočet Úradu pre dohľad nad zdravotnou starostlivosťou,
- rozpočet Rozhlasu a televízie Slovenska,
- rozpočet Tlačovej agentúry SR,

- rozpočet Úradu pre dohľad nad výkonom auditu.

Na obrázku 1 je zobrazený podiel verejných výdavkov za jednotlivé rozpočtové kapitoly na celkových výdavkoch ŠR SR na rok 2022 v %. Najväčší podiel z celkových verejných výdavkov ŠR SR predstavovali výdavky za rozpočtovú kapitolu Všeobecná pokladničná správa (23,95 %), ďalej rozpočtová kapitol Ministerstva práce, sociálnych vecí a rodiny SR (14,29 %) a MŠVVaŠ SR (13,52 %). Celkový objem verejných výdavkov ŠR SR na rok 2022 predstavoval sumu 26 945 417 137 eur. Príjmy boli vo výške 21 471 898 885 eur. Štátny rozpočet na rok 2022 vykazoval deficit vo výške -5 473 518 252 eur.

Obrázok 1 Podiel verejných výdavkov za jednotlivé rozpočtové kapitoly na celkových výdavkoch ŠR SR na rok 2022 v %

Zdroj: Ministerstvo financií SR, 2023

Konkrétne zdroje a formy financovania sú uvedené v rámci jednotlivých blokov odvetví verejných služieb v kapitolách 5, 6, 7, 8.

3.4 Transformácia vo verejných službách

V podmienkach socializmu štát zabezpečoval väčšinu verejných služieb, čo sa prejavilo na vysokom podiele verejných výdavkov na HDP. Tento objem nebolo možné ďalej financovať, preto prebehol transfer štátnych aktivít do súkromného sektora. Zabezpečovanie a poskytovanie verejných služieb bolo ovplyvňované určitými prvkami trhového prostredia. Poskytovanie verejných služieb bolo ovplyvnené predovšetkým existenciou súkromných organizácií produkujúcich verejné služby a zapájaním súkromných organizácií do poskytovania týchto služieb, vyššou mierou využívania trhových mechanizmov pri poskytovaní verejných služieb (napr. využívanie užívateľských poplatkov, verejné súťaže, kontraktácie a pod.).

Transformácia systému verejných služieb mala dve základné vzájomne späté úrovne: **reštrukturalizácia**, ktorej cieľom je predovšetkým racionalizácia verejných podnikov, k čomu prispieva aj štandardizácia činností a **privatizácia** vo verejnom sektore zase sleduje zvyšovanie efektívnosti fungovania jednotlivých subjektov spojené najmä so vstupom súkromných firiem do tohto procesu.

Ďalšou z úloh transformačných zmien bolo zabezpečiť, aby spotrebiteľ poznal náklady spojené s poskytovaním verejných služieb a súčasne aby došlo k zvýšeniu miery motivácie, zodpovednosti a transparentnosti rozhodovacích procesov v tejto oblasti.

Rôzne poplatky a tarify môžu vo verejnom sektore dobre fungovať ako určité **cenové mechanizmy**. Bezplatne poskytované služby nebývajú nikdy využívané efektívne a racionálne, čo sa bezprostredne odráža vo verejných výdavkoch. **Zakalkulovanie ceny** do rozhodovania pri poskytovaní verejných služieb zvýši mieru racionality v rozhodovaní spotrebiteľa a vedie tiež k rastu verejných príjmov.

Poskytovanie verejných služieb závisí od druhu a od odvetvia verejných služieb. **Základné organizácie poskytujúce verejné služby** sú rozpočtové organizácie, príspevkové organizácie, štátne podniky na uspokojovanie verejnoprospešných záujmov, obecné podniky verejnoprospešných činností, neziskové organizácie, občianske združenia, nadácie. **Verejnoprospešné organizácie** sú organizácie, ktoré poskytujú statky a služby verejnoprospešného charakteru a sú financované úplne alebo čiastočne prostredníctvom rozpočtovej sústavy.

Subjektmi poskytovania a spotreby verejných služieb sú **poskytovateľ služby, financujúca organizácia, producent služby a spotrebiteľ služby**. **Poskytovateľom služby** je subjekt, ktorý garantuje poskytnutie služby, pričom má právnu alebo politickú zodpovednosť za zabezpečenie poskytovania predpokladaného rozsahu služieb v rámci jeho pôsobnosti. **Financujúca organizácia** môže, ale aj nemusí byť totožná s poskytovateľom verejnej služby. **Producent služby** je subjekt, ktorý zodpovedá za produkciu služby pre daného spotrebiteľa. V súčasnosti zabezpečujú produkciu verejných služieb ako súkromné, tak aj verejné organizácie. **Spotrebiteľmi služby** môžu byť občania, domácnosti, rôzne organizácie v rámci verejného a súkromného sektora, podnikatelia.

Procesmi reformy verejného sektora štát prestal byť monopolným producentom verejných služieb. Svoju alokačnú funkciu začal chápať ako povinnosť garantovať, že príslušná služba bude obyvateľom poskytovaná. *Tým sa oddelila funkcia garanta poskytovania, financovania a produkcie služieb.*

V súčasných trendoch garantovania, produkcie, poskytovania a financovania verejných služieb sa štát ako verejný a politický aktér zbavuje veľkej časti svojich ekonomických aktivít, prevádza vlastníctvo verejné na vlastníctvo súkromné, alebo zveruje riadenie ekonomických aktivít do súkromných rúk. **Privatizácia** sa často spája aj so spoločnosťami poskytujúcimi verejné služby. Trendom v posledných rokoch je aj vstup súkromného kapitálu do tradičných verejných domén štátu, ako sú zdravotníctvo a školstvo.

Ďalším trendom, ktorý je východiskom aj pre problematiku zabezpečovania verejných služieb, je decentralizácia a deetatizácia kompetencií na úroveň regionálnych a miestnych samospráv v súlade s princípom subsidiarity. Obce, mestá a regióny sú orgánmi verejnej správy, ktoré sú bližšie k občanovi a spravujú problematiku s miestnym alebo regionálnym dosahom. Ich charakter – najmä v prípade obcí a miest – sa blíži k priamej demokracii. Občania majú možnosť podieľať sa na riadení vecí verejných, zúčastňovať sa zasadnutí zastupiteľských orgánov, obracať sa na svojich poslancov a starostu či primátora. Aj dopad rozhodnutí a ich výkon je pre občana bezprostredne zrejмый, stretáva sa s nimi v každodennom živote a vníma ich výkon, ich cenu aj ich kvalitu.

Podstatným faktorom je rozlíšenie zabezpečovania verejných a zmiešaných statkov na vecné zabezpečenie (kto daný statok vyrobí, resp. poskytne danú službu) a finančné zabezpečenie (kto to zaplatí). Pri vecnom zabezpečení sa do popredia dostáva čoraz viac otázka spolupráce verejného a súkromného sektora. Projekty partnerstva týchto dvoch sektorov prinášajú do praxe nové možnosti a varianty poskytovania verejných služieb. Pre poskytovateľa zabezpečujú zlepšenie kvality poskytovaných služieb, pre rozpočty efektívne využívanie prostriedkov miestnych a regionálnych rozpočtov. Projekty zabezpečujú a podporujú rozvoj infraštruktúry a predstavujú spúšťačiaci mechanizmus pre oblasti, ktoré by sa inak výlučne z verejných zdrojov nezačali a neuskutočnili. Na druhej strane, finančné zabezpečenie, je v prevažnej miere na pleciach samosprávy. Rozsah originálnych, ale aj prenesených kompetencií determinujú rozsah výdavkov, ich efektívnosť a v neposlednom rade štruktúru príjmovej základne.

4 Nové prístupy k manažmentu verejných služieb

Zmeny spoločensko-ekonomických podmienok v krajinách vyvolávajú zmeny v spravovaní ich ekonomických a sociálnych procesov, dôsledkom čoho sú aj reformné procesy týkajúce sa verejnej správy a manažmentu verejných služieb. Súčasne s tým sa hľadajú koncepty jej racionálneho usporiadania a efektívneho spravovania (Belajová, Geciková a Papcunová, 2014). Reformy riadenia verejnej správy mali výrazne dopady na oblasť poskytovania verejných služieb v podobe **deregulácie, decentralizácie, demonopolizácie a využívania kapacít súkromného sektora**. Konkrétne prístupy k reforme verejnej správy sa v jednotlivých krajinách líšili.

Cieľom reformy je kvalitatívna zmena, nie každá reforma však zákonite musí viesť k zlepšeniu (podobne je to aj pri inováciách), aj keď ich cieľom je zlepšenie.

Reforma verejného sektora nie je totožná s reformou verejnej správy (administratívna reforma). Reforma verejného sektora je širší pojem a znamená zavádzanie zmien v organizáciách poskytujúcich, resp. zabezpečujúcich verejné služby. Administratívna reforma je skôr proces zmeny samotného výkonu verejných služieb.

V súvislosti s reformou sa často používa aj pojem modernizácia. Tu sa kladie dôraz najmä na transfer a zavádzanie nových technológií a postupov, nie podnecovanie hľadania nových lepších riešení (napr. zavedenie e-governmentu).

4.1 Reformné procesy v oblasti verejných služieb

V rámci reformných procesov verejnej správy od 70. rokov 20. storočia za najvýznamnejší moment vo vzťahu k poskytovaniu verejných služieb možno považovať vznik konceptu „New Public Management“ (nové riadenie organizácií verejnej správy).

Konkrétne stratégie vývoja reformy verejnej správy, ktoré formovali aj vzťahy verejného a súkromného sektora v oblasti verejných služieb, sa od seba v jednotlivých krajinách odlišovali. Viacerí autori (Coombes, Verheijen, 1997; Nemec, 2000) ich rozdeľujú na tri základné modely:

- a.) prírastková, postupná reforma,
- b.) radikálna, manažérska reforma (New Public Management),
- c.) umiernená manažérska reforma.

Prírastková alebo postupná reforma verejnej správy je reforma pri zachovaní tradičného systému verejnej správy. Krajinou, v ktorej bola realizovaná táto reforma je napríklad Francúzsko, ktoré si zachovalo svoj klasický (historický) model verejnej správy. Z klasického modelu verejnej správy sa vo Francúzsku zachovala samospráva, vysoké pracovné istoty, kariérny postup uskutočňovaný na základe zásluh a dĺžky služby zamestnancov pracujúcich vo verejnej správe a vymedzenie politického zasahovania vo verejnej správe. Z uvedeného modelu reformy vyplýva, že verejná správa a súkromný manažment sa považujú za podstatne rozdielne. Napriek niektorým pozitívnym reformným zmenám (rast manažérskych zručností zamestnancov verejnej správy, zlepšenie externej a internej komunikácie vo verejnej správe), reformné opatrenia uplatňované „zhora nadol“ sú poznačené zvykom ústredného príkazu, čo nevytvára dostatočný priestor pre dobrovoľnú spoluprácu subjektov verejnej správy pri reforme verejnej správy.

Umiernená manažérska reforma verejnej správy využíva síce trhové nástroje, ale v obmedzenej miere. Predstavuje stred medzi radikálnou reformou (NPM) a prírastkovou/postupnou stratégiou reformy. Tento model reformy verejnej správy je charakteristický pre krajiny so silným tlakom politického systému na rast úlohy štátu v ekonomike, čo je späté s historickým a kultúrnym vývojom rôznych sociálnych záruk v spoločnosti a snahou politikov udržať si preferencie voličov (Írsko, Holandsko). Výraznými prvkami prístupu umierneného manažerizmu sú decentralizácia právomocí a snahy o zvýšenie verejnej zodpovednosti zamestnancov štátnej správy, ktorá je v klasickom modeli verejnej správy vďaka hierarchickej kontrole pomerne nízka. Model umierneného manažerizmu sa na jednej strane snaží zachovať prednosti tradičného modelu verejnej správy, a to stabilitu pracovných miest štátnych zamestnancov a ich ochranu pred politickým vplyvom a na druhej strane v obmedzenej miere implementuje niektoré rozhodovacie a riadiace nástroje a techniky manažmentu zo súkromného sektora. V Holandsku sa v súvislosti s realizáciou novej reformy zvýšila miera politickej kontroly nad byrokraciou. Pomerne vysoká politická kontrola sa tak stáva brzdou radikálnych reformných opatrení charakteru NPM a realizujú sa postupné zmeny v systéme verejnej správy. Moc byrokracie však bola obmedzená byrokratickými opatreniami, čo v konečnom dôsledku znamenalo opätovné posilnenie byrokracie.

Najsilnejší vplyv na zmeny v systéme zabezpečovania služieb vo verejnom sektore priniesla **radikálna alebo manažérska reforma** verejnej správy, ktorá sa realizovala predovšetkým v anglicky hovoriacich krajinách ako sú Veľká Británia, Austrália či Nový Zéland. Táto reforma je založená na novej teórii „New Public Management (NPM)“, ktorú možno bližšie špecifikovať ako „Nové systémy riadenia verejnej správy“. Wright a Nemec (2003) vo svojich štúdiách vychádzajú z tvrdenia, že hlavným cieľom reformy verejnej správy z tzv. „public administration“ na „public management“ je dosiahnuť takú ekonomickú výkonnosť, ktorá by ju odlišila od konvenčne chápanej verejnej správy v zmysle chaosu princípov a praktík štátnej administratívy. NPM je založený na presune od politiky k riadeniu, od systémov správy v tvare pyramídy k systému správy v tvare zhlukov, od procesne orientovanej správy na správu orientovanú na výsledky, od kolektívneho poskytovania verejných služieb k individuálnemu a flexibilnému poskytovaniu jednotlivých služieb a presunu od vlastníctva majetku k riadeniu vlastníctva.

Podľa Pollita a Bouckaerta (2000) mala reforma na základe prístupov NPM viesť okrem „rastu výkonnosti fungovania verejných inštitúcií a zavedeniu účinného aparátu kontroly verejnej správy prostredníctvom prvkov súkromného manažmentu“ aj k „zvýšeniu efektívnosti vynakladania verejných výdavkov, k rastu kvality poskytovaných verejných služieb“, a to zavádzaním nových alternatívnych prístupov k poskytovaniu verejných služieb založených na partnerstve verejného, neziskového a súkromného sektora.

New Public Management je určitá filozofia, štýl myslenia, stratégia obsahujúca princípy a zásady a popri nich aj celý rad overených postupov a techník riadenia, ktoré sa úspešne uplatňujú v súkromnom podnikaní. Jedným zo základných princípov NPM je chápanie občana ako zákazníka (Wright a Nemec, 2003). Nové prístupy k riadeniu verejnej správy sa zameriavajú na uplatňovanie metód a techník súkromného sektora v poskytovaní verejných služieb, vcelku predstavujú nový prístup k riadeniu verejného sektora, popisujúci spôsoby zabezpečovania služieb vo verejnom sektore s cieľom zvýšiť efektívnosť a kvalitu ich poskytovania, pričom jeho nosným prvkom je konkurencia a kontrakty.

Medzi ciele New Public Managementu patria:

- orientácia na účinky poskytovanej služby,
- orientácia na občana ako zákazníka,
- orientácia na nákladovú efektívnosť,
- orientácia na výsledok (výstupy v podobe verejných služieb).

Pojmom New Public Management sa obvyčajne označuje manažérsky prístup k reforme verejnej správy orientovaný na zákazníka, resp. občana a kladúci zvýšený dôraz na zodpovednosť verejnej správy za výsledky jej činnosti. Bol koncipovaný ako prostriedok na zvýšenie efektívnosti verejnej správy, ktorej hlavným cieľom je efektívne využívanie verejných prostriedkov v zabezpečovaní kvalitných verejných služieb za pomoci vytvorenia konkurenčného prostredia medzi verejným a súkromným sektorom v systéme verejných služieb.

Verejné organizácie nie sú samostatnými autonómnymi subjektmi, ani verejní manažéri nemôžu samostatne rozhodovať a oznamovať svoje rozhodnutia. Zatiaľ čo si subjekty súkromného sektora môžu stanovovať ciele a uskutočňovať následné kroky v relatívne uzavretom režime, verejné inštitúcie tak robia prostredníctvom **procesu**. To zaručuje otvorenú verejnú kontrolu prístupnú zainteresovaným stranám a možnosť reagovať na potreby a obavy konkrétnych jednotlivcov a skupín. **Otvorenosť, dostupnosť a schopnosť reagovať** sú neoddeliteľnou súčasťou toho, čo robí demokratický režim demokratickým. Každý účastník tohto procesu si vyhradzuje právo sledovať, zúčastňovať sa a ovplyvňovať, pričom od predstaviteľov verejných organizácií sa očakáva, že budú počúvať a reagovať primeraným spôsobom. Mnohé z týchto práv a očakávaní sú kodifikované v zákone.

New Public Management (NPM) ako riadenie organizácií verejnej správy orientované na služby, sa stal nástrojom riadenia správy vecí verejných v 90. rokoch 20. storočia s cieľom zvýšiť efektívnosť a kvalitu vo verejnom sektore, dosiahnuť efektívne a účinné poskytovanie verejných služieb, zaistiť sociálne garancie občanom. Jeho korene však siahajú do omnoho skoršieho obdobia a za kolísku jeho vzniku sa považuje USA. Vzniku a rozvoju myšlienok NPM predchádzala vlna verejného obstarávania tovarov a stavebných prác verejnými organizáciami zo súkromného sektora v 70. rokoch 20. storočia. V tomto období absentovalo vo verejnom sektore akékoľvek systémové riadenie zmluvných vzťahov medzi verejným a súkromným sektorom, čo viedlo k mnohým neúspechom v tejto oblasti.

Tieto problémy, ako aj masívny nárast verejného obstarávania nielen výrobkov súkromného sektora, ale pravidelných dodávok verejných služieb viedli k nevyhnutným zmenám v oblasti riadenia verejnej správy v podobe NPM vychádzajúceho z princípov reorganizácie verejnej správy, tak ako ich popisujú vo svojej práci „Reinventing Government“ autori Osborne and Gaebler (1993). Verejná správa by mala:

1. riadiť, nie prikazovať,
2. umožniť komunitám riešiť vlastné problémy, nie jednoducho poskytovať služby,
3. podporovať konkurenciu, nie monopolné prostredie,
4. byť riadená prostredníctvom cieľov,
5. orientovať sa na výsledky, nie na náklady,
6. naplňovať požiadavky občanov ako zákazníkov, nie požiadavky byrokracie,
7. sústrediť sa na tvorbu finančných zdrojov, nie na ich míňanie,
8. sústrediť sa na prevenciu kríz, nie na ich následné riešenie,
9. decentralizovať právomoci,
10. uprednostniť riešenie problémov s využitím kapacít súkromného sektora a trhových princípov pred riešením prostredníctvom verejných programov.

New Public Management odporúča uplatňovanie organizačných a štrukturálnych nástrojov podporujúcich decentralizáciu riadiacich, rozhodovacích a kontrolných procesov, dereguláciu, demonopolizáciu a využitie kapacít súkromného sektora v systéme zabezpečovania verejných služieb.

Medzi takéto nástroje patrí napr. vytvorenie širokej škály možností **alternatívneho poskytovania verejných služieb** – priestoru pre realizáciu rôznych foriem partnerstva verejného a súkromného sektora v tejto oblasti. New Public Management vyjadruje uplatňovanie metód a techník súkromného sektora v poskytovaní verejných služieb.

Vzťah medzi verejným a súkromným sektorom v oblasti zabezpečovania služieb vo verejnom sektore sa v priebehu uplynulých desaťročí neustále menil.

Do 70. rokov 20. storočia prevládal **riadiaci a kontrolný** mechanizmus s charakteristickými znakmi ako je centralizmus, monopolizácia a regulácia. Poskytovanie verejných služieb bolo uniformné a prevažne boli služby zabezpečované internými formami (zabezpečoval, financoval a produkoval ich subjekt verejnej správy).

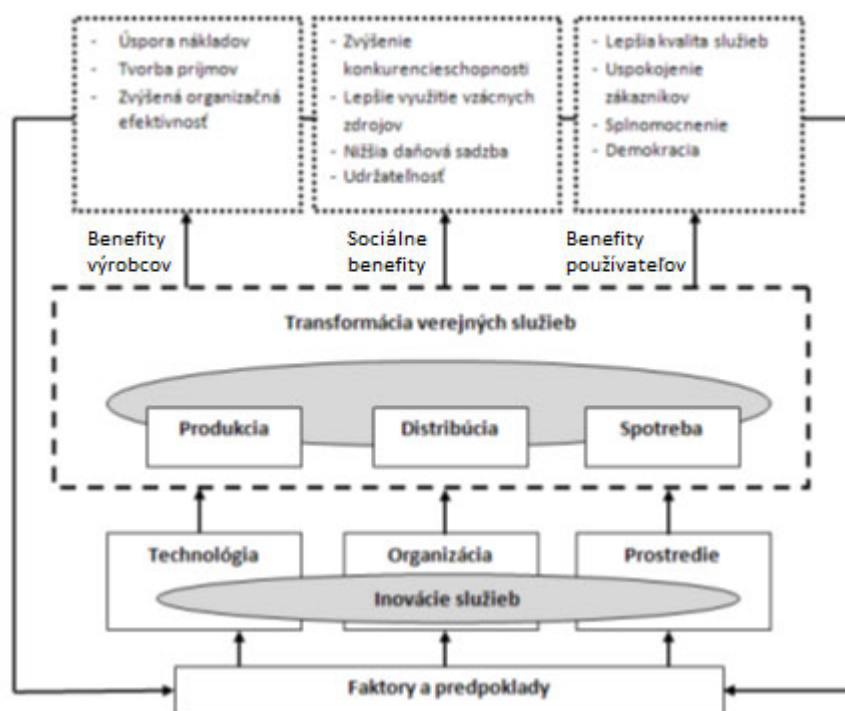
V 70. až 80. rokoch 20. storočia prevládal medzi verejným a súkromným sektorom **konkurenčný vzťah** založený na postupnej decentralizácii, demonopolizácii a individualizácii poskytovania verejných služieb. Toto obdobie bolo charakteristické z pohľadu poskytovania služieb aj prienikom moderných alternatívnych spôsobov zabezpečenia verejných služieb (producentom týchto služieb sa stávajú aj subjekty súkromného sektora a kladú dôraz na výkonovo orientované riadenie).

Ďalší posun vo vzťahu verejného a súkromného sektora pri poskytovaní verejných služieb nastáva na prelome 20. a 21. storočia, keď tento vzťah je možné charakterizovať ako **partnerský**. Do procesu decentralizácie a demonopolizácie vstupuje aj deregulácia, nastáva rozvoj alternatívnych spôsobov zabezpečenia verejných služieb vo forme partnerstiev verejného a súkromného sektora

Koncom 80. a začiatkom 90. rokov vplyvom transformácie sa uskutočnili **zásadné zmeny aj v slovenskej ekonomike**. Tieto zmeny sa významne dotkli všetkých sfér spoločenského, politického a ekonomického života a prirodzene výrazne zasiahli aj oblasť fungovania verejného sektora. Začala sa uplatňovať nová hodnotová orientácia a do oblasti verejného sektora sa začali zavádzať v poskytovaní služieb prvky trhovej regulácie a konkurenčného prostredia.

Nová reforma verejnej správy ponúkla mnohé príležitosti k tomu, aby sa zabezpečovanie služieb vo verejnom sektore aj na Slovensku realizovalo prostredníctvom partnerstva verejného, neziskového a súkromného sektora s cieľom zvýšiť efektívnosť a kvalitu ich poskytovania.

Reformné kroky vychádzajúce z myšlienky, že verejné poskytovanie verejných služieb neznamená nevyhnutne zároveň aj verejnú produkciu a financovanie týchto služieb (t. j. poskytovateľom a producentom nemusí byť zákonite tá istá organizácia) a sledovanie rastu efektívnosti vynakladania verejných výdavkov viedli k tomu, že sa charakter zabezpečovania časti verejných služieb poskytovaných ako čisté kolektívne statky postupne mení na charakter zabezpečovania služieb poskytovaných ako zmiešané kolektívne statky. Tieto zmeny vyplynuli zo zásadného prehodnotenia postavenia verejného sektora ako poskytovateľa služieb (Meričková et al., 2010).

Obrázok 2 Zámery a dopady transformácie verejných služieb
Zdroj: Valkama a Anttiroiko, 2009

Z pohľadu nových prístupov teda poskytovanie služieb vo verejnom sektore nemusí byť zabezpečované len prostredníctvom štátu, t. j. netrhovou formou, ale je tiež možné ich produkovať napr. aj mimovládny sektorom či prostredníctvom vytvorenia partnerstva medzi verejným a súkromným sektorom, napríklad na základe kontraktu – zmluvy. Princípom bolo oddelenie financovania a produkcie verejných služieb. Súčasťou efektívneho fungovania takéhoto partnerstva, ktorého výsledkom by mali byť kvalitné služby pre občana, sú potrebné určité východiskové predpoklady, vznikajúce vo vyspelých ekonomikách reformou verejnej správy orientovanej na procesnú stránku fungovania verejného sektora. Jedným zo základných cieľov reformy verejného sektora je teda tvorba priestoru a podmienok pre uplatňovanie alternatívnych metód poskytovania verejných služieb – ASDA (Alternative Service Delivery Arrangements). Vo všeobecnosti je vymedzených päť nasledujúcich foriem uplatňovania ASDA:

- a) zmluvné zabezpečovanie verejných služieb – kontrahovanie,
- b) neziskové organizácie (mimovládne),
- c) poukážky,
- d) koncesie,
- e) projekty partnerstva verejného a súkromného sektora (PPP).

Aplikácia manažérskych nástrojov súkromného sektora vo verejnom sektore má na jednej strane mnohé prínosy v oblasti efektívnosti a kvality jeho fungovania, ale rovnako je spojená s určitými rizikami a nemožno ju teda automaticky považovať za všeliak na všetky problémy verejného sektora.

Z hľadiska implementácie do praxe predstavuje NPM najdôslednejšie rozpracovanú koncepciu. Koncom 90. rokov 20. storočia však už silnela kritika na uplatňovanú koncepciu NPM, najmä z dôvodu nedostatočnej pozornosti zameranej na účasť občanov na správe vecí verejných.

Postupne sa začali objavovať ďalšie idey a koncepcie, medzi ktoré môžeme zaradiť **koncepciu novej verejnej služby (New Public Service)**. Táto koncepcia vznikala ako kritická reakcia na nedostatky NPM. Koncept novej verejnej služby sa považuje za možnosť, ktorá by mala predstavovať alternatívu nielen k novému verejnému manažmentu, ale aj k tradičnej verejnej správe. Cieľom zamestnancov pôsobiacich vo verejnej sfére nemá byť snaha o kontrolu alebo riadenie spoločnosti, ale pomoc občanom pri zabezpečovaní ich požiadaviek a dosahovaní ich záujmov.

Pri implementácii tejto koncepcie do praxe je potrebné zohľadňovať tieto základné zásady (Klimovský, 2014):

- viac slúžiť, menej riadiť;

- verejný záujem je cieľom, nie produktom činnosti zamestnancov vo verejnej správe;
- myslieť strategicky, správať sa demokraticky;
- viac slúžiť občanom a nevnímať ich len ako zákazníkov;
- zamestnanci verejnej správy musia pri výkone svojich povinností zohľadňovať právo a záujmy občanov, hodnoty príslušnej komunity, profesionálne štandardy a etické normy;
- vážiť si ľudí, nielen ich výkonnosť;
- vážiť si občianstvo a verejnú službu viac než podnikanie a podnikateľského ducha.

V prípade **konceptie dobrého spravovania (good governance)** ide o **súbor hodnôt, politik a inštitúcií**, prostredníctvom ktorých spoločnosť riadi ekonomické, politické a spoločenské procesy na všetkých svojich úrovniach, a to prostredníctvom interakcií medzi vládou, občianskou spoločnosťou a súkromným sektorom. Konceptia, ktorá zvýrazňuje pojmy ako demokracia, občianska spoločnosť, participácia, ľudské práva a udržateľný rozvoj, je postavená na základných princípoch:

- princíp zodpovednosti,
- princíp efektívnosti a účinnosti,
- princíp otvorenosti a transparentnosti,
- participácie.

Dosahovanie týchto princípov je závislé od mnohých vonkajších i vnútorných faktorov vplyvujúcich na systém a kvalitu fungovania verejnej správy. Jedným z najdôležitejších určujúcich znakov je spôsob riadenia. **Procesné riadenie** je koncept založený na pro-zákaznícky orientovanej organizácii. Ide o prístup, ktorý obsahuje systematickú identifikáciu, vizualizáciu, meranie, hodnotenie a neustále zlepšovanie procesov s využitím princípov tak, aby sa dosahovala vyššia úroveň výkonnosti a identifikovali sa príležitosti pre zvyšovanie efektívnosti a zákazníckej spokojnosti. K prínosom procesného riadenia možno zaradiť:

- vyhľadávanie a odstraňovanie procesov, ktoré nepridávajú hodnotu,
- znižovanie nákladov, zvyšovanie rýchlosti a kvality,
- kvantifikácia niektorých javov a zvyšovanie presnosti odhadov niektorých budúcich udalostí,
- zvyšovanie využitia aktív,
- schopnosť dosahovať navzájom nekompatibilných cieľov,
- podpora tímovej práce a angažovanosti členov tímu,
- možnosť predchádzať konfliktom, súpereniu, ktorý môže vzniknúť pri unáhľených zavádzaniach množstva zlepšovacích programov,
- charakteristickým rysom je opakovateľnosť, ktorá podporuje dôslednosť, prehľadnosť jednania a jednoduchosť,
- väčšia spokojnosť zamestnancov v dôsledku dostatku právomoci a širšej náplne pracovných miest,
- možnosť ponúknuť zákazníkovi vyššiu pridanú hodnotu,
- možnosť riadiť organizáciu bez pevnej organizačnej štruktúry,
- možnosť úspešne a efektívne využiť najmodernejšie metódy a nástroje manažmentu.

4.2 Alternatívne spôsoby zabezpečovania verejných služieb

Subjektu verejnej správy, ktorý zabezpečuje verejné služby z legislatívneho vymedzenia kompetencií a zodpovednosti vyplýva povinnosť zabezpečiť produkciu adekvátneho rozsahu služieb. To znamená, že subjekt verejnej správy zo zákona je poskytovateľom verejných služieb. Neznamená to však, že musí byť výlučne aj producentom týchto služieb a ich financujúcim subjektom. Subjekt verejnej správy sa môže rozhodovať o spôsobe zabezpečovania služieb z pohľadu dopytového alebo ponukového prístupu. **Ponukový prístup** počíta iba s pasívnou účasťou spotrebiteľa, služby sú ponúkané občanom bez ohľadu na zisťovanie ich skutočných potrieb a o dodávateľovi rozhoduje subjekt verejnej správy. **Dopytový prístup** znamená, že rozsah a kvalita služby sa odvíja od zisťovaného dopytu obyvateľov, resp. spotrebiteľov, pričom dodávateľ sa vyberá z viacerých dodávateľov a má možnosť voľby.

Verejná správa môže zabezpečovať výkon verejných služieb **internými a externými formami**. Pri internom zabezpečovaní verejných služieb sa využívajú vlastné zdroje, vlastní zamestnanci, príp. sa môže zriadiť/založiť rozpočtová organizácia, príspevková organizácia, spoločnosť s ručením obmedzeným, akciová spoločnosť, nezisková organizácia, kde bude verejný subjekt/organizácia zastávať pozíciu jediného vlastníka (spoločníka, akcionára), resp. bude mať majoritný vplyv na riadení spoločnosti. Pri externom zabezpečení verejných služieb sa najviac uplatňujú alternatívne metódy. Murray Svidroňová (2016) dodáva,

že ak producent danej služby je súčasne aj dodávateľ, ide tu o vnútorné (interné) zabezpečovanie služieb. Naopak, v prípade, že sú tieto dva subjekty odlišné, nehovoríme o internom, ale o externom či alternatívnom zabezpečovaní služieb. Beblavý, Sičáková-Beblavá (2006) a Drahokoupil, Fabo (2017) nazývajú formu externého zabezpečovania služieb termínom outsourcing a teda určitý presun z interného zabezpečovania služieb na externé. Externé zabezpečovanie služieb, teda outsourcing, si za hlavný cieľ kladie predovšetkým tvorbu konkurenčného prostredia a vyššiu efektívnosť pri zabezpečovaní verejných služieb. Medzi ďalšie výhody autori zaraďujú napr. zabezpečenie odborných pracovníkov pri zabezpečovaní služieb, ale i zníženie výdavkov. Vozárová a Meričková (2012) tento názor dopĺňajú tým, že externé zabezpečovanie verejných služieb je v poslednom období najrozšírenejší spôsob ako riešiť zabezpečovanie verejných služieb. Avšak tvrdia, že skôr ako samospráva začne využívať outsourcing je dôležité zvážiť výhody a nevýhody takéhoto zabezpečenia služieb. Ako výhody uvádzajú najmä efektívnosť nákladov, kvalitnejšie služby, avšak na druhej strane popisujú nevýhody ako je nesprávna implementácia zmlúv alebo výsledky, ktoré nespĺňajú očakávania. Autori Drahokoupil, Fabo (2017) zároveň tvrdia, že za rozvoj tohto spôsobu zabezpečovania je zodpovedný predovšetkým súčasný pokrok v inováciách, informáciách a v IKT, ktorým sa podľa ich názoru vedľa lepšie prispôbiť externí, resp. súkromní dodávatelia ako samosprávy. A práve preto, že v súčasnosti dochádza k stálemu rozvoju a napredovaniu aj na trhu verejných služieb. Liu, Jayaraman a Luo (2017) prezentujú, že využitím outsourcingu dochádza k profesionálnejšiemu poskytnutiu verejných služieb, najmä prostredníctvom vzdelaných pracovníkov vo svojom odbore zabezpečených externým dodávateľom, čo sa v konečnom dôsledku odráža na kvalite poskytovaných služieb a možnosti trhu verejného sektora napredovať. Aj keď využitím externého dodávateľa na zabezpečovanie verejnej služby podľa predchádzajúcich názorov príde k zvýšeniu kvality a hospodárskej efektívnosti pri poskytovaní služby, na druhej strane sa môže stať, že pokiaľ bude služba poskytovaná externým dodávateľom, tak postupom času môže byť samospráva odstránená z kontroly a procesu rozhodovania poskytovania verejnej služby a externá firma prevezme nad službou celkovú kontrolu (Lieberherr, Leiren, 2017). Pavlík (2014) poskytuje názor, že na začiatku by si zadávateľ služby, a teda obec mala určiť v akom rozsahu môžu verejnú službu efektívne, kvalitne a ekonomicky zabezpečiť prostredníctvom externého dodávateľa, pretože niektoré služby je možné v optimálnej kvalite a rozsahu zabezpečiť aj prostredníctvom tzv. in-house procesu, a teda zabezpečenie vlastnou obecnou spoločnosťou a bez predchádzajúceho verejného obstarávateľa. Pokiaľ sa však obec rozhodne pre outsourcing, tak verejná služba môže byť zabezpečená prostredníctvom vytvorenia zmluvy, výberového konania alebo na základe dohody.

Vybrané **spôsoby alternatívneho zabezpečovania verejných služieb** sú (Majlingová, 2002):

- **Kontraktácia** (t. j. štát prostredníctvom svojich orgánov a organizácií uzavrie zmluvu so súkromnou firmou na zabezpečenie produkcie služby, napr. stavebné alebo údržbárske práce)
- **Systémy BOT** (budovanie, prevádzka a transfer; jedná sa o budovanie fyzickej kapitálovo náročnej infraštruktúry, napr. budovanie diaľnic, kedy súkromná firma na základe zmluvy so štátom financuje a zabezpečuje výstavbu diaľnic, infraštruktúry, za čo ju môže počas určitého obdobia prevádzkovať/vyberá mýto/, akonáhle sa investorovi investície vrátia, navracia sa štátu právo investíciu prevádzkovať)
- **Koncesné obstarávanie** (kontrakty na poskytovanie verejných služieb, pri ktorých sa nevyžaduje výstavba, napr. dodávka vody, zber TKO, na rozdiel od BOT sa však nevyžaduje nová výstavba)
- **Poskytovanie verejných služieb neziskovým sektorom** (dobrovoľníckymi organizáciami)
- **Rôzne druhy poukážok** (štát vydáva oprávneným osobám poukážky, za ktoré sa môžu zakúpiť verejné statky alebo služby v ním zvolenej firme, využívajú sa v sociálnej oblasti, nákupe, kultúrnych službách)

Postupne sa začalo vytvárať vhodné prostredie pre využívanie alternatívnych možností poskytovania verejných služieb. Rozvoj využívania alternatívnych metód pri poskytovaní verejných služieb je podmienený a stimulovaný mnohými faktormi:

- *Fiškálna nedostatnosť verejných rozpočtov*
- *Motivácia k privatizácii*
- *Tlak spotrebiteľov na vyšší stupeň a mieru individuálneho výberu v týchto službách*
- *Individualizácia (vedie k diverzifikácii v poskytovaní a v tvorbe nových druhov verejných služieb)*
- *Málo efektívne fungovanie vlastných verejných organizácií*
- *Uplatnenie kvalitatívnych a kvantitatívnych ukazovateľov poskytovania služieb*
- *Zmeny v politickej kultúre.*

Východiskové predpoklady pre využívanie alternatívnych foriem zabezpečovania VS sú:

- *právne prostredie podporujúce tvorbu zmlúv medzi súkromným a verejným sektorom,*
- *komplexné poznanie charakteru poskytovanej služby a cenovej politiky pri poskytovaní služieb,*

- *financovanie založené na analýze a poznaní reálnych nákladov poskytovaných služieb,*
- *meranie a porovnávanie výsledkov cez kvalitatívne a kvantitatívne ukazovatele,*
- *transparentnosť rozhodovania a jasné pravidlá hodnotenia prihlásených projektov (súťažných návrhov),*
- *jasné pravidlá pre kontrolu a monitoring priebehu poskytovania VS.*

Využívanie alternatívnych foriem zabezpečovania verejných služieb si vyžaduje vytvorené východiskové predpoklady, akými sú právne prostredie podporujúce tvorbu zmlúv medzi súkromným a verejným sektorom, vyššia miera otvorenosti rozhodovania vo verejnom sektore a rast dôležitosti každého člena spoločnosti, financovanie založené na analýze a poznaní reálnych nákladov poskytovaných služieb, nové formy a procesy verejného zabezpečovania a monitorovania zmlúv. Zabezpečovanie (obstarávanie) služieb vyžaduje komplexné poznanie charakteru poskytovania služby, transparentnosť rozhodovania a jasné pravidlá hodnotenia prihlásených projektov (súťažných návrhov). V niektorých prípadoch je meranie a porovnávanie výsledkov jednoduchou záležitosťou (napr. v prípade údržby verejného osvetlenia, verejných priestranstiev alebo oprave a údržbe miestnych komunikácií). Rozhodovanie je zložitejšie v prípade komplexných služieb, pri ktorých je nevyhnutné stanoviť si kvalitatívne a kvantitatívne ukazovatele (sociálne, vzdelávacie služby).

Jednotlivé zmluvy by mali špecifikovať niekoľko aspektov poskytovania služieb: charakteristiku služieb (množstvo, kvalita, dostupnosť a distribúcia služby) a cenovú politiku pri poskytovaní služieb (metódy platenia poplatkov za služby a metodika zmien cien pri poskytovaní služby v dlhšom časovom horizonte). Za jednotlivé aspekty poskytovanej služby zodpovedá poskytovateľ služby. Bezpečnosť zmlúv súvisí s nepretržitým monitorovaním a kontrolou zabezpečovania realizácie služby. Otázka transparentnosti verejného rozhodovania býva niekedy v rozpore s požiadavkou zachovania obchodného tajomstva. Kým potenciálni dodávatelia služieb môžu poznať výšku disponibilných prostriedkov, ktoré budú vynaložené na zabezpečenie služieb (verejné rozpočty majú verejný charakter), problémom je utajenie obsahu podkladov, ktoré zasielajú jednotliví účastníci verejných súťaží. Rozhodovanie vo verejnom sektore potom ostáva na volených orgánoch. Všetky uvedené aspekty spojené s uplatňovaním alternatívnych foriem zabezpečovania verejných služieb dokazujú, že verejné organizácie by mali starostlivo zvážiť všetky svoje možnosti pri jednaní so súkromnými poskytovateľmi. Problém hodnotenia verejných projektov a objednávok patrí nepochybne k aktuálnym otázkam vzhľadom k obmedzenosti verejných zdrojov. Verejný projekt je potrebné zodpovedne posúdiť.

Verejný projekt je systémový návrh alokácie verejných zdrojov, ktorý má investičný charakter. Tvorba, posudzovanie a vyhodnocovanie verejných projektov je proces, ktorý zahŕňa:

- analýzu rámcových podmienok,
- stanovenie cieľa,
- určenie potrebnej stratégie k dosiahnutiu zvolených cieľov,
- vymedzenie podmienok k dosiahnutiu cieľov,
- definovanie možných alternatív,
- stanovenie kritérií pre hodnotenie alternatív,
- posúdenie jednotlivých variant, výber najvhodnejšej alternatívy,
- realizácia projektu.

Verejná objednávka je právne upravený verejný projekt, ktorým si obstarávateľ vo verejnom sektore realizuje obstarávanie tovarov, služieb a verejných prác.

Vo všeobecnosti pod verejným obstarávaním rozumieme proces získania predmetu záujmu zhotovením, kúpou, nájmom, lízingom a novou výstavbou. Predmetom obstarania je tovar, služby alebo verejné práce, ktoré sú uhrádzané z verejných zdrojov.

Systém verejného obstarávania bol zavedený za účelom hospodárneho a transparentného vynakladania verejných prostriedkov s cieľom zabezpečiť rozvoj a fungovanie verejného sektora. Každá vyspelá ekonomika vytvára širokú štruktúru regulačných opatrení zameraných na zvýšenie efektívnosti využívania verejných zdrojov pri zadávaní verejných objednávok na obstaranie, prác, tovarov a služieb. Základným cieľom verejného obstarávania je umožniť podnikateľom, aby sa mohli zapojiť do súťaže o získanie verejnej objednávky, ktorá je ponúkaná obstarávateľom. Zmyslom celého procesu je, aby obstarávateľ vybral najvhodnejšieho zmluvného partnera, ktorý bude schopný splniť jeho špecifickú potrebu.

Systém verejného obstarávania môžeme definovať ako súbor legislatívnych, podporných, informačných, vzdelávacích prvkov a prvkov dohľadu zameraných na uspokojovanie potrieb širokej verejnosti, súkromného podnikateľa a obstarávateľa. Základnými princípmi, ktorými sa proces riadi sú:

- efektívnosť a hospodárnosť vynakladania prostriedkov,
- princíp nediskriminácie účastníkov procesu VO,

- princíp transparentnosti,
- princíp zrozumiteľnosti,
- princíp zodpovednosti,
- princíp etiky a korektnosti,
- princíp podpory rozvoja konkurenčného prostredia.

Zadávanie zákaziek na dodanie tovaru, zákaziek na uskutočnenie stavebných prác, zákaziek na poskytnutie služieb, súťaž návrhov, zadávanie koncesii na stavebné práce, zadávanie koncesii na služby a správu vo verejnom obstarávaní upravuje zákon č. 343/2015 Z. z. o verejnom obstarávaní a o zmene a doplnení niektorých zákonov.

4.3 Zmluvné zabezpečovanie verejných služieb

Inštitúcie verejnej správy, ako poskytovatelia verejných služieb, majú povinnosť zabezpečiť, aby verejná služba bola poskytovaná efektívne, v rozsahu a kvalite zodpovedajúcim potrebám v spoločnosti. V súčasnom období stále rastúcich verejných potrieb a pretrvávajúcich snáh o zníženie deficitu verejných rozpočtov je naplnenie tejto povinnosti zložitou úlohou a vyžaduje systémový prístup. Výber vhodného spôsobu a formy zabezpečovania verejnej služby sa spravidla musí realizovať v nadväznosti na charakter verejnej služby a špecifické potreby a podmienky prostredia, v ktorom je služba poskytovaná.

Zmluvné zabezpečovanie verejných služieb, resp. kontrahovanie verejných služieb je jednou z najčastejšie uplatňovaných alternatívnych metód poskytovania služieb vo verejnom sektore. Základnou otázkou teórie kontrahovania verejných služieb je otázka voľby medzi kontrahovaním a internalizáciou služby, resp. zabezpečiť službu vlastnými kapacitami, alebo službu kúpiť („make or buy“).

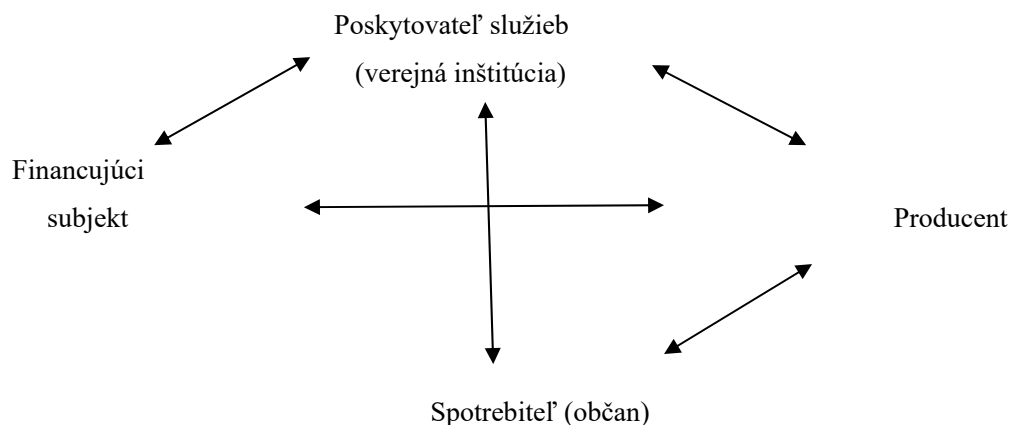
Organizácia má dve možnosti produkovať službu *interne – vlastnými kapacitami* (interné formy zabezpečovania služieb), alebo využiť *možnosť externého zabezpečenia – kontrahovanie služby*. Zmluvné zabezpečovanie verejných služieb – kontraktácia znamená, že za poskytovanie verejnej služby (politické rozhodnutie) nesie zodpovednosť verejná autorita a produkcia verejnej služby sa uskutočňuje v súkromnom sektore. Verejná inštitúcia uzatvára zmluvu (kontrakt) so súkromnou firmou o produkcii určitej verejnej služby pre vymedzený okruh spotrebiteľov. Pri tejto forme zabezpečovania sa presadzuje aj účasť spotrebiteľa na financovaní nákladov zabezpečovania služby prostredníctvom platenia užívateľských poplatkov za poskytovanie služby. Inštitúcia verejného sektora, ktorá kontrahuje služby, je zodpovedná za poskytovanie služby v zodpovedajúcom rozsahu a kvalite.

Existuje viacero foriem zmluvného zabezpečovania, ktoré sa odlišujú v miere rozdelenia rizika produkcie medzi verejný a súkromný sektor, v rozsahu využívania verejného majetku na produkciu služby, v dĺžke trvania zmluvného vzťahu, ale napr. aj v spôsoboch fakturácie služby.

Vychádzajúc z analýzy relevantných zdrojov odbornej literatúry, môžeme medzi verejným a súkromným sektorom identifikovať určité charakteristiky riadenia zmluvného vzťahu, ktoré do istej miery informujú o jeho kvalite a majú dopad na celkový efekt, či skôr úspešnosť kontrahovania v podobe vyššej efektívnosti a kvality kontrahovaných služieb. Samotným výstupom kontrahovania podľa Meričkovej et al. (2010) je služba vznikajúca v podmienkach vzájomného vzťahu obstarávateľa a dodávateľa.

Zmluvné zabezpečenie verejných služieb – kontrahovanie znamená teda, že za poskytovanie verejnej služby nesie zodpovednosť verejná inštitúcia a produkcia verejnej služby sa uskutočňuje v súkromnom sektore. Formy zmluvného zabezpečenia možno chápať ako:

- presun produkcie celej služby z verejných organizácií do súkromnej sféry,
- presun časti produkcie príslušnej služby z verejných organizácií do súkromnej sféry,
- zabezpečovanie niektorých vnútorných služieb v organizácii verejného sektora, súkromnými organizáciami (Nemec, 2002).

Obrázok 3 Subjekty v systéme alternatívneho zabezpečovania verejných služieb
Zdroj: Vlastné spracovanie podľa Meričková et al., 2010

Tieto subjekty sú vo vzájomnej interakcii, existuje medzi nimi systém vzájomných vzťahov (obrázok 3):

- vzťah *poskytovateľ služby* – *financujúci subjekt*. Tento vzťah predstavuje vzťah regulácie zo strany štátu v nasledovných oblastiach: vládne zásahy v oblasti daní, výdavkov, opatrení týkajúcich sa ekonomických aktivít a tiež regulácia podielových daní, miestnych poplatkov, podmienok daňových úľav. Ako financujúci subjekt môže vystupovať aj súkromný investor, v tomto prípade verejná inštitúcia ako poskytovateľ služby musí rešpektovať špecifické požiadavky investora.
- vzťah *poskytovateľ služby* – *producent služby*. Pri alternatívnych prístupoch k poskytovaniu verejných služieb je producentom verejná, mimovládna nezisková alebo súkromná organizácia.
- vzťah *financujúci subjekt* – *producent služby*. Úlohu koordinátora tohto vzťahu a jeho iniciátora by mal na seba prebrať poskytovateľ služby v záujme zabezpečovania požadovanej štruktúry verejných služieb v rozsahu adekvátom verejným potrebám.
- vzťah *producent služby* – *spotrebiteľ*. Novým prvkom v alternatívnom zabezpečovaní verejných služieb je možnosť individuálneho výberu spotrebiteľa, zvýšenia racionality v jeho rozhodovaní za predpokladu oboznámenia sa spotrebiteľa s nákladmi produkcie verejnej služby a jeho podieľaní sa na ich krytí prostredníctvom platieb vo forme užívateľských poplatkov, a to buď priamo producentovi služby, alebo poskytovateľovi služby.
- vzťah *poskytovateľ služby* – *spotrebiteľ*. Dodržiavanie stanovených štandardov, ktoré by mali byť obsahom zmluvy medzi producentom a poskytovateľom služby, by mal sledovať poskytovateľ služby. Verejná inštitúcia by mala byť akýmsi koordinátorom vzťahu občan – poskytovateľ a mala by zabezpečiť efektívne fungovanie tohto vzťahu (Meričková et al., 2010).

Odborná literatúra venujúca sa problematike kontrahovania odporúča analyzovať nasledovné aspekty prechodu na formu zmluvného zabezpečovania (Nemec, 2002):

- vplyv na mieru variability verejných služieb
- vplyv na efektívnosť produkcie verejných služieb
- vplyv na kvalitu poskytovaných služieb
- vplyv na mieru rovnosti
- vplyv na schopnosť štátu kontrolovať verejné výdavky (alokatívna efektívnosť).

Rozsah kontrahovania služieb má vo verejnom sektore stúpajúcu tendenciu. A práve preto, podľa autorky Vozárovej (2011), sa skúsenosti verejného sektora s kontrahovaním z pohľadu efektívnosti zabezpečovania verejne financovaných služieb, v mnohých prípadoch líšia. Na jednej strane sú vnímané pozitívne skúsenosti, na strane druhej realizácia kontrahovania nepriniesla očakávaný efekt v podobe vyššej nákladovej efektívnosti a kvality služieb.

Výhody zmluvného zabezpečovania verejných služieb možno vidieť najmä v poklese prevádzkových nákladov, účinnejšom manažmente rizík, raste výkonnosti a kvality vo verejných službách, raste kvality manažmentu vo verejnom sektore (transfer know-how od súkromného do verejného sektora), raste adresnosti platieb spotrebiteľov verejných služieb (možný pokles daňového zaťaženia vďaka financovaniu verejných služieb prostredníctvom užívateľských poplatkov). **Výhody kontrahovania** možno vidieť aj vo vyššej miere transparentnosti vynakladania verejných prostriedkov, čo vyplýva z jasného určenia účelov použitia prostriedkov, vytvorenia širšieho priestoru na verejnú kontrolu, a tým

i rastu zodpovednosti volených orgánov voči voličom. Vytvorenie systému kontroly však predpokladá existenciu zodpovedajúceho právneho rámca, ktorý by definoval princípy a mechanizmy fungovania kontroly, určoval zodpovednosti a spôsoby podávania informácií, účtovný mechanizmus a audit verejných výdavkov. Kontrahovanie verejných služieb môže byť do istej miery riešením problému nedostatku verejných zdrojov na poskytovanie verejných služieb, a to využitím zdrojov súkromného sektora. Kontrahovanie verejných služieb zároveň iniciuje skvalitnenie procesov verejného rozhodovania prostredníctvom definovania ukazovateľov výkonnosti verejných organizácií.

Ako každý vzťah nesie so sebou aj **potenciálne riziká spojené s kontrahovaním**. Ak zadávateľ priamo nemonitoruje činnosť dodávateľa, vedie to k zníženiu miery bezpečnosti pri zabezpečovaní verejných služieb. Verejná inštitúcia stráca priamu kontrolu nad produkciou verejnej služby. Tento problém sa prejavuje v podobe:

1. **morálneho hazardu**, alebo **problému skrytej činnosti**

2. **nesprávneho výberu**, alebo **problému skrytých informácií** (Arrow, 1985).

Morálny hazard vzniká, ak činnosť dodávateľa nie je dostatočne monitorovaná a kontrolovaná, čo sa odráža na rozsahu a kvalite zabezpečovanej služby, alebo iným správaním externého dodávateľa, ktoré je v rozpore s verejným záujmom. Tento problém by malo vyriešiť dodržiavanie definovaných princípov verejného obstarávania a priebežná kontrola produkcie služby (zmluvného dodávateľa) zo strany verejnej inštitúcie (obstarávateľa). Problém nesprávneho výberu alebo skrytých informácií môžeme označiť pojmom informačná asymetria. Špecializovaný dodávateľ služby disponuje informáciami, ktoré nemá verejná inštitúcia k dispozícii a ich využitím môže ovplyvniť verejnú inštitúciu v jej rozhodovaní o výbere dodávateľa.

Beblavý a Sičáková – Beblavá (2006) sumarizujú situácie, ktoré predstavujú riziká úspešnosti kontrahovania nasledovne:

- informačná asymetria
- výška a rozdelenie transakčných nákladov
- kalkulácia a alokácia s neistotou a rizikami
- manažovanie rizík
- motivácia verejného subjektu pri kontrahovaní verejných služieb.

Pre zabezpečenie efektívnosti a kvality poskytovania verejných služieb musia byť vytvorené aj adekvátne predpoklady, najmä uplatňovanie nových prístupov k manažmentu vo verejnom sektore, nadväzne na to efektívny a výkonný manažment verejných organizácií poskytujúcich verejné služby, zvyšovanie participácie občanov pri správe vecí verejných, fungujúce mechanizmy manažmentu zmluvných vzťahov medzi verejným a súkromným sektorom a účinný systém monitorovania a hodnotenia výstupov verejných služieb a verejná kontrola.

Úlohou vlády je v rámci zverenej zodpovednosti voči daňovým poplatníkom zabezpečiť prísne dodržiavanie úspory nákladov prostredníctvom procesu konkurenčných ponúk a sledovania výkonnosti. Vládne uzatváranie zmlúv má mnoho podôb. Verejno-súkromné partnerstvá sú dlhodobé strategické zmluvné dohody medzi vládou a subjektom zo súkromného sektora. Zručnosti a aktíva každého sektora sa zdieľajú pri poskytovaní služby alebo zariadenia na použitie pre verejnosť. Každá vládna organizácia uvažujúca o uzatváraní zmlúv musí posúdiť svoje skutočné motívy a svoje vlastné manažérske, fiškálne, politické a podnikové kultúrne kapacity potrebné na vedenie úspešného vládneho systému uzatvárania zmlúv (Harding, 2015).

4.4 Verejno-súkromné partnerstvá

Základnou ideou verejno-súkromných partnerstiev je rozsiahlejšie využitie súkromného sektora (hlavne jeho skúseností a schopnosti efektívne hospodáriť) pri zabezpečení verejných služieb, pričom ale nedochádza k trvalému prechodu rozhodovania alebo vlastníctva na súkromného partnera.

4.4.1 Charakteristika PPP

V súčasnej dobe sú za jeden z najvyužívanejších alternatívnych spôsobov zabezpečovania verejných služieb považované **verejné súkromné partnerstvá (PPP)**. Slavík (2014) definuje PPP ako zabezpečenie verejnej služby prostredníctvom vytvorenia spolupráce medzi jedným, resp. viacerými subjektmi súkromného sektora a verejnou organizáciou. Ďalej konštatuje, že v rámci takéhoto partnerstva súkromná firma zabezpečí dostatočný kapitál na základe vytvorenia kontraktu s verejným zadávateľom služby.

Súkromného investora označuje pojmom koncesionár, ktorý následne zabezpečí danú verejnú službu vo forme investičného projektu pre verejného zadávateľa služby. Ifran et al. (2017) tvrdenie zvyšujúceho sa počtu PPP zdôrazňuje tým, že v súčasnosti dochádza k vzájomnej závislosti medzi verejnými a súkromnými organizáciami a odstraňovaní hraníc medzi verejným a súkromným sektorom. Toto hľadisko tak vytvára priestor pre tvorbu PPP, ktoré definuje ako medziorganizačnú spoluprácu zahrňujúcu interakcie verejného a súkromného sektora s cieľom zapojenia súkromného sektora do zabezpečovania verejných služieb.

Verejno-súkromné partnerstvo – **PPP (Public-privat partnership) projekty** je možné všeobecne charakterizovať ako dlhodobé partnerstvo verejného a súkromného sektora, ktorého cieľom je efektívne zabezpečiť kvalitnú verejnú infraštruktúru a verejné služby.

Verejno-súkromné partnerstvo je kontrakčná dohoda medzi verejným a súkromným sektorom, kde súkromní podnikatelia zabezpečujú služby, ktoré sú tradične poskytované alebo financované verejnými inštitúciami. Konečný cieľ PPP je dosiahnuť vyššiu „hodnotu za peniaze“ („value-for-money“), než je verejný sektor tradične schopný dosiahnuť.

Hodnota za peniaze je termínom používaným na posúdenie, či organizácia získala maximálny úžitok zo služieb poskytovaných v rámci zdrojov, ktoré má k dispozícii. Pritom nejde len o náklady na poskytované služby, do úvahy sa berie kombinácia kvality, nákladov, využívaných zdrojov, vhodnosti na daný účel ako aj ich aktuálnosti (Benčo, Kuvíková et al., 2011).

Hodnota za peniaze sa dosahuje tým, že súkromný sektor zabezpečí:

- efektívnejší projekt, kreatívny a inovatívny prístup k technickým problémom,
- neprekročenie investičných nákladov,
- odovzdanie projektu presne v požadovanom termíne,
- optimalizáciu životného cyklu projektu (integrácia projekčnej časti, výstavby, financovania a údržby).

Partnerstvo verejného a súkromného sektora je **strategické** za účelom realizácie iniciatív, programov a konkrétnych projektov, výsledkom ktorých sú **investície a vznik nových (zachovanie) pracovných miest** a postupný rast životnej úrovne obyvateľstva v danom regióne.

- Toto partnerstvo musí viesť k rastu **produktivity a konkurencieschopnosti** firiem v súkromnom sektore.
- PPP je **pojmom pre projekty spolupráce verejného sektora so súkromným, ktoré sú založené s cieľom efektívne zabezpečiť kvalitnú verejnú infraštruktúru a verejné služby.**
- Európska komisia definuje projekty PPP ako **formu spolupráce medzi verejným a súkromným sektorom s cieľom financovania výstavby, rekonštrukcie, prevádzky a údržby infraštruktúry a poskytovania verejných služieb pomocou tejto infraštruktúry.**

Zároveň však musia byť splnené nasledovné podmienky, aby sa projekt mohol považovať za PPP:

1. **súkromný partner zabezpečuje výstavbu/rekonštrukciu a prevádzku diela a ako protihodnotu poskytuje služby spojené s dielom za platby** buď od používateľov (napr. mýto, vstupenky) alebo od verejného partnera (tzv. platby za dostupnosť)
2. **verejný a súkromný partner si rozdeľia riziká** výstavby a prevádzky projektu podľa toho, ktorý z nich vie to-ktoré riziko lepšie znášať (môže ísť napr. o stavebné riziko alebo riziko dopytu)
3. **musí ísť o dlhodobé vzťahy**, typicky aj 20 až 40 rokov (v SR legislatíva obmedzuje dĺžku tzv. koncesie na 30 rokov).

Európska komisia ďalej rozlišuje aj medzi tzv. inštitucionálnymi PPP (napr. spoločný podnik) a zmluvnými PPP (kontrakty).

Partnerstvo verejného a súkromného sektora je teda spôsob, akým verejný sektor prostredníctvom súkromnej spoločnosti zabezpečuje poskytovanie verejnej služby. Môže ísť o prevzatie prevádzky existujúcich aktív, ako aj o budovanie, prevádzku a často aj financovanie novej infraštruktúry. V praxi realizácia formou PPP obvykle znamená, že určitú verejnú investíciu alebo verejnú službu nebuduje, neprevádzkuje a neposkytuje priamo verejný sektor (štát, región či obec), ale súkromný sektor (neštátna firma alebo skupina firiem).

Verejno-súkromné partnerstvá predstavujú tiež možnosť získavania finančných prostriedkov v dlhodobom horizonte na výstavbu, rekonštrukciu, zhotovenie alebo zhodnotenie diela. Súkromný partner zabezpečí výstavbu, financovanie, prevádzkovanie diela na základe zmluvného vzťahu so zadávateľom - verejným partnerom. Súkromný partner po dokončení diela prevádzkuje predmet projektu tak, aby ho po ukončení zmluvného vzťahu odovzdal v primeranom stave subjektu verejnej správy.

PPP projekty možno využiť aj na financovanie projektov ako sú miestne komunikácie, verejné osvetlenie, MHD, zásobovanie pitnou vodou, oblasť odpadového hospodárstva a komunálnych služieb, domy pre seniorov a domy sociálnych služieb a pod.

Vo všeobecnosti PPP projekty charakterizuje hlavne:

- **Trvanie spolupráce** – relatívne dlhodobá spolupráca verejnoprávneho a súkromného partnera pri rôznych fázach projektu (plánovanie, výstavba, prevádzka a pod.)
- **Spôsob financovania projektu** – čiastočne alebo celkovo financuje súkromný partner, niekedy aj rozdelením zdrojov financovania medzi súkromným a verejnoprávnym subjektom
- **Úloha prevádzkovateľa** – prevádzkovateľ má dôležitú úlohu v procese a zúčastňuje sa viacerých fáz projektu (plánovanie, návrh, vyhotovenie, prevádzka, financovanie a pod.)
- **Úloha verejnoprávneho partnera** – sústreď sa hlavne na definovanie cieľov a účelu projektu (potreba občanov, verejný záujem, kvalita poskytovaných služieb, cena) a dohliada na dodržiavanie spĺňania stanovených cieľov a účelu
- **Rozdelenie rizík** – riziká spojené s vyhotovením a prevádzkou PPP projektu sú rozdelené medzi verejnoprávneho a súkromného partnera. Súkromný partner väčšinou preberá na seba riziká, ktoré by pri klasickej forme verejného obstarávania niesol štát. Rozdelenie rizík sa určuje individuálne pri každom projekte podľa možnosti súkromného a verejnoprávneho partnera kontrolovať a vyrovnať sa s daným rizikom najefektívnejšie.

Nemec (2007) a Slavík (2014) sa zhodujú v názoroch prezentácie hlavných znakov PPP. Medzi podstatné môžeme zaradiť napr. aj napriek tomu, že služba je zabezpečená externým dodávateľom, verejný subjekt naďalej nesie za zabezpečenie verejnej služby zodpovednosť. Riziko, ktoré je spojené s daným investičným projektom sa rozdeľuje medzi verejného a súkromného partnera rôznym spôsobom v závislosti od typu projektu. Partneri vystupujúci v PPP projektoch majú rovnaké práva pri možnostiach produkcie služby. Jedným zo znakov PPP je, že služba môže byť realizovaná úplne alebo len z časti zo súkromných zdrojov. Slavík ešte dopĺňa predpoklady, ktoré zabezpečia, že realizovaný projekt v rámci PPP bude úspešný, sú to napr. rozpočet pre projekt je dostatočne objemný, je jasne vymedzený predmet projektu a ciele, ktoré sa majú dosiahnuť, projekt dáva možnosti pre know-how a inovácie súkromného sektora, ale i, že projekt má kvalitne vypracované podporujúce strategické dokumenty.

Priebeh PPP projektu je nasledovný:

1. Identifikácia príležitosti
2. Štúdia uskutočniteľnosti
3. Príprava výberového konania
4. Výber súkromného partnera
5. Uzatvorenie zmlúv
6. Realizácia projektu
7. Monitoring výkonnosti
8. Ukončenie projektu.

V prvom rade je potrebné **identifikovať príležitosť** realizácie projektu formou PPP. Väčšina krajín začína s PPP v oblasti dopravy, pričom sa táto metóda postupne využíva aj v „mäkších“ oblastiach ako napr. sociálna starostlivosť, školstvo či zdravotníctvo.

Následne je potrebné prostredníctvom tzv. **štúdie uskutočniteľnosti** zistiť, či je realizácia formou PPP výhodnejšia ako realizácia klasickou zákazkou. Štúdiu uskutočniteľnosti by mal pripraviť skúsený poradca, ktorý dokáže aj pomocou teoretických výpočtových modelov analyzovať výhodnosť realizovania projektu formou PPP v porovnaní s klasickým spôsobom realizácie projektu a zároveň navrhne najefektívnejší spôsob realizácie PPP projektu.

Ak sa ukáže PPP ako efektívnejšie riešenie, môže sa začať **výberové konanie** na súkromného partnera, s ktorým sa **uzavrie zmluva**. Príprava kvalitnej zmluvy je kľúčová pre úspech PPP projektu.

Na strane verejného zadávateľa musí existovať projektový líder, ktorý vývoj projektu monitoruje a je komunikačným partnerom pre súkromného partnera. Počas **realizácie projektu** je potrebný pravidelný **monitoring projektu** zo strany verejného zadávateľa.

Po **ukončení projektu** po vopred dohodnutej dobe infraštruktúra prechádza do rúk verejného partnera, ktorý sa môže rozhodnúť, či projekt chce opäť výberovým konaním poskytnúť súkromnej firme napr. len za účelom prevádzky a údržby alebo či bude tieto služby poskytovať vo vlastnej réžii.

4.4.2 Formy a modely PPP

Formy

Rozlišujeme zmluvné a inštitucionálne PPP.

- **Zmluvné PPP**
Ide o partnerstvo verejného a súkromného partnera založené výlučne na zmluvnom spojení. Zahŕňa viacero štruktúr, v rámci ktorých je možné zadať súkromnému partnerovi úlohu menšieho alebo väčšieho rozsahu a môže zahŕňať plánovanie, financovanie, vyhotovenie diela, rekonštrukciu a pod.
- **Inštitucionálne PPP**
Pri inštitucionálnych PPP ide o spoluprácu verejného a súkromného partnera pri poskytovaní verejných služieb prostredníctvom spoločného podniku pre financovanie, vybudovanie/rekonštrukciu, prevádzku a údržbu tejto infraštruktúry alebo poskytovanie služieb. Na Slovensku takto fungujú napr. spoločnosti, ktoré prevádzkujú vodohospodársku infraštruktúru alebo spoločnosti zabezpečujúce odvoz odpadu.

Modely PPP

Podľa rozsahu zapojenia súkromného partnera a miery alokácie rizík medzi verejným a súkromným partnerom sa rozlišujú rôzne modely PPP projektov. Za základné modely môžeme považovať:

- **OM (Operate Maintain – prevádzka, údržba)**
Verejný sektor odovzdá súkromnému dodávateľovi na vopred dohodnutý čas súbor aktív, ktoré slúžia na poskytovanie určitej verejnej služby. Vlastníctvo aktív stále zostáva na verejnom sektore. Súkromný dodávateľ sa následne stará o prevádzku a údržbu tejto služby a jej riadenie. Zodpovednosť za výstavbu, stav a obnovu aktív má však verejný sektor. Riziká poskytovania služby sa takýmto spôsobom rozdeľujú medzi súkromný a verejný sektor. Ide o formu blízku outsourcingu.
- **BOT (Build Operate Transfer – výstavba, prevádzka, prevod vlastníctva)**
Pri tejto forme dochádza k spojeniu viacerých fáz projektového cyklu – súkromný partner zabezpečuje prípravu, realizáciu i prevádzku a údržbu. Na základe zadania verejného sektora teda súkromný dodávateľ pripraví projekt, vystavia určité aktívum a na ňom prevádzkuje požadovanú službu na vopred dohodnutý čas. Po uplynutí tohto času toto aktívum a prevádzku danej služby odovzdáva verejnému sektoru za vopred dohodnutých podmienok, vo vopred dohodnutom stave. Financovanie takejto výstavby je na pleciach verejného sektora. „Transfer“ znamená, že po dobu trvania projektu je aktívum vo vlastníctve súkromného dodávateľa, ktorý toto vlastníctvo musí po vopred dohodnutom čase vrátiť späť verejnému partnerovi.
- **DBFO (Design Build Finance Operate – návrh, výstavba, financovanie, prevádzka)**
Pri tomto modeli PPP, súkromný sektor zabezpečuje projekt, výstavbu, financovanie a prevádzku požadovaného verejného aktíva. Súkromný dodávateľ v tomto prípade znáša väčšinu rizík projektu. Pri DBFO sa vlastníkom nikdy nestáva súkromný partner. Do tohto modelu spadá aj tzv. koncesia.
- **BOO (Build Own Operate – výstavba, vlastníctvo, prevádzka)**
Tento model je veľmi blízky privatizácii – verejný partner poverí súkromného partnera na vykonávanie istej služby v princípe natrvalo. Súkromný partner vlastní aktíva (nedochádza k prechodu aktív na verejného partnera) a zároveň zabezpečuje financovanie, realizáciu, správu i údržbu. Verejný partner vystupuje v úlohe regulátora alebo uplatňuje svoj vplyv prostredníctvom dohodnutých ustanovení zmluvy uzavretej so súkromným partnerom. Existuje množstvo ďalších modelov spolupráce verejného a súkromného sektora, pričom každý z nich je špecifický a závisí od konkrétnych potrieb, alokácie rizík a dohody partnerov, napríklad:
DB (Design Build – návrh, výstavba)
DBO (Design Build Operate – návrh, výstavba, prevádzka)
DBM (Design Build Maintain – návrh, výstavba, údržba)
DBFM (Design Build Finance Maintain – návrh, výstavba, financovanie, údržba)
DBMO (Design Build Maintain Operate – návrh, výstavba, údržba, prevádzka)
BLOT (Build Lease Operate Transfer – výstavba, prenájom, prevádzka, prevod vlastníctva).

Nemožno striktno povedať, ktorá z uvedených foriem PPP je vo všeobecnosti viac alebo menej výhodná. Rozhodnutie o jednom z variantov je potrebné posudzovať aj z hľadiska dostupných foriem financovania a ich legislatívnych a daňových obmedzení (EÚ fondy, štátne dotácie a pod.). Počas prípravy projektu, vo fáze štúdie realizovateľnosti, je potrebné pomenovať konkrétne riziká projektu a na základe ich možnej alokácie posúdiť, ktorá z foriem PPP je pre daný projekt vhodná, prípadne, či je projekt pre PPP vôbec vhodný. Výsledkom štúdie realizovateľnosti teda môže byť aj to, že pre daný projekt nie je forma PPP výhodná.

4.4.3 Prínosy a bariéry PPP projektov

PPP verus klasický spôsob verejného obstarávania

Spoločnosti typicky zabezpečujú svoje potreby prostredníctvom verejného obstarávania. Existuje **viacero spôsobov financovania projektov verejných služieb a verejnej infraštruktúry**, pričom PPP je jedným z nich. Pri posudzovaní výberu spôsobu by mali byť zvážené výhody a nevýhody a zároveň riziká z neho vyplývajúce. Jedná sa predovšetkým o tieto spôsoby (prípadne ich kombinácie):

- Rozpočtové financovanie
- Nájom/ Leasing – súkromný partner obstará službu a za poplatok ju prenajme verejnoprávnemu subjektu
- Dotácia – z VÚC, štátu, EÚ a iných finančných mechanizmov
- Úver
- Emisia dlhopisov
- PPP – partnerstvo verejného a súkromného sektora a pod.

Tradičná verejná zákazka je charakterizovaná týmito silnými a slabými stránkami:

Silné stránky

- Nižšia administratívna náročnosť prípravy projektu
- Nižšia časová náročnosť prípravy a realizácie projektu

Slabé stránky

- Často dochádza k predĺženiu doby výstavby voči plánu a prekročeniu rozpočtovaných nákladov na výstavbu a prevádzku
- Nutnosť organizácie výberového konania na dodávateľa v prípade významnej obnovy/rekonštrukcie v priebehu doby životnosti investície
- Všetky riziká spojené s prevádzkou sú na strane verejného sektora
- Potreba disponovať rozpočtovými prostriedkami pre pokrytie investičných nákladov v úvode projektu.

PPP – silné a slabé stránky:

Silné stránky

- Rozloženie investičných nákladov v čase (nie je potrebné disponovať rozpočtovými prostriedkami na pokrytie investičných nákladov v úvode projektu)
- Výrazné výkonnostné pohnútky motivujúce k dodržaniu definovanej kvality služieb
- Hlavné riziká spojené s výstavbou a prevádzkou projektu sú prevedené na súkromného partnera
- Orientácia na hodnotu za peniaze v priebehu celého životného cyklu projektu
- Zabezpečenie výstavby a prevádzky projektu jedným súkromným partnerom prináša úspory
- Vyššia predvídateľnosť nákladov a časovej realizácie

Slabé stránky

- Nižšia miera flexibility v priebehu projektu (vo vzťahu k požadovaným výstupom projektu) a riadenie dlhodobého kontraktu
- Vyššie náklady spojené s prípravou projektu a procesom výberu súkromného partnera (na strane verejného i súkromného sektoru)
- Projekt je drahší o náklady financovania súkromného partnera
- Dĺžka prípravy projektu a výberu súkromného partnera.

Rozdiel metódy PPP voči klasickej zákazke je, že **pri PPP sa obstaráva niekoľko fáz projektu naraz (napr. spracovanie projektu, výstavba, financovanie, prevádzka a údržba)**. Práve v tom spočíva aj možnosť zefektívniť a zlacniť projekt, nakoľko súkromný partner je motivovaný použiť čo najkvalitnejšie materiály a postupy pri výstavbe či rekonštrukcii a je následne zodpovedný aj za dlhoročnú údržbu a prevádzku. Zároveň je kľúčové, aby sa súkromný partner na projekte podieľal úplne alebo čiastočne aj finančne; práve tieto financie riskuje v prípade nedodržania kontraktu.

V skutočnosti je princíp spolupráce verejného a súkromného sektora dávno známy – už v 19. storočí boli formou koncesných zmlúv realizované mnohé infraštruktúrne projekty ako napr. Suezský kanál, či dokonca Eiffelova veža. V Rakúsko-Uhorsku sa touto formou budovali a prevádzkovali lokálne železnice.

V súčasnosti koncept PPP na Slovensku bežne prebieha v oblastiach ako napríklad vodné a odpadové hospodárstvo či technické služby, i keď nie vždy sa tieto projekty pomenúvajú ako PPP.

PPP je vo svete štandardným spôsobom zabezpečenia verejnej infraštruktúry a verejných služieb pre občanov. Zapájanie súkromného sektora do poskytovania verejných služieb sa začalo programovo využívať koncom 80. rokov 20. storočia. PPP sa pôvodne rozvinuli hlavne vo Veľkej Británii a postupne sa rozšírili do krajín ako Austrália, Francúzsko, Írsko, Japonsko, Kanada, Nemecko, Španielsko, Portugalsko a neskôr aj do susedných krajín Slovenska ako Česká republika a Maďarsko, či do oblastí ako Južná Afrika a Čile.

Z hľadiska platnej legislatívy je problematika PPP v súvislosti s výberom súkromného partnera právne upravená v **zákone č. 343/2015 Z. z. o verejnom obstarávaní a o zmene a doplnení niektorých zákonov**. Tento zákon okrem toho špeciálne upravuje koncesiu na stavebné práce a koncesiu na služby, ktoré je možné realizovať prostredníctvom koncesnej zmluvy a sú jednou z foriem PPP. Pri veľkých projektoch sa využíva vytvorenie tzv. spoločnosti pre zvláštne účely (special purpose vehicle), kde sa v konzorciu stretne viacero firiem zapojených do projektu (napr. stavebná firma, banka, správcovská spoločnosť, prípadne aj verejný partner).

V súvislosti s možnými dopadmi na dlh verejnej správy sú pravidlá pri uzatváraní koncesie na stavebné práce upravené v **zákone č. 523/2004 Z. z. o rozpočtových pravidlách verejnej správy** a o zmene a doplnení niektorých zákonov v znení neskorších predpisov a v **zákone č. 583/2004 Z. z. o rozpočtových pravidlách územnej samosprávy** a o zmene a doplnení niektorých zákonov v platnom znení.

V praxi realizácia formou PPP obvykle znamená, že určitú verejnú investíciu alebo verejnú službu nebuduje, neprevádzkuje a neposkytuje priamo verejný sektor (štát, región či obec), ale súkromný sektor (neštátna firma alebo skupina firiem). **Súkromný partner financuje výstavbu a prevádzkuje dielo** a ako protihodnota je mu umožnené poskytovať služby spojené s týmto dielom za platby od jeho používateľov alebo od verejného partnera. **Verejný sektor** tak vystupuje v PPP projektoch predovšetkým **ako manažér a kontrolór** súkromných dodávateľov. PPP projekty podliehajú režimu zákona o verejnom obstarávaní.

Odlišnosti od doterajších dodávateľských vzťahov:

- komplexným prístupom k zabezpečovaniu verejnej služby vrátane know-how,
- dlhodobým kontraktom pre zabezpečenie služby, ktorá motivuje dodávateľa k inovácii technologických postupov, technickej inovácii, racionalizácii postupov a v organizácii práce, čo v konečnom dôsledku vedie k efektívnejšiemu výkonu služieb,
- dodávateľ disponuje s know-how pre príslušnú službu, vlastní a riadi zdroje pre dodávku služieb, čo umožňuje manažmentu samospráv zamerať sa na iné kľúčové aktivity, transfer rizika za službu sa presúva tam, kde sa dá lepšie riadiť, zlepši sa profesionalizmus a zmení sa kultúra zabezpečenia poskytovania služby.
- Rozsiahle kontrakty a špecializovaný výkon služby dodávateľských organizácií vedie k znižovaniu nákladov.

Hlavné dôvody využitia PPP projektov sú teda:

- Zabezpečenie kvalitných verejných služieb a infraštruktúry, pričom štát neprichádza o kontrolu
- Rozpočtové obmedzenia – PPP umožňuje využiť výstavbu zo súkromných zdrojov
- Efektívnejšia realizácia – súkromný investor je zároveň prevádzkovateľom a má preto zvýšenú motiváciu postupovať pri výstavbe kvalitne, keďže bude neskôr postihnutý v prípade prevádzkových problémov
- Pri projektoch realizovaných tradičným spôsobom dochádza častejšie k časovému sklzu a prekročeniu plánovaného rozpočtu ako pri projektoch realizovaných formou PPP (súkromný investor sa väčšinou zaväzuje k pokute v prípade omeškania a musí sám uhradiť prekročenie rozpočtu)
- Efektívnejšie rozdelenie rizík
- Umožnenie potrebných investícií už dnes
- Využitie know-how pracovných postupov súkromného sektora pri realizácii PPP projektov
- Možnosť zabezpečiť spolufinancovanie z fondov Európskej únie.

Baréry resp. brzdiace faktory PPP:

- psychologické faktory – pocit vzájomnej nedôvery medzi subjektmi (už od začiatku transformačného obdobia)
- inštitucionálne faktory – neexistencia komunikačných kanálov a platforiem
- stav verejnej správy – prevaha byrokratických, vrchnostenských prístupov, slabé presadenie sa New public management

- ekonomické faktory – podnikatelia majú na „nezaplnenom trhu“ dostatok iných podnikateľských príležitostí, a preto nevyhľadávajú menej ziskové aktivity v oblasti verejného sektora, resp. v rámci partnerstva verejného a súkromného sektora
- podkapitalizácia slovenských podnikov (najmä malých firiem vo vidieckych regiónoch) neumožňuje investovať do spoločných podnikov s obcami
- verejno-právne faktory – bariéry a právna komplikovanosť spoločných projektov PPP.

Oblasti vhodné pre PPP projekty

- Administratíva – výstavba/prevádzka budov a sídiel verejnej správy, facility management
- Developerské projekty – mestská výstavba a rekonštrukcia, brownfield
- Doprava – cestná, železničná, mestská, svetelné značenie, prevádzka autobusovej/železničnej stanice/letiska, parkoviská
- Informačné technológie – projekty informatizácie (eGovernment, eHealth)
- Obrana – trenažéry, technika, obnova vojenských areálov
- Školstvo – školy, školské jedálne, internáty, vzdelávacie projekty
- Športové a kultúrne zariadenia – multifunkčné športové areály, cyklotrasy, detské ihriská, kultúrne zariadenia, knižnice, múzeá
- Priemysel – priemyselné parky, zásobníky ropy
- Technické služby – verejné osvetlenie, údržba komunikácií, odvoz a likvidácia odpadu, údržba verejnej zelene, výroba a distribúcia pitnej vody, čistiare odpadových vôd, kanalizácia
- Ubytovacie projekty – domovy pre seniorov, detské domovy, sociálne bývanie
- Spravodlivosť – väznice, súdne areály
- Zdravotníctvo – nemocnice, zdravotnícke strediská

V podmienkach Slovenska je možné prezentovať prípravu, prípadne už realizáciu niekoľkých PPP projektov v rôznych oblastiach. Okrem diaľničných projektov, ktoré sú u nás, ale i vo svete veľmi populárne, sa PPP projekty dotýkajú aj oblasti zdravotníctva, športu, školstva či kultúry.

- V oblasti **zdravotníctva** prvým zámerom pre využitie verejno-súkromných partnerstiev v pôsobnosti Ministerstva zdravotníctva bolo zdravotnícke zariadenie Inštitútu nukleárnej a molekulárnej medicíny Košice, kde prostredníctvom koncesionára boli obstarané prístroje na zabezpečenie diagnostických služieb pozitronovej emisnej tomografie kombinovanej s počítačovou tomografiou a súvisiacich podporných služieb. Iným projektom v tejto sfére bol projekt realizovaný v gescii Ministerstva obrany SR - Komplexná modernizácia Ústrednej vojenskej nemocnice SNP v Ružomberku. Cieľom tohto projektu bolo vytvorenie stredne veľkého zdravotníckeho zariadenia, ktoré je súčasťou systému verejného zdravotníctva v rámci širokého spektra regionálnej, nadregionálnej i národnej pôsobnosti, a ktoré disponuje vysoko kvalitnou medicínskou technológiou, prevádzkovým zázemím a službami. Tento projekt získal finančnú a konzultačnú podporu z Ministerstva financií SR. Taktiež je možné spomenúť aj nemocnicu v Malackách, ktorú prevádzkuje formou blízkej PPP spoločnosť Nemocničná, a. s.
- Oblasť **kultúry** je reprezentovaná projektom PPP, ktorého cieľom bolo vybudovať spoločné sídlo pre STV a SRO. Celý projekt spadá pod Ministerstvo kultúry SR. Podľa štúdie uskutočniteľnosti bola forma PPP výhodnejšia minimálne o 2 % oproti tradičnej zákazke a výstavba mediálneho komplexu bola asi o 25 % výhodnejšia ako zotrvanie STV a SRO v ich pôvodných priestoroch. Súkromný partner by mal prevádzkovať mediálny komplex 25 rokov a bude za poskytovanie verejnej služby odmeňovaný platbami za dostupnosť.
- Ďalšou oblasťou, kde je možné uplatniť princíp PPP, je **šport**. S využitím tohto modelu sa napr. realizovala výstavba nového zimného štadióna pre účely MS v ľadovom hokeji v roku 2011.
- V oblasti **školstva** zatiaľ Slovensko využíva metódu PPP menej, i keď v zahraničí sa práve v tejto oblasti PPP využíva často. Prvým slovenským projektom blízky PPP sa stala škola v Žiari nad Hronom, ktorá je v zriaďovateľskej pôsobnosti združenia právnických osôb InTech, ktorými sú súkromní i verejní partneri. Cieľom projektu bolo, aby univerzita a priemyselné firmy docielili väčší počet kvalifikovaných pracovných síl pre podniky a zaistili tak študentom po ukončení štúdia prácu. V zahraničí však v tejto oblasti typicky súkromný partner v projekte zabezpečuje výstavbu/rekonštrukciu a následne kompletný facility management.

- Počiatočné skúsenosti s problematikou PPP má aj **Ministerstvo životného prostredia SR**, v rámci projektu Odborná pomoc slovenským regionálnym vodárenským spoločnostiam na poradenské služby pre vodárenské spoločnosti, bol vytvorený rámec pre PPP vo vodnom sektore.
- **Ministerstvo financií SR** ako sprostredkovateľský orgán plánovalo využitie PPP projektov aj v rámci operačného programu Informatizácia spoločnosti. MF SR ako ústredný orgán štátnej správy pre oblasť informatizácie spoločnosti deklaroval záujem rozvíjať princíp PPP v oblasti informatizácie.
- V súvislosti s podporou MF SR sa PPP projektmi intenzívne zaoberajú aj **obce, mestá a VÚC**. Jedným z týchto miest je aj Nitra, ktorá plánuje využitie PPP v dvoch projektoch. Prvým je revitalizácia kasární pod Zoborom, ktorá počítá s vybudovaním oddychovej zóny a rôznych kultúrnych inštitúcií, druhým zámerom je športovo-oddychová zóna. Takisto Košický samosprávny kraj plánuje využiť PPP pri výstavbe administratívneho komplexu v Košiciach. Zámerom je revitalizácia bývalej priemyselnej zóny – tzv. brownfieldu a následné vytvorenie špecializovaného administratívneho a kultúrneho centra. Ďalšie obce a mestá zvažujú využitie napr. v oblasti sociálnych služieb, zapojenie strategických partnerov do zdravotníctva a pod.

Ako **d ďalšie projekty** môžeme spomenúť systém verejného osvetlenia v Liptovskom Mikuláši, revitalizáciu sídliska Košúty 2 v Martine, projekt vodárenskej infraštruktúry v meste Trenčín či projekt Slnko do bratislavských škôl, ktorého cieľom je podporiť využitie obnoviteľných energetických zdrojov. Vo všetkých projektoch bol využitý alebo sa plánuje využiť princíp PPP (<http://www.asociaciapp.sk/?a=pppsk>).

Na Slovensku sa v súvislosti s PPP v doprave hovorí aj o oprave a údržbe ciest 2. a 3. triedy. Populárnymi sú aj projekty na výstavbu/rekonštrukciu rôznych úradov, škôl, nemocníc, policajných alebo hasičských staníc, regeneračné projekty (tzv. brownfieldy) ako aj projekty v oblasti životného prostredia (odpadové hospodárstvo, energetická efektívnosť a pod.), vedecko-technologické parky, kultúrne zariadenia či športové areály, ale aj doplnkové služby ako napr. parkoviská.

Aby sa dosiahli čo najväčšie úspory z rozsahu, PPP projekty sa zvyknú realizovať vo viacerých obciach alebo mestách. Takto je projekt zaujímavejší aj pre súkromného investora, ktorý dokáže vďaka kvantite výrazne znížiť náklady na výstavbu i prevádzku zariadení (Brožúra PPP).

4.4.4 Financovanie a vlastníctvo majetku v PPP projektoch

Platby a finančné toky pri PPP

Pri typickom PPP súkromný partner projekt financuje úplne alebo čiastočne. Financovanie si väčšinou zabezpečí kombináciou zdrojov od bánk, investorov a vlastného kapitálu. Ako protihodnota za poskytovanie služby sú súkromnému partnerovi počas vopred dohodnutého termínu poskytnuté:

- **platby od užívateľov (tzv. priame spoplatnenie)**
 - súkromný partner nesie riziko dopytu – t. j. ak je o službu menší záujem, než predpokladal, má menšie príjmy, napr. výber myta na diaľnici, výber vstupného na kultúrne podujatia
- **platby za dostupnosť od verejného partnera (tzv. nepriame spoplatnenie)**
 - vopred stanovené platby priamo od verejného partnera
 - súkromný partner nesie riziko dostupnosti – ak služba nie je dostupná v dohodnutej miere alebo kvalite, verejný partner účtuje zrážky, napr. platba za dostupnosť nemocnice alebo školy
- **kombinácia týchto platieb**
 - časť platieb od verejného partnera, časť priamo od užívateľov, napr. PPP projekt prevádzky a údržby športového štadióna
 - súkromný partner získava platby za dostupnosť od verejného partnera a zároveň pri niektorých podujatiach vyberá priamo vstupné od návštevníkov.

Finančný model

Pre prípravu projektu je nutné spracovať podrobný finančný model, ktorý bude obsahovať transparentnú kalkuláciu platieb, ktoré majú plynúť zo strany verejného sektora. Základnými vstupmi modelu sú zvyčajne:

- investičné náklady,

- kalkulácia platieb zo strany verejného sektora (ak ide o priame spoplatnenie aj predpokladané platby priamo od užívateľov),
- prevádzkové výnosy/náklady, čerpanie úveru a jeho splácanie,
- rezerva projektu.

Pri príprave finančných vstupov je nutné mať pripravený aj odhad dopadov prípadných penalizácií a pokút v zmysle koncesnej zmluvy, ktoré by mohli projekt významne ovplyvniť. Takisto je nutné mať pripravený mechanizmus vyčíslenia hodnoty projektu v prípade rozpadu verejno-súkromného partnerstva počas celej doby jeho existencie.

Na financovanie a zabezpečenie projektu má významný dosah vklad vlastných zdrojov investora, príp. verejného subjektu do projektu – tieto znižujú úverové zaťaženie daného zámeru, diverzifikujú riziká a zvyšujú motiváciu súkromného partnera zhodnotiť vložené aktíva.

V prípade verejno-súkromných partnerstiev je štruktúra financovania postavená na projektovej báze – ručenie tvorí zrealizovaná investícia, aktíva projektovej spoločnosti, prípadne iná garancia súkromného partnera. V tejto súvislosti je nutné PPP projekt dostatočne zabezpečiť v podobe garancií verejného sektora – napr. v prebraní projektu v prípade výskytu negatívnych okolností, pri ktorých by mohlo dôjsť k ohrozeniu plnenia si záväzkov v rámci PPP projektu.

PPP z rozpočtového hľadiska

Jedným z dôvodov, prečo sa PPP využíva je fakt, že v prípade dodržania určitých pravidiel nemusia byť investičné náklady na projekt zahrnuté ani do štátneho rozpočtu, ani do dlhu verejného zadávateľa (mestá, obce, VÚC). Do dlhu sa započítava len ročná platba za dostupnosť od verejného partnera alebo iné podobné platby, ktoré sa verejný zadávateľ zaviazal uhrádzať súkromnému partnerovi. Financovanie projektu tak, aby bolo mimo rozpočtu, by však nemalo byť primárnou motiváciou vstupu do PPP. Rozhodujúcimi dôvodmi pre verejného partnera, ktorý sa rozhodol pre projekt verejno-súkromného partnerstva, by mala byť vyššia efektívnosť, kratšia doba výstavby, vyššia inovatívnosť, teda vyššia pridaná hodnota služieb vďaka vyššej konkurencii pri ich poskytovaní. Verejný partner alebo konečný používateľ svojou platbou za službu spláca tak či onak dlh projektu. Aktíva týkajúce sa PPP nie sú konsolidované s aktívami zadávateľa a nie sú zahrnuté do dlhu, ak súkromný partner nesie riziko výstavby a aspoň jedno z dvoch zostávajúcich rizík – riziko dostupnosti alebo riziko dopytu.

Takmer pri každom PPP projekte je možné identifikovať tri hlavné riziká, a to:

Riziko výstavby

- Je takmer v každom verejno-súkromnom partnerstve prenesené na súkromného partnera.
- Zahŕňa napríklad prípady prekročenia nákladov na stavbu, oneskorený termín odovzdania stavby, nedosiahnutie kvalitatívnych a iných noriem, porušenie environmentálnych štandardov, technické nedostatky a podobne.
- V zmluve musí byť uvedené, že v prípade nedodržania v zmluve predpísaného rozpočtu, termínov, harmonogramu a dohodnutých noriem verejný zadávateľ nemá povinnosť plniť si svoje platobné záväzky zo zmluvy. Ak to tak nie je a verejný zadávateľ má povinnosť platiť bez zreteľa na stav a kvalitu stavby svojmu súkromnému partnerovi, preberá čiastočne alebo úplne riziko výstavby. V tom prípade musí dlh projektu konsolidovať so svojím rozpočtom.

Riziko dostupnosti

- Je riziko, že služba nebude dostupná podľa vopred dohodnutých parametrov (napr. v istom množstve alebo kvalite), ako bolo dohodnuté.
- Aby verejný zadávateľ nepreberal na seba riziko dostupnosti, musia byť na základe projektovej alebo koncesnej zmluvy dohodnuté významné zrážky z platieb, ak nie sú projekt či služba konečnému prijímateľovi dostupné alebo sú len čiastočne dostupné.
- Rozdiel oproti tretiemu hodnotenému riziku – riziku dopytu je v tom, že v prípade rizika dostupnosti sa nehodnotí, či sú služba alebo projekt aj skutočne využívané konečným prijímateľom.

Riziko dopytu

- Riziko, či bude o projekt alebo službu taký záujem konečných používateľov, ako projekt predpokladal, čo v konečnom dôsledku ovplyvňuje výnosy projektu alebo služby. Výnosy z projektu alebo služby môžu byť ovplyvnené napríklad konkurenčnými projektmi, zastaranosťou projektu, schopnosťou konečných používateľov platiť stanovené ceny a pod.

Ak chce mať verejný obstarávateľ väčšiu istotu, že projekt nebude zahrnutý do jeho rozpočtového dlhu, mal by sa snažiť preniesť aspoň časť tohto rizika na súkromného partnera. (Prístup k riadeniu rizík v PPP projektoch, MF SR).

Vlastníctvo majetku v projektoch PPP

Pri PPP vzniká otázka, či infraštruktúru vrátane pozemkov a vybavenia bude vlastníť partner zo súkromného sektora alebo verejný partner. Ak nejde o koncesiu, majetok môže byť počas PPP kontraktu buď vo vlastníctve verejného partnera, alebo vo vlastníctve súkromného partnera s tým, že po vopred dohodnutej dobe musí byť majetok vrátený späť verejnému partnerovi. V prípade koncesie zákon neumožňuje, aby majetok bol vo vlastníctve súkromného partnera. V niektorých špecifických prípadoch PPP (napr. BOO) prichádza do úvahy aj trvalé vlastníctvo súkromného partnera, ktoré je však významne regulované zo strany verejného partnera. Vo všeobecnosti je pre verejný sektor menej rizikové ponechať si infraštruktúru vo svojom vlastníctve, pre prípad insolventnosti súkromného partnera.

4.5 Teoretické a legislatívne východiská problematiky medziobecnej spolupráce

4.5.1 Definícia a význam spolupráce

Spoluprácu môžeme podľa názoru viacerých odborníkov vnímať z dvoch vzájomne súvisiacich, i keď odlišných pohľadov. Spolupráca môže predstavovať **vzťah**. Na vytvorenie vzťahu spolupráce potrebujú zúčastnené strany vyznávať podobné hodnoty, vnímať zodpovednosť za rovnaký problém, alebo zdieľať zdroje, ciele a víziu. Spoluprácu však môžeme vidieť aj ako **proces**. Z tohto pohľadu spolupráca predstavuje spôsob identifikovania toho, čo je, a toho, čo nie je spoločné medzi stranami, ktoré priviedol k spoločnému stolu spoločný problém, alebo vôľa spolupracovať. Tento proces umožní zúčastneným stranám vzájomne výhodnú výmenu názorov a vyriešenie spoločného problému.

Pre názornosť uvádzame viaceré definície pojmu spolupráca, ktorých autori sa zhodujú na tom, že spolupráca vedie k dosahovaniu spoločných cieľov:

- Podľa Blatovej (2005) možno spoluprácu vo všeobecnosti chápať ako interakčný proces, v ktorom sa účastníci podieľajú na realizácii spoločného alebo podobného cieľa, spravidla vzájomným prispôbením svojich činností.
- Kolajová (2006) definuje spoluprácu ako systematickú integráciu úsilia jedincov pri dosahovaní spoločného cieľa a ďalej uvádza, že spolupráca je založená na spojení dvoch faktorov: na jednej strane stojí faktor súčinnosti (členovia tímu súčasne pracujú na spoločnej úlohe a zdieľajú zodpovednosť za výsledok) a na druhej strane faktor koordinácie, ktorý spočíva v spoločnej zodpovednosti za úlohu, ktorá je plnená postupne, tzn. niektoré subjekty vykonávajú prvú časť úlohy, potom môžu pracovať ďalšie a tí opäť odovzdávajú prácu ostatným. Koordinácia je podľa Kolajovej z hľadiska efektívnosti náročnejšia.
- Galvasová (2007) nadväzuje na vyššie uvedených autorov a spoluprácu chápe ako súčinnosť určitého množstva subjektov pri dosahovaní určitého spoločného cieľa a dôvody pre spoluprácu nachádza v existencii tzv. synergického efektu, teda faktu, že spoločne je možné dosiahnuť významnejší výstup ako keby sa každý subjekt usiloval o jeho dosiahnutie sám.
- Chabičovská a Binek (2007) pre zvýraznenie významu spolupráce uvádzajú nasledujúci vzťah: $1 + 1 > 2$. Ďalej dopĺňajú Galvasovú tvrdením, že subjekty predpokladajú taký výsledok spolupráce, pri ktorom si aspoň jeden z nich polepší, pričom ostatní si nepohoršia (t. j. Paretovsky optimálny výsledok), alebo skôr v praxi všetky subjekty predpokladajú získanie nejakých výhod. Dôležité pritom je, aby subjekty mali záujem racionálne a efektívne využívať vlastné zdroje.
- Podľa Búšika (2012) je možné spoluprácu definovať ako hľadanie riešenia na základe spoločnej dohody, ktorá určuje úlohy a prácu spolupracujúcich (partnerov), popisuje spoločné ciele, integruje rozdielne záujmy a ciele do riešenia, z ktorého budú profitovať všetci partneri. Spolupracujúci partneri tak môžu navrhovať riešenia takých problémov, ktoré nedokážu jednotlivo vyriešiť sami. Búšik ďalej píše, že spolupráca je predovšetkým horizontálnym vzťahom dvoch alebo viacerých subjektov, ktorými môžu byť jednotlivci alebo aj spoločenské skupiny, hospodárske, kultúrne alebo politické organizácie, inštitúcie verejnej správy a medzi jej atribúty patria predovšetkým dobrovoľnosť, vzájomná dôvera a rešpekt, zodpovednosť, korektnosť a vzájomná výhodnosť. Účelom spolupráce býva vytvorenie podmienok k aktivitám, ktoré by subjekty nemohli vykonávať samostatne.

- Autor Hyánek (2017) vymedzuje spoluprácu ako spájanie a zdieľanie informácií, zdrojov, aktivít a organizácií z viacerých sektorov, s cieľom spoločne dosiahnuť výstup, ktorý by organizácie z jednotlivých sektorov nemohli dosiahnuť samostatne.

Z vyššie uvedeného vyplýva, že spolupráca je princípom, vzťahom, ale aj nástrojom pri dosahovaní spoločných cieľov. Očakáva sa od nej rešpektovanie názorov ostatných o rozložení zodpovednosti, participácii v príprave, realizácii spoločných zámerov, ale aj o dodržiavaní dohodnutých časových a vecných spoločných rozhodnutí. Kardinálnou otázkou fungovania spolupráce je pritom zvládnutie konfliktov medzi partnermi, ďalej fungujúce informačné kanály, transparentnosť, tolerantnosť, nepretržitosť procesu, zverejňovanie informácií o aktivitách a koordinovanie aktivít a procesov.

Proces spolupráce Ondrušek (2010) rozdelil do štyroch krokov:

1. **započatie spolupráce** – na začiatku, keď sa organizácia, inštitúcia alebo neformálna skupina rozhodne prizvať iné subjekty na spoluprácu, je potrebné, aby si predbežne formulovala oblasť, v ktorej chce spolupracovať, alebo problém, ktorý chce spoločne riešiť. Na základe vymedzenej oblasti môže identifikovať zainteresované a ovplyvnené skupiny a z nich účastníkov procesu. Potom sa môže zvolať prvé stretnutie, na ktorom je potrebné, aby sa účastníci dohodli na formulácii problému, oblasti spolupráce, vyjasnili si roly a dohodli sa na cieľoch.
2. **spoločné plánovanie a rozhodovanie** – na spoločných stretnutiach sa postupne:
 - dohodne na presnom vymedzení a pomenovaní problému,
 - vymenia sa informácie,
 - diskusiou sa postupne dospeje k spoločnému porozumeniu riešeného problému,
 - prejde sa k návrhu možností, alternatív a nápadov,
 - preveria sa možnosti riešenia, diskutuje sa o výhodách a nevýhodách,
 - zúži sa výber na niekoľko alternatív, ktoré sa rozpracujú,
 - dohodne sa na nezávislých kritériách, podľa ktorých sa vyberie spoločné riešenie,
 - riešenie sa poskytne širšej skupine zainteresovaných, ako aj verejnosti,
 - spoločne sa odsúhlasí konečná dohoda.
3. **realizácia dohody** – sú za ňu zodpovedné všetky zúčastnené strany aj v prípade, keď sa na faktickej realizácii nepodieľajú všetci účastníci. Na to, aby mohli zrealizovať spoločnú dohodu, účastníci potrebujú:
 - k dosiahnutej dohode vytvoriť realizačný plán,
 - rozdeliť si zodpovednosti za jednotlivé úlohy,
 - vytvoriť mechanizmus na monitorovanie a spresňovanie realizácie.
4. **monitorovanie, hodnotenie a spätné preverovanie naplňania dohody** – dôležitou súčasťou akéhokoľvek dlhodobého plánovacieho procesu je monitorovanie a zhodnocovanie postupu realizácie. Podľa výsledkov monitoringu a potreby je potom možné prispôbovanie plánu a priebežné riešenie nespokojností a odlišných názorov na realizáciu dohody.

Neustály vývoj v posledných desaťročiach viedol k zvyšovaniu kvality a počtu verejných služieb, rastu štandardov a očakávaní ľudí z týchto služieb, rozvoju sociálnych a hospodárskych procesov, ktoré vytvárajú neustály tlak na miestne samosprávy. Na zvládnutie týchto procesov miestne samosprávy môžu využívať rôzne stratégie, z ktorých významnou je nadväzovanie partnerstiev a spolupráca.

Hulst a Van Montfort (2017) uvádzajú, že pojem „dohoda o spolupráci“ alebo „mediobecné partnerstvo“ možno vo všeobecnosti definovať ako vzťah založený na vzájomnom porozumení a dôvere medzi obcami. Podľa Jetmara (2015) partnerstvo predstavuje inšpiratívnu cestu, ako spoločne rozvíjať územie a zlepšiť služby verejnosti. Aby bola spolupráca dokonale a správne funkčná, nesmie byť umelo nariadená. Musí vzniknúť ako potreba smerovaná zdola a zhora má byť iba ľahko usmerňovaná tak, aby príklady dobrej praxe z jedného konca krajiny boli prirodzenou, prijateľnou a motivujúcou inšpiráciou pre ostatných.

Realizácia partnerstva predpokladá existenciu formalizovanej alebo zmluvnej dohody. Je dôležité si uvedomiť, že v rámci právneho partnerstva partneri spoločne preberajú určité právne povinnosti. Vo všeobecnosti platí, že ak niektorý z partnerov nedokáže splniť svoje záväzky, od ostatných partnerov sa môže vyžadovať, aby vyrovnali deficit. V niektorých situáciách je pre obce vhodnejšie použiť pojmy ako spolupráca, kolaborácia alebo vytváranie sietí (Hulst a Van Montfort, 2017).

Podľa Berengo et al. (2011) mediobecná spolupráca je všeobecný termín pre všetky spoločne poskytované verejné služby medzi obcami, ktoré sú obvykle, ale nie nutne susedmi.

Mediobecná spolupráca predstavuje jedno z možných riešení zameraných na zvýšenie odbornosti a zároveň aj efektívnosti výkonu originálnych, ako aj prenesených kompetencií v miestnej samospráve (Fáziková, 2005). Chomová et al. (2005) v tejto súvislosti identifikujú viaceré oblasti, v ktorých je prínosné

rozvíjať medziobecnú spoluprácu: ochrana životného prostredia, oblasť cestovného ruchu, kultúra, turistika, agroturistika, regionálne vzdelávanie, školstvo, sociálne služby, technická infraštruktúra, regionálne informačné a poradenské centrá a ich organizovanie, zdravotníctvo, oblasť čistenia odpadových vôd, likvidácia komunálneho odpadu a pod.

V súčasnosti môžeme medzi obcami v zahraničí, ale taktiež už aj na Slovensku pozorovať trend vzájomnej spolupráce. Malé obce majú prirodzene väčší sklon k tejto spolupráci než väčšie obce, ktoré sú schopné samostatne poskytovať väčší rozsah služieb. Medziobecná spolupráca je klasickou kompenzáciou tzv. malosti obcí a taktiež ich neschopnosti samostatného poskytovania verejných služieb (Hasprová et al., 2012).

4.5.2 Legislatívne predpoklady medziobecnej spolupráce

Medzi základné legislatívne predpoklady medziobecnej spolupráce v podmienkach Slovenskej republiky patria:

- Ústava Slovenskej republiky, Štvrtá hlava, Čl. 66 – „Obec má právo združovať sa s inými obcami na zabezpečenie vecí spoločného záujmu; rovnaké právo združovať sa s inými vyššími územnými celkami má aj vyšší územný celok.“
- Zákon č. 369/1990 Zb. o obecnom zriadení – § 20 vymedzuje základné formy a zásady spolupráce obcí. Spolupráca obcí sa riadi zásadami zákonnosti, vzájomnej výhodnosti a súladu s potrebami obyvateľov obcí. Obce majú pri vzájomnej spolupráci rovnaké postavenie; § 21 sa týka medzinárodnej úrovne medziobecnej spolupráce – „Obec môže v rozsahu svojej pôsobnosti spolupracovať s územnými a správnymi celkami alebo s úradmi iných štátov vykonávajúcimi miestne funkcie. Má právo stať sa členom medzinárodného združenia územných celkov alebo územných orgánov.“
- Zákon č. 539/2008 Z. z. o podpore regionálneho rozvoja – podľa § 13 medzi subjekty územnej spolupráce patrí aj obec. Jednou z činností, ktoré vykonávajú subjekty územnej spolupráce je „vytváranie partnerstiev a spolupráca so sociálno-ekonomickými partnermi v oblasti regionálneho rozvoja.“
- Európska charta miestnej samosprávy – Čl. 10 zakotvuje právo miestnych samospráv združovať sa, čo znamená, že obce disponujú právom spolupracovať pri výkone svojich právomocí s ďalšími miestnymi spoločenstvami. V spomínanom článku je konkrétne uvedené, že „miestne orgány sú pri výkone svojich právomocí oprávnené spolupracovať a v medziach zákona sa združovať s inými miestnymi orgánmi za účelom zabezpečovania úloh spoločného záujmu. V každom štáte sa uznáva právo miestnych orgánov stať sa členom združenia, ktoré chráni a rozvíja ich spoločné záujmy a právo stať sa členom medzinárodného združenia miestnych orgánov. Miestne orgány majú právo za podmienok, ktoré môžu byť vymedzené zákonom, spolupracovať s miestnymi orgánmi v iných krajinách.“
- Medzinárodné záväzky SR, ku ktorým sa krajina zaviazala, ako napríklad dohody o realizácii cezhraničnej spolupráce s okolitými susediacimi krajinami.
- Európsky rámcový dohovor o cezhraničnej spolupráci medzi územnými celkami alebo orgánmi. Tento podporuje uzatváranie dohôd o cezhraničnej a interteritoriálnej spolupráci v rámci právomocí miestnych a regionálnych orgánov, na báze rozvoja, stability a vzájomnej dôvery medzi krajinami.
- Zákon č. 90/2008 Z. z. o európskom zoskupení územnej spolupráce a o doplnení zákona č. 540/2001 Z. z. o štátnej štatistike v znení neskorších predpisov – upravuje založenie, vznik, postavenie, hospodárenie, zrušenie a zánik európskeho zoskupenia územnej spolupráce so sídlom na území Slovenskej republiky a dohľad nad jeho činnosťou. Podľa § 3 slovenským subjektom, ktorý môže byť členom zoskupenia je aj obec.

4.5.3 Formy spolupráce obcí

Ako už bolo v predchádzajúcej podkapitole spomenuté, každá obec môže zo zákona a v rozsahu svojej pôsobnosti rozvíjať spoluprácu so správnymi a územnými celkami alebo úradmi iných štátov, ktoré vykonávajú miestne funkcie. Dôležité je však konštatovať, že uzatvorená dohoda alebo dohodnuté členstvo nesmie byť v rozpore s Ústavou SR, zákonmi a medzinárodnými zmluvami, ktorými je SR viazaná a nemôže

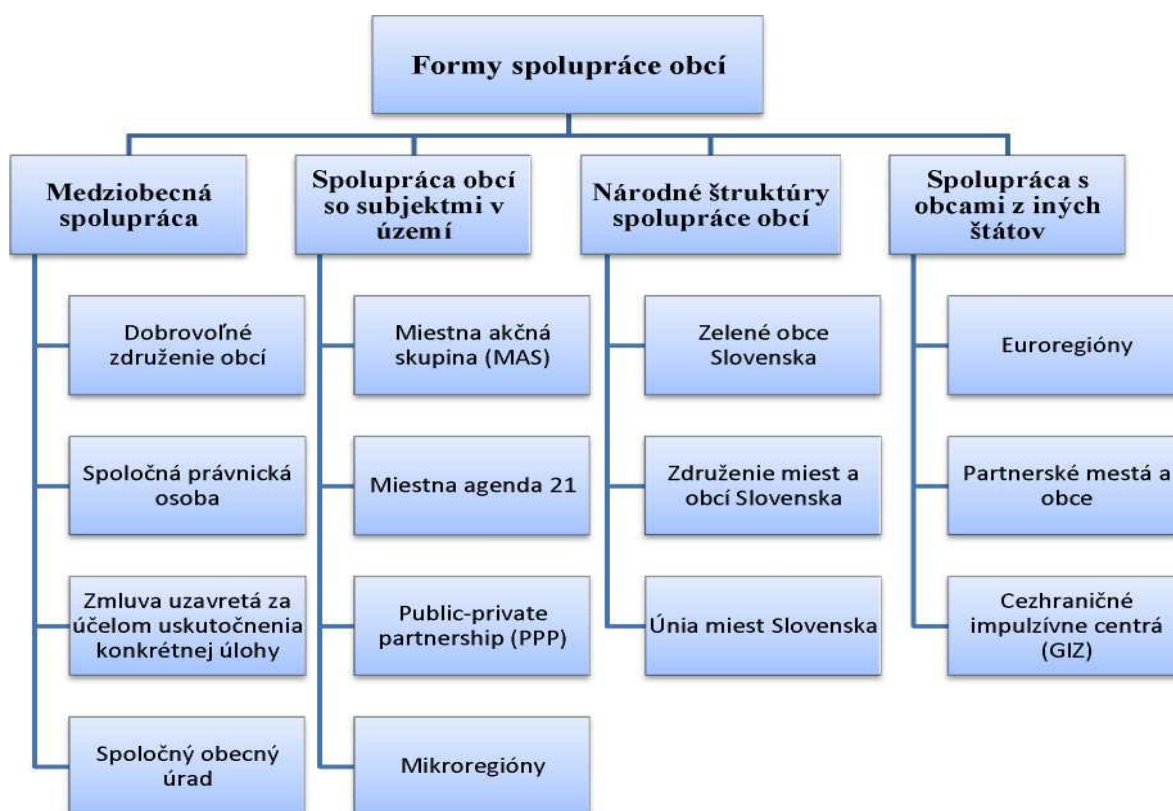
byť v rozpore s verejným záujmom (Kerekeš, 2007). V odbornej literatúre môžeme nájsť rôzne definície foriem partnerstva podľa určitých špecifických znakov.

Na základe historického prístupu Wollmann (2010) uvádza a porovnáva dve základné formy medziobecnéj spolupráce:

- prvá forma predstavuje ustanovenú spoluprácu medzi obcami a mestami, ktorú riadia lokálne vlády (hierarchicky nadriadené municipalitám);
- druhá formu spolupráce vzniká zdola medzi obcami na základe konkrétnych problémov, ktoré je potrebné riešiť.

Prvú formu spolupráce vystihuje na Slovensku najviac fenomén spoločných obecných úradov; pri druhej forme ide o medziobecnú spoluprácu na základe rôznych typov a foriem združení, dohôd či sietí.

Podľa Galvasovej (2007) všetky nižšie uvedené formy spolupráce sú pri obciach vhodné len za predpokladu, že dochádza k rozvoju, ich spolupráca je účelná, efektívna a má pozitívny dopad na rozvoj daného územia. Autorka rozčlenila možnosti spolupráce obcí do jednoduchej hierarchickej schémy, ktorú znázorňuje nasledujúci obrázok 4.

Obrázok 4 Formy a typy medziobecnéj spolupráce
Zdroj: Galvasová, 2007

Galvasová identifikuje štyri formy spolupráce obcí: medziobecnú, spoluprácu obcí a subjektov lokalizovaných na jej území, ďalej ide o národnú úroveň a poslednou je medzinárodná spolupráca obcí. Každá z uvedených foriem v sebe zahŕňa viacero typov spolupráce.

Štangová et al. (2010) vymedzujú podobné členenie foriem spolupráce obcí, avšak medziobecnú spoluprácu rozdeľujú na základe piatich hľadísk, ktoré prezentuje tabuľka 9.

Tabuľka 9 Formy spolupráce obcí

Forma spolupráce	Hľadisko	Príklady foriem spolupráce
Medziobecná spolupráca	legislatívnej formy (zákon o obecnom zriadení)	- na základe zmluvy uzavretej za účelom uskutočnenia konkrétnej úlohy, činnosti, - na základe zmluvy o zriadení združenia obcí, - zriadením alebo založením právnickej osoby podľa osobitného zákona.

	geografické	• spolupráca obcí, • spolupráca mesta a okolitých obcí, • spolupráca mestských častí v rámci veľkých miest, • spolupráca na regionálnej úrovni (napr. mikroregión /združenie obcí mikroregionálneho charakteru/, zmluvy na spoločné regionálne projekty a pod.), • spolupráca s partnerskými obcami zo zahraničia, euroregióny a pod.
	organizačné	• bez založenia právnickej osoby (napr. združovanie finančných prostriedkov, spoločné projekty a pod.), • so založením novej právnickej osoby (združenia obcí, komunitné nadácie, neziskové organizácie poskytujúce všeobecne prospešné služby, obchodné spoločnosti, napr. s. r. o. a pod.)
	charakteru spolupráce	• spolupráca pri výkone kompetencií prenesených a originálnych
	časové	• dlhodobá spolupráca (napr. združenie obcí s neohraničenou dĺžkou trvania a pod.), • jednorazové aktivity (spoločný projekt na splnenie určitej úlohy a pod.)
Spolupráca obce s ostatnými subjektmi v území	spolupráca s inými subjektmi verejného sektora okrem obcí (štátna správa, regionálna samospráva a pod.), so subjektmi súkromného a tretieho sektora, napr. partnerstvá, spoločné projekty, dohody, zmluvy, záujmové združenia, rôzne obchodné spoločnosti – a. s., s. r. o., neziskové organizácie poskytujúce všeobecne prospešné služby a pod.	
Spolupráca obcí v rámci národných a medzinárodných štruktúr	napr. členstvo obce v ZMOS (Združenie miest a obcí Slovenska a pod.), v ÚMS (Únia miest Slovenska), participácia obcí v nadnárodných organizáciách napr. v rámci EÚ a Rady EÚ	

Zdroj: Štangová et al., 2010

Medziobecná (Interkomunálna) spolupráca

Najčastejšie využívanou formou spolupráce v podmienkach miestnej samosprávy je medziobecná spolupráca (Nižňanský, 2009), ktorá sa v posledných rokoch koncentruje predovšetkým na rozvoj vidieckych oblastí, rozvoj cestovného ruchu, výmenu skúseností a informácií so zahraničnými partnermi (Bínek et al., 2010). Predstavuje spôsob, akým možno dosiahnuť zvýšenie efektívnosti a lepšej kvality pri fungovaní obcí, ktoré sú už dlhobojšie trvalou súčasťou skúmania výkonu verejnej správy (Žárska, 2018). Impulzom pre vznik medziobecného partnerstva je snaha o riešenie pretrvávajúceho problému malých a zle vybavených obcí, ktoré častokrát nie sú schopné naplno uspokojovať verejné potreby svojich obyvateľov efektívne. Výsledkom je znížená kvalita verejných statkov, zanedbávanie dlhodobého rozvoja obce, narastanie zadĺženia samosprávy, vyššie nároky na dotácie a pod. Riešením môže byť antidemokratické správanie postavené na redukcii počtu obcí alebo možnosť druhá – medziobecná spolupráca. Aktívne a dobrovoľné vytváranie medziobecnej spolupráce je jednou z možností smerovania k integrácii územnej samosprávy a šetrenia verejných financií. Prostredníctvom ekonomických podnetov sa postupne vytvárajú rozsiahlejšie celky, ktorých hranice sú určené efektívnosťou aktivít v danom priestore (Kotvalová, 2001). Politika EÚ má značný vplyv na podnietenie aktivít v medziobecnej spolupráci a požiadavky na spoluprácu predstavujú významnú podmienku pre získanie finančnej pomoci na projekty z prostriedkov EÚ (Tichý, 2005).

Spolupráca obcí sa objavuje a prakticky dobre funguje vo všetkých európskych štátoch. Právne úpravy spravidla vychádzajú z tradícií jednotlivých štátov, možno však vysledovať určité spoločné rysy (Lovacká, 2006).

Podľa slovenskej legislatívy, konkrétne Zákona č. 369/1990 Zb. o obecnom zriadení, môžu formy medziobecnej spolupráce vzniknúť na základe:

- a) zmluvy o zriadení združenia obcí,

- b) zmluvy o zriadení spoločného obecného úradu,
- c) zmluvy uzavretej za účelom uskutočnenia konkrétnej úlohy alebo činnosti,
- d) zriadenia alebo založenia právnickej osoby podľa osobitného zákona.

Medziobecná spolupráca na základe zmluvy o združení obcí

Lovacká (2006), konštatuje, že primárny typ medziobecnej spolupráce tvoria regionálne združenia obcí, ktorých záber je rozsiahly a mnohostranný. Združenie obcí upravuje §20b zákona č. 369/1990 o obecnom zriadení v znení neskorších predpisov, podľa ktorého obce môžu zriaďovať združenia obcí. Zákon definuje jednotlivé činnosti, ktoré združenia obcí uskutočňujú najmä v oblasti sociálnych vecí, starostlivosti o životné prostredie (predovšetkým zhromažďovanie, odvoz a spracúvanie komunálneho odpadu, odvádzanie a čistenie odpadových vôd), miestna doprava, oblasť školstva, kultúry a miestny cestovný ruch. Stanovuje tiež, že združenie svojou činnosťou vytvára vhodné podmienky pre napĺňanie rozličných úloh obcí ako aj vyššieho územného celku.

Združenie obcí je právnickou osobou. Registrovým úradom združení obcí je príslušný okresný úrad v sídle kraja. Na platnú registráciu sú potrebné:

- zmluva o založení združenia obcí podpísaná starostami všetkých obcí, ktoré sa stávajú členmi združenia obcí, pričom na jej platnosť je zároveň potrebný súhlas nadpolovičnej väčšiny všetkých poslancov obecného zastupiteľstva každej obce, ktorá je účastníkom zmluvy,
- stanovy združenia ako súčasť zmluvy.

Práve skutočnosť, že prostredníctvom združenia obcí zabezpečujú obce úlohy, ktoré sú často skôr regionálneho charakteru, mnoho združení obcí v SR využíva vo svojom názve pojem „mikroregión“. Použitím tohto názvu chcú združené obce zvýrazniť svoju príslušnosť k určitému geograficky vymedzenému územiu, ktoré má nejaké spoločné charakteristiky (prírodné, demografické, historické, kultúrne a pod.).

Pojem mikroregionálne združenie obcí definuje aj zákon č. 539/2008 Z. z. o podpore regionálneho rozvoja (§ 2, písm. f): „mikroregionálne združenie je právnická osoba založená na účely dosiahnutia spoločných riešení pri zvyšovaní úrovne hospodárskeho rozvoja, sociálneho rozvoja a územného rozvoja regiónu“. Tým sa jednoznačne mikroregionálne združenia obcí v praxi vymedzujú ako dobrovoľné združenia obcí a miest za účelom riešenia spoločných problémov a za účelom hľadania spoločných ciest rozvoja príslušného územia, zväčša prirodzeného regiónu.

Podľa Gajdoša (2006) mikroregionálne združenia predstavujú najvhodnejšiu možnosť riešenia problémov menších obcí a napomáhajú rozvoju obcí. Vytváranie partnerstiev subjektov v rámci mikroregiónov je pozitívnou tendenciou rozvoja vo vidieckom priestore. Miestne samosprávy sa združujú v určitom priestore s cieľom presadzovať spoločné záujmy a dosahovať výhody, z ktorých budú ťažiť všetky zainteresované obce lokalizované v danom priestore (Pustá a Dolná, 2010). Zámerom mikroregionálnych združení je prostredníctvom spoločne realizovaných programov stimulovať endogénny rozvoj regiónu na základe mobilizácie endogénnych a exogénnych rozvojových faktorov. Zvyšovanie kvalifikácie a možností inovácií menších regiónov vyplýva z rozvoja ich identity, tradícií a kultúry (Kandráčová a Michaeli, 1997).

Výhody združenia obcí plynú najmä z jej formy samostatnej právnickej osoby, rovnocenného partnerstva medzi samosprávami a vlastného rozpočtu. Nevýhodou môže byť relatívne dlhý proces zakladania a zložité rozhodovacie procesy (Nižňanský, 2014).

Význam mikroregionálnych združení obcí podľa Štangovej et al. (2010) spočíva v nasledujúcich skutočnostiach:

- spoločnými silami podnecujú rozvoj v obciach mikroregiónu, pripravujú rozvojové programy a dokumenty – územné plány, programy hospodársko-sociálneho rozvoja, stratégie trvalo udržateľného rozvoja a pod.,
- môžu byť príjemcami finančných podpôr z národných (Program obnovy dediny), ale aj európskych zdrojov (predvstupové, či štrukturálne fondy EÚ),
- začiatok cielej spolupráce obyvateľov vidieka, záujem o spájanie, delenie si kompetencií a zdieľanie spoločných problémov i ziskov. Táto spolupráca môže byť zárodkom budúcej municipalizácie, ktorá je v západnej Európe základným princípom verejnej správy na komunálnej úrovni.

Tabuľka 10 Výhody a nevýhody medziobecnnej spolupráce na základe zriadenia združenia obcí

výhody	nevýhody	vhodnosť
• samostatná právnická osoba • prevzatie nadobecných úloh • verejné rozhodovacie štruktúry • právne aj hospodársky samostatné • vlastný rozpočet • rovnocenné partnerstvo • orientácia na dlhodobú spoluprácu • financovanie zodpovedá záujmom	• vznik a zmeny sú viazané na povolenie • relatívne dlhý proces zakladania • pomerne komplikovaná dohoda na rozpočte • komplikované rozhodovacie procesy • pre každú úlohu je možné založiť združenie (presadzované aj na Slovensku), čo vedie k rozširovaniu administratívnych štruktúr	• pre všetky úlohy, t. j. aj pre úlohy spojené s kapitálovými výdavkami, ale aj úlohy správne

Zdroj: Komunálne výskumné a poradenské centrum, n. o., 2014

Medziobecná spolupráca na základe zmluvy o zriadení spoločného obecného úradu

S presunom kompetencií zo štátnej správy na lokálnu samosprávu sú spojené i mnohé problémy. Ide hlavne o odbornú spôsobilosť a náročnosť vykonávania týchto kompetencií. Fragmentácia sídelnej štruktúry SR si podobne, ako aj v iných štátoch vyžadovala komplexné riešenie. Jedno z riešení, založené na dobrovoľnej spolupráci, predstavovali spoločné obecné úrady (SOÚ). Prvé z nich začali vznikať v roku 2004 (Belajová et al, 2011). Spoločné obecné úrady mali zohrávať dôležitú úlohu najmä v prípade malých obcí. Spoluprácou sa mal docieľať kvalitnejší a kvalifikovanejší výkon prenesených kompetencií na územnú samosprávu. Hlavným problémom pretrvávajúcim v menších obciach je nedostatok financií a zároveň kvalifikovaných odborníkov. Na základe tohoto dôvodu, pretrvávajú v menších obciach značné nedostatky v efektívnosti vykonávania pôvodných a prenesených kompetencií. Jednou z viacerých možností riešenia tohto problému je práve zakladanie spoločných obecných úradov.

Ide o príklad spolupráce, kedy nevzniká na rozdiel od združenia obcí nová právnická osoba. Ide skôr o výkonný orgán bez právnej subjektivity. Organizačne môže pôsobiť v rámci obecného úradu obce, ktorá je sídlom SOÚ, môže byť samostatným útvarom na obecnom úrade, alebo môže byť nezávislým pracoviskom mimo príslušného obecného úradu obce.

Táto forma medziobecnnej spolupráce predstavuje dostatočne efektívny a účinný nástroj na zabezpečenie nižšieho objemu výdavkov v samospráve. V súčasnosti predstavitelia menších obcí pristupujú k spolupráci formou spoločných obecných úradov predovšetkým ako konzekvenciu pochopenia skutočnosti, že kompetencie delegované zo štátu ďalej nedokážu realizovať vlastnou kapacitou. Dôsledkom je dobrovoľné združovanie obcí s okolitými samosprávami. Možné výhody, stojace za uvažovaním zlúčenia obecných úradov obcí možno označiť nižšiu administratívnu náročnosť, vyššiu ekonomickú efektívnosť a odbornosť (Slavík et al., 2010).

Medzi základné princípy vytvárania SOÚ patria:

- princíp dobrovoľnosti,
- princíp vzájomnej výhodnosti,
- rovnocennosť postavenia obce,
- zachovanie autonómnosti rozhodovania každej obce.

Podľa názoru Hasprovej et al. (2012) zriadením SOÚ nedochádza k obmedzeniu alebo narušeniu identity príslušných obcí, ktorých právne postavenie sa nemení. SOÚ nie je právnickou osobou, zriaďuje sa predovšetkým s cieľom zabezpečovať výkon individuálnej rozhodovacej činnosti starostov obcí a vedenia evidencie, ktoré nie je účelné a racionálne vykonávať na úrovni jednotlivých obcí. Autori ďalej konštatujú, že SOÚ môže plniť všetky úlohy pre jednotlivé obce, ktoré zákon zveruje obciam, alebo môže plniť len časť zákonom zverených úloh po dohode obce. Hlavnou úlohou SOÚ je najmä odborná príprava podkladov na rokovaciu činnosť, príslušných stanov obcí a návrhov na normotvornú právomoc obcí. SOÚ nie je oprávnený vydávať rozhodnutia. Úlohu SOÚ v praxi možno vymedziť ako „servis“ pre vyššiu profesionalitu výkonu správy, napr. prípravu rozhodovacej činnosti starostov zmluvných obcí, ktoré nie je ekonomicky a odborne

účelné, racionálne a vecne správne vykonávať samostatne. Zaujímavým aspektom SOÚ je to, že môžu združovať obce, ktoré spolu územne vôbec nesúvisia.

Podľa § 16 zákona o obecnom zriadení je obecný úrad výkonným orgánom obecného zastupiteľstva a starostu, zabezpečuje organizačné a administratívne veci obecného zastupiteľstva a starostu, ako aj orgánov zriadených obecným zastupiteľstvom. Inštitút SOÚ ako forma vnútroštátnej dobrovoľnej spolupráce obcí sa zriaďuje zmluvou o zriadení spoločného úradu. Účastníkmi takejto formy spolupráce sú najmenej dve obce. Zmluvu o zriadení SOÚ musia schváliť obecné zastupiteľstvá všetkých obcí, ktoré pristupujú k zriadeniu spoločného úradu. Zmluva sa uzatvára na účel uskutočnenia konkrétnej úlohy alebo činnosti na určitý alebo na neurčitý čas.

Súčasná právna úprava (zákon 369/1990 Zb. o obecnom zriadení) špecifikuje základné náležitosti zmluvy o zriadení SOÚ:

- označenie účastníkov zmluvy,
- vymedzenie predmetu zmluvy,
- vymedzenie času, na ktorý sa uzatvára,
- práva a povinnosti účastníkov zmluvy,
- podiel každej obce na majetku získanom spoločnou činnosťou, spôsob odstúpenia od zmluvy a vysporiadania majetkových a finančných záväzkov,
- určenie sídla SOÚ; ak SOÚ zabezpečuje prenesený výkon štátnej správy pre obec, ktorá ho uskutočňuje podľa osobitného predpisu aj pre iné obce, je jeho sídlom táto obec,
- spôsob financovania jeho nákladov a jeho organizáciu,
- určenie starostu, ktorý bude štatutárnym orgánom v majetkovoprávných veciach týkajúcich sa SOÚ a v pracovnoprávných veciach týkajúcich sa zamestnancov v SOÚ a pod.

Komunálne výskumné a poradenské centrum, n. o. (2014) uvádza nasledujúce výhody a nevýhody spoločného združenia na zabezpečovanie výkonu verejnej správy (tabuľka 11).

Tabuľka 11 Výhody a nevýhody medziobecnej spolupráce na základe spoločného združenia na zabezpečovanie výkonu verejnej správy

výhody	nevýhody	vhodnosť
• jednoduché založenie (registrácia) • nie je potrebná právna subjektivita	• nemá právnu subjektivitu, a preto nemôže vystupovať a konať vo vlastnom mene • môžu spolupracovať iba samosprávy	• nevhodné pre správu nehnuteľností, riadenie podnikov • nevhodné pre úlohy, kde sú veľké výdavky (technické služby, atď.)

Zdroj: Komunálne výskumné a poradenské centrum, n. o., 2014

K 31.12.2021 evidovalo Ministerstvo vnútra Slovenskej republiky spolu 139 SOÚ. Veľkosť obvodov, ktoré pokrývajú je značne variabilná, odlišujú sa aj rozsahom kompetencií, ktoré pre jednotlivé obce vykonávajú. Počty SOÚ v evidencii Ministerstva vnútra Slovenskej republiky v členení podľa krajov prezentuje nasledujúca tabuľka 12.

Tabuľka 12 Prehľad SOÚ v evidencii Ministerstva vnútra Slovenskej republiky

Kraj	Počet SOU
Bratislavský kraj	8
Trnavský kraj	13
Trenčiansky kraj	12
Nitriansky kraj	19
Žilinský kraj	24
Banskobystrický	25
Prešovský kraj	20
Košický kraj	18
Spolu	139

Zdroj: Ministerstvo vnútra Slovenskej republiky, 2023

SOÚ vykonávajú svoju činnosť na týchto úsekoch: 1. úsek miestnych a účelových komunikácií, 2. úsek špeciálneho stavebného úradu pre miestne a účelové komunikácie, 3. úsek stavebného poriadku, 4. úsek školstva – výkon štátnej správy, 5. úsek ochrany pred požiarmi, 6. úsek ochrany prírody a krajiny, 7. úsek ochrany ovzdušia, 8. úsek ochrany pred povodňami, 9. úsek štátnej vodnej správy, 10. úsek odpadového hospodárstva, 11. územné plánovanie, 12. opatrovateľská služba, sociálne služby, 13. práca a mzdy škôl a školských zariadení, 14. regionálny rozvoj, 15. priestupkové konanie, 16. účtovníctvo, 17. investičná činnosť, 18. verejné obstarávanie, 19. civilná ochrana, 20. telesná kultúra, 21. prevádzkovanie pohrebiska (Ministerstvo vnútra Slovenskej republiky, 2023).

Medziobecná spolupráca na základe zmluvy uzavretej za účelom uskutočnenia konkrétnej úlohy alebo činnosti

Ďalšou z možností spolupráce medzi obcami môže byť prostredníctvom zmluvy uzatvorenej k splneniu určitej konkrétnej úlohy, buď na dobu určitú alebo neurčitú. Zmluva musí mať výhradne písomnú formu a musí byť schválená zastupiteľstvami zúčastnených obcí (Provazníková, 2015). Na jej schválenie je potrebný súhlas nadpolovičnej väčšiny poslancov obecného zastupiteľstva každej dotknutej obce. Za vzniknuté záväzky voči tretím osobám zo zmluvy uzavretej na účet uskutočnenia konkrétnej úlohy alebo činnosti zodpovedajú účastníci zmluvy spoločne nerozdielne, ak zmluva neustanovuje inak (§20a ods.4 zákona SNR č. 369/1990 Zb. o obecnom zriadení). Zákon 369/1990 Zb. o obecnom zriadení taktiež definuje základné náležitosti, ktoré musí zmluva obsahovať:

- označenie účastníkov zmluvy,
- vymedzenie predmetu zmluvy,
- vymedzenie času, na ktorý sa uzatvára,
- práva a povinnosti účastníkov zmluvy,
- podiel každej obce na majetku získanom spoločnou činnosťou,
- spôsob využitia stavby, ak je predmetom zmluvy,
- spôsob odstúpenia od zmluvy a vypořádania majetkových a finančných záväzkov.

Úloha, pre ktorú je zmluva vypracovaná, má mnohokrát nadobecný charakter a z toho dôvodu je pre jej úspešné zrealizovanie potrebná medziobecná spolupráca s viacerými obcami, pre ktoré má daná úloha význam (Galvasová et al., 2007).

Komunálne výskumné a poradenské centrum, n. o. vo svojej štúdii „Zlučovanie a spolupráca obcí“ (2014) uvádza nasledujúce výhody a nevýhody medziobecnej spolupráce na základe zmluvy uzavretej za účelom uskutočnenia konkrétnej úlohy alebo činnosti (tabuľka 13).

Tabuľka 13 Výhody a nevýhody medziobecnej spolupráce na základe zmluvy

výhody	nevýhody	vhodnosť
- flexibilná forma vo vzťahu k predmetu spolupráce, jednoduché prispôsobenie sa rozličným rámcovým podmienkam - minimálne náklady na založenie	- obmedzená istota pre obec, ktorá výkon zabezpečuje - komplikované garancie výkonu, kvality, úhrady škôd	- pre oblasti s minimálnymi kapitálovými výdavkami - správne úlohy by nemali byť predmetom zmluvnej spolupráce

Zdroj: Komunálne výskumné a poradenské centrum, n. o., 2014

Medziobecná spolupráca na základe zriadenia alebo založenia právnickej osoby podľa osobitného zákona

Táto možnosť je osobitným druhom spolupráce, nakoľko sa opiera aj o iné právne predpisy, ktoré obsahuje právny poriadok Slovenskej republiky. Ide najmä o: zákon č. 513/1991 Zb. Obchodný zákonník a zákon č. 213/1997 Z. z. o neziskových organizáciách poskytujúcich všeobecne prospešné služby.

Spolupráca formou založenia spoločnej právnickej osoby sa uskutočňuje v prípade, ak splnenie spoločne stanovených cieľov obcí vyžaduje ich stabilnejšiu a užšiu spoluprácu. Založenie novej právnickej osoby môže byť vo forme akciovej spoločnosti alebo spoločnosti s ručením obmedzeným. Podstatné náležitosti spojené so založením, vznikom a zánikom spoločnej právnickej osoby sú riadené ustanoveniami z obchodného zákonníka. Najčastejšími dôvodmi na založenie tejto formy spolupráce obcí je vykonanie činností spojených so správou bytových podnikov, lesov, rybníkov, dopravných podnikov a pod. (Galvasová

et al., 2007). Výhodami spoločnej právnickej osoby sú predovšetkým daňové a personálne výhody, samostatnosť organizácie mimo správy, trvalé zadefinovanie všetkých podstatných právomocí členov, možnosť získania cudzích zdrojov financovania. Nevýhodou môže byť nižšia úroveň transparentnosti a vyššie náklady na založenie či vyššie náklady na účtovníctvo (Nižňanský, 2014).

Tabuľka 14 Výhody a nevýhody medziobecnej spolupráce na základe založenia právnickej osoby (s. r. o., a. s.)

výhody	nevýhody	vhodnosť
• samostatná organizácia mimo správy • trvalé definovanie právomocí členov (kontrola, rozhodovanie, rozdelenie zisku, atď.) • relatívne dobrá možnosť riadenia • daňové a personálne výhody • flexibilita v rozpočte, nepodliehanie pravidlám vo verejnom rozpočtovaní • ručenie • možnosť realizácie projektov PPP • možnosť získania cudzích zdrojov	• vyššie náklady na založenie • zvýšené náklady na účtovníctvo • daňová povinnosť • riadenie iba v rámci zákonov • nižšia transparentnosť	• pre zásobovanie viacej obcí • pre oblasti kde je zastúpený aj súkromný kapitál • nemôžu zabezpečovať správne úlohy, pre malé projekty je založenie nákladné

Zdroj: Komunálne výskumné a poradenské centrum, n. o., 2014

4.5.4 Finančné aspekty medziobecnej spolupráce

Spolupracou obcí medzi sebou, či s ďalšími subjektmi v okolí, dochádza na jednej strane k zdieľaniu skúseností, inovácií, technologických postupov spolupráce, združovaniu finančných prostriedkov, ekonomickým úsporám (Galvasová et al., 2007) a zároveň na strane druhej k nárastu nákladov spojených s town-twinningovými činnosťami (The Council of European Municipalities and Regions, 2019). Pre zachovanie funkčnosti spolupráce je nevyhnutné sformulovanie finančnej stratégie partnerstva. Cieľom vypracovania finančnej stratégie je riešenie otázky výdavkov, ktoré vznikajú pri realizácii aktivít partnerstva. Podstatné sú spôsoby ich úhrady a riešenie budúcich možných spôsobov, ako budú partneri získavať finančné zdroje pre realizáciu aktivít partnerstva (Galvasová, 2007).

Jetmar et al. (2015) konštatujú, že v súčasnosti v podmienkach Slovenskej republiky neexistujú žiadne finančné nástroje, ktoré by priamo či nepriamo financovali medziobecnú spoluprácu. Kaliňák et al. (2017) uvádzajú, že pre samosprávy nie je možné spoliehať sa len na prostriedky z ESF. Na centrálnej úrovni stále pretrvávajú absencia podporných nástrojov, ktoré by reflektovali záujem obcí spoločne a aktívne realizovať svoj rozvoj, napomáhali zvyšovať úsilie pre budovanie nových ciest, ako zaistiť reálnu dostupnosť verejných služieb občanom a napĺňanie ich vysokej kvality zo strany obcí (Jetmar et al., 2015).

Hlavnou možnosťou pre zabezpečenie spoločných záujmov, by mali byť členské príspevky a samofinancovanie. Ďalšou z možností zaopatrenia príjmov medziobecnej spolupráce, môžu byť osobitné dotačné programy, ktoré sú významné najmä v situáciách, keď organizácie medziobecnej spolupráce nie sú tvorcami projektu financovaného z ESF a majú problémy so zaistením bežného chodu (Kaliňák et al., 2017). Takáto forma financovania sa využíva už dlhší čas v zahraničí, no napriek všetkým možnostiam naďalej pretrvávajú trend financovania medziobecnej spolupráce zo zdrojov, ktoré sú pre tieto účely vyčlenené v rozpočtoch zainteresovaných obcí (Jetmar et al., 2015).

Za nástroj finančnej podpory spolupráce miest na úrovni Európskej únie možno považovať program URBACT, ktorý viac ako desať rokov podporuje vzájomnú spoluprácu a výmenu skúseností medzi mestami po celej Európe. Ide o nástroj politiky súdržnosti EÚ v rámci cieľa európska územná spolupráca, ktorý je spolufinancovaný z Európskeho fondu regionálneho rozvoja a národných zdrojov 28 členských štátov EÚ (ešte so Spojeným kráľovstvom), Nórska a Švajčiarska. Celkový rozpočet programu URBACT III v období 2014-2020 bol 96,3 milióna eur. Hlavným cieľom programu je podporovať integrovaný a udržateľný rozvoj miest vytváraním podmienok na to, aby mestá spoločne vyvíjali riešenia podobných problémov, vymieňali si skúsenosti a zdieľali osvedčené postupy.

Hlavným zdrojom príjmov pre združenia obcí sú pravidelné príspevky členov dohodnuté v zmluve. V niektorých prípadoch sú vyžadované aj jednorazové vstupné príspevky. Pri počiatočnom plánovaní a následnom fundraisingovom procese sa zostavuje detailný rozpočet a určujú sa nevyhnutné činnosti a zdroje. Pre správne fungovanie a efektívnosť spolupráce musí byť vopred dohodnuté finančné a materiálne zapojenie každého subjektu zapojeného do spolupráce. Po zistení a kvantifikácii všetkých vnútorných zdrojov kľúčových partnerov je potrebné preveriť možnosti získania vonkajších zdrojov financovania ako sú granty, dotácie, dary a pod. (Galvasová et al., 2007).

Miestne orgány a družobné združenia majú šancu zmierniť finančné zaťaženie najmä vďaka programu, ktorý Európska komisia v roku 1989 vypracovala na základe výzvy Európskeho parlamentu na podporu partnerských akcií, ktoré pomáhajú priblížiť Európu občanom (The Council of European Municipalities and Regions, 2019).

Sirotná (2014) uvádza, že financovanie spolupráce je úzko spojené s celkovým rozsahom spoločných aktivít. Združenia obcí sa snažia o realizáciu projektov spoločnými silami a financovanie ich činností predstavuje hlavnú úlohu. V prípade mikroregiónov nie je financovanie tak jasné. Aby bol mikroregión viac, ako iba informačná platforma spolupráce, musí samostatne hospodáriť s vlastnými finančnými prostriedkami, ktoré bude následne využívať pri implementácii projektov zadaných v stratégii rozvoja mikroregiónu. V prípade dotačných prostriedkov smerujú všetky financie združenia na samostatný účet vytvorený v peňažnom ústave a možno ich použiť len na účel, na ktorý boli poskytnuté.

4.5.5 Dôvody spolupráce miestnych samospráv

Dôvody pre medziobecnú spoluprácu sú rôzne, no v zásade vyplývajú z jediného primárneho problému, a to nedostatok finančných zdrojov. Podľa názoru viacerých odborníkov medziobecná spolupráca je v súčasnosti v mnohých prípadoch jedinou životaschopnou možnosťou na vytvorenie úsporného modelu poskytovania verejných služieb, ak obce nechcú, aby služby tohto druhu boli poskytované výkonnou mocou tej-ktorej krajiny, alebo ak sa obce nerozhodli zlúčiť s inými obcami.

Hasprová et al. (2012) uvádzajú nasledujúce dôvody pre spoluprácu obcí:

- problémy rovnorodého charakteru sa dajú riešiť menej nákladne a bez straty autonómie,
- prostriedky potrebné na riešenie existujúcich problémov výrazne presahujú odborné a materiálne možnosti jednotlivých obcí,
- charakter poskytovanej služby (dodávka pitnej vody, čistiareň odpadových vôd a pod.), kultúrne, spoločenské alebo hospodárske zameranie viacerých obcí vyvoláva potrebu artikulácie spoločného prejavu a spoločného postupu,
- vzájomná komunikácia a brainstorming podporujú tvorivé myšlienky, atmosféru solidárnosti a spolupatričnosti, čo nesporne utvára vhodný základ pre politickú a sociálnu stabilitu v príslušnom priestore.

Motívom miestnej samosprávy na vstup do spolupráce je predovšetkým zabezpečenie potrieb komunity a jej prosperita. Predpokladom úspešnej spolupráce na území je vytvorenie stabilného jadra inštitúcií na území, vytvorenie spoločnej vízie a priame zapojenie vrcholných inštitúcií s príslušnými rozhodovacími právomocami (Galvasová et al., 2007).

Nížňanský a Ručinská (2015) tvrdia, že urbanizované oblasti na celom svete sa musia vyrovnávať s novými vonkajšími aj vnútornými výzvami. Medzi vnútorné výzvy patrí napríklad proces suburbanizácie, ktorý je výsledkom odchodu určitých skupín obyvateľstva, často s vyšším vzdelaním, z miest do obcí ležiacich v ich blízkosti, pričom vo väčšine prípadov títo ľudia pracujú v mestách a využívajú mestské služby. Trend funkčného oddelenia bývania a práce spôsobuje problémy v rôznych oblastiach: v doprave, v životnom prostredí, vo využívaní pôdy, v bývaní a práci, ale aj v obecných financiách. Mestá, plniace funkciu centra osídlenia trpia na výrazný nárast dopravy, čo znižuje kvalitu bývania v nich. To je často dôvodom k ďalšiemu vysťahovaniu sa obyvateľov. Celý proces spôsobuje znižovanie finančnej sily miest a mestá sa musia navyše vypridať s nadpriemerným podielom starých ľudí, samostatne žijúcich ľudí, menej vzdelaných ľudí a nezamestnaných.

Medzi vonkajšie výzvy Nížňanský a Ručinská zaraďujú: súboj o usídlenie firiem, o miesto, kde sa budú platiť dane, o turistov. Výsledkom je paradoxná situácia: aglomerácie/mestské regióny sa musia komplexne vybaviť, aby mohli byť konkurencieschopné, ale v rámci ich pozície / kompetencií, môžu konať iba lokálne. Vnútorné a vonkajšie výzvy spôsobujú mestám štrukturálne a finančné problémy s dopadom na zamestnanosť, výrobu, služby, na slabnúce väzby medzi hospodárskym rastom, zamestnanosťou a kvalitou života. Súčasné politické štruktúry (štruktúry správy územia) nie sú na tieto procesy pripravené. Okruh tých,

čo platia za komunálne služby, často končí na hranici mesta a ani zďaleka nepokrýva okruh tých, čo služby v mestách využívajú.

Komunálne výskumné a poradenské centrum, n. o. (2014) uvádza nasledujúce dôvody pre medziobecnú spoluprácu v rámci mestských regiónov:

- možnosť zvýšenie výkonnosti ekonomiky regiónov a tým aj štátu ako celku,
- účinná účasť v programoch medzinárodného rozvoja a cezhraničnej spolupráce,
- homogenita a sociálne – ekonomická vyváženosť územných celkov,
- využitie prirodzených dopravných priestorov,
- využitie plošnej účinnosti centier a lepšia dostupnosť ostatných sídiel do centra,
- vytvorenie podmienok pre vyrovnávanie handicapov marginálnych regiónov,
- dosiahnutie udržateľného hospodárskeho rozvoja regiónov,
- vytvorenie podmienok pre revitalizáciu krajiny, osídlenia, jednotlivých sídiel a regiónov,
- zohľadnenie etno-kultúrnych a historických faktov,
- účinná spoločná regionálna politika.

Nižňanský a Ručinská (2015) dopĺňajú ďalšie dôvody prehĺbenia spolupráce medzi mestami a obcami:

- demografická zmena, ktorú sprevádza starnutie obyvateľstva miest,
- dopady ekonomickej, hypotekárnej a dlhovej krízy na zamestnanosť, výrobu, trh s nehnuteľnosťami, služby,
- presun časti obyvateľov na pracovné miesta v sektore služieb, pričom sa často vyžaduje len nízka kvalifikácia, sú zle platené a znižujú kúpyschopnosť obyvateľov s dopadom práve aj na rozvoj služieb,
- rastúce rozdiely v príjmoch, polarizácia spoločnosti, bohatnutie malej skupiny ľudí, segregácia,
- nižšie daňové príjmy verejných rozpočtov oproti očakávaniam,
- živelný rast miest, ohrozenie biodiverzity, riziká záplav a pod.

4.5.6 Efekty medziobecnej spolupráce

V odbornej literatúre sa môžeme stretnúť s dvomi skupinami pozitívnych efektov, ktoré medziobecná spolupráca prináša, ide o ekonomické a neekonomické efekty.

Obvykle bývajú pozitívne ekonomické efekty hlavným (ale nie jediným) dôvodom na začatie spolupráce. Viacerí autori (Búšik, 2005; Galvasová, 2007; Sobotka a Vrtěnová, 2007; Dragoun, 2014) zaraďujú medzi ekonomické efekty:

- úspory nákladov,
- prístup k ďalším finančným zdrojom,
- aglomeračné úspory a efekty,
- vznik konkurenčného prostredia v obci,
- zvýšenie celkového úžitku,
- efektívna alokácia verejných prostriedkov.

Do skupiny neekonomických efektov patrí:

- skvalitnenie správy vecí verejných,
- skvalitnenie poskytovaných služieb,
- stimulácia vlastných zdrojov obce,
- distribúcia zodpovednosti a rizika,
- urýchlenie štrukturálnej premeny územia,
- systémové vykonávanie projektov.

Podľa UNDP (2009) kľúčové efekty rozvoja medziobecnej spolupráce spočívajú v:

- zdieľaní správnej réžie pre plnenie administratívnych úloh a služieb,
- zníženie jednotkových nákladov a zlepšenie kvality verejných služieb prostredníctvom dosiahnutia úspor z rozsahu a prístupu k pokročilejším technológiám,
- dosiahnutí minimálnej ekonomickej veľkosti, ktorá je potrebná na produkciu určitej služby,
- poskytovaní rovnakej úrovne kvality služieb v niekoľkých obciach,

- riešení situácie, kedy občania žijú v obci, kde platia dane, ale prínos majú zo služieb poskytovaných inou obcou (efekt prelievania, či existencia externality),
- posilnení hospodárskej, sociálnej a environmentálnej výkonnosti prostredníctvom koordinovaného plánovania,
- ľahšom prístupe k finančným prostriedkom z verejných aj súkromných zdrojov, z dôvodu nutnosti splniť minimálnu veľkosť projektu a ďalšie podmienky.

Medziobecná spolupráca tiež napomáha optimalizovať využívanie poznatkov a know-how partnerských obcí, pomáha eliminovať zdvojenie úsilia a podporuje kultúru štruktúr spolupráce (Union of Nova Scotia Municipalities, 2002).

4.5.7 Bariéry spolupráce obcí

Správa Európskeho hospodárskeho a sociálneho výboru k medziobecnej spolupráci z roku 2011 identifikuje niekoľko problémov, resp. bariér spolupráce medzi obcami:

- akademická obec a výskumné ústavy zverejňujú užitočné štúdie o mestských aglomeráciách, ale ich komunikácia s verejnými orgánmi je obmedzená,
- nedostatočná komunikácia medzi profesionálmi, ktorí sú zodpovední za územný rozvoj, infraštruktúru, bývanie a všeobecné služby a aktérmi, ktorí podporujú hospodársky rozvoj a dynamiku, ako aj vytváranie pracovných miest,
- mestá a regióny, ako aj vlády, sa najprv obracajú na Brusel, aby dostali finančnú podporu a prehliadajú príležitosti na prediskutovanie vhodných politických opatrení, či potrebu diskutovať o vplyve európskej legislatívy na metropolitné oblasti,
- orgány verejnej správy sa neradi delia o svoje názory so súkromným sektorom,
- diskusiu nepriaznivo ovplyvňuje napätie medzi vidieckymi a mestskými oblasťami,
- historické a kultúrne bariéry často znemožňujú zaviesť úspešné viacúrovňové riadenie, čo bráni účinnej reakcii na skutočné výzvy,
- na národnej úrovni i na úrovni EÚ nie je úplne zrejmé, ktoré prístupy sú potrebné, či „zdola nahor“ alebo „zhora nadol“, pričom následkom je, že mestá robia individuálne a nesystémové opatrenia namiesto, aby postupovali štruktúrovaným spôsobom,
- štáty a mestá sa často zameriavajú na svoje každodenné fungovanie a nie sú veľmi otvorené integrovaným stratégiám alebo dlhodobým cieľom.

Komunálne výskumné a poradenské centrum, n. o. v štúdiu pre Úniu miest Slovenska (2013) uvádza viaceré bariéry vzniku a fungovania mestských regiónov na Slovensku:

- **Zlé pochopenie významu a pojmu mestský región**

V prípade mestských regiónov sa nejedná o dominanciu centrálného mesta voči okolitým obciam. Podstatne dôležitejšie je dosiahnuť rast územia mestského regiónu ako celku a zvýšenie kvality služieb spoločnými aktivitami. Preto sa v prípade mestských regiónov nehovorí ako o medziobecnej spolupráci alebo spolupráci mesta a jeho okolia. Ide o spoločné vytvorenie a realizáciu vybraných verejných politík, podľa miestnych a regionálnych podmienok a v rámci zverených kompetencií miestnej samosprávy (napr. politika školská, sociálna, prepravná, kultúrna, politika odpadového hospodárstva), pričom všetci aktéri sú rovnocennými partnermi.

- **Chýbajúce spoločné politiky na podporu rozvoja regiónu**

Napriek tomu, že mestá a obce majú rovnaké právomoci, je zreteľná absencia spoločných verejných politík obcí, chýbajúce povedomie a spolupatričnosť.

Ak sú hranice pre spoluprácu zle vymedzené, ak nerešpektujú hranice nodálneho regiónu, tak nemôžu byť funkčné ani politicky, ani z hľadiska plánovania a rozvoja ekonomiky a nie sú akceptované občanmi. Preto nie je možné očakávať vysokú mieru spolupatričnosti, vzťah k nim a povedomie obyvateľov o nich. Zo strany centrálnej vlády neexistuje dostatočne silný tlak a motivácia na spoluprácu miest a obcí v regióne. Tlak je možné vytvoriť napríklad systémom finančného vyrovnávania, ktorým sa zvýhodnia väčšie územné celky a nepodporí sa zachovávanie roztrieštenej sídlenej štruktúry. Zo strany obyvateľov tiež neexistujú dostatočne silné iniciatívy na spoločné postupy zvyšujúce kvalitu a dostupnosť služieb.

- **Nedostatočná informovanosť o výhodách spolupráce**

V povedomí obyvateľov, ale aj mnohých lokálnych politikov, nie sú dostatočne zakotvené výhody spolupráce miest a ich okolia a ich pozitívny dopad nielen na centrá regiónov. Dôkazom je práve nízka miera spolupráce mimo oblastí, v ktorých je spolupráca stanovená v zákone ako podmienka.

- **Rozdielne podmienky a nejasnosť o pridanej hodnote spolupráce**

V rámci spolupráce mesta a okolia existuje nedôvera a obavy menších miest a obcí, že budú centrom osídlenia využívané, že sa nebudú môcť pokrývať potreby služieb ich obyvateľov. Je preto nevyhnutné veľmi jasne definovať nielen rozsah spolupráce, ale aj jej význam a výhody vyplývajúce z nej.

- **Obmedzenie flexibility a schopnosti konať nezávisle, zachovanie identity**

Najmä u malých obcí vznikajú obavy zo straty flexibility a vplyvu pri presune právomoci na úroveň mestského regiónu. Jedná sa najmä o možnosť podpory vlastných podnikateľov a zachovanie služieb. V prípade spolupráce s výrazne silnejším partnerom sa objavuje aj strach zo straty identity. Toto je možné riešiť vhodnou formou správy a organizácie.

- **Nedôvera v efekty spolupráce**

Nedostatočné vnímanie skutočnosti, že v súvislosti s globalizáciou a požiadavkami na zvyšovanie efektívnosti hospodárenia nadobúdajú na význame aktivity zamerané na zvyšovanie a zlepšovanie kooperácií. Napríklad pri hospodárskom rozvoji, usídľovaní podnikov, odpadovom hospodárstve, ponuky športových a kultúrnych podujatí, sociálnej infraštruktúry, regionálnej profilácie až po spoluprácu v organizácii správy.

- **Výdavky na kooperáciu a na realizáciu zmeny**

Spolupráca stojí peniaze, čas, osoby a vyžaduje zmenu. Čím výraznejšia je spolupráca, tým si vyžaduje viac času, bežných výdavkov a to môže byť prekážkou, najmä pre menšie obce. Predpokladom zvládnutia spolupráce je vysoká miera stability a prepojenia. Na začiatku je možné spolupracovať menej formálne, čo znižuje počiatočné požiadavky na výdavky a čas.

- **Politická štruktúra**

Rozličné stranické záujmy v obciach a mestách môžu znemožniť spoluprácu, existuje strach zo zmien.

4.6 Inovácie vo verejných službách

Posledné tri desaťročia sme svedkami rastúceho politického záujmu o využívanie inovácií na zlepšenie kvality a efektívnosti verejných služieb, a teda na dosiahnutie veľkých výhod z maximalizácie sociálneho blahobytu.

Pojem inovácia vychádza z latinského slova *innovare* a znamená obnovenie alebo zavedenie niečoho nového. V odbornej literatúre je inovácia chápaná spravidla ako pokrok alebo zlepšenie. V oblasti služieb v krajinách EÚ inovácie sú interpretované ako proces, v ktorom organizácie robia niečo nové, uvádzajú do života nové postupy, vytvárajú nové tovary alebo služby, zavádzajú nový spôsob vnútroorganizačných vzťahov. Hanáčková – Balážová et al. (2014) dopĺňajú, že nemožno si zamieňať inováciu s pojmom zmena vzhľadom na to, že zmena je typická pre väčšinu organizácií, no inovácie sa týkajú vytvárania a implementácie nových procesov, produktov, služieb a metód ich poskytovania. Spravidla inovácie vedú k zlepšeniam výstupov, účinnosti, efektivity či kvality služieb. Pri inováciách ide o zmenu kvalitatívnu a udržateľnú. Pre identifikáciu inovácií môžu teda platiť aj nasledovné kritériá: novosť, resp. kreativita, účinnosť – zameranie na výsledky, stupeň dôležitosti riešeného problému a použiteľnosť.

Podľa Keruľovej (2013) sú inovácie prostriedkom na prenášanie myšlienok ľudí do nových výrobkov, systémov, procesov, organizačných a riadiacich štruktúr organizácií, ich prevádzkových postupov, spoločenských vzťahov, zameriavajú sa na profesijnú a kvalifikačnú štruktúru pracovnej sily a pod.. Inovácie sú tvorivé činnosti, ktorých základom je kombinácia existujúcich vecí novým spôsobom, s cieľom vytvoriť nové, jedinečné riešenie, pričom prinášajú pozitívne zmeny, predovšetkým zmeny užitočné nielen pre organizáciu zavádzajúcu inováciu, ale pre celú spoločnosť.

Inovácie predstavujú pre organizáciu konkurenčnú výhodu a nútia konkurentov posúvať sa smerom dopredu, či už vo vývoji nových produktov alebo v skvalitnení poskytovania služieb. Stern – Jaberg (2010)

tvrdia, že s inováciami je vo všeobecnosti možné dosiahnuť oveľa vyššie výhody ako so starými produktmi/službami/procesmi.

Staroňová et al. (2012) konštatujú, že skôr ako na samotnú definíciu je užitočnejšie zamerať sa na jednotlivé atribúty inovácií. Vo verejnom sektore možno definovať inováciu podľa nasledovných atribútov:

- Zmena status quo, resp. novosť – vo väčšine literatúry je inovácia označovaná ako zavedenie niečoho nového, zlepšenie alebo pokrok. Aj keď je charakterizovaná zmenou postupov a procesov, nie každá zmena je inováciou.
- Zmena kvalitatívna – niektorí autori zdôrazňujú praktické využitie inovácie. Teda také zmeny v štruktúre organizácie, ktoré sú udržateľné, nové a dosť veľké na to, aby zmenili charakter a fungovanie organizácie.
- Zmena úmyselná – zamýšľaná zmena, ktorá vedie k lepšiemu, je rozhodujúcim znakom inovácie, čím sa odlišuje od ostatných zmien. Inovácia je charakterizovaná úmyselnou zmenou správania, výsledkom ktorej sú nové a lepšie postupy, služby a technológie na všetkých úrovniach organizácie.

V zásade existuje rozdielny prístup pri implementácii inovačných postupov v súkromnom a verejnom sektore (Jans et al., 2015). Pričom postup vo verejnom sektore je vnímaný menej dynamicky (Christensen et al., 2016). Príčinou tohto stavu môže byť fakt, že stimuly, ktoré vedú k inovovaniu vo verejnom sektore sú skôr výsledkom politických a legislatívnych snáh, ako trhových síl a navyše je ich zavádzanie často sprevádzané nedostatkom finančných a personálnych zdrojov (Rusaw, 2007).

V ekonómii inovácií však existuje rozsiahle chápanie, že proces inovácií so sebou nesie významné riziká, a preto si vyžaduje, aby organizácie tolerovali riskovanie aj zlyhanie. Kultúra zameraná na ignorovanie rizík vo verejných organizáciách je príčinou neefektívnosti riadenia a prekážkou úspechu v inovatívosti. Schopnosť riadiacich, vedúcich zamestnancov, zaoberajúcich sa rizikom implementovať vhodné kombinácie stratégií na riadenie rizika, je hnacou silou inovácií. Od napodobňovania toho, čo funguje inde, by sa mohli inovátori, ktorí nedokážu úspešne inovovať, poučiť zo stratégií používaných úspešnými inovátormi na riadenie rizika a napodobňovať ich. Šírenie inovácií v oblasti verejných služieb je obzvlášť dôležité na zlepšenie kvality a efektívnosti služieb vo verejnom sektore (Torugsa a Arundel, 2017). Všetky inovácie nesú so sebou určité riziká. Aj inovácie pre súkromný sektor predstavujú kritický faktor prežitia, sú však silno motivované najmä možnosťou dosiahnutia zisku. Motivačné faktory pre tvorbu inovácií vo verejnom sektore sú vystavované rozličným tlakom, záujmom, reštrikciám a dopytu. Riziko je tu znásobené faktom, že inovácie vo verejnom sektore často čelia verejnej kritike a môžu zaniknúť skôr než sa stihnú naplno zaviesť do praxe. Tiež inovácie vo verejnom sektore výraznejšie ovplyvňujú kvalitu života jednotlivcov i spoločnosti, čo predstavuje ďalší rizikový faktor. Vo verejnom sektore existuje množstvo príležitostí pre tvorbu inovácií, vzhľadom na to, že verejný sektor má za úlohu poskytovať služby obyvateľom a tieto financuje spravidla z verejných zdrojov. Tvorbou inovácií je možné poskytovať tieto služby efektívnejšie a účinnejšie. Verejné služby, ktoré sa spravidla zaoberajú sociálne významnými otázkami, sú inovované s cieľom vyvíjať nové riešenia pre pretrvávajúce problémy a lepšie využívanie disponibilných zdrojov. V prípade verejného sektora sa väčšina nových postupov orientuje na zlepšenie efektívnosti a účelnosti vnútorných riadiacich procesov, komunikáciu s jednotlivcami a organizáciami a na transakcie s jednotlivcami a organizáciami prostredníctvom zlepšovania dostupnosti služieb (Warkentin et al., 2002).

Na rozdiel od inovácií v súkromnom sektore sa inovácie vo verejných službách orientujú viac na proces ako na produkt (Gallouj, 2002), aj keď dôležitý je fakt, že rozdiel medzi produktom a procesom je v službách nejasný vzhľadom na to, že produkcia a spotreba nastáva súčasne. Služba je totiž nehmotná a je identická pre toho kto ju vyrába a pre toho kto ju spotrebuje. V prípade služieb sú produkt a proces často identické. Nehmatateľná povaha služieb a podstata produkčného a distribučného systému založeného na informáciách ukazuje, že dominantnú úlohu v inovačnom procese tu majú informačné technológie. V tejto oblasti sú medzi súkromným a verejným sektorom výraznejšie odlišnosti. V súkromnom sektore existujú mechanizmy na ochranu duševného vlastníctva s cieľom umožniť inovatívnym firmám a jednotlivcom profitovať z ich kreativity. Inovácie sú vo verejnom sektore spravidla vytvárané zamestnancami v mene verejnej inštitúcie, čím sa stávajú aj jej vlastníctvom. Teda odlišnosť je aj v pôvode vzniku inovácií. Subjekty verejného sektora sú financované prostredníctvom verejného rozpočtu, neexistuje rizikový kapitál na financovanie inovácií vo verejnom sektore. Na financovanie inovácií sa využívajú prebytky rozpočtov alebo nákladové úspory vyplývajúce z efektívnosti. Tieto zdroje však nemajú charakter pravidelnosti a sú značne obmedzené. Motivácia a odmeny za úspešné inovácie sú vo verejnom sektore výrazne nižšie ako v súkromnom sektore. Implementačné procesy inovácií sú vo verejnom sektore pomalšie a zdĺhavejšie (Osborne a Brown, 2013).

Pod inováciami v územnej samospráve rozumieme úmyselné zmeny, ktoré vedú k novým a lepším službám, postupom či spôsobom organizovania činností na všetkých úrovniach organizácie počas celého

inovačného procesu (Valach, 2014). Autori Cifranič, Valach (2017) konštatujú, že v prípade samospráv inovácie predstavujú účinný nástroj, prostredníctvom ktorého sa zvyšuje kvalita služieb pre občanov. Inovácie považujú za motor miestneho ekonomického a sociálneho rozvoja.

Ručinská - Knežová (2009) uvádzajú, že v súčasnej dobe sú všetky zložky verejnej správy vystavené veľkému tlaku na znižovanie verejných výdavkov a sú nútené reagovať na neustále sa zvyšujúce požiadavky, týkajúce sa ich efektívneho fungovania a poskytovania kvalitných služieb, preto sú inovácie vo verejnej správe nevyhnutnosťou. V praxi teda existujú dôvody pre inovácie vo verejnom sektore, a to napr. potreba adekvátnej reakcie na meniace sa verejné potreby, potreba zvyšovania efektivity a tvorby nákladových úspor vzhľadom na rozpočtové obmedzenia; potreba zlepšovania distribúcie a výstupov verejných služieb a potreba maximálneho využívania informačno-komunikačných technológií (Franková, 2011). Žárska et al. (2010) tvrdia, že využitím konceptov riadenia samosprávy a inovatívnych metód, napr. New public management, Good governance, Networking, Management kvality a výkonnosti, Učiaci sa samospráva a iné, je možné dosiahnuť požadovanú úroveň kvality výkonného manažmentu územných samospráv, a tým zabezpečiť smerovanie územných samospráv k znalostnej ekonomike. Staroňová et al. (2012) uvádzajú, že verejný sektor je formovaný vonkajším a vnútorným prostredím, v ktorom pôsobí a ktoré ho podnecuje k zmene. Dôvody inovovania vo verejnej správe vidia v očakávaniach občanov, že sa bude zvyšovať kvalita poskytovaných služieb pri znižovaní nákladov, ďalším dôvodom je orientácia na klienta, ako jeden zo znakov New public managementu a snaha o podporu participácie občanov na tvorbe verejnej politiky a pri rozhodovaní. Von Hippel (2007) hovorí, že mnoho inovácií verejných služieb je založených na využití IKT. Informačno-komunikačné technológie môžu významne prispieť k naplneniu jednej z kľúčových podmienok úspešnej implementácie inovácie do systému verejných služieb, a to priamej účasti občana ako spotrebiteľa verejných služieb v inovačnom procese tejto služby. Rastie politický záujem o to, ako podnietiť inováciu vo verejnom sektore s cieľom zlepšiť efektívnosť využívania zdrojov, kvalitu verejných služieb a riešiť rôzne spoločenské výzvy vrátane zmeny klímy a demografických tlakov. Inovácia musí priniesť významnú zmenu v porovnaní s tým, čo sa predtým používalo. Inovačnú kultúru môžu ovplyvniť mnohé faktory, vrátane metódy riadenia a osobných charakteristík vedúcich zamestnancov. Motivácia týchto pracovníkov k inováciám je dôležitým faktorom aj v zavádzaní inovácií vo verejnom sektore (Arundel, Bloch a Ferguson, 2019). Inovácia vo verejnom sektore znamená zvyšovať hospodárnosť, transparentnosť pri poskytovaní verejných služieb a kvalitu potrebnú k vytváraniu verejnej hodnoty. Na tieto inovácie sa môžeme pozeráť z dvoch hľadísk, aký dopad budú mať inovácie na efektívnosť a účinnosť a či sú realizovateľné vzhľadom na spoločensko-politické podmienky. Inovácie vo verejnom sektore možno vnímať veľmi otvorene, pretože pri ich navrhovaní a vývoji sú zapojení aj samotní spotrebitelia. Pod inováciami si teda môžeme predstaviť reštrukturalizácie, reformy, zmeny v systémoch, reorganizovanie atď. Prihliada sa pri nich na záujmy občanov a finančné, personálne a iné zdroje v jednotlivých inštitúciách (Svidroňová a Mikuš, 2014).

IDeA Knowledge (2020) uvádza trendy, ktoré sú, resp. budú pre inovácie vo verejných službách v najbližších rokoch určujúce.

Ide o nasledovné trendy:

- zmeny organizačných štruktúr,
- partnerstvá, najmä verejného a súkromného sektora (PPP),
- horizontálne integrácie, predovšetkým podpora medziodborovej kooperácie a koordinácie,
- reformy rozpočtov, najmä výkonová a výsledková orientácia,
- revitalizácia verejných služieb; budovanie a posilňovanie kapacít na národnej regionálnej aj miestnej úrovni,
- ďalšia decentralizácia; presun kompetencií z centrálnej úrovne na regionálnu a miestnu úroveň,
- zlepšovanie služieb; poskytovanie personalizovaných služieb zameraných na klienta, resp. individualizácia služieb,
- zlepšovanie systémov a procesov,
- zmeny v legislatíve; zameranie na dereguláciu a zjednodušenie; posun od povinného k dobrovoľnému,
- využívanie informačných technológií – informatizácia verejnej správy tak v rámci front office (informácie a služby, ktoré sa poskytujú v interakcii s obyvateľmi a podnikateľskými subjektmi) ako aj back office (vnútorné prevádzkové činnosti subjektov verejnej správy); poskytovanie on-line služieb, investovanie do vzťahov so zákazníkmi.

Klasifikácia inovácií vo verejných službách

Typy inovácií *z hľadiska rozsahu zmien* charakterizovali Mulgan a Albury (2003) nasledovne:

- **Inkrementálne inovácie:** zahŕňajú inovácie, ktoré predstavujú malé prírastkové zmeny existujúcich služieb alebo procesov. Väčšina inovácií sa odohráva v podobe inkrementálnych inovácií. Produkty sú len zriedkakedy „nové pre celý svet“; procesné inovácie sa väčšinou týkajú optimalizovania a odstraňovania nedostatkov v už zabehnutých procesoch. Inkrementálne inovácie sú však kľúčové vo verejnom sektore, pretože prispievajú malými súvislými zlepšeniami v službách, čím podporujú prispôsobovanie služieb lokálnym a individuálnym potrebám.
- **Radikálne inovácie:** menej časté inovácie, ktoré predstavujú vývoj nových služieb, či produktov alebo predstavujú zavedenie zásadne nových spôsobov v organizačných procesoch alebo v procese poskytovania služieb. Aj keď radikálne inovácie nedokážu zmeniť celú dynamiku sektora, dokážu spôsobiť významné zlepšenie výkonnosti inovujúcich organizácií a taktiež zmenu očakávaní zo strany spotrebiteľov. Vyžadujú vyššie investície v oblasti finančných zdrojov, ľudského kapitálu a času.
- **Transformačné/systémové inovácie:** najzriedkavejšie, ale najvýraznejšie sú transformačné inovácie, ktoré umožňujú vznik nových štruktúr pracovnej sily a nových typov organizácií, transformujú celý sektor a spôsobujú výrazné zmeny vzťahov medzi organizáciami (napr. decentralizácia kompetencií zo štátu na územnú samosprávu). Takýto typ inovácií sa vo väčšine prípadov naplno prejaví až po desaťročiach, pričom vyžaduje zásadné zmeny v organizačných, sociálnych a kultúrnych opatreniach.

Členenie inovácií *podľa charakteru* (Oslo manuál, 2014):

- **technické inovácie:**
 - produktov (výrobkov a služieb)
 - procesov
 - technologické
 - administratívne
- **netechnické inovácie:**
 - marketingové
 - organizačné

podľa motívov vzniku:

- **vyvolané prostriedkami – technology push** – inovácia založená na autonómnom objave, novej technológii, alebo technických možnostiach firmy, úlohou firmy je dopyt objaviť alebo vytvoriť potrebu
- **vyvolané potrebami – demand pull** – inovácia založená na riešení existujúceho problému, vyvolaná potrebami zákazníka. Trh si žiada nové a zdokonalené produkty, služby a vyžaduje ich od výrobcov a distribútorov.

V zásade môžeme inovácie vo verejných službách rozdeliť *z pohľadu predmetu inovácií* do šiestich skupín (Widrum, 2003):

- **inovácie služby,**
- **inovácie procesu,**
- **administratívne a organizačné inovácie,**
- **konceptné inovácie,**
- **politické inovácie,**
- **systémové inovácie.**

Každá pozitívna zmena, ktorá je pre klienta rozoznateľná a akceptovaná, resp. poskytuje kvalitatívne lepší úžitok oproti predchojej ponúkanej službe, môže byť považovaná za **inováciu služby**. Inovácie zahŕňajú podstatné zmeny v schopnostiach služieb. O inovácii hovoríme v prípade, ak ide o vytvorenie úplne novej služby, alebo o významné vylepšenie už existujúcej služby.

Inovácie procesu predstavujú významnú, technologicky novú, či vylepšenú zmenu v metódach produkcie a dodávok služieb. **Procesné inovácie** sa prejavujú najmä zefektívnením produkčných, logistických, distribučných a podporných procesov prostredníctvom novej alebo vylepšenej technológie, pričom v službách majú najčastejšie podobu aplikácie výpočtovej a komunikačnej technológie. Procesné inovácie vychádzajú z potreby nahradiť zastaranú technológiu novými kapacitami. V prípade verejných služieb znamenajú nový alebo vylepšený spôsob poskytovania služby občanom alebo nový spôsob interakcie s občanom s cieľom poskytovania špecifickej verejnej služby.

V prípade **organizačných** (vrátane administratívnych) **inovácií** ide o netechnické inovácie. Zahŕňajú zavádzanie nových organizačných metód, resp. zavedenie nového inovovaného systému riadenia, inováciu v organizácii práce a inovácie vzťahov k iným subjektom. Význam organizačných inovácií v sektore služieb sa zvyšuje pri organizačných zmenách, ktoré sú spojené so zavádzaním technologických inovácií, môžu však vznikáť aj nezávisle od nich.

Koncepcné inovácie predstavujú rozvoj verejného sektora ako takého, resp. subjektov verejnej správy a spravovaného územia, zavádzanie nových cieľov, stratégií a princípov. Ide o komplexné reformy meniace celkový pohľad na poskytované služby. Najvýznamnejším príkladom koncepcnej inovácie je zavedenie princípov New Public Managementu (Nový verejný manažment) vo verejnej správe, výsledkom čoho bolo zavádzanie osvedčených metód a nástrojov využívaných v súkromnom sektore do manažmentu verejného sektora a využívanie alternatívnych spôsobov poskytovania niektorých verejných služieb.

Politické inovácie a koncepcné inovácie sú úzko spojené. Politické inovácie sa vyskytujú v dvoch formách: inkrementálne inovácie založené na určitých verejných politikách a radikálne inovácie naviazané na koncepcné inovácie. Vplyvom takýchto inovácií, ktoré v podstate menia podmienky a princípy, môžu viesť k zmenám preferencií a politických rozhodnutí.

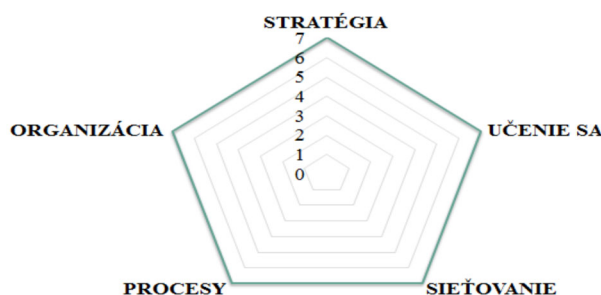
Systémové inovácie zahŕňajú nové alebo vylepšené spôsoby interakcie s inými organizáciami. Príkladom zmenenej interakcie medzi verejným a súkromným sektorom je privatizácia a kontraktácia verejných služieb, ktorá vyústila do vzniku verejno-súkromných partnerstiev (PPP). Systémové inovácie vznikajú ako dôsledok deregulácie verejného sektora, zvyšujúcej sa konkurencie, neustále rastúcich rozpočtových obmedzení organizácií verejného sektora a v neposlednom rade ako výsledok zvyšujúcich sa nárokov spotrebiteľov verejných služieb, teda ako výsledok rastúceho dopytu po vyššej kvalite verejných služieb.

Franková (2011) rozdeľuje inovácie *podľa obsahového zamerania a stupňa originality* na **napodobňovacie inovácie** a **originálne inovácie**.

Hodnotenie inovačnej výkonnosti

Cheah (2016) zdôrazňuje aj význam kvantifikácie najmä ekonomických dôsledkov inovácií, keď tvrdí, že pri nemalých investíciách do výskumu a vývoja, ktoré majú priniesť zmeny v súkromnom aj vo verejnom sektore, je pre tvorcov politik nevyhnutné, aby dokázali implementovať logické nástroje a postupy pri odhade ekonomických dopadov.

Pre hodnotenie inovačnej aktivity sa uvádza niekoľko združených ukazovateľov: sumárny inovačný index, redukovaný inovačný index, inovačný index pre výrobu a služby (Benčo, Kuvíková et al., 2011). Na hodnotení rôznych kombinácií uvedených faktorov sú postavené viaceré modely hodnotenia inovačného potenciálu organizácie: model diamantu (Tidd, Bessant, Pavitt, 2005 in Mikušová Meričková et al. 2017), model inovačného kanálu (Hansen a Birkinshaw, 2007 in Mikušová Meričková et al., 2017), model inovačného lievika (Barber, 2011 in Mikušová Meričková et al., 2017). Model diamantu pracuje s piatimi oblasťami hodnotenia: stratégia, procesy, organizácia, sieťovanie, učenie sa (Tidd, Bessant, Pavitt, 2005 in Mikušová Meričková et al., 2017). Hodnotenie každej z oblastí predstavuje jednotlivé osi diamantu. Čím je plocha päťuholníka väčšia, tým je inovačná kapacita organizácie hodnotená ako vyššia (obrázok 5).

Obrázok 5 Hodnotenie inovačnej kapacity organizácie – Model diamantu

Zdroj: Tidd, Bessant, Pavitt in Mikušová Meričková et al., 2017

Hodnotenie inovácií a sledovanie pokroku krajín EÚ je možné okrem iných postupov realizovať aj prostredníctvom metodológie Európskej komisie. Ide o relatívne komplexný prístup vychádzajúci z indikátorov zameraných na hnacie sily inovácií a ich výstupy.

Z Európskeho prehľadu výsledkov inovácie za rok 2023 vydaného Európskou komisiou vyplýva, že inovačná výkonnosť sa v celej EÚ naďalej zlepšuje. Najviac sa pritom zvýšila na Cypre, v Estónsku, Grécku, Taliansku a Litve. V rámci EÚ dochádza k neustálemu zblížovaniu; krajiny s horšími výsledkami rastú rýchlejšie ako krajiny s vyššou výkonnosťou, čím sa zmenšuje rozdiel v oblasti inovácií medzi nimi. V

globálnom meradle vedie EÚ vo výkonnosti pred svojimi konkurentmi, ako sú Čína, Brazília, Južná Afrika, Rusko a India, zatiaľ čo Južná Kórea, Kanada, Austrália, Spojené štáty a Japonsko sú oproti EÚ na tom lepšie. Európska hodnotiaci tabuľka inovácií 2023 je založená na rámci 32 ukazovateľov zoskupených do 12 dimenzií, ako sú: atraktívne výskumné systémy, pevné investície do výskumu a vývoja a využívanie informačných technológií.

Na základe počtu bodov sa krajiny EÚ delia na štyri výkonnostné skupiny: inovační lídri, silní inovátori, mierni inovátori a noví inovátori. Dánsko je novým špičkovým inovátorom s najlepším výkonom v EÚ, keď po niekoľkých rokoch na vedúcej pozícii predbehlo Švédsko. Ďalšími lídrami v oblasti inovácií sú Švédsko, Fínsko, Holandsko a Belgicko. Rakúsko, Nemecko, Luxembursko, Írsko, Cyprus a Francúzsko sú silnými inovátormi s výkonom nad priemerom EÚ. Estónsko, Slovinsko, Česko, Taliansko, Španielsko, Malta, Portugalsko, Litva, Grécko a Maďarsko sú miernymi inovátormi. Chorvátsko, Slovensko, Poľsko, Lotyšsko, Bulharsko a Rumunsko sú novými inovátormi (Európska komisia, 2023).

4.7 Hodnotenie efektívnosti výkonu verejných služieb

Definovanie kategórie efektívnosti

Výkon verejnej správy v súčasnosti je výrazne ovplyvňovaný tlakom na efektívnosť. Predpokladom efektívne fungujúcej verejnej správy je najmä efektívnosť vynakladaných verejných prostriedkov, rast kvality poskytovaných verejných služieb, rast výkonnosti fungovania verejných inštitúcií a zavádzanie účinných metód kontroly vo verejnej správe. V súčasnom období pretrvávajúcich snáh o znižovanie deficitu verejných rozpočtov je podmienka efektívnosti základnou úlohou a vyžaduje si systémový prístup.

Problém efektívnosti v spoločnosti, ako tvrdí Samuelson a Nordhaus (2000), vzniká ako dôsledok rozdielných tendencií medzi vývojom ľudských potrieb na strane jednej a zdrojov pre ich uspokojovanie na strane druhej. Zatiaľ čo ľudské potreby, želania a túžby majú sklon sa šíriť takmer do nekonečna, zdroje pre produkciu statkov a služieb sú v každej vývojovej etape vždy limitované. Tento jav je v ekonómii formulovaný ako zákon rýchlejšieho rastu potrieb ako zdrojov pre ich uspokojovanie, alebo ako zákon vzácnosti.

Efektívnosť je pojem, ktorý využívajú viaceré odbory – ekonómia, manažment a ďalšie. Preto je nutné vždy chápať význam slova efektívnosť v kontexte jeho použitia. Jeho obsahová náplň vychádza z okolností a súvislostí jeho použitia. V súčasnej dobe neexistuje v literatúre jednoznačná kategorizácia jednotlivých významov efektívnosti a teda nie sú známe jednotlivé vzťahy medzi nimi.

Efektívnosť znamená v základnom zmysle slova najúčinnšie využitie zdrojov spoločnosti pri uspokojovaní vnútorných potrieb ľudí, alebo inak povedané, efektívnosť je problémom získania čo možno najväčšieho úžitku z daných disponibilných zdrojov spoločnosti. Problém efektívnosti sa vyskytuje na všetkých úrovniach verejnej správy a vo všetkých druhoch poskytovania verejných služieb. Východiskovým problémom jej optimalizácie je výber priorít vládnej koncepcie rozvoja spoločnosti a výstavby systému indikátorov, ktorými by bolo možné merať relevantné rozhodovacie procesy (Cibáková, 2008).

Pod pojmom efektívnosť môžeme rozumieť dosahovanie maximálnych výstupov pri danej úrovni zdrojov, ktoré sa na realizáciu danej činnosti používajú. Meranie efektívnosti organizácie znamená hodnotenie vzťahu medzi výsledkami, ktoré vytvára a vstupmi, ktoré spotrebuje. Efektívna organizácia je taká, ktorá produkuje maximálne výstupy pri daných vstupoch, resp. ktorá vytvára určitú úroveň výstupov pri minimálnej úrovni vstupov. Efektívnosť teda znamená maximálne možné využívanie dostupných zdrojov bez ohľadu na ich kvantitu a kvalitu. Efektívnosť súvisí s produktivitou, ale nie sú identické. Aj keď je produktivita meradlom konečného výsledku, popisuje pomer medzi veľkosťou vyprodukovaných výstupov a jedným alebo viacerými vstupmi použitými na ich vyprodukovanie, bez ohľadu na efektívnosť ich využívania, pričom efektívnosť pridáva prvok porovnania s určitým známym potenciálom: organizácia sa teda bude považovať za neefektívnu, ak by s danou úrovňou vstupov mohla v skutočnosti vyprodukovať viac výstupov (Cardy, 2009).

Sivák (2007) uvádza, že účinnosť je robiť veci správne, efektívnosť je robiť správne veci. Z pohľadu procesov v rámci systému rozlišujeme:

- Vonkajšiu efektívnosť, ktorá predstavuje posúdenie skutočného výstupu z procesu (napr. príjem z predaja, objem predaného tovaru a pod.) k predpokladanému výstupu, ktorý predstavuje cieľovú hodnotu.

$$\text{Efektívnosť vonkajšia v \%} = \frac{\text{skutočný výstup}}{\text{predpokladaný výstup}} \times 100$$

- Vnútna efektívnosť je zameraná na úspornú a bezchybnú výrobu a odbyt produktov požadovanej užitočnosti. Je teda determinovaná vysokou produktivitou a nízkymi nákladmi.

$$\text{Efektívnosť vnútorná v \%} = \frac{\text{skutočný výstup}}{\text{teoretický výstup}} \times 100$$

Môžeme ju vyjadriť aj ako percentuálny pomer skutočne vyrábaných výrobkov, resp. poskytovaných služieb k počtu teoreticky možných (Kollár et al., 2003).

Obsahová stránka pojmu efektívnosť je často zamieňaná s výrazmi hospodárnosť a účinnosť. Hospodárnosť definuje Hendrych (2003) ako ekonomicky účelné konanie, v rámci ktorého môžeme rozlišovať snahu o maximalizáciu výstupu a snahu o minimalizáciu vstupu. Najvýraznejším prejavom hospodárnosti je však snaha o minimalizáciu vstupu, ktorá sa dá charakterizovať i ako úspornosť, resp. šetrnosť.

Hospodárnosť (na vstupe) sleduje aké vstupy potrebujeme zabezpečiť a využiť pri dosahovaní stanovených cieľov. Snahou je minimalizovať, resp. optimalizovať ich objem. Účinnosť sa z manažérského hľadiska týka dosahovania stanovených cieľov. Účinnou politikou (alebo politickým nástrojom) je potom tá, ktorej ciele sú dosahované (ciele vyjadrujú požadované stavy a fundamentálnou otázkou účinnosti je zhoda dosiahnutých výsledkov s týmito cieľmi). Prirodzene, politika (respektíve politický nástroj) môže byť charakterizovaná aj ako čiastočne účinná, prípadne neúčinná (Klimovský, 2008).

Vo verejnej správe je problémom fakt, ako zdôrazňujú Mital'ová a Štangová (2005), že často nie je možné dosiahnuť to, aby príslušná politika bola účinná a zároveň, aby vykazovala aj znaky hospodárnosti. Účinné riešenia totiž nie sú vždy aj hospodárne. To je jeden z dôvodov, prečo sa v súčasnosti najviac sleduje efektívnosť.

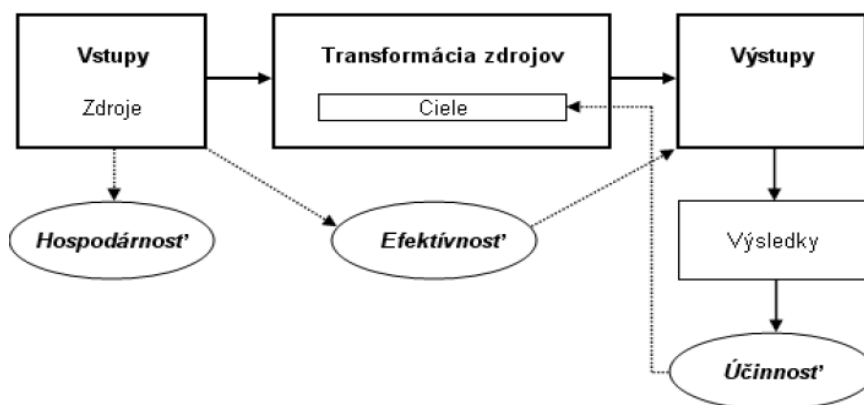
Efektívnosť je mnohoznačný pojem. Môže sa pod ňou rozumieť jednak úspešná produkčno-hospodárska činnosť nejakej organizačnej jednotky, jednak uplatňovanie nových technológií či postupov organizácie práce, ale aj znižovanie nákladovosti, odstraňovanie zdraviu škodlivého pracovného prostredia, znižovanie namáhavosti práce a podobne. Efektívnosťou sa tak v praxi vyjadrujú predovšetkým nové kvalitatívne prvky v činnosti organizácie (Kupkovič et al., 2003).

Zvyšovanie efektívnosti sa realizuje pomocou dvoch základných alternatív:

- znižovanie objemu zdrojov pri dosahovaní rovnakej miery produkcie (hospodárnosť);
- zvyšovanie miery produkcie pri rovnakom objeme zdrojov (účinnosť).

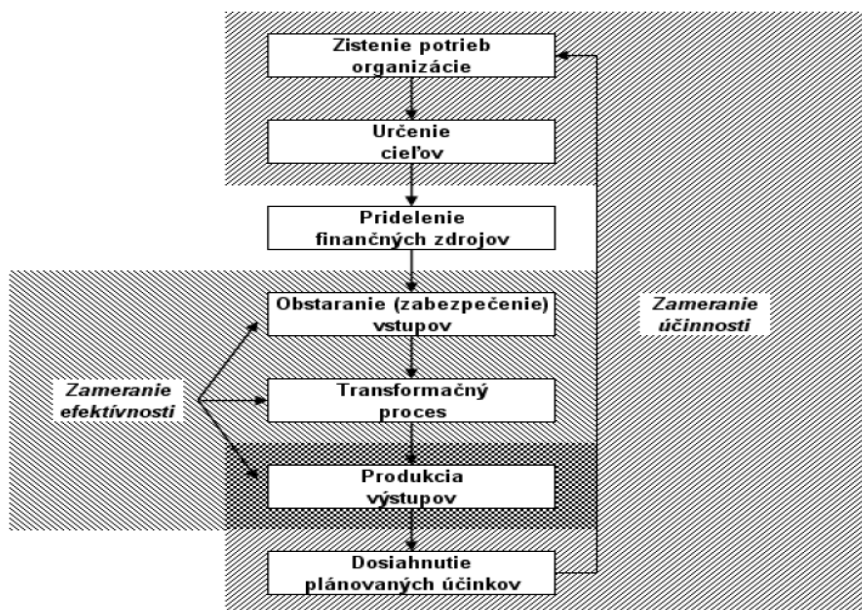
Obe tieto alternatívy predstavujú extrémne prístupy k zvyšovaniu efektívnosti a obvykle sa prejavujú v rôznych kombináciách (Kupkovič et al., 1999).

Vzťah medzi hospodárnosťou, účinnosťou a efektívnosťou v rámci fungovania administratívneho systému venovalo svoju pozornosť viacero autorov. Ako príklad uvádzame dva rôzne pohľady na tento vzťah. Prvý pohľad (obrázok 6) vníma produkciu ako transformačný proces, kde sa vstupy menia na výstupy. Do tohto procesu zapája nielen účinnosť a efektívnosť, ale i hospodárnosť.

Obrázok 6 Meranie výkonov v systéme verejnej správy
Zdroj: Ochrana, 2007

Druhý pohľad (obrázok 7) znázorňuje vzťah medzi účinnosťou a efektívnosťou v rámci tvorby politiky, kde v momente produkcie výstupov, teda napríklad pri poskytovaní služieb, dochádza k ich vzájomnému prelínaniu.

Obrázok 7 Efektívnosť a účinnosť v rámci modelu poskytovania verejných služieb
Zdroj: Klimovský, 2008

Efektívnosť tvorby a poskytovania verejných služieb sa meria veľmi ťažko, a to z mnohých dôvodov súvisiacich s výstupmi a výsledkami. Toto meranie je ťažšie vo verejnom sektore ako v súkromnom, nakoľko verejné služby sa často klientom poskytujú bezplatne alebo za dotovanú cenu, takže na ich ocenenie nemožno použiť trhové ceny.

Podľa Klimovského (2008) v súkromnom sektore možno efektívnosť vyjadriť ako pomer medzi dosiahnutým ziskom a celkovými nákladmi spojenými s dosiahnutím tohto zisku, v prípade verejného sektora je zisťovanie efektívnosti oveľa zložitejšie. Do úvahy totiž v mnohých prípadoch nemôže byť braný zisk, pretože často nie je dosahovaný, respektíve nie je ani cieľom aktivít subjektu, ktorý vo verejnom sektore tieto aktivity realizuje či zabezpečuje. Uvažovať teda možno iba o veličine, ktorá vo verejnom sektore predstavuje substitút zisku – o úžitku. Ten je však buď iba veľmi ťažko kvantifikovateľný, prípadne je takáto kvantifikácia prakticky nemožná. Napriek tomuto konštatovaniu je pri vypracovávaní analýz týkajúcich sa ďalšieho postupu vlády (alebo inej politicko-administratívnej autority) často priamo nevyhnutné nejakým spôsobom tento úžitok vyjadriť. Túto náročnú situáciu ešte komplikuje i skutočnosť, že v súkromnom sektore možno hovoriť o tzv. trhovej cene, teda cene, ktorá je určená trhovými silami – ponukou a dopytom, ale tieto trhové sily a s nimi spojené zákony fungovania trhového mechanizmu majú v prípade verejného sektora iba obmedzené uplatnenie a často nevypovedajú o realite. Dalo by sa uvažovať o výstupoch, ktoré by sa mohli vzťahovať na nejaký bližšie nešpecifikovaný úrad. Na jednej strane je síce možné zrátať, koľko klientov je vybavených na príslušnom úrade (a následne i porovnať danú hodnotu s obdobnou hodnotou zistenou na inom úrade), no na strane druhej tiež platí, že takáto hodnota nevypovedá o tom, či dotýčným klientom bolo vyhovené alebo nie, a už vôbec nevypovedá o spokojnosti týchto klientov s postupom zamestnancov daného úradu. Navyše, niektoré úrady pôsobia vo vidieckych oblastiach a niektoré výlučne v mestských oblastiach, teda v rozdielnych spoločensko-ekonomických i politických podmienkach, z čoho vyplývajú ďalšie komplikácie spojené s určovaním úžitku, ktoré tieto úrady produkujú.

Dôsledkom týchto ťažkostí je, že meranie efektívnosti a produktivity verejného sektora má historicky tendenciu prehliadať výstupy a výsledky a namiesto toho sa zameriavať na veľkosť vstupov: Vyššie výdavky na verejné služby sa historicky pokladali za zodpovedajúce, ak viedli k rovnakému zvýšeniu výstupov. Takýto predpoklad je už prekonaný a v súčasnosti sa na národnej aj na medzinárodnej úrovni vynakladá úsilie na dosiahnutie zmysluplnejšieho odhadu výstupov verejného sektora.

V literatúre sa môžeme stretnúť s nasledujúcimi príčinami neefektívnosti verejného sektora:

- vo verejnom sektore nepôsobí kategória zisku,
- úplné alebo čiastočné financovanie z verejných zdrojov,

- vo verejnom sektore nehrozí riziko bankrotu,
- problém v kvantifikácii, v meraní výstupov (mnohé verejné statky a služby sa nedajú finančne vyčíslieť),
- nie je tu bezprostredná závislosť medzi vstupom a výstupom (nákladmi a úžitkom),
- absencia konkurencie,
- neexistuje konkrétneho vlastníka.
- aktivity vo verejnom sektore sú náročné na odbornú spôsobilosť.

Hlavným dôvodom prečo verejný sektor potrebuje zvýšiť efektívnosť svojho hospodárenia je maximalizácia úžitku (zvýšenie množstva poskytovaných miestnych verejných služieb), ktorý môže dosiahnuť z verejných zdrojov pri zachovaní súčasného daňového zaťaženia alebo poskytovať to isté množstvo služieb s nižšími nákladmi. Verejný sektor však na rozdiel od trhového sektora nefunguje na základe orientácie na zisk, ale na základe poskytovania služieb, ktorých zabezpečenie pre spoločnosť je otázkou verejného záujmu (Ochrana, 2007).

Ak sa orgány miestnej samosprávy snažia poskytovať verejnosti služby, je nevyhnutné, aby zväzili efektívnosť a ich kvalitu, a to nielen s ohľadom na svoje potreby, ale najmä s ohľadom na spôsob, akým zákazníci a občania vnímajú poskytované služby a aké skúsenosti s nimi majú. Verejné služby na miestnej úrovni, často aj za minimálne finančné náklady musia byť poskytnuté správnym spôsobom a v správnom čase (Lázárová, 2013).

Efektívnosť a neefektívnosť verejných výdavkov

Verejné financie tvoria sústavu ekonomických vzťahov, ktoré nadobúdajú formu peňažných operácií, pomocou ktorých sa tvorí, rozdeľuje a používa peňažná masa v ekonomike tak, aby došlo k rozdeleniu a znovurozdeleniu hrubého domáceho produktu, a tým aj k jeho realizácii (Medveď, Nemec et al., 2007). Z uvedeného vyplýva, že verejné financie majú svoje nezastupiteľné miesto v sústave financií, pretože sú hlavným nástrojom prerozdelenia HDP krajiny. Verejné financie slúžia na zabezpečenie širokého spektra verejných statkov a služieb. V súčasnosti nevznikajú pochybnosti o užitočnosti verejného sektora ako celku. Vo všetkých vyspelých krajinách sa môžeme stretnúť so zmiešaným hospodárstvom, v ktorom verejné financie majú významný podiel. Zaujímavou otázkou je skôr veľkosť verejného sektora a odôvodnenosť zabezpečovania niektorých verejných statkov a služieb.

Verejné výdavky predstavujú náklady na vládou garantované a poskytované statky a služby, ktoré sú financované prostredníctvom verejných rozpočtov. Kým v súkromnom sektore získaný efekt môžeme vyjadriť pomocou finančného rozdielu medzi realizovanou cenou a vynaloženými nákladmi, vo verejnom sektore je získaný efekt spravidla nemerateľnými peniazmi. Výsledný efekt verejných výdavkov je spojený najmä s uspokojovaním určitej potreby.

Medveď, Nemec et al. (2007) medzi verejné výdavky zahŕňajú:

- vládne nákupy bežných statkov a služieb – (práce, spotrebného tovaru, atď.) a kapitálových statkov a služieb (investície do cestnej siete, školstva, nemocníc, atď.) súvisia s alokačnou funkciou verejných výdavkov,
- transferové výdavky (transfery) – verejné výdavky na dôchodky, dotácie, úroky z dlhov, podpory v nezamestnanosti atď. súvisia s distribučnou funkciou verejných financií, znamenajú jednosmerný pohyb peňažných prostriedkov z rozpočtu k jednotlivcom.

Okrem toho verejné výdavky môžu smerovať do oblastí, ktoré nie sú pre súkromný sektor zaujímavé z dôvodov dosahovania nízkeho zisku, dlhodobu očakávaného výnosu, prípadne z hľadiska vysokých nákladov. Niektoré sféry vláda jednoducho nie je ochotná prenechať súkromnému sektoru, napr. z dôvodu zneužitia moci (obrana štátu, súdnictvo). Verejné výdavky smerujú do sociálnej oblasti na zabezpečenie aspoň minimálnej tzv. záchranej sociálnej siete. Faktory, ktoré ovplyvňujú výšku verejných výdavkov môžeme rozdeliť na:

- Univerzálne faktory:
 - demografická štruktúra obyvateľstva,
 - technologické zmeny,
 - inflácia,
 - politické a sociálne vplyvy,
 - urbanizácia,
 - medzinárodná situácia,
 - stupeň rozvoja ekonomiky.
- Ekonomicko-finančné faktory:
 - koncepcia a ciele hospodárskej, finančnej, daňovej politiky,

- zameranie a ciele sociálnej politiky a politiky zamestnanosti.

Efektívnosť či neefektívnosť využívania prostriedkov vo verejnom sektore je témou politikov a ekonómov vo všetkých vyspelých krajinách a jedným z obvyklých cieľov je zvyšovanie efektívnosti na strane poskytovateľov verejných statkov a služieb.

Efektívnosť je jedným zo základných pojmov ekonómie a znamená absenciu plytvania, t. j. čo najefektívnejšie využívanie zdrojov na uspokojenie potrieb a prání ľudí. Veľkým problémom dosiahnutia efektívnej alokácie je vzťah efektívnosti a rovnosti. Ako pristupovať k efektívnosti verejných výdavkov? Je to zložitý problém, jeho zložitosť spočíva v nejasnosti rozdielov medzi verejnými výdavkami, verejnými projektmi a verejnými výdavkovými projektmi (Péliová a Vincúrová, 2008).

Sivák et al. (2007) tvrdia, že východiskom je predovšetkým teória ekonómie blahobytu, teória hraničnej užitočnosti, teória verejnej voľby a inštitucionálna teória. V zmysle týchto teórií existuje viacero definícií pojmu efektívnosť:

1. efektívnosť – je také použitie zdrojov, ktoré prináša maximálnu úroveň uspokojovania pri daných vstupoch a technológiách. Je to vlastne alokačná efektívnosť, ako ju formuloval Pareto. Problém je v tom, ako tento efekt merať.
2. produkčná efektívnosť – efektívnosť nákladov na verejné statky. Sledujeme, či je efektívnejšie verejné statky zabezpečiť prostredníctvom súkromného sektora, alebo prostredníctvom štátnych podnikov.
3. sociálna efektívnosť – existuje rozdiel medzi súkromnými a spoločenskými nákladmi a preto je nutné určitými opatreniami vyrovnávať kolísanie ekonomickej aktivity.

Morvay et al. (2002) názory na efektívnosť verejných výdavkov zhŕňajú do dvoch veľkých skupín:

- Jedna skupina posudzuje efektívnosť verejných výdavkov podľa toho, aký spoločenský blahobyt prinášajú.
- Druhá skupina vychádza z toho, že môže zlyhať trh, je nedostatočná konkurencia a nepriaznivý vývoj inflácie, nezamestnanosť, a preto musí vláda zasahovať do ekonomiky. Podľa toho aký je výsledok tohto zásahu môžeme hovoriť o efektívnosti verejných výdavkov.

Faktory efektívnosti verejného sektora

Rektořík (2007) uvádza nasledujúce členenie faktorov ovplyvňujúcich efektívnosť verejného sektora:

Vonkajšie faktory:

- politické usporiadanie spoločnosti,
- fungovanie ziskového sektora,
- konkurenčné prostredie,
- financovanie verejného sektora podľa jeho výkonu a úžitku.

Vnútorne faktory:

- veda a technika (využitie vedy a techniky vo verejného sektora),
- štruktúra činností, ktoré sa realizujú v rámci verejného sektora,
- del'ba práce v organizácii,
- kvalifikácia pracovníkov,
- iniciatíva pracovníkov (aby sa snažili, minimálne straty času, vylepšenie),
- systém riadenia (vzťahy nadriadený – podriadený) (Rektořík, 1998).

Okrem teórií efektívnosti poznáme aj teórie neefektívnosti verejných výdavkov, medzi ktoré môžeme zaradiť **teóriu alokačnej neefektívnosti**, ktorá si všíma alternatívne spôsoby financovania verejných výdavkov. Alokačná neefektívnosť vzniká v prípade, že z možných variant riešení je zvolený ten nesprávny, neefektívny či menej efektívny variant alokácie. Chybná alokácia sa môže prejaviť tak, že verejné financie nie sú alokované do tých odvetví verejného sektora, kde môžu priniesť v konkrétnom čase najväčší úžitok. Produkovalé statky nie sú spotrebované, nakoľko bola nadhodnotená ich spotreba alebo sa ponúkol nevýhodný spôsob uspokojenia potreby.

Ďalej je možné spomenúť **teóriu produkčnej neefektívnosti**, ktorá vychádza z princípu, že náklady na verejné statky sú vždy vyššie, keď ich zabezpečuje vláda, ako keby ich zabezpečoval súkromný sektor. Dôvody produkčnej neefektívnosti sú:

- sklon k byrokracii,
- subjekty a procesy vo verejnom sektore sú často ťažkopádne,
- menší tlak na inovácie vo verejnom sektore,
- rastie tlak na zvyšovanie príjmov z verejných rozpočtov.

Metódy hodnotenia verejných výdavkov

Podľa Ochranu et al. (2010) k najčastejšie používaným metódam pre hodnotenie verejných výdavkov patria jednokritériálne nákladovo – výstupné metódy, ktoré sú označované ako input – output metódy a peňažné metódy.

Podľa autora medzi nákladovo – výstupné metódy patrí:

- *CMA (analýza minimalizácie nákladov)* – používame ju tam, kde k rozhodovaniu o voľbe varianty daného výdajového programu volíme ako hodnotiace kritérium náklady,
- *CEA (analýza efektívnosti nákladov)* – je založená na použití kritéria nákladovej efektívnosti vynaložených výdavkov na naturálnu jednotku výstupu,
- *CBA (analýza spoločenských nákladov a spoločenských prínosov)* – od všetkých nákladovo – výstupných metód sa líši tým, že meria vstupy a výstupy v peňažných jednotkách,
- *CUA (analýza užitočnosti nákladov)* – výstupy sa merajú vo forme užitočnosti.

Tichý (2005) uvádza, že napr. pri úvahách o verejných projektoch a výdavkových programoch, poskytuje metóda CBA v praxi veľmi vhodný nástroj manažérskeho a ekonomického rozhodovania. Použitím jednotlivých metód vo svojej podstate ide o posun pozornosti v procese rozpočtovania od analýzy vstupov k aktivitám, výstupom a výsledkom, čím dochádza k lepšiemu prepojeniu úrovne verejných výdavkov a kvality dosahovaných výsledkov. Rozpočtovanie zamerané na výsledok nie je len zmenou techniky rozpočtových procesov, ale vyjadruje zmenu spôsobov zabezpečovania verejných úloh a kvantifikácie výsledkov vo verejnom sektore. Veľkým problémom sa môže ukázať určenie kritérií schopných zmerať rozsah splnenia cieľov programu, resp. vypovedať o tom, s akými nákladmi bola spojená miera jeho dosiahnutia. Programovo orientované rozpočtovanie je možné v plnej miere využiť aj na úrovni územných samospráv ako progresívny prístup k zostaveniu ich rozpočtov. Mala by sa tým dosiahnuť lepšia vyváženosť potrieb a disponibilných finančných zdrojov so zlepšením ich alokácie na strategické priority na základe jednotlivých programov, podprogramov či programových prvkov. Posilnila by sa tým zároveň možnosť efektívnejšieho riadenia výdavkov samospráv s pozitívnym vplyvom na zlepšenie úrovne kvality poskytovania verejných statkov a služieb.

Pre hodnotenie efektívnosti výdavkov vo verejnom sektore Peková et al. (2005) uvádzajú nasledujúce metódy a nástroje:

- komparatívne metódy, založené na územnej alebo inštitucionálnej komparácii nákladov na produkciu konkrétnych verejných statkov s cieľom stanoviť nákladový ukazovateľ. Využitie týchto metód predpokladá správnu voľbu komparatívnych veličín,
- benchmarking,
- metódy výkonových noriem, normatífov a limitov, ktoré vychádzajú z kalkulácie nákladov na jednotku výkonu vo verejnom sektore. Predpokladom je presné vedenie účtovných záznamov a možnosť stanoviť jednotku výkonu,
- metóda nákladov a úžitkov, ktorá sa niekedy používa pre objektivizáciu prostriedkov vynakladaných na financovanie verejného sektora,
- audit s kvalitnou finančnou kontrolou vrátane vnútorného kontrolného systému. Určitým problémom je využívanie iba účtovného auditu, ktorý je jednoduchší a tiež výkonnostného auditu, ktorý sa zameria na hodnotenie a porovnávanie účinnosti vstupov v podobných organizáciách.

Hodnotenie efektívnosti poskytovania verejných služieb vo verejnej správe

Problematika merania, porovnávania a hodnotenia efektívnosti vo verejnej správe, ako aj kvality zabezpečovania a poskytovania verejných služieb sa stáva čoraz aktuálnejšou témou. Skúsenosti z fungovania verejnej správy v tejto oblasti v štátoch EÚ, ale aj v iných štátoch prinášajú nový trend smerujúci k zavádzaniu nových metód používaných v rámci riadenia verejnej správy.

Cieľom verejnej správy by malo byť zabezpečovanie svojich úloh čo najefektnejšie, pričom efektívnosť môžeme spojiť s množstvom zdrojov potrebných na zabezpečenie požadovaného stupňa služieb. Niektoré metódy, ktoré je možné použiť pre meranie a hodnotenie efektívnosti vo verejnom sektore majú svoj pôvod v súkromnom sektore. Napriek niektorým rozdielom z hľadiska prístupu, majú tieto metódy rovnaký cieľ, a to dokázať merateľným spôsobom, čo kto získa a s akými spoločenskými nákladmi.

Podľa Lázárovej (2013) k základným metódam merania a hodnotenia efektívnosti výkonov vo verejnej správe v oblasti verejných služieb patria:

- vybrané nástroje rozhodovania a manažmentu podporujúce zvyšovanie efektívnosti verejných služieb: tvorba rozpočtu a techniky rozpočtovania, kontrola a audit,
- ex ante analýzy: metódy finančných a ekonomických analýz,

- ex post analýzy majúce charakter komparatívnych metód: benchmarking, modely Analýzy dátových obalov (DEA – Data envelopment analysis).

Základným predpokladom pre dosiahnutie efektívnosti je požívanie ukazovateľov výkonnosti. Pre miestne verejné služby sa môžu použiť nasledovné typy ukazovateľov:

- náklady (ukazovatele nákladov sa zvyčajne merajú prostredníctvom jednotkových nákladov). Pri jednotkových nákladoch možno uskutočniť rôzne druhy porovnaní:
- porovnávanie nákladov na rovnaké služby medzi podobnými obcami,
- porovnávanie nákladov na služby v rôznych mestských častiach,
- porovnávanie nákladov toho istého oddelenia alebo nákladov na tú istú službu v rôznych časových obdobiach,
- porovnávanie nákladov so stanovenými normami, štandardmi alebo stanovenými cieľmi a plánmi (Neubauerová, 2000).

Analýza obalu dát (Data Envelopment Analysis, skratene DEA) vychádza z predpokladu, že dôležitou podmienkou zvyšovania výkonnosti je meranie efektívnosti produkčných jednotiek a identifikácie zdrojov neefektívnosti.

V porovnaní so štatistickými a inými metódami, analýza obalu dát, je relatívne nová neparametrická metóda, ktorá je jedným z možných prístupov hodnotenia efektívnosti produkčných jednotiek. Na rozdiel od tradičných prístupov DEA umožňuje individuálne hodnotenie efektívnosti jednotlivých produkčných jednotiek vzhľadom k celému súboru jednotiek, čo patrí medzi jej najväčšie výhody. Okrem rozdelenia jednotiek na efektívne a neefektívne je možné pre neefektívne jednotky identifikovať zdroj neefektívnosti a určiť tak spôsob, akým môže jednotka dosiahnuť hranicu efektívnosti prostredníctvom redukcie, resp. navýšenia vstupov či výstupov (v závislosti od orientácie modelu). Medzi ďalšie prednosti tejto metódy patrí možnosť identifikácie „vzoru“ pre neefektívnu jednotku. Vzorom pre neefektívnu jednotku je jednotka efektívna s podobnou kombináciou vstupov a výstupov. V neposlednom rade je nespornou výhodou možnosť využitia programového riešenia úloh, ktoré je užívateľsky veľmi prijateľné (softwarové systémy Frontier Analyst, DEA Solver Pro, OnFront a iné). Nevýhodou je deterministický prístup tejto metódy. Štatistické testovanie „významnosti“ jednotlivých vstupov a výstupov nie je ešte tak prepracované ako napr. v ekonometrickej analýze. Na druhej strane je to oblasť, v ktorej sa dá očakávať ďalší rozvoj, čím určite dôjde k ďalšiemu vylepšeniu tohto prístupu (Novosadová a Dlouhý, 2012).

Základnou myšlienkou DEA modelov je, že ku každému problému je možné konštruovať tzv. **množinu prípustných riešení**, ktorá je tvorená všetkými možnými kombináciami vstupov a výstupov. Množinu prípustných riešení určuje tzv. **efektívna hranica**, ktorá je tvorená **efektívnymi jednotkami**. Za efektívnu jednotku je považovaná tá jednotka, pre ktorú reálne neexistuje iná, ktorá by dosiahla rovnakého výstupu pri použití menšieho množstva vstupov, resp. ktorá by dosiahla vyššiu produkciu výstupov pri použití rovnakého množstva vstupov. **Súborom homogénnych jednotiek** sa rozumie súbor jednotiek, ktoré produkujú rovnaké alebo ekvivalentné výstupy (Jablonský, 2004).

Podľa Coopera et al. (1998) základom klasifikácie DEA modelov je ich orientácia na vstupy alebo na výstupy:

- **Modely orientované na výstupy** (*output-oriented models*) – Tento typ modelov v prípade neefektívnej jednotky navrhuje zvýšenie množstva výstupu pri zachovaní množstva vstupu.
- **Modely orientované na vstupy** (*input-oriented models*) – V prípade týchto modelov sa pre neefektívne jednotky redukuje množstvo vstupu pri zachovaní súčasného množstva výstupu.
- **Aditívne, resp. odchýlkové modely** (*additive, slack-based models*) – Tento typ modelov kombinuje oba predchádzajúce prístupy. Pre dosiahnutie efektívnej hranice dochádza súčasnou redukciou, resp. zvýšením vstupov i výstupov.

Teória manažérstva kvality sa udomácnila v Japonsku v druhej polovici 20. storočia. V zmysle tejto teórie možno hovoriť o súťaži na základe kvality produktov a služieb a spokojnosti zákazníkov. Platí, že výkonnosť organizácie sa zvyšuje navrhovaním produktov a služieb tak, aby spĺňali alebo prekračovali očakávania zákazníkov, a tým, že pracovníci môžu nájsť a odstrániť všetky faktory, ktoré znižujú kvalitu produktov alebo služieb. Primárne hodnoty zahŕňajú kvalitu produktu alebo služby, neustále zlepšovanie, kolektívne riešenie problémov a spokojnosť zákazníka.

Benchmarking predstavuje modernú metódu hodnotenia ceny a výkonu poskytovaných verejných služieb. Podľa Balážovej (2006) benchmarking v manažmente miestnych samospráv predstavuje jednu z metód kontinuálneho a systematického merania, aktívneho porovnávania a hodnotenia vlastnej výkonnosti v produktivite a kvalite, v riadiacom a rozhodovacom procese. Je zameraný na zvyšovanie efektívnosti

a kvality poskytovaných verejných služieb. Benchmarking je založený na princípe vzájomného porovnávania sa s cieľom dosiahnuť lepšie výkony vo vlastnej organizácii. Je to metóda zlepšovania učením sa od druhých.

Nižňanský (2009) definuje benchmarking ako metódu systematického a kontinuálneho merania, porovnávania a hodnotenia efektívnosti a kvality v porovnávaní s inými.

Gecíková a Papcunová (2010) slovo „benchmark“, ktoré základom pojmu benchmarking voľne prekladajú ako referenčný bod, alebo ako štandard pre určitý výkon. Cieľom benchmarkingu nie je len zistiť, aké sú rozdiely v efektívnosti a kvalite zabezpečovania verejných služieb v porovnaní s najlepšimi, ale následne aj navrhnúť a realizovať také opatrenia a postupy, ktoré povedú k zlepšeniu výkonu služieb na úroveň štandardu alebo najlepšej praxe.

Implementácia benchmarkingu prispieva k rozvoju konkurenčného prostredia, a to nielen vo verejnom sektore medzi verejnými inštitúciami, ale aj k podpore súťaženiu medzi verejným a súkromným sektorom pri realizácii verejných objednávok, existujú však viaceré prekážky jej reálneho uplatnenia v slovenskej verejnej správe (Meričková, 2011).

Balážová (2011) považuje benchmarking pre prax miestnych samospráv v SR za vhodnú metódu merania a porovnávania výkonov v oblasti verejných služieb zabezpečovaných obcami, prípadne za nástroj manažmentu na zvyšovanie ich efektívnosti.

Benchmarking nie je jedinou efektívnou metódou zlepšovania kvality a výkonnosti, ktorá je používaná v organizáciách. Účinnosť benchmarkingu sa zvyšuje kombináciou s ďalšími metódami kvality. Komplexné manažerstvo kvality (Total Quality Management – TQM), ako doposiaľ posledný z vývojových štádií manažerstva kvality, je vnímaný ako všeobecný a štruktúrovaný prístup, ktorý je charakteristický kontinuálnym zlepšovaním v dôsledku neustálej spätnej väzby. Organizácie, ktoré majú záujem o zavedenie TQM v zásade využívajú jeden z nasledovných modelov manažerstva kvality:

- a. medzinárodné normy ISO,
- b. model EFQM,
- c. model CAF.

a. Medzinárodné normy ISO

ISO normy vydáva Medzinárodná organizácia pre štandardizáciu (International Organization for Standardization), ktorá bola založená v roku 1947, ústredie má v Ženeve a funguje v 165 krajinách po celom svete (www.iso.org). Medzinárodná organizácia pre štandardizáciu vydáva široké portfólio noriem a štandardov pre fungovanie takmer všetkých oblastí riadenia súkromných, verejných a neziskových subjektov. Manažmentu kvality konkrétne sa venujú normy, ktoré patria do tzv. rodiny 9000. Ide o nasledovné normy:

- ISO 9000 (1994), ktorá sa skladala z troch noriem, a to ISO 9001: 1994, ISO 9002: 1994, ISO 9003: 1994, pričom každá predstavovala kvázi samostatný model manažerstva kvality určený pre organizácie s určitým účelom,
- v ďalšej „generácii“ ISO normy zaoberajúcej sa kvalitou sa všetky 3 modely zhrnuli do jednej normy a to ISO 9001:2000,
- nasledujúcou verziou bola norma ISO 9001: 2009,
- a doteraz poslednou je norma ISO 9001: 2015.

Všetky ISO normy, ktoré sa zaoberajú manažérstvom kvality sú formulované v súlade s dodržiavaním nasledovných 8 princípov, a to:

- *orientácia na zákazníka*,
- *vedenie organizácie* (napr. vyššia efektívnosť a účinnosť pri plnení cieľov organizácie, lepšia koordinácia procesov v organizácii, lepšia komunikácia medzi úrovňami a oddeleniami v organizácii),
- *zapojenie zamestnancov*,
- *procesný prístup* (adresnejšie zameranie sa na kľúčové procesy, pri optimalizovanom výkone prostredníctvom efektívneho riadenia procesov a efektívnom využívaní zdrojov),
- *zlepšenie* (úspech organizácie spočíva v neustálom zlepšovaní),
- *rozhodovanie založené na dôkazoch* (napr. zefektívnenie rozhodovacích procesov, lepšia operačná efektívnosť a účinnosť v organizácii, vyššia schopnosť prehodnotiť a prípadne zmeniť názor alebo rozhodnutie),
- *manažment vzťahov* (vedie k lepšiemu pochopeniu cieľov a hodnôt organizácie zo strany všetkých zainteresovaných strán).

b. Model EFQM

Model excelentnosti od Európskej nadácie pre manažérstvo kvality (European Foundation for Quality Management – EFQM) – EFQM model bol vyvinutý v prostredí Európskej nadácie pre manažérstvo kvality, čo je nezisková organizácia s centrálnymi sídlami v Bruseli, Dubaji a Londýne, a predstavuje ďalší z nástrojov, ktoré môžu organizácie použiť v rámci zlepšovania manažmentu kvality. Od svojho vzniku model EFQM poskytuje organizáciám v celej Európe aj mimo nej plán na rozvoj kultúry zlepšovania a implementáciu inovácií (EFQM, 2019). EFQM Model pomáha organizáciám pri dosahovaní úspechu a to prostredníctvom merania úrovne, na ktorej sa nachádzajú na ceste za vytvorením udržateľných hodnôt. Použitím EFQM modelu sú organizácie schopné nájsť svoje slabé stránky a identifikovať možné riešenia, ktoré majú k dispozícii. Tieto kroky im umožňujú neustále zlepšovať výkonnosť organizácie.

c. Model CAF

Spoločný hodnotiaci rámec (Common Assessment Framework – CAF) je nástroj manažmentu kvality, ktorý slúži na samohodnotenie organizácie. Ide o model, ktorý vytvorila Európska sieť pre verejnú správu (European Public Administration Network – EUPAN) a ako podklad pre vytvorenie tohto modelu slúžil model EFQM. Zámerom transformácie modelu EFQM bolo vytvoriť model manažérstva kvality, ktorý by reflektoval špecifické potreby organizácií vo verejnom sektore.

Prvá verzia modelu CAF vznikla v roku 1998 a doteraz posledná aktualizácia modelu vznikla v roku 2020. K novembru 2020 bol CAF implementovaný v 4160 organizáciách verejného sektora nielen v Európe, ale po celom svete (EIPA, 2021). Implementácia modelu CAF v organizácii prebieha podľa trojfázového plánu (EIPA, 2020):

1. Fáza: Začiatok procesu – rozhodnutie o implementácii CAF je východiskovým signálom pre komplexný proces zlepšovania a zmien v organizácii. Toto je potrebné si uvedomiť hneď od začiatku procesu a vyžaduje si to prijatie zodpovednosti, odhodlanie a rozhodnutie manažmentu aplikovať model CAF a tiež zapojenie zamestnancov.
2. Fáza: Sebahodnotenie – vykonáva sa spoločné sebahodnotenie organizácie zamestnancami a manažmentom na základe kritérií s cieľom identifikovať silné stránky a oblasti na zlepšenie. Hlavným výsledkom tejto fázy, okrem hodnotenia, je katalóg s nápadmi na zlepšenie pre ďalší rozvoj organizácie. Očakávaným výstupom je správa o sebahodnotení.
3. Fáza 3: Plán zlepšenia – na základe formulácie myšlienok na zlepšenie (fáza 2) je vypracovaný plán zlepšovania CAF, ktorý špecifikuje a konkretizuje implementáciu myšlienok na zlepšenie. V tejto fáze dochádza k prioritizácii plánovaných činností, definujú sa časovým rámcom, stanovuje sa zodpovednosť za činnosti a pridelujú sa im potrebné zdroje. Plán zlepšenia CAF je zvyčajne implementovaný do dvoch rokov. Potom je možné začať nový proces sebahodnotenia CAF. Táto slučka zaisťuje proces neustáleho zlepšovania v organizácii.

Aplikácia modelu CAF prináša organizáciám viacero benefitov, ide najmä o nasledovné:

- hodnotenie založené na dôkazoch na základe súboru kritérií, ktoré sa stalo všeobecne akceptovaným vo verejnom sektore v celej Európe,
- príležitosť na identifikáciu pokroku a dobrej praxe,
- príležitosti propagovať a zdieľať osvedčené postupy v rôznych oblastiach organizácie aj s inými organizáciami,
- prostriedok na meranie pokroku v čase prostredníctvom pravidelného sebahodnotenia,
- prostriedok na dosiahnutie konzistentnosti smerovania a konsenzu v tom, čo je potrebné urobiť pre zlepšenie organizácie,
- prepojenie medzi výsledkami, ktoré sa majú dosiahnuť a podpornými postupmi alebo predpokladmi,
- prostriedok na motiváciu zamestnancov ich zapojením do procesu zlepšovania,
- prostriedok na integráciu rôznych iniciatív kvality do každodenných činností.

Každý z týchto nástrojov má pomáhať ku zlepšovaniu výkonov organizácie. Je však veľmi dôležité vedieť ich správne používať. Využívanie benchmarkingu a ďalších metód s cieľom účinne zvládať zmeny, riadiť organizácie pomocou metód kvality a výkonnosti, môže byť zdôvodnené napríklad:

- snahou efektívne riadiť organizáciu,
- úsilím zvyšovať výkonnosť a kvalitu práce,

- hľadaním nástroja pre zvyšovania kvality verejných statkov a služieb a pre získanie spätnej väzby, či sú občania spokojní,
- snahou zmapovať potreby a prania občanov,
- efektívnou obojstrannou komunikáciou s občanmi,
- úsilím o posilnenie vierohodnosti organizácií pre čerpanie prostriedkov z EÚ a štátu,
- potrebou vytvárať nekorupčné a partnerské prostredie,
- kvalitnejšou a výkonnejšou starostlivosťou o majetok, riadenie investícií a nákupu.

5 Blok odvetví spoločenských potrieb

Človek pociťuje spoločenské potreby preto, že žije v určitej spoločnosti (potreba ochrany, spravodlivosti, organizovanosti). Potreba je uvedený alebo neuvedený nedostatok, je základom ľudskej činnosti. Štruktúru a hierarchiu potrieb ovplyvňujú poznatky a odlišný spôsob myslenia. Uspokojovanie spoločenských potrieb je základnou úlohou verejného sektora.

Blok odvetví spoločenských potrieb v najjednoduchšom ponímaní tvorí:

- **verejná správa** – uspokojenie potreby organizovaného usporiadania spoločnosti
- **obrana** – uspokojenie potreby obrany územia, na ktorom občan žije
- **polícia** – uspokojenie potreby ochrany občana a jeho majetku
- **justícia** – uspokojenie potreby občana dovoliť sa spravodlivosti
- **verejný ochranca práv** – uspokojenie potreby ochrany základných práv a slobôd občana

5.1 Verejný sektor/Verejná správa

Problematika poskytovania a zabezpečovania verejných služieb dostatočne úzko súvisí s podstatou a kategóriou verejného sektora.

Verejný sektor predstavuje tú časť hospodárstva, v ktorej sa vo verejnom záujme realizujú verejné služby, je financovaný z verejných rozpočtov, je riadený a spravovaný verejnou správou, rozhoduje sa v ňom verejnou voľbou a podlieha verejnej kontrole.

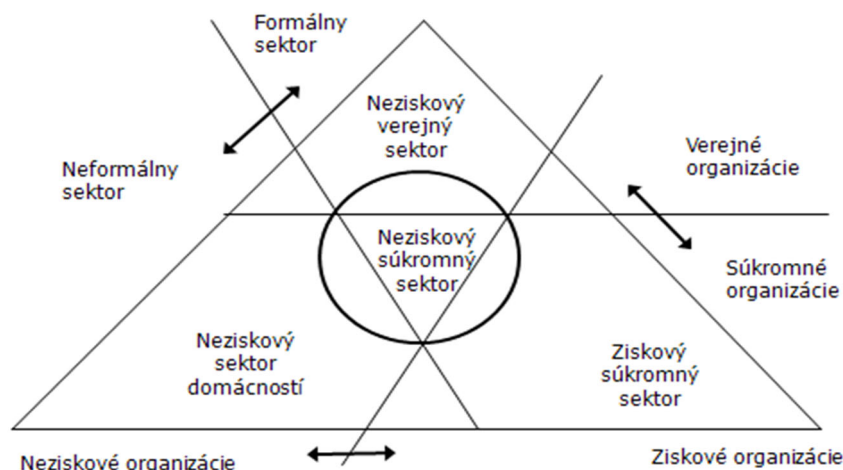
Verejný sektor predstavuje plánované netrhové poskytovanie služieb, rozsah poskytovania ktorých sa determinuje kolektívne, prostredníctvom demokratických rozhodovacích procesov, pričom alokácia vytvorených statkov sa realizuje podľa odhadu potrieb finálneho spotrebiteľa. Súkromný sektor na rozdiel od verejného je neregulovaný, prostredníctvom ekonomických aktivít vznikajú výstupy v rozsahu, ktorý zodpovedá ochote spotrebiteľa platiť. Úlohou verejného sektora je produkcia kolektívnych statkov alebo ich zabezpečenie prostredníctvom neštátnych organizácií, redistribúcia dôchodkov, korekčné intervencie do trhovej ekonomiky a zabezpečenie investícií a výstavby infraštruktúry (Majlingová, 2002). Podľa podnikovej štatistiky v sebe verejný sektor zahŕňa podniky vo vlastníctve štátnej alebo územnej samosprávy a podniky s medzinárodným vlastníctvom, ktoré sú pod verejnou kontrolou. Moderný, dobrý a kvalitný verejný sektor je produkt verejnej politiky štátu, ktorý v rámci efektívneho hospodárenia s verejnými zdrojmi zabezpečí kvalitné a správne fungujúce systémy vzdelávania, zdravotnej starostlivosti a sociálneho zabezpečenia. Iba dobre fungujúci a dostatočne efektívny verejný sektor dokáže účinne podporiť kvalitatívny rozvoj spoločnosti, sociálno-ekonomickú rovnováhu a životné istoty obyvateľstva.

Významní ekonómovia sa prikláňajú k názoru, že v súčasných zmiešaných ekonomikách možno nájsť tri základné sektory, v rámci ktorých pôsobia jednotlivé subjekty. Ide o verejný sektor, súkromný sektor a tretí sektor. Tieto tri sektory sú navzájom prepojené mnohými vzťahmi, väzbami a procesmi.

Na lepšie zobrazenie postavenia jednotlivých sektorov možno využiť **trojuholníkový model národného hospodárstva** od švédskeho ekonóma V. A. Pestoffa. Ten použil ako základ trojuholníkovú plochu, ktorú pretína troma líniami: **líniou ziskovosti**, **líniou formálnosti** a **líniou miery verejnosti**. Na základe toho dospel k modelu národného hospodárstva (obrázok 8).

S využitím uvedených línii dospel k záveru, že národné hospodárstvo vyspelých krajín možno členiť do týchto sektorov:

- neziskový verejný sektor (nazývaný aj ako verejný sektor);
- ziskový súkromný sektor (označovaný aj ako klasický súkromný sektor, sektor firiem, respektíve podnikateľský sektor);
- neziskový súkromný sektor (nazývaný tiež ako tretí sektor);
- neformálny súkromný sektor (teda sektor domácností).

Obrázok 8 Členenie národného hospodárstva podľa Pestoffa
Zdroj: Rektořík, 1998

Podľa Bartáka (2004) treba **verejnú správu** chápať ako službu občanom vykonávanú orgánmi jej jednotlivých zložiek (štátnej správy a samosprávy). Táto služba je ďalej vykonávaná aj štátnymi organizáciami a inými inštitúciami, ktoré zabezpečujú spoločensky prospešné verejné služby.

Orgány štátnej správy, samosprávy a iné orgány s verejnoprávnou povahou (verejnoprávne korporácie), vystupujú ako **subjekty verejnej správy**.

Objektom verejnej správy sú potom rozmanité spoločenské vzťahy vrátane spoločenského života a tiež vzťahy v rámci správania sa fyzických i právnických osôb k veciam verejným.

Z uvedeného vyplýva, že obsahom verejnej správy je vlastne pôsobenie subjektu správy (kto spravuje) na objekt správy (čo jednotlivé subjekty spravujú) a jej cieľom bude predovšetkým plnenie úloh štátnej správy a samosprávy zákonom vymedzenými, diferencovanými prostriedkami v súlade s verejným záujmom (štátnym, regionálnym a lokálnym) a princípom zákonnosti.

Verejný záujem predstavuje taký druh záujmu, ktorý má nadindividuálny, spoločenský charakter. Jeho nositeľom (garantom, realizátorom) je sociálny subjekt, napr. verejná inštitúcia. Realizácia verejného záujmu sa často interpretuje ako cieľ fungovania verejných inštitúcií. Uplatňuje sa v politikách jednotlivých odvetví verejných služieb, ktoré odčerpávajú značné finančné čiastky z verejných rozpočtov. Verejný záujem je jeden z najčastejšie aplikovaných neurčitých pojmov v správnom práve ako aj v širšom kontexte verejného práva. Ide prevažne o právny inštitút reprezentujúci kolektívny záujem verejnosti.

Vymedzenie rámcových politík, ktoré sú predmetom verejného záujmu, môže byť uskutočnené prostredníctvom odvetví, ktoré uspokojujú spoločenské a individuálne potreby (bloky odvetví):

- politika verejnej správy, justície, obrany,
- zdravotná, školská, kultúrna, sociálna politika,
- masmediálna, informačná politika a politika uplatňovaná pre vedu a výskum,
- energetická, dopravná, spojová a telekomunikačná politika, politika vodného hospodárstva,
- poľnohospodárska politika a politika bývania,
- politika zamestnanosti, sociálneho zabezpečenia a životného prostredia.

Organizačná štruktúra verejnej správy v podmienkach SR je znázornená na obrázku 9.

kde v rámci stanovených zákonov usmerňuje činnosť spravovaných subjektov na plnenie stanovených cieľov politiky. Aj keď oba spôsoby predstavujú spôsoby riešenia problémov, je medzi nimi zásadný rozdiel. Správna činnosť predstavuje reakciu inštitúcií verejnej správy na už známe problémy (pretože už bol problém v minulosti riešený, existujú zákony, na základe ktorých verejná správa koná). Verejná politika predstavuje reakciu na problémy nové, s ktorými sa inštitúcia verejnej správy doteraz nestretla (aby mohla konať, je potrebné stanoviť normy, podľa ktorých tak bude robiť).

Pre systém verejnej správy je podľa Klimovského (2008) typické, že podlieha pomerne rozsiahlemu a prepracovanému **kontrolnému mechanizmu**. Tento nadobúda tak interný charakter (ak kontrolu realizuje samotná organizačná jednotka vlastnými kapacitami a v medziach vlastných aktivít), ako aj externý charakter (ak organizačnú jednotku a jej aktivity kontroluje iná organizačná jednotka administratívneho systému, či dokonca organizácia, ktorá vôbec nepôsobí v administratívnom systéme). Navyše, je potrebné tiež odlíšiť kontrolu vo verejnej správe a kontrolu verejnej správy. Kontrolu vo verejnej správe realizujú vykonávatelia verejnej správy voči podriadeným subjektom (napríklad v rámci služobného dohľadu), ako aj voči nepodriadeným subjektom (napríklad správny dozor). Kontrolu verejnej správy uskutočňujú subjekty stojace mimo systém verejnej správy (Mates, 2008) – v slovenských podmienkach napríklad Národná rada SR, Najvyšší kontrolný úrad SR či Verejný ochranca práv.

Verejná kontrola slúži ako nástroj občanovi, členom zastupiteľských zborov a zainteresovaných skupín občanov na to, aby mohli kontrolovať, či je verejný záujem skutočne a efektívne uplatňovaný podľa jeho voľby. Verejná správa ako zámerná, cieľavedomá a organizujúca činnosť vykonávaná štátnymi a neštátnymi subjektmi zahŕňa kontrolu ako predmet svojej činnosti, sama je predmetom kontroly v spoločnosti zo strany orgánov stojacich mimo orgánov verejnej správy a je objektom pozorovania, hodnotenia a kontroly zo strany samotných občanov. Kontrolou sa zisťuje, do akej miery zodpovedá existujúci stav požadovanému stavu v konkrétnom čase, zisťujú sa nesplnenia právnych povinností a zo zisteného stavu sa vyvodzujú závery a uplatňujú sa potrebné opatrenia.

Funkcie kontroly vo verejnej správe:

- poznávacia (čo chceme dosiahnuť?)
- zisťovacia (čo sa deje?)
- porovnávacia a hodnotiacia (čo sa dosahuje?)
- náprava (čo by sme v tom mali urobiť?)

Efektívnosť kontroly závisí od jej objektívnosti, včasnosti, systematickosti a profesionality kontrolujúcich.

Typy kontroly vo verejnej správe:

- administratívna (správny dozor, inštančná kontrola, kontrola vnútri VS)
- vonkajšia kontrola VS (ústavný a zákonodarný zbor, NKU SR, súdy, orgány prokuratúry)
- kontrola VS občanmi (sťažnosti, petície, opatrenia proti nečinnosti, právo na informáciu a náhrada škody spôsobenej nezákonným rozhodnutím orgánu VS)

Kontrola realizovaná v rámci systému verejnej správy podlieha podľa Klimovského (2008) niekoľkým **kontrolným zásadám**:

- **objektívnosť** – kontrolujúci subjekt by mal pristupovať ku kontrolnému objektu nestranne a mal by sa zamerať výlučne na obsah kontroly;
- **odbornosť** – kontrolu by mal realizovať iba subjekt, ktorý má na to príslušné kapacity z hľadiska odbornosti;
- **včasnosť** – následná kontrola a špeciálne následná kontrola nariadená na základe podozrenia z porušovania nejakých pravidiel by mala byť poslednou možnosťou, pretože kontrolný mechanizmus ako celok by mal napomáhať pri predchádzaní vzniku problémov;
- **sústavnosť** – u subjektov pôsobiach v rámci systému verejnej správy musí byť zabezpečené, že ich kontrola môže prebehnúť kedykoľvek, pretože narábajú s verejnými zdrojmi (ak teda je nejaká organizačná jednotka administratívneho systému podrobená kontrole, nesmie existovať žiadna garancia, že napríklad ďalších 24 mesiacov nebude kontrolovaná opäť).

5.2 Služby obrany

► Základné pojmy

Ozbrojené sily Slovenskej republiky je názov profesionálnych vojenských síl Slovenskej republiky. Vznikli 1. júla 2002 reorganizáciou dovtedajšieho obranného systému. Týmto dňom došlo k formálnemu zlúčeniu Armády Slovenskej republiky s Vojskami Ministerstva vnútra a Železničným vojskom SR a vznikli jednotné Ozbrojené sily Slovenskej republiky. Skladajú sa z Pozemných síl OS SR, Vzdušných síl OS SR a Síl výcviku a podpory OS SR.

Poslaním služieb obrany Slovenskej republiky v súlade so základným cieľom obrannej politiky je brániť štátnu suverenitu, územnú celistvosť a nedotknuteľnosť hraníc a chrániť bezpečnosť občanov a štátu pred vonkajšími hrozbami, predovšetkým pred hrozbou útokov medzinárodného terorizmu a použitia zbraní hromadného ničenia; plnohodnotne plniť záväzky člena NATO a EÚ v rámci Európskej bezpečnostnej a obrannej politiky.

Aktívna účasť Ozbrojených síl Slovenskej republiky vo vojenských operáciách a mierových misiách medzinárodného krízového manažmentu patrí medzi priority zahraničnej a bezpečnostnej politiky.

Aktuálna účasť OS SR na operáciách a zahraničných misiách v Európe a na blízkom východe (2023)

- Predsunutá prítomnosť, Lotyšsko
- Pozorovateľská misia EÚ v Gruzínsku
- Asistenčná misia EUMAM UA, Belgicko
- Asistenčná misia EUMAM UA, Poľsko
- Operácia EUNAVFOR MED IRINI, Taliansko
- Operácia ALTHEA, Bosna a Hercegovina
- Veliteľstvo NATO v Sarajeve
- Misia UNFICYP, Cyprus
- Mierová pozorovateľská misia UNTSO, Blízky východ
- Operácia NATO Mission Iraq, Irak (NMI-HQ)
- Kombinovaná spoločná úlohová skupina – Operácia Inherent Resolve (CJTF-OIR)

► Inštitucionálne zabezpečenie

Ministerstvo obrany SR je ústredným orgánom štátnej správy Slovenskej republiky na úseku obrany so sídlom v Bratislave. Bolo zriadené zákonom Slovenskej národnej rady č. 347/1990 Zb. o organizácii ministerstiev a ostatných ústredných orgánov štátnej správy Slovenskej republiky v znení neskorších predpisov a vzniklo dňa 1. januára 1993. Činnosť ministerstva upravuje zákon č. 575/2001 Z. z. o organizácii činnosti vlády a organizácii ústrednej štátnej správy. Ministerstvo obrany Slovenskej republiky zabezpečuje správu vojenských obvodov a vojenských lesov. Je ústredným orgánom štátnej správy pre:

- riadenie a kontrolu obrany Slovenskej republiky,
- výstavbu, riadenie a kontrolu ozbrojených síl SR,
- koordináciu činností a kontrolu orgánov štátnej správy, orgánov územnej samosprávy a iných právnických osôb pri príprave na obranu SR,
- koordináciu obranného plánovania,
- zabezpečenie nedotknuteľnosti vzdušného priestoru SR,
- civilnú službu.

Poslaním a povinnosťou **Ozbrojených síl SR** je podieľať sa na plnení úloh v čase výnimočného stavu alebo núdzového stavu, pri ktorom sú ohrozené životy a zdravie osôb alebo majetok a pri odstraňovaní jeho následkov.

Možno ich použiť na:

1. ochranu štátnej hranice SR,
2. ochranu a obranu stavieb a budov, ktoré boli určené vládou SR ako objekty osobitnej dôležitosti,
3. odstraňovanie následkov výnimočného stavu alebo núdzového stavu a na riešenie mimoriadnych udalostí,
4. boj proti terorizmu,
5. pátranie po lietadlách a pri záchrane ľudských životov,
6. zabezpečenie leteckej prepravy ústavných činiteľov určených vládou.

Základné zložky ozbrojených síl tvoria: *pozemné sily, vzdušné sily, sily výcviku a podpory, vojenské zdravotníctvo, ale aj čestná stráž prezidenta SR*. Neoddeliteľnou súčasťou Ozbrojených síl SR je *Veliteľstvo vojenského zdravotníctva*, ktorý plní významné úlohy v oblasti vojenského zdravotníctva. Detailne sú popísané na stránke ozbrojených síl SR (www.mil.sk)

Pozemné sily Ozbrojených síl SR tvoria hlavnú zložku ozbrojených síl. Ich úlohou je zabezpečovať obranu suverenity a územnej celistvosti Slovenskej republiky, úlohy spojené s ochranou obyvateľstva, likvidácie následkov mimoriadnych udalostí, opatrenia v rámci záchranných a vyhľadávacích akcií, pôsobiť v rámci mierových a humanitárnych akcií mimo územia SR.

Poslaním pozemných síl v čase mieru a počas vojny je zabezpečiť suverenitu a integritu Slovenskej republiky. V čase mieru a v krízových situáciách sa budú pozemné sily podieľať aj na eliminácii nevojenských ohrození. Pozemné sily OS SR tvoria hlavnú zložku ozbrojených síl. Ich úlohami sú:

- zabezpečovať obranu suverenity a územnej celistvosti Slovenskej republiky,
- zabezpečovať alebo podieľať sa na zabezpečovaní ochrany a obrany politických a hospodárskych centier, priestorov a objektov pri vojenskom i nevojenskom ohrození štátu,
- zabezpečovať úlohy spojené s ochranou obyvateľstva,
- zabezpečovať likvidácie následkov mimoriadnych udalostí,
- zabezpečovať opatrenia v rámci záchranných a vyhľadávacích akcií,
- zabezpečovať schopnosti pôsobenia v rámci mierových a humanitárnych akcií mimo územia SR,
- zabezpečovať plnenie medzinárodných záväzkov SR a záväzkov voči severoatlantickej aliancii, vyčleňovať sily a prostriedky do NRF, BG a zahraničných operácií.

Veliteľstvo pozemných síl bolo zriadené zákonom Národnej rady Slovenskej republiky číslo 269/1999 Z. z. Sídlo Veliteľstva pozemných síl je Trenčín. Na čele Veliteľstva pozemných síl stojí veliteľ pozemných síl OS SR. Veliteľa pozemných síl OS SR vymenúva a odvoláva minister obrany SR na návrh náčelníka Generálneho štábu OS SR. Je podriadený náčelníkovi Generálneho štábu OS SR. Veliteľ pozemných síl OS SR zodpovedá za bojovú a mobilizačnú pohotovosť a výstavbu pozemných síl, za ich modernizáciu a prípravu na obranu štátnej nezávislosti a celistvosti Slovenskej republiky v súlade so zákonmi Národnej rady Slovenskej republiky a vojensko-politickými dokumentmi štátu.

Pozemné sily slúžia ako operačná zložka ozbrojených síl Slovenskej republiky s primárnym poslaním chrániť bezpečnosť a životné záujmy štátu a jeho deklarovaných spojencov proti všetkým vojenským ohrozeniam. Delia sa na sily vysokej pripravenosti a sily nižšej pripravenosti. Veliteľ pozemných síl má na splnenie poslania tieto hlavné úlohy:

- udržiavanie príslušnej úrovne operačnej pripravenosti všetkých podriadených zväzkov a útvarov,
- mobilizačné dopĺňovanie, stmelenie a príprava vytváraných útvarov na bojové použitie,
- nasadenie pozemných síl na plnenie úloh národnej obrany podľa "Plánu použitia ozbrojených síl",
- poskytovanie síl pre ich nasadenie mimo územia republiky na podporu národných alebo medzinárodných vojenských organizácií na vedenie vojenských operácií.

Pozemné sily budú pripravené nasadiť zväzky a útvary v rámci Slovenskej republiky na vedenie plného rozsahu vojenských operácií pri realizácii poslania národnej obrany v súlade s Plánom použitia ozbrojených síl Slovenskej republiky. Plnenie tejto úlohy v plnom rozsahu predpokladá, že mimo územia Slovenskej republiky nie sú nasadené žiadne deklarované sily.

Pozemné sily budú pripravovať bojové jednotky, jednotky bojovej podpory a bojového zabezpečenia v silách vysokej a nižšej pripravenosti podľa návrhu Cieľov síl NATO. Tieto jednotky budú schopné nasadenia kdekoľvek v rámci oblasti zodpovednosti NATO alebo celosvetovo, na vedenie plného rozsahu spoločných alebo medzinárodných vojenských operácií, vrátane operácií iných ako vojna, v požadovaných termínoch.

Pozemné sily budú pripravené poskytnúť administratívnu a logistickú podporu svojim nasadeným silám v potrebnom rozsahu stanovenom nariadením náčelníka Generálneho štábu ozbrojených síl Slovenskej republiky.

Prijatím Slovenskej republiky do NATO pozemné sily OS SR, z dôvodu potreby prispôsobovania sa spolupráce a kompatibility s členskými štátmi Aliancie, prechádzajú veľkými organizačnými a personálnymi zmenami. Vstupom Slovenskej republiky do NATO nebol proces integrácie pre pozemné sily, ako jednej z hlavných zložiek OS SR, ukončený. Záväzky a úlohy vyplývajúce z plnohodnotného členstva v Severoatlantickej aliancii, sú špecifikované v tzv. Cieľoch síl, v ktorých sú jednoznačne definované požiadavky zo strany Aliancie na kvalitu, schopnosti a interoperabilitu pozemných síl. Prvý rok členstva v Aliancii urýchlil niektoré procesy a zmeny, najmä v oblastiach organizačných zmien, ktoré sú realizované v

súlade s aktualizáciou dlhodobého plánu, čím dochádza v pozemných silách k postupnej optimalizácii štruktúr.

Veliteľstvo sa všeobecne člení na:

- velenie a osobný štáb,
- štáb.

Velenie sa člení na:

- veliteľ pozemných síl,
- zástupca veliteľa pozemných síl,
- veliaci poddôstojník.

Osobný štáb veliteľa sa člení na:

- sekretariát,
- samostatná skupina,
- vojenský dekanát,
- právna služba.

Štáb tvorí:

- náčelník štábu,
- zástupca náčelníka štábu,
- oddelenie vnútorného riadenia,
- oddelenie personálneho manažmentu,
- oddelenie spravodajstva a EB,
- odbor operačného plánovania a riadenia,
- odbor logistiky,
- odbor rozvoja spôsobilostí,
- odbor BOI a KIS,
- odbor bojovej prípravy,
- oddelenie finančno-ekonomického zabezpečenia,
- zdravotnícka služba.

Operačný štáb je organizačná zložka na plnenie úloh veliteľstva podľa vymedzených úsekov špecifických odborných činností. V štábe je zoskupená ucelená a komplexná časť odborných, metodických a kontrolných činností. Štáb sa člení na odbory. Odbor je organizačná zložka na zabezpečenie výkonu špecifických odborných činností. Odbor sa môže členiť na oddelenia a skupiny.

Veliteľstvo je orgánom veliteľa pozemných síl OS SR na realizáciu ním vydaných úloh, rozkazov a nariadení a úloh vydaných nadriadeným stupňom velenia, na riadenie podriadených zväzkov a útvarov pozemných síl OS SR. Veliteľstvo v rozsahu svojej pôsobnosti zabezpečuje velenie a riadenie pozemných síl OS SR v čase mieru, v čase vojny, vojnového stavu, v čase výnimočného stavu a núdzového stavu. Veliteľstvo sa pri plnení úloh riadi Ústavou Slovenskej republiky, ústavnými zákonmi, ďalšími zákonmi a všeobecne záväznými právnymi predpismi, uzneseniami Vlády Slovenskej republiky a Bezpečnostnej rady Slovenskej republiky, internými normatívnymi aktami, nariadeniami náčelníka Generálneho štábu OS SR.

Podriadenými útvarmi veliteľstva pozemných síl sú 1. Mechanizovaná brigáda, 2. Mechanizovaná brigáda, 91. ženijný pluk Sereď, 5. delostrelecký pluk Rožňava, 103. prápor RCHBO Rožňava, 71. prápor podpory velenia a 65. prieskumný prápor.

Vzdušné sily Ozbrojených síl SR sa podieľajú na mierových a humanitárnych operáciách a na eliminácii vojenských a nevojenských ohrození. Letectvo a protivzdušná obrana aj v mieri svojimi vyčlenenými silami a prostriedkami plnia úlohy blízke bojovému použitiu v pohotovostnom systéme s pôsobnosťou na celé územie SR.

Veliteľstvo vzdušných síl OS SR bolo zriadené zákonom Národnej rady č.269/1999 Z. z. k 1. januáru 2000 so sídlom vo Zvolene. Veliteľstvu vzdušných síl velí veliteľ Vzdušných síl OS SR, ktorý je priamo podriadený náčelníkovi Generálneho štábu OS SR. Veliteľ Vzdušných síl OS SR zodpovedá za realizáciu a výkon ochrany nedotknuteľnosti vzdušného priestoru SR v systéme kolektívnej protivzdušnej ochrany v rámci operácie NATO – NATINAMDS, za činnosť pátracej a záchrannej služby pri pátraní po posádkach a cestujúcich lietadiel, ktoré sa ocitli v stave núdze a od júna 2011 za poskytovanie leteckých navigačných služieb na letisku Sliač všetkým lietadlám bez rozdielu na štátnu a rezortnú príslušnosť.

Vzdušné sily OS SR sú základnou zložkou ozbrojených síl SR. Ich primárnym poslaním je zabezpečovať nepretržitú obranu vzdušného priestoru SR, ochranu vzdušného priestoru Aliancie a v priestore svojej zodpovednosti podporovať medzinárodné vojenské operácie v súlade s prijatými záväzkami.

Hlavné úlohy vzdušných síl sú:

- zabezpečovať nepretržitú ochranu a obranu nedotknuteľnosti vzdušného priestoru Slovenskej republiky v rámci vzdušného priestoru Aliancie (NATINAMDS) silami a prostriedkami VzS OS SR a vyčlenenými jednotkami aliančných partnerov,
- vykonávať pátracie a záchranné operácie (SAR),
- plniť záväzky SR v rámci medzinárodného krízového manažmentu,
- nasadzovať svoje sily a prostriedky k záchrane životov a majetkov občanov SR v rámci národného krízového manažmentu.

Na zabezpečenie predmetných činností sú vo Vzdušných silách OS SR ustanovené nasledovné systémy:

a) pohotovostný systém Vzdušných síl OS SR,

b) pátracia a záchranná služba Vzdušných síl OS SR.

Veliteľstvo vzdušných síl má v podriadenosti tri letecké krídla (81. krídlo Sliač, 51. krídlo Prešov, 46. krídlo Kuchyňa) a dve brigády (2. brigáda Vzdušných síl Zvolen a 11. brigáda Vzdušných síl Nitra).

Sily výcviku a podpory – patria medzi ne sily pre špeciálne operácie a brigáda spoločnej podpory.

Podriadenými útvarmi síl pre špeciálne operácie sú 5. pluk špeciálneho určenia, 51. výcviková základňa, 52. výsadkový prápor a 57. samostatný oddiel.

K hlavným úlohám 5. pluku špeciálneho určenia patria:

- nekonvenčná bojová činnosť (Unconventional Warfare – UW)
- vojenská asistencia (Military Assistance – MA)
- špeciálny prieskum (Special Reconnaissance – SR)
- priama akcia (Direct Action – DA)
- boj s terorizmom (Counter Terrorism – CT)

Výcviková základňa Síl pre špeciálne operácie (VZŠŠO) je úzko spätá s históriou a tradíciami 5. pluku špeciálneho určenia, v ktorého štruktúrach bol vždy zastúpený inštruktorský zbor. Ten je základným prvkom VZŠŠO po stránke personálnej, odbornej i hodnotovej. Poslaním základne je zabezpečovať prípravu príslušníkov Síl pre špeciálne operácie (SŠO), rozvoj ich spôsobilostí pre potreby vedenia špeciálnych operácií, vypracovávanie programov prípravy, tvorbu služobných pomôcok a predpisov a výber nováčikov do štruktúr SŠO. Základnou úlohou výsadkového praporu je vykonávať špeciálne operácie, v neprístupnom priestore a v nepriateľskom prostredí s cieľom dosahovať účinky strategického a operačného významu.

Úlohou 57. samostatného oddielu je byť pripravený poskytnúť:

- podporu počas riešenia krízových situácií na území SR,
- synchronizáciu a spoluprácu so štátnou správou a samosprávou pri ohrození života a majetku obyvateľstva počas krízovej situácie a pri odstraňovaní následkov krízovej situácie,
- udržať požadované CIMIC a PSYOPS spôsobilosti pre 13.mprsk,
- národný a nadnárodný výcvik čaty VJTF.
- udržať požadované bojové zručnosti, stanovené drilové aktivity,
- zvládnuť požadované zručnosti v manipulácii s pridelenými zbraňami, výzbrojou, technikou a materiálom všetkými príslušníkmi strediska.

Podriadenými útvarmi brigády spoločnej podpory sú 4. pluk logistiky Trenčín, 6. spojovací pluk Trenčín, Topografický ústav, 701. Centrum vojenskej dopravy Bratislava a Základňa výcviku a mobilizačného dopĺňovania. Ich hlavnými stanovenými úlohami sú:

- organizovať, riadiť a zabezpečovať individuálny výcvik a vzdelávanie vojakov a poddôstojníkov OS SR,
- poskytovať logistickú podporu OS SR na teritóriu SR a v zahraničných misiách,
- zabezpečovať prevádzku komunikačných, informačných a bezpečnostných systémov,
- zabezpečovať poskytovanie slávnostných vojenských pôct ústavným činiteľom SR, predstaviteľom cudzích štátov, ministrom obrany SR, náčelníkovi Generálneho štábu OS SR a ďalším predstaviteľom OS SR v zmysle štátneho protokolu,
- zabezpečovať zmobilizovanie vytváraných prvkov OS SR.

Vojenské zdravotníctvo – veliteľstvo vojenského zdravotníctva je dislokované v mestách Ružomberok, Liptovský Mikuláš a Bratislava. Veliteľstvo vojenského zdravotníctva v rozsahu svojej pôsobnosti zabezpečuje velenie, riadenie a je najvyšším koncepčným orgánom vojenského zdravotníctva v rezorte MO SR v čase mieru, vojny, vojnového stavu, výnimočného stavu a núdzového stavu. V čele veliteľstva je veliteľ – hlavný lekár OS SR. Je najvyšším riadiacim odborným orgánom vojenského zdravotníctva v útvaroch a zariadeniach MO SR a OS SR. Odborne riadi, organizuje a koordinuje systémy vojenského zdravotníctva v útvaroch a zariadeniach MO SR a OS SR s rozsiahlymi väzbami na najvyššej celoštátnej a medzinárodnej úrovni.

Veliteľstvo prešlo poslednou reorganizáciou k 1.7.2022 a vnútorne sa člení na tieto základné organizačné zložky:

- velenie (sekretariát, právna služba),
- štáb (oddelenie vnútorného riadenia, oddelenie personálneho manažmentu, oddelenie BOI a KIS a oddelenie finančno-ekonomického zabezpečenia),
- odbor riadenia vojenského zdravotníctva a zdravotníckych analýz,
- odbor plánovania a výcviku,
- odbor logistiky,
- odbor rozvoja vojenského zdravotníctva,
- odbor veterinárnej podpory,
- OP práporu logistiky vojenského zdravotníctva,
- odbor poľných mobilných zdravotníckych jednotiek,
- odbor špecializovaných zdravotníckych činností a vzdelávania.

Veliteľstvo vojenského zdravotníctva vzniklo 1.7.2022 ako nástupnícka organizácia reorganizáciou Úradu hlavného lekára Ružomberok. Úradu bol priamo podriadený útvar, Vojenská nemocnica Ružomberok. Najviac pracovísk mal dislokovaných v Liptovskom Mikuláši. Veliteľstvo, ako neoddeliteľná súčasť OS SR, plní v jej prospech rad závažných úloh, medzi ktoré patria predovšetkým tieto hlavné úlohy:

- je najvyšší riadiaci odborný orgán vojenského zdravotníctva,
- odborne riadi, organizuje a koordinuje systémy vojenského zdravotníctva v útvaroch a zariadeniach MO SR a OS SR,
- riadi prípravu, odborný výcvik a sústavné vzdelávanie personálu vojenského zdravotníctva,
- riadi zásobovací proces a tvorbu zásob zdravotníckeho materiálu v OS SR,
- riadi vedeckovýskumnú prácu v oblasti vojenského zdravotníctva a zabezpečuje realizáciu jej výsledkov v praxi,
- riadi výkon potravinového dozoru v rezorte MO SR v zmysle zákona č. 152/1995 Z. z. o potravinách v znení neskorších predpisov,
- riadi činnosť podriadeného útvaru, odborne riadi poskytovanie zdravotnej a veterinárnej starostlivosti a potravinového dozoru v rezorte MO SR, podieľa sa na organizácii realizácie zdravotníckych programov v rezorte MO SR,
- v spolupráci s Vojenským ústavom hygieny a epidemiológie Bratislava riadi rozpracovanie úloh štátnej zdravotnej politiky do podmienok rezortu MO SR a rozpracováva ich v koncepčných dokumentoch vojenského zdravotníctva,
- vypracováva podklady pre normalizáciu, kodifikáciu a šandardizáciu zdravotníckeho materiálu a techniky,
- vypracováva koncepcie dlhodobého rozvoja vojenského zdravotníctva a zámery všeobecne záväzných právnych predpisov v oblasti zdravotnej a veterinárnej starostlivosti, potravinového dozoru a ochrany zdravia v rezorte MO SR,
- zodpovedá za pripravenosť vojenského zdravotníctva na plnenie úloh v čase mieru, vojny, vojnového stavu, výnimočného stavu, núdzového stavu, pri vojenských a nevojenských ohrozeniach SR,
- zodpovedá za zabezpečenie potravinovej bezpečnosti a veterinárneho zabezpečenia pri obrane územia SR,
- zodpovedá za zabezpečenie medzinárodných záväzkov SR v oblasti vojenského zdravotníctva,
- zodpovedá za vypracovanie právnych predpisov a všeobecne záväzných právnych predpisov v oblasti vojenského zdravotníctva,
- zodpovedá za zdravotnícke zabezpečenie misií a operácií,
- zodpovedá za hygienicko-epidemiologické a veterinárne zabezpečenie OS SR najmä počas výcviku a nasadenia v misiách a operáciách,
- integrácia špecializovaných medicínskych odborov potrebných pre funkčnosť OS SR,

- podieľa sa na dohodovaní zmluvných podmienok a predkladá špecifikácie pre uzatvorenie zmlúv s poskytovateľmi zdravotnej starostlivosti na zabezpečenie zdravotníckych výkonov vyplývajúcich z činnosti rezortu MO SR, zdravotníckych výkonov vykonávaných v súlade s deklarovanými Cieľmi síl a ostatnými medzinárodnými záväzkami a zdravotníckych výkonov v súvislosti s realizáciou zákona č. 570/2005 Z. z. o brannej povinnosti a o zmene a doplnení niektorých zákonov v znení neskorších predpisov.
- a iné.

Ozbrojené sily SR riadi vláda a ministerstvo obrany a velí im prezident Slovenskej republiky, náčelník generálneho štábu a ostatní ustanovení velitelia vo svojej podriadenosti. Velenie ozbrojeným silám odborne, organizačne a technicky zabezpečuje Generálny štáb Ozbrojených síl Slovenskej republiky na čele ktorého je náčelník generálneho štábu.

Vojenská polícia je plno profesionálna zložka Ministerstva obrany Slovenskej republiky. Vojenská polícia v rozsahu vymedzenom zákonom č. 124/1992 Zb. o Vojenskej polícii plní úlohy policajnej ochrany Ministerstva obrany Slovenskej republiky, Ozbrojených síl Slovenskej republiky, zložiek podieľajúcich sa na plnení úloh Ozbrojených síl Slovenskej republiky, vojenských objektov a priestorov, vojenského materiálu, ako aj ostatného majetku štátu v správe alebo v užívaní ministerstva, v priestoroch a na miestach, kde prebiehajú vojenské operácie alebo vojenské akcie. Na čele Vojenskej polície stojí riaditeľ Vojenskej polície. Je priamo podriadený ministrovi obrany Slovenskej republiky.

► *Finančné aspekty*

Rezort obrany je závislý na poskytovaní prostriedkov zo štátneho rozpočtu v rámci rozpočtovej kapitoly Ministerstva obrany SR. Na jej financovanie je možné použiť aj prostriedky z EÚ, keďže SR sa ako člen EÚ, NATO, OSN aktívne zúčastňuje na spoločných vojenských operáciách a misiách.

► *Legislatívny rámec*

- Ústavný zákon č. 227/2002 Z. z. o bezpečnosti štátu v čase vojny, vojnového stavu, výnimočného stavu a núdzového stavu
- zákon č. 346/2005 Z. z. o štátnej službe profesionálnych vojakov ozbrojených síl Slovenskej republiky a o zmene a doplnení niektorých zákonov
- zákon č. 319/2002 Z. z. o obrane Slovenskej republiky
- zákon č. 321/2002 Z. z. o ozbrojených silách SR
- zákon č. 347/1990 Zb. o organizácii ministerstiev a ostatných ústredných orgánov štátnej správy Slovenskej republiky
- zákon č. 570/2005 Z. z. o brannej povinnosti a o zmene a doplnení niektorých zákonov
- zákon č. 569/2005 Z. z. o alternatívnej službe v čase vojny a vojnového stavu
- zákon č. 124/1992 Zb. o Vojenskej polícii.

5.3 Služby polície

► *Základné pojmy*

Policajný zbor Slovenskej republiky je ozbrojený bezpečnostný zbor, ktorý plní úlohy vo veciach vnútorného poriadku, bezpečnosti, boja proti zločinnosti vrátane jej organizovaných foriem a medzinárodných foriem a úlohy, ktoré pre Policajný zbor vyplývajú z medzinárodných záväzkov Slovenskej republiky. Policajný zbor spolupôsobí pri ochrane základných práv a slobôd, najmä pri ochrane života, zdravia, osobnej slobody a bezpečnosti osôb a pri ochrane majetku, odhaľuje trestné činy a zisťuje ich páchatel'ov.

Obecná polícia je poriadkový útvar pôsobiaci pri zabezpečovaní obecných vecí verejného poriadku, ochrany životného prostredia v obci a plnení úloh vyplývajúcich zo všeobecne záväzných nariadení obce, z uznesení obecného zastupiteľstva a z rozhodnutí starostu obce.

Železničná polícia je ozbrojený bezpečnostný zbor Slovenskej republiky, ktorý v rozsahu ustanovenom zákonom zabezpečuje ochranu železničnej dopravy, verejný poriadok, bezpečnosť osôb a majetku v obvode železničných dráh na celom území republiky. Železničná polícia je podriadená ministrovi vnútra SR, ktorý určuje jej organizáciu, riadenie a zriaďuje jej útvary. Spolupôsobí v obvode železničných dráh pri ochrane základných práv a slobôd v prostredí, ktoré je charakteristické neustálou prepravou veľkého množstva cestujúcich a tovarov vysokej hodnoty. Členstvo v EÚ zaväzuje SR úlohami v oblasti bezpečnosti, ktoré v obvode dráh plní Železničná polícia ako samostatný ozbrojený bezpečnostný zbor SR.

Zákomom č. 547/2010 Z. z. bola Železničná polícia začlenená do Policajného zboru SR.

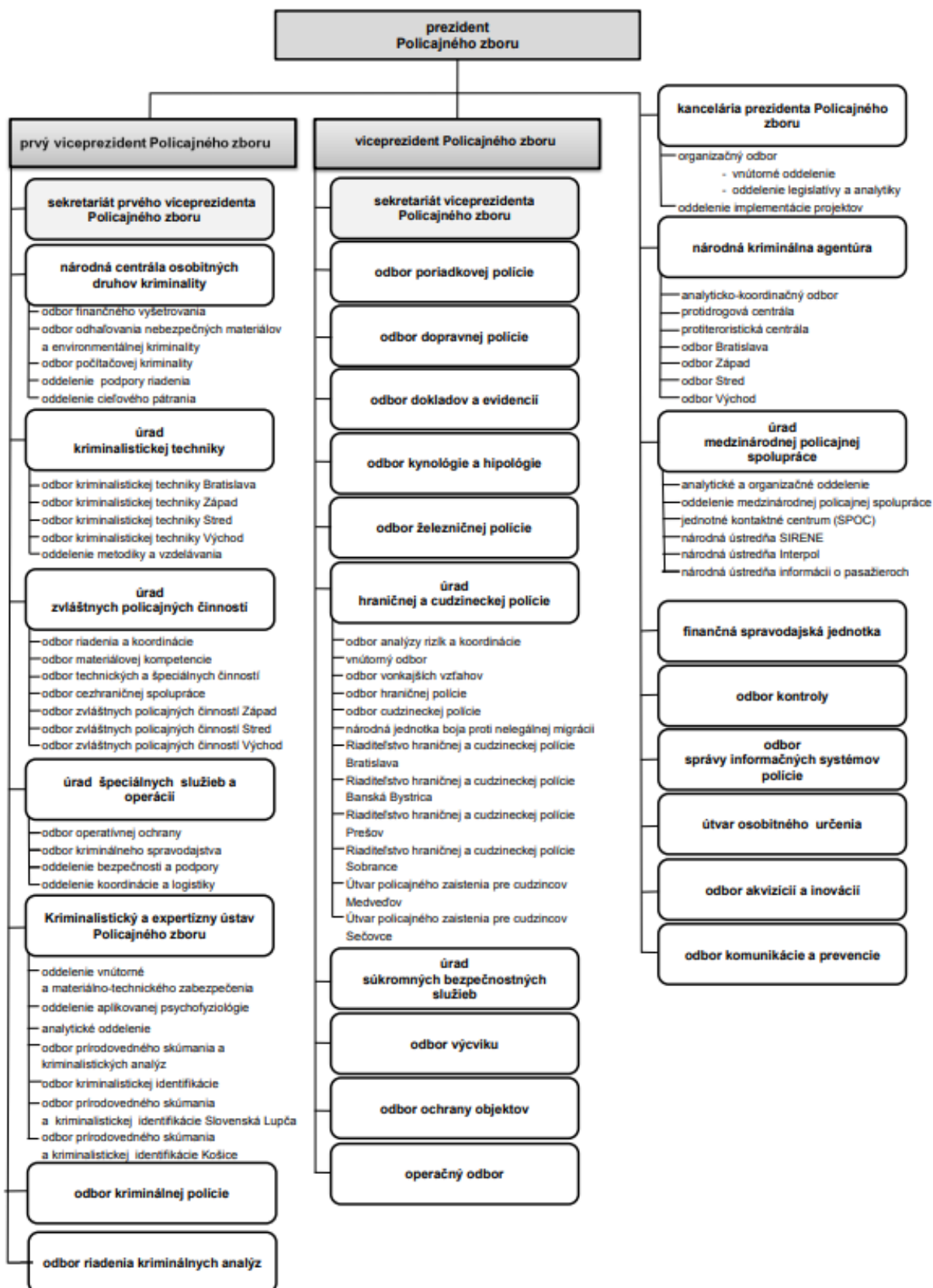
► **Inštitucionálne zabezpečenie**

V podmienkach SR plní služby polície **Policajný zbor Slovenskej republiky, Obecná polícia** a **Vojenská polícia** (uvedená v rámci služieb obrany).

Policajný zbor SR plní nasledovné úlohy:

- spolupôsobí pri ochrane základných práv a slobôd, najmä pri ochrane života, zdravia, osobnej slobody a bezpečnosti osôb a pri ochrane majetku,
- odhaľuje trestné činy a zisťuje ich páchatel'ov,
- spolupôsobí pri odhaľovaní daňových únikov, nezákonných finančných operácií a legalizácie príjmov z trestnej činnosti,
- vykonáva vyšetrovanie o trestných činoch a skrátené vyšetrovanie o trestných činoch,
- vedie boj proti terorizmu a organizovanému zločinu,
- zaisťuje osobnú bezpečnosť prezidenta Slovenskej republiky, predsedu Národnej rady Slovenskej republiky, predsedu vlády Slovenskej republiky, predsedu Ústavného súdu Slovenskej republiky, ministra vnútra Slovenskej republiky a ďalších osôb určených zákonom alebo vládou,
- zaisťuje ochranu diplomatických misií a ďalších objektov určených zákonom alebo vládou a spolupôsobí pri fyzickej ochrane jadrových zariadení,
- zabezpečuje ochranu štátnej hranice, ak osobitný predpis neustanovuje inak,
- spolupôsobí pri zabezpečovaní verejného poriadku; ak bol porušený, robí opatrenia na jeho obnovenie,
- dohliada na bezpečnosť a plynulosť cestnej premávky a spolupôsobí pri jej riadení,
- odhaľuje priestupky a zisťuje ich páchatel'ov, a ak tak ustanovuje osobitný zákon, priestupky aj objasňuje a prejednáva,
- vykonáva pátranie po osobách a pátranie po veciach,
- poskytuje ochranu a pomoc ohrozenému svedkovi a chránenému svedkovi,
- vykonáva kriminalisticko-expertízu a znaleckú činnosť,
- spolupôsobí pri zabezpečovaní ochrany civilného letectva,
- plní úlohy štátnej správy a iné úlohy, ak tak ustanovujú osobitné predpisy,
- plní úlohy na úseku prevencie v rozsahu pôsobnosti ustanovenej zákonom.

Pri plnení svojich úloh spolupracuje s orgánmi verejnej moci, ozbrojenými silami, ozbrojenými bezpečnostnými zbormi, ozbrojenými zbormi, Slovenskou informačnou službou, s právnickými osobami a fyzickými osobami; s orgánmi územnej samosprávy spolupracuje najmä pri určovaní priorít prevencie kriminality, ochrany verejného poriadku a zamerania boja s kriminalitou.

Obrázok 10 Organizačná štruktúra Prezídia Policajného zboru

Zdroj: Ministerstvo vnútra SR, 2023

Prezídium Policajného zboru SR sa člení do odborov a útvarov: vedenie prezídia PZ, odbor vedecko-technického rozvoja, odbor kontroly, úrad medzinárodnej policajnej spolupráce, útvár osobitného určenia, odbor riadenia kriminálnych analýz, odbor boja proti terorizmu, kriminalistický a expertízny ústav PZ, úrad

zvláštnych policajných činností, odbor špecializovaných služieb, odbor ochranných služieb, úrad súkromných bezpečnostných služieb, úrad hraničnej a cudzineckej polície, odbor poriadkovej polície, odbor dopravnej polície, odbor železničnej polície, odbor ochrany objektov, odbor dokladov a evidencií, odbor kynológie a hipológie, odbor výcviku, odbor správy informačných systémov polície (obrázok 10). Prezident Policajného zboru je zodpovedný za výkon svojej funkcie ministrovi vnútra SR. Prezidenta Policajného zboru vymenúva a odvoláva minister vnútra SR.

Policajný zbor je podriadený ministrovi vnútra. Služby Policajného zboru pôsobia v rámci útvarov Policajného zboru, ktoré zriaďuje a zrušuje minister vnútra; zároveň určuje náplň ich činností a vnútornú organizáciu. Celkové početné stavy Policajného zboru určuje vláda. Činnosť Policajného zboru kontroluje Národná rada Slovenskej republiky a vláda.

Základné úlohy obecnej polície sú:

- zabezpečuje verejný poriadok v obci, spolupôsobí pri ochrane jej obyvateľov a iných osôb v obci pred ohrozením ich života a zdravia,
- spolupôsobí s príslušnými útvarmi Policajného zboru pri ochrane majetku obce, majetku občanov, ako aj iného majetku v obci pred poškodením, zničením, stratou alebo pred zneužitím i s využitím ústrední zabezpečujúcich signalizáciu a iných zabezpečovacích systémov (pulty centrálnej ochrany),
- dbá o ochranu životného prostredia v obci,
- dbá o dodržiavanie poriadku, čistoty a hygieny v uliciach, iných verejných priestranstvách a verejne prístupných miestach,
- vykonáva všeobecne záväzné nariadenia obce, uznesenia obecného zastupiteľstva a rozhodnutia starostu,
- objasňuje a prejednáva v blokovom konaní vybrané priestupky; v blokovom konaní prejednáva aj priestupky proti bezpečnosti a plynulosti cestnej premávky spáchané neuposlušnosťou pokynov vyplývajúceho:
 1. z dopravnej značky zákaz zastavenia, zákaz stáť, zákaz vjazdu, zákaz odbočovania, zákaz otáčania, prikázaný smer jazdy, prikázaný smer obchádzania, vyhradené parkovisko, obytná zóna, pešia zóna, školská zóna, zóna s dopravným obmedzením a parkovisko,
 2. zo všeobecnej úpravy cestnej premávky, ktorou sa zakazuje zastavenie, státie a vjazd vozidiel,
- oznamuje príslušným orgánom porušenie právnych predpisov, ktoré zistí pri plnení svojich úloh a ktorých riešenie nepatrí do pôsobnosti obce,
- oznamuje obci porušenie zákazu požitia alkoholických nápojov a iných návykových látok osobou maloletou do 15 rokov alebo mladistvou do 18 rokov, plní úlohy na úseku prevencie v rozsahu pôsobnosti ustanovenej týmto zákonom.

Obec môže vymedziť obecnej polícii aj ďalšie úlohy, ak to ustanovujú osobitné zákony. Obec, ktorá má zriadenú obecnú políciu, je povinná do 31. marca každého roka zaslať Ministerstvu vnútra Slovenskej republiky správu o činnosti obecnej polície za predchádzajúci kalendárny rok. Správu o činnosti obecnej polície podpisuje starosta obce. Povinnosť predložiť správu o činnosti obecnej polície podľa predchádzajúceho odseku má tiež obec, ktorá zrušila obecnú políciu, do 30 dní od zrušenia obecnej polície.

Obecnú políciu zriaďuje a zrušuje obec všeobecne záväzným nariadením. Náčelníka obecnej polície na návrh starostu vymenúva a odvoláva obecné zastupiteľstvo. V obciach, ktoré sú mestami, plní úlohy obecnej polície mestská polícia. Činnosť obecnej polície riadi jej náčelník. Činnosť obecnej polície upravuje Zákon Slovenskej národnej rady č. 564/1991 Zb. o obecnej polícii v znení neskorších predpisov. Okrem tohto zákona upravujú postavenie obecnej polície ešte dva právne predpisy, a to Vyhláška Ministerstva vnútra Slovenskej republiky č. 532/2003 Z. z., ktorou sa vykonávajú niektoré ustanovenia zákona Slovenskej národnej rady č. 564/1991 Zb. o obecnej polícii v znení neskorších predpisov v znení vyhlášky č. 456/2009 Z. z. a nariadenie vlády Slovenskej republiky o skúškach odbornej spôsobilosti príslušníkov obecnej polície a o odbornej príprave príslušníkov obecnej polície.

Príslušník obecnej polície pri plnení úloh je povinný najmä:

- a) dodržiavať zákony a iné všeobecne záväzné právne predpisy a v ich rámci sa riadiť pokynmi náčelníka, prípadne pokynmi starostu,
- b) dbať na vážnosť, česť a dôstojnosť občanov i svoju vlastnú a nepripustiť, aby občanom v súvislosti s činnosťou obecnej polície vznikla bezdôvodná ujma a prípadný zásah do ich práv a slobôd neprekročil mieru nevyhnutnú na dosiahnutie účelu sledovaného zákroku,

c) zakročiť podľa svojich možností a schopností v medziach tohto zákona a iných všeobecne záväzných právnych predpisov, prípadne vykonať iné nevyhnutné opatrenia, ak je dôvodné podozrenie, že bol spáchaný alebo je páchaný trestný čin, priestupok, iný správny delikt alebo iným spôsobom rušený verejný poriadok,

d) zakročiť, ak je ohrozený život, zdravie alebo hrozí škoda na majetku; nemusí tak urobiť, ak by tým vystavil vážnemu ohrozeniu seba alebo ine osoby,

e) oznámiť v prípade, že bol spáchaný trestný čin, vec Policajnému zboru alebo prokurátorovi a podľa povahy veci tiež zamedziť vstupu nepovolaných osôb na miesto činu,

f) poučiť pri vykonávaní zákrokov osoby o ich právach,

g) oznamovať bezodkladne náčelníkovi závady a nedostatky, ktoré ohrozujú alebo sťažujú výkon jeho činnosti.

Príslušník obecnej polície pri plnení úloh je oprávnený:

a) vyzvať osobu, aby upustila od konania, ktorým narušuje verejný poriadok, alebo od iného protiprávneho konania,

b) ukladať a vyberať v blokovom konaní pokuty za priestupky zistené pri plnení úloh,

c) zadržať osobu pristihnutú pri páchaní alebo bezprostredne po spáchaní trestného činu a ihneď ju odovzdať najbližšiemu útvaru Policajného zboru; ak ide o hľadanú osobu, predviesť ju na útvar obecnej polície na účel podania vysvetlenia a urobiť úkony podľa osobitných predpisov,

d) presvedčiť sa, či ten, koho zadržiavajú alebo predvádzajú, nie je ozbrojený alebo či nemá pri sebe inú vec, ktorou by mohol ohroziť život alebo zdravie, prípadne takú vec odobrať; odobrať vec alebo zbraň odovzdá najbližšiemu útvaru Policajného zboru spolu so zadržanou alebo predvedenou osobou,

e) prikázať každému, aby na nevyhnutný čas nevstupoval na určené miesta alebo sa na nich nezdržiaval, pokiaľ to vyžaduje účinné zabezpečenie plnenia úloh obecnej polície alebo obce.

► *Finančné aspekty*

Štátna polícia je plne financovaná zo štátneho rozpočtu z rozpočtovej kapitoly Ministerstva vnútra SR. Na základe rozpočtu sa rozdeľujú finančné prostriedky medzi kraje a potom medzi okresy a jednotlivé obce. Mestská (obecná) polícia je financovaná z rozpočtu mesta alebo obce, v ktorom sa nachádza.

► *Legislatívny rámec*

- Ústava Slovenskej republiky (č. 460/1992 Zb. v znení neskorších predpisov)
- zákon č. 171/1993 Z. z. o Policajnom zbore
- zákon č. 547/2010 o začlenení Železničnej polície do Policajného zboru
- zákon SNR č. 564/1991 Zb. o Obecnej polícii
- zákon č. 124/1992 Zb. o Vojenskej polícii
- vyhláška 456/2009 Z. z., ktorou sa mení vyhláška Ministerstva vnútra Slovenskej republiky č. 532/2003 Z. z., ktorou sa vykonávajú niektoré ustanovenia zákona Slovenskej národnej rady č. 564/1991 Zb. o obecnej polícii v znení neskorších predpisov

5.4 Systém ochrany základných práv a slobôd

5.4.1 Služby justície

► Základné pojmy

Súdnictvo (justícia) je súdna sústava; sústava štátnych orgánov, ktorých úlohou je ochrana práva prostredníctvom vydávania súdnych rozhodnutí. V Slovenskej republike je ochrana práva nezávislá, nestranná a spravodlivá. Súdnictvo možno stručne charakterizovať ako rozhodovanie sporov, potrestanie za spáchaný trestný čin a uskutočňovanie práva osobitnými orgánmi ustanovenými na tento účel.

Súd je štátny orgán, ktorý vykonáva súdnu právomoc. Súd rozhoduje v občianskoprávných a trestnoprávných veciach, preskúmava aj zákonnosť rozhodnutí správnych orgánov.

► Inštitucionálne zabezpečenie

Ministerstvo spravodlivosti SR je ústredným orgánom štátnej správy pre súdy a väzenstvo. V rozsahu ustanovenom zákonom vykonáva štátnu správu okresných súdov, krajských súdov, Najvyššieho súdu SR, Špecializovaného trestného súdu.

V pôsobnosti Ministerstva spravodlivosti SR sú:

- Zbor väzenskej a justičnej stráže,
- Inštitút vzdelávania Ministerstva spravodlivosti Slovenskej republiky,
- Justičná akadémia,
- Centrum právnej pomoci.

Ministerstvo spravodlivosti SR:

- pripravuje právnu úpravu v oblasti ústavného práva, trestného práva, občianskeho práva, obchodného práva, rodinného práva, konkurzného práva a medzinárodného práva;
 - vykonáva štátny dohľad nad činnosťou Slovenskej komory exekútorov, nad činnosťou Notárskej komory Slovenskej republiky, v zákonom ustanovenom rozsahu nad činnosťou súdnych exekútorov a nad činnosťou notárov;
 - vykonáva v zákonom ustanovenom rozsahu kontrolu nad dodržiavaním podmienok organizovania a priebehu dobrovoľných dražieb;
 - zabezpečuje výkon znaleckej činnosti, prekladateľskej činnosti a tlmočnickej činnosti a vydávanie Zbierky zákonov Slovenskej republiky a Obchodného vestníka;
 - zabezpečuje zastupovanie Slovenskej republiky v konaní pred Súdnym dvorom Európskej únie a v konaní pred Európskym súdom pre ľudské práva;
 - zabezpečuje plnenie úloh súvisiacich s členstvom Slovenskej republiky v Eurojuste.
- Súdnu moc v Slovenskej republike vykonávajú **Ústavný súd Slovenskej republiky** a **všeobecné súdy**.

Sústavu všeobecných súdov tvoria:

- Najvyšší súd Slovenskej republiky,
- krajské súdy (8),
- okresné súdy (31),
- mestské súdy (5),
- Špecializovaný trestný súd.

Sústavu súdov správneho súdnictva tvoria:

- Najvyšší správny súd Slovenskej republiky,
- správne súdy (3)

Všeobecné súdy konajú a rozhodujú v občianskoprávných, obchodnoprávných a trestnoprávných veciach. Súdy správneho súdnictva konajú a rozhodujú aj o žalobách alebo o opravných prostriedkoch proti rozhodnutiam, zásahom, iným opatreniam alebo nečinnosti v oblasti verejnej správy, rozhodujú o zákonnosti rozhodnutí a postupu orgánov verejnej moci a o ochrane pred nezákonným zásahom alebo opatrením orgánu verejnej moci, vo volebných veciach, vo veciach referenda a vo veciach politických strán a hnutí. Súdy rozhodujú tiež v ďalších veciach ustanovených zákonom, právne záväzným aktom Európskych spoločenstiev a Európskej únie alebo medzinárodnou zmluvou, ktorou je Slovenská republika viazaná. Ústredným orgánom štátnej správy pre súdy je Ministerstvo spravodlivosti Slovenskej republiky.

Ústavný súd Slovenskej republiky je nezávislý súdny orgán ochrany ústavnosti a nepatrí do sústavy súdov SR. Základné postavenie Ústavného súdu, sudcov Ústavného súdu upravuje Ústava SR. Okrem toho, že rozhoduje o súlade noriem nižšej právnej sily s normami vyššej právnej sily, Ústavný súd rozhoduje i kompetenčné konflikty medzi ústrednými orgánmi štátnej správy, ak zákon neustanovuje, že tieto spory rozhoduje iný štátny orgán. Ústavný súd rozhoduje i o rôznych sťažnostiach, podáva výklad ústavy alebo ústavných zákonov, ak je vec sporná.

Najvyšší súd Slovenskej republiky je vrcholný orgán súdnictva v Slovenskej republike, zabezpečujúci rozhodovaním o opravných prostriedkoch jednotu vo výklade práva na súdoch nižších stupňov, t. j. na okresných súdoch, na krajských súdoch a na Špecializovanom trestnom súde. Právomoci Najvyššieho súdu SR a jeho predsedu určuje Ústava Slovenskej republiky a zákony upravujúce výkon súdnej moci v SR.

► *Finančné aspekty*

Služby súdnictva a väznenstva sú financované zo štátneho rozpočtu.

► *Legislatívny rámec*

- Ústava Slovenskej republiky (č. 460/1992 Zb. v znení neskorších predpisov)
- Zákon č. 757/2004 Z. z. o súdoch a o zmene a doplnení niektorých zákonov v znení neskorších predpisov
- Zákon č. 371/2004 Z. z. o sídlach a obvodoch súdov Slovenskej republiky a o zmene zákona č. 99/1963 Zb. Občiansky súdny poriadok v znení neskorších predpisov
- Zákon č. 185/2002 Z. z. o Súdnej rade Slovenskej republiky a o zmene a doplnení niektorých zákonov v znení neskorších predpisov
- Zákon č. 385/2000 Z. z. o sudcoch a prísediach v znení neskorších predpisov
- Zákon č. 549/2003 Z. z. o súdnych úradníkoch v znení zákona č. 757/2004 Z. z.
- Zákona č. 550/2003 Z. z. o probačných a mediačných úradníkoch a o zmene a doplnení niektorých zákonov
- Zákon č. 548/2003 Z. z. o Justičnej akadémii a o zmene a doplnení niektorých zákonov v znení neskorších predpisov
- Zákon Národnej rady Slovenskej republiky č. 38/1993 Z. z. o organizácii Ústavného súdu Slovenskej republiky o konaní pred ním a o postavení jeho sudcov v znení neskorších predpisov.

5.4.2 Verejný ochranca práv – ombudsman

► *Základné pojmy*

Podľa článku 151a Ústavy Slovenskej republiky je verejný ochranca práv nezávislý orgán Slovenskej republiky, ktorý v rozsahu a spôsobom ustanoveným zákonom chráni základné práva a slobody fyzických osôb a právnických osôb v konaní pred orgánmi verejnej správy a ďalšími orgánmi verejnej moci, ak je ich konanie, rozhodovanie alebo nečinnosť v rozpore s právnym poriadkom. V zákonom ustanovených prípadoch sa verejný ochranca práv môže podieľať na uplatnení zodpovednosti osôb pôsobiacich v orgánoch verejnej moci, ak tieto osoby porušili základné právo alebo slobodu fyzických osôb a právnických osôb. Všetky orgány verejnej moci poskytnú verejnému ochrancovi práv potrebnú súčinnosť.

Verejný ochranca práv môže predložiť Ústavnému súdu Slovenskej republiky návrh na začatie konania podľa čl. 125, ak všeobecne záväzný právny predpis porušuje základné právo alebo slobodu priznanú fyzickej osobe alebo právnickej osobe.

Verejného ochrancu práv volí Národná rada Slovenskej republiky na obdobie piatich rokov z kandidátov, ktorých jej navrhne najmenej 15 poslancov Národnej rady Slovenskej republiky. Za verejného ochrancu práv možno zvoliť občana Slovenskej republiky, ktorý je voliteľný za poslanca Národnej rady Slovenskej republiky a v deň voľby dosiahol vek 35 rokov. Verejný ochranca práv nemôže byť členom politickej strany ani politického hnutia. Verejný ochranca práv ostáva vo funkcii aj po uplynutí funkčného obdobia do zloženia sľubu novým verejným ochrancom práv.

Funkcia verejného ochrancu práv zaniká dňom nadobudnutia právoplatnosti rozsudku, ktorým bol verejný ochranca práv odsúdený za úmyselný trestný čin alebo ktorým bol odsúdený za trestný čin, a súd nerozhodol v jeho prípade o podmienčnom odložení výkonu trestu odňatia slobody, alebo stratou voliteľnosti.

Národná rada Slovenskej republiky môže verejného ochrancu práv odvolať, ak mu zdravotný stav dlhodobo, najmenej však počas troch mesiacov, nedovoľuje riadne vykonávať povinnosti vyplývajúce z jeho funkcie.

Podrobnosti o voľbe a odvolávaní verejného ochrancu práv, o jeho pôsobnosti, o podmienkach výkonu jeho funkcie, o spôsobe právnej ochrany, o predkladaní návrhov na začatie konania pred Ústavným súdom Slovenskej republiky podľa čl. 130 ods. 1 písm. g) a o uplatňovaní práv fyzických osôb a právnických osôb ustanoví zákon.

Úlohou ombudsmana alebo ombudsmanky je upozorňovať na porušovanie práv a žiadať o nápravu. Verejný ochranca práv/verejná ochrankyňa práv nemá oprávnenia meniť rozhodnutia dotknutých orgánov, ale využitím mäkkej sily a predložením argumentov presvedčiť o prijatí odporúčaní, ktoré navrhuje s cieľom dosiahnuť nápravu situácie, v ktorej dochádza k porušeniu práv.

Na verejného ochrancu práv sa môže obrátiť **každý** (bez ohľadu na vek, sociálny status, spôsobilosť na právne úkony či iné kritérium), kto sa domnieva, že **pri konaní, rozhodovaní alebo nečinnosti orgánu verejnej správy boli porušené základné práva a slobody** v rozpore s právnym poriadkom alebo princípmi demokratického a právneho štátu.

Slovenská republika sa v roku 2001 priradila k takmer 70 štátom sveta, v ktorých úrad verejného ochrancu práv (ombudsmana) aktívne dohliada na výkon verejnej správy. Z krajín Vyšehradskej štvorky vytvorilo úrad ombudsmana Slovensko ako posledné. Poľsko zriadilo úrad ombudsmana v roku 1987, Maďarsko v roku 1993 a Česko v roku 1999. Vytvorenie ombudsmanského inštitútu v podmienkach Slovenskej republiky a začatie jeho činnosti prebiehalo v období predvstupového procesu do Európskej únie. Slovenská republika tým mohla deklarovať plnenie určitého európskeho štandardu výkonu a ochrany ľudských práv ako aj predvstupových podmienok v súvislosti s inštitucionálnou stabilitou ako zárukou demokratického zriadenia a právneho štátu, ako aj dodržiavania ľudských práv a ochrany menšín.

Okrem všeobecných ombudsmanov sa stretávame aj so zvláštnymi či špeciálnymi ombudsmanmi, ktorých pôsobnosť je úzko špecializovaná (napríklad detský ombudsman, ombudsman pre väzenstvo, ombudsman pre cudzincov). Rovnako sa s ombudsmanmi môžeme stretnúť v súkromnom sektore (najmä v bankách, poisťovniach), ale aj u politických strán.

► *Inštitucionálne zabezpečenie*

Orgány verejnej správy, na ktoré sa vzťahuje pôsobnosť verejného ochrancu práv, sú najmä:

orgány štátnej správy:

- ministerstvá a ostatné ústredné orgány štátnej správy,
- orgány miestnej štátnej správy (napr. okresné úrady),
- súdy – len v prípade orgánov riadenia a správy súdov a dôvodov predpokladajúcich disciplinárne previnenie sudcu;

orgány územnej samosprávy:

- obecné zastupiteľstvo/mestské zastupiteľstvo, starosta/primátor,
- zastupiteľstvo vyššieho územného celku, predseda vyššieho územného celku;

právnické a fyzické osoby, ktoré podľa osobitného zákona rozhodujú o právach a povinnostiach fyzických osôb a právnických osôb v oblasti verejnej správy, alebo do práv a povinností fyzických osôb a právnických osôb v oblasti verejnej správy inak zasahujú:

- napr. Sociálna poisťovňa, Všeobecná zdravotná poisťovňa.

Čo patrí do pôsobnosti verejného ochrancu práv:

- Polícia
- Väzenstvo
- Cudzinecká agenda
- Matrika a evidencia obyvateľstva
- Školstvo
- Sociálnoprávna ochrana dieťaťa
- Sociálne zabezpečenie
- Zdravotná starostlivosť

- Katastrálna agenda
- Stavebné konanie a územné plánovanie
- Ochrana životného prostredia
- Ochrana práv národnostných menšín a etnických skupín
- Voľby
- Prístup k informáciám
- Prieťahy v súdnom konaní
- Ochrana práv zraniteľných skupín

Verejný ochranca práv nemá pôsobnosť voči:

- Národnej rade Slovenskej republiky,
- prezidentovi Slovenskej republiky,
- vláde Slovenskej republiky,
- Najvyššiemu kontrolnému úradu Slovenskej republiky,
- Ústavnému súdu Slovenskej republiky,
- spravodajským službám,
- rozhodovacím právomociam vyšetrovateľov Policajného zboru,
- prokuratúre a súdom (s výnimkou orgánov riadenia a správy súdov a dôvodov predpokladajúcich disciplinárne previnenie sudcu a prokurátora),
- vo veciach operačnej a mobilizačnej povahy.

Čo nepatrí do pôsobnosti verejného ochrancu práv:

- Diskriminácia
- Susedské vzťahy
- Rodinné vzťahy
- Pracovnoprávne vzťahy
- Rozhodovanie súdov
- Prokuratúra

Právomoci verejného ochrancu práv:

1. vstupovať do objektov orgánov verejnej správy

Orgány verejnej správy nie sú oprávnené zakázať vstup verejnému ochrancovi práv do svojich priestorov, vrátane organizačných zložiek.

2. vyžadovať od orgánu verejnej správy, aby mu poskytol potrebné spisy, doklady, ale aj vysvetlenia k veci, ktorej sa podnet týka, a to aj v prípade, ak osobitný predpis obmedzuje právo nahliadať do spisov len pre vymedzený okruh subjektov

Na žiadosť verejného ochrancu práv sú orgány verejnej správy povinné poskytnúť mu požadované informácie a vysvetlenia, predložiť mu písomné stanovisko ku skutkovým a k právnym otázkam, súčasne sú povinné umožniť mu nahliadnutie do spisu alebo mu spis zapožičať, výnimkou sú informácie a vysvetlenia, ktoré tvoria štátom uznanú alebo uloženú povinnosť mlčanlivosti, kde ich poskytnutie je zamestnanec orgánu verejnej správy oprávnený odoprieť.

3. klásť otázky zamestnancom orgánu verejnej správy

Verejný ochranca práv môže zamestnancom dotknutého orgánu klásť otázky ako v osobnom, tak aj v telefonickom či písomnom kontakte.

4. hovoriť s osobami, ktoré sú zaistené v miestach, kde sa vykonáva väzba, trest odňatia slobody, disciplinárne tresty vojakov, ochranné liečenie, ochranná výchova, ústavné liečenie alebo ústavná výchova a v celách policajného zaistenia aj bez prítomnosti iných osôb. Ani písomný podnet osoby, ktorá je pozbavená osobnej slobody, alebo osoby, ktorej osobná sloboda je obmedzená, a ktorý je adresovaný verejnému ochrancovi práv, nepodlieha úradnej kontrole.

5. byť prítomný na ústnom prejednávaní a klásť účastníkom konania a osobám zúčastneným na prejednávaní otázky.

Verejný ochranca práv môže využiť uvedené oprávnenia, nie je však sám účastníkom konania, a teda určité procesné práva mu neprislúchajú (napr. podávanie opravných prostriedkov, doručovanie rozhodnutí a pod.) Právomoc verejného ochrancu práv byť prítomný na ústnom prejednávaní sa vzťahuje na správne konanie. Verejný ochranca práv nemá možnosť aktívne sa zúčastňovať súdnych pojednávaní ani nijakým

spôsobom do nich zasahovať. Súdny sú, s výnimkou orgánov riadenia a správy súdov a dôvodov predpokladajúcich disciplinárne previnenie sudcu, z pôsobnosti verejného ochrancu práv vyňaté.

Orgán verejnej správy je povinný na žiadosť verejnému ochrancovi práv poskytnúť informácie a vysvetlenia a umožniť mu nahliadnutie do spisu alebo požičať mu spis bezodkladne. Na splnenie ostatných povinností zákon ukladá lehotu 20 dní.

Verejný ochranca práv nemôže zasahovať do rozhodnutí súdov, nie je účastníkom konania, nemôže podať návrh na konanie pred súdom, nedoručujú sa mu rozhodnutia, nemá právo podávať opravné prostriedky. Verejný ochranca práv nie je oprávnený riešiť spory medzi fyzickými osobami navzájom. Verejný ochranca práv nie je oprávnený zasahovať do rozhodovacej činnosti súdov.

Na verejného ochrancu práv sa môže obrátiť každý:

- **písomne (poštou, faxom, elektronicky e-mailom alebo prostredníctvom elektronického formuláru** na internetovej stránke verejného ochrancu práv)
- **osobne** formou zápisnice

Z podnetu musí byť zrejmé:

- **akej veci sa týka,**
- **proti ktorému orgánu verejnej správy smeruje,**
- **čoho sa podávateľ domáha.**

V záujme urýchlenia preskúmavania podnetu súčasne odporúčame doložiť **kópie** všetkých **dokladov**, ktoré podávateľ podnetu má k dispozícii, a ktoré preukazujú jeho tvrdenia.

Ak sa podnet netýka osoby, ktorá podáva podnet, je potrebné predložiť i **písomný súhlas** dotknutej osoby na podanie podnetu alebo **písomné plnomocenstvo** vo veci.

Ak podávateľ v podnete verejnému ochrancovi práv neuvedie svoje meno, priezvisko a adresu (právnická osoba svoj názov a sídlo), ide o anonymný podnet, ktorý verejný ochranca práv nemusí vybavovať. Podávateľ podnetu môže verejného ochrancu práv požiadať o utajenie svojej totožnosti. V takom prípade sa pri vybavovaní podnetu postupuje len na základe odpisu podnetu, v ktorom sa neuvádzajú osobné údaje. Ak podávateľ podnetu požiadal o utajenie svojej totožnosti, ale charakter podnetu neumožňuje jeho vybavenie bez uvedenia niektorého z jeho osobných údajov, musí byť o tom bezodkladne upovedomený. Zároveň musí byť upozornený, že vo vybavovaní podnetu sa bude pokračovať len vtedy, ak v určenej lehote písomne udelí súhlas s uvedením určitého potrebného údaje o svojej osobe.

V styku s verejným ochrancom práv môžete používať svoj **materinský jazyk**.

Podnet bude vybavený čo najskôr v zmysle poradia v akom bol doručený. Zákon o verejnom ochrancovi práv neustanovuje na vybavenie podnetu verejnému ochrancovi práv žiadne zákonné lehoty. O vybavení podnetu budete písomne upovedomený.

Verejný ochranca práv podľa § 23 ods. 1 zákona č. 564/2001 Z. z. o verejnom ochrancovi práv v znení neskorších predpisov predkladá Národnej rade Slovenskej republiky každý rok v prvom štvrtroku správu o činnosti, v ktorej uvedie svoje poznatky o dodržiavaní základných práv a slobôd fyzických osôb a právnických osôb orgánmi verejnej správy a jeho návrhy a odporúčania na nápravu zistených nedostatkov.

V poslednej výročnej správe o činnosti verejného ochrancu práv za rok 2022 bolo za tento rok v podateľni Kancelárie zaevidovaných spolu 5 144 doručených záznamov, z toho až 72,12 % záznamov bolo doručených elektronickou formou (3 014 prostredníctvom e-mailu a 696 prostredníctvom elektronickej schránky) a 27,88 % bolo doručených poštou alebo osobne (1 434). Kancelária odoslala spolu 3 707 záznamov, z toho 68,17 % záznamov bolo odoslaných elektronicky (1 558 prostredníctvom e-mailu, 969 prostredníctvom elektronickej schránky) a 31,83 % bolo odoslaných poštou alebo odovzdaných osobne (1 180). Zamestnanci Kancelárie vytvorili spolu 3 977 interných záznamov.

Celkovo sa v roku 2022 obrátili na verejného ochrancu práv podávatelia s 873 podnetmi. Za rok 2022 je v správe uvedené porušenie základných práv a slobôd podávateľov zo strany orgánov verejnej správy a orgánov verejnej moci v 103 podnetoch. V niektorých podnetoch došlo k porušeniu základných práv viacerých osôb, prípadne išlo o porušenie viacerých základných práv. Súhrnne dosiahol počet porušení základných práv v roku 2022 hodnotu 144 prípadov, ktorých detailná štruktúra je uvedená v tabuľke 15.

Správa uvádza aj ďalšie sumárne informácie o činnosti kancelárie, zamestnancoch, ako aj finančnom zabezpečení a hospodárení kancelárie. Úlohy Kancelárie plnia štátni zamestnanci a zamestnanci pri výkone práce vo verejnom záujme. Počet zamestnancov schvaľuje verejný ochranca práv. Zákonná kompetencia verejného ochrancu práv určiť v nadväznosti na rozsah aktivít počet zamestnancov, t.j. počet

štátnozamestnaneckých miest a miest pri výkone práce vo verejnom záujme, ktorý je potrebný na riadne plnenie úloh, dlhoročne naráža na schválené rozpočtové limity určené na odmeňovanie. Aj aktuálny počet zamestnancov Kancelárie, ktorý predstavuje 52 zamestnancov, bol určený jednostranne, uznesením vlády k návrhu rozpočtu verejnej správy na roky 2021 až 2023 a vtedajšej verejnej ochrankyni práv bol len oznámený. Uvedený počet 52 zamestnancov zahŕňa 1 miesto ústavného činiteľa – verejného ochrancu práv, 38 štátnozamestnaneckých miest a 13 miest pri výkone práce vo verejnom záujme. Dlhočnou snahou Kancelárie je obsadenie všetkých miest podľa organizačného poriadku. Limit finančných prostriedkov určených na odmeňovanie však obsadenie všetkých pozícií dlhodobo neumožňuje. Vedenie Kancelárie je preto permanentne nútené prijímať rôzne personálne opatrenia podľa zostatku rozpočtových prostriedkov.

Kancelária sa aj v roku 2022 tešila dôvere študentov, ktorí prejavili záujem o činnosť verejného ochrancu práv a o ochranu práv a slobôd. Kancelária sa snaží tento záujem u mladej generácie podporovať, a to aj formou realizácie odborných stáží. Zo skúseností Kancelárie ide o jednu z najefektívnejších foriem motivácie študentského stavu ako budúcich zamestnancov. Tak, ako v predchádzajúcom období, aj v roku 2022 boli počet odborných stáží v Kancelárii a ich forma determinované nielen kapacitnými možnosťami Kancelárie, ale aj epidemickou situáciou a opatreniami na zabránenie šírenia nákazy COVID-19. Viaceré činnosti sa preniesli do online priestoru. Obsahové zameranie stáže záviselo od toho, v akom organizačnom útvaru ju stážista absolvoval. V sekcii ochrany základných práv a slobôd sa realizovali tri stáže. Stážisti spolupracovali na príprave podkladov k vybavovaniu podnetov podávateľov, na príprave analýz k ich vybaveniu, vyhľadávali v judikatúre súdov a rozširovali si svoje poznatky v oblasti príslušnej legislatívy.

Tabuľka 15 Sumárne vyhodnotenie porušení základných práv a slobôd z doručených podnetov

Sumárne vyhodnotenie porušení základných práv a slobôd z doručených podnetov	
	Počet zistených porušení
Ústava	
16 ods. 1 - nedotknuteľnosť osoby a jej súkromia	1
16 ods. 2 - mučenie, neľudské a ponižujúce zaobchádzanie	1
17 - osobná sloboda	1
19 ods. 1 - ochrana ľudskej dôstojnosti	1
19 ods. 2 - ochrana súkromného a rodinného života	3
19 ods. 3 - ochrana osobných údajov	1
20 - vlastnícke právo	2
26 - právo na informácie	4
27 - petičné právo	1
39 - primerané hmotné zabezpečenie v starobe a pri nespôsobilosti na prácu	8
40 - ochrana zdravia	15
41 ods. 1 - osobitná ochrana detí a mladistvých	5
41 ods. 4 - právo na rodičovskú výchovu a starostlivosť	2
41 ods. 5 - právo na pomoc štátu pri starostlivosti o deti	6
42 - vzdelanie	2
44 - ochrana životného prostredia a kultúrneho dedičstva	13
46 ods. 1 - ochrana pred nezákonným postupom	26
48 ods. 2 - zbytočné preťahy	39
Dohovor o ochrane ľudských práv a základných slobôd	
čl. 3 - mučenie, neľudské a ponižujúce zaobchádzanie	2
čl. 5 - právo na osobnú slobodu	2
čl. 8 - rodinný a súkromný život	2
Dohovor o právach dieťaťa	
čl. 3 - najlepší záujem dieťaťa	5
Medzinárodný pakt o hospodárskych, sociálnych a kultúrnych právach	
11 ods. 1 - primeraná životná úroveň	1
12 ods. 1 - právo na dosiahnutie fyzického a duševného zdravia	1
Spolu všetky zistené porušenia	144

Zdroj: Správa o činnosti verejného ochrancu práv za rok 2022, 2023

► Finančné aspekty

Kancelária je rozpočtová organizácia, ktorá je súčasťou rozpočtovej kapitoly „Všeobecná pokladničná správa“ a hospodári výlučne s prostriedkami štátneho rozpočtu. Podľa zákona č. 438/2012 Z. z. o štátnom rozpočte na rok 2022 Kancelária v rozpočtovom období 2022 hospodárila so schváleným rozpočtom bežných a kapitálových výdavkov vo výške 1 767 332 eur, ktorého zloženie a čerpanie je uvedené v tabuľke 16. Schválený rozpočet na rok 2022 bol o 38 464 eur vyšší ako rozpočet schválený na obdobie 2021 a o 90 042 eur nižší ako rozpočet schválený na rok 2020. Zvýšenie oproti roku 2021 sa v plnom rozsahu vzťahovalo na položku „odmeňovanie“ v sume 28 769 eur a prislúchajúce poistné v sume 9 695 eur.

Cieľom činnosti Kancelárie je poskytovať kvalifikovanú pomoc fyzickým a právnickým osobám riadne a včas, v rozsahu zákonných oprávnení verejného ochrancu práv. Limit mzdových výdavkov však Kancelárii spravidla neumožňoval financovanie miezd pre všetkých zamestnancov, vrátane verejného ochrancu práv, podľa schválenej organizačnej štruktúry. Verejné ochrankyne práv pani Dubovcová a pani Patakyová, na tento nesúlad od roku 2013 opakovane upozorňovali vo svojich správach predkladaných Národnej rade a rovnako i Kancelária, pravidelne v procese tvorby rozpočtu na ďalšie obdobie.

Tabuľka 16 Rozpočet Kancelárie verejného ochrancu práv v roku 2022

Rozpočet a jeho čerpanie k 31.12.2022 v eurách					
Klasifikácia		Rozpočet			
		schválený	upravený	čerpanie	zostatok
610	mzdové výdavky	995 500	1 015 320	942 323	72 997
620	poistné	348 298	354 537	329 679	24 858
630	tovary a služby	357 854	363 773	320 122	43 650
640	bežné transfery	65 680	68 005	61 051	6 954
700	kapitálové výdavky	0	208 644	116 776	91 868
Spolu		1 767 332	2 010 279	1 769 952	240 327

Zdroj: Správa o činnosti verejného ochrancu práv za rok 2022, 2023

► Legislatívny rámec

Právnym predpokladom vzniku nového ústavného orgánu verejného ochrancu práv bolo prijatie ústavného zákona č. 90/2001 Z. z. z 23. februára 2001, ktorým sa menila a dopĺňala Ústava Slovenskej republiky č. 460/1992 Zb. v znení neskorších predpisov. Do ôsmej hlavy Ústavy Slovenskej republiky bol zaradený druhý oddiel s názvom „VEREJNÝ OCHRANCA PRÁV“ s čl. 151a.

Na základe toho Národná rada Slovenskej republiky prijala **zákon č. 564/2001 Z. z. o verejnom ochrancovi práv**, ktorý ustanovil podrobnosti o voľbe a odvolávaní verejného ochrancu práv, o jeho pôsobnosti, o podmienkach výkonu jeho funkcie, o spôsobe právnej ochrany a o uplatňovaní práv fyzických osôb a právnických osôb.

Základné práva a slobody sú upravené v druhej hlave Ústavy Slovenskej republiky

1. Základné ľudské práva a slobody (čl. 14 – 25):

- **spôsobilosť každého na práva;**
- **právo na život** (problematika prerušenia tehotenstva, trestu smrti);
- **nedotknuteľnosť osoby a jej súkromia** (môže byť obmedzená v zákonom ustanovených prípadoch);
- **zákaz mučenia, krutého, neľudského či ponižujúceho zaobchádzania alebo trestu;**
- **osobná sloboda** (napr. obmedzenie osobnej slobody – zadržanie obvineného alebo podozrivého, väzba, ústavná zdravotnícka starostlivosť, skúmanie duševného stavu);
- **zákaz nútených prác alebo služieb** (výnimky sú prípustné napríklad v prípade osôb vo výkone trestu odňatia slobody, odsúdených na iný trest, vojakov, živelných pohrôm, pri ochrane života, zdravia, menších obecných služieb na základe zákona);
- **právo na zachovanie ľudskej dôstojnosti, osobnej cti, dobrej povesti a na ochranu mena, na ochranu pred neoprávneným zasahovaním do rodinného a súkromného života;**

- **ochrana pred neoprávneným zhromažďovaním, uverejňovaním alebo iným zneužívaním údajov o svojej osobe;**
- **právo vlastníť majetok** (ochrana vlastníctva, obmedzenie vlastníckeho práva, dedenie, vyvlastnenie);
- **nedotknuteľnosť obydlia** (na vstup je potrebný súhlas toho, kto v ňom býva; sú stanovené aj výnimky, napríklad v prípade domovej prehliadky v trestnom konaní, pri ochrane života, zdravia, majetku osôb, ochrane práv a slobôd iných, odvrátení závažného ohrozenia verejného poriadku);
- **listové tajomstvo, tajomstvo dopravovaných správ, iných písomností, ochrana osobných údajov;**
- **sloboda pohybu a pobytu, zákaz vyhostenia vlastného občana** (zákon môže tieto slobody obmedziť, ak je to nevyhnutné pre bezpečnosť štátu, udržanie verejného poriadku, ochranu zdravia alebo ochranu práv a slobôd iných a na vymedzených územiach aj v záujme ochrany prírody);
- **sloboda myslenia, svedomia, náboženského vyznania a viery, právo zmeniť náboženské vyznanie a vieru, verejne prejavovať svoje zmýšľanie, náboženstvo, vieru, zúčastňovať sa náboženských obradov, vyučovania náboženstva, organizácia cirkví** (tieto práva je možné obmedziť zákonom, ak ide o opatrenia nevyhnutné v demokratickej spoločnosti na ochranu verejného poriadku, zdravia a mravnosti alebo práv a slobôd iných);
- **branná povinnosť, vojenská služba** (nikto nemôže byť nútený k výkonu vojenskej služby, ak je to v rozpore s jeho svedomím alebo náboženským vyznaním).

2. Politické práva (čl. 26 – 32):

- **sloboda prejavu a právo na informácie**, právo vyjadrovať svoje názory, vydávanie tlače, zákaz cenzúry, povinnosť orgánov verejnej moci informovať o svojej činnosti (tieto práva môžu byť zákonom obmedzené, ak ide o opatrenia v demokratickej spoločnosti nevyhnutné na ochranu práv a slobôd iných, bezpečnosť štátu, verejného poriadku, ochranu verejného zdravia a mravnosti);
- **petičné právo**, právo obracať sa na štátne orgány a orgány územnej samosprávy so žiadosťami, návrhmi a sťažnosťami, zákaz vyzývať na porušovanie základných práv a slobôd, zákaz zasahovať petíciou do nezávislosti súdu;
- **právo pokojne sa zhromažďovať**, zhromažďovanie sa nesmie podmieňovať povolením orgánu verejnej správy (toto právo môže byť obmedzené v prípadoch zhromažďovania na verejných miestach, ak ide o opatrenia v demokratickej spoločnosti nevyhnutné na ochranu práv a slobôd iných, ochranu verejného poriadku, zdravia mravnosti, majetku alebo pre bezpečnosť štátu);
- **právo slobodne sa združovať** v spolkoch, spoločnostiach, združeniach, zakladať politické strany a hnutia (zákon môže tieto práva obmedziť, ak je to nevyhnutné pre bezpečnosť štátu, na ochranu verejného poriadku, predchádzanie trestným činom alebo na ochranu práv a slobôd iných);
- **právo občanov zúčastňovať sa na správe vecí verejných** priamo alebo prostredníctvom svojich zástupcov (volebné právo);
- **právo občanov postaviť sa na odpor** proti každému, kto by odstraňoval demokratický poriadok základných ľudských práv a slobôd uvedených v Ústave Slovenskej republiky za podmienky, že činnosť ústavných orgánov a účinné použitie zákonných prostriedkov sú znemožnené.

3. Práva národnostných menšín a etnických skupín (čl. 33 – 34):

Občania tvoriaci v Slovenskej republike národnostné menšiny alebo etnické skupiny majú právo:

- **na všestranný rozvoj**, najmä rozvíjať vlastnú kultúru, rozširovať a prijímať informácie v materinskom jazyku, združovať sa v národnostných združeniach, zakladať a udržiavať vzdelávacie a kultúrne inštitúcie;
- **na vzdelanie** v materinskom jazyku;
- **používať ich jazyk** v úradnom styku;
- **zúčastňovať sa na riešení vecí** týkajúcich sa národnostných menšín a etnických skupín.

4. Hospodárske, sociálne a kultúrne práva (čl. 35 – 43):

- **právo na slobodnú voľbu povolania, prípravu naň, právo podnikat', uskutočňovať inú zárobkovú činnosť** (sú prípustné zákonné podmienky a obmedzenia);

- **právo občanov na prácu a primerané hmotné zabezpečenie** tých občanov, ktorí toto právo nie z vlastnej viny nemôžu vykonávať;
- **právo na spravodlivé a uspokojujúce pracovné podmienky**, napr. právo na odmenu za vykonanú prácu, ochranu pred svojvoľným prepúšťaním a diskrimináciou, právo na odpočinok po práci, dovolenku, kolektívne vyjednávanie, ochranu bezpečnosti a zdravia pri práci;
- **právo sa slobodne združovať** s inými na ochranu svojich hospodárskych a sociálnych záujmov (zakladanie a činnosť odborových organizácií), právo na štrajk;
- **právo na zvýšenú ochranu pri práci a osobitné pracovné podmienky** (ženy, mladiství, zdravotne postihnuté osoby);
- **právo na primerané hmotné zabezpečenie v starobe, pri nespôsobilosti na prácu a pri strate živiteľa, pomoc v hmotnej núdzi**;
- **právo na ochranu zdravia, bezplatnú zdravotnú starostlivosť na základe zdravotného poistenia, právo na zdravotnícke pomôcky za zákonom stanovených podmienok**;
- **ochrana manželstva, rodičovstva, rodiny, osobitná starostlivosť o tehotné ženy, rodičovská výchova a starostlivosť**;
- **právo na vzdelanie**;
- **sloboda vedeckého bádania a umenia**.

5. Právo na ochranu životného prostredia a kultúrneho dedičstva (čl. 44 – 45):

- **právo na priaznivé životné prostredie**;
- **právo na včasné a úplné informácie** o stave životného prostredia o príčinách a následkoch tohto stavu.

6. Právo na súdnu a inú právnu ochranu (čl. 46 – 50):

- **právo domáhať sa svojho práva na nezávislom a nestrannom súde** zákonom ustanoveným postupom;
- **právo obrátiť sa na súd** vo veci preskúmania **rozhodnutia orgánu verejnej správy**;
- **právo na náhradu škody** spôsobenej nezákonným rozhodnutím súdu, iného štátneho orgánu alebo orgánu verejnej správy alebo nesprávnym úradným postupom;
- **právo odoprieť výpoveď**, ak by ňou spôsobil nebezpečenstvo trestného stíhania sebe alebo blízkej osobe;
- **právo na právnu pomoc** v konaní pred súdmi, inými štátnymi orgánmi alebo orgánmi verejnej správy od začiatku konania za podmienok ustanovených zákonom;
- **právo na tlmočníka**;
- **neodňateľnosť zákonnému sudcovi**;
- **právo na verejné prerokovanie veci bez zbytočných prietáhov**;
- **právo vyjadriť sa ku všetkým vykonávaným dôkazom**;
- **právo na to, aby ten, proti komu sa vedie trestné konanie, sa považoval za nevinného**, kým súd nevysloví právoplatným odsudzujúcim rozsudkom jeho vinu;
- **právo obvineného, aby mu bol poskytnutý čas a možnosť na prípravu obhajoby** a aby sa mohol obhajovať sám alebo prostredníctvom obhajcu (právo na obhajobu);
- **právo obvineného odoprieť výpoveď**.

7. Právo na azyl (čl. 53):

- **cudzincom prenasledovaným za uplatňovanie politických práv a slobôd**. Azyl možno odoprieť tomu, kto konal v rozpore so základnými ľudskými právami a slobodami.

Základné práva a slobody sa zaručujú na území Slovenskej republiky všetkým bez ohľadu na pohlavie, rasu, farbu pleti, jazyk, vieru a náboženstvo, politické, či iné zmýšľanie, národný alebo sociálny pôvod, príslušnosť k národnosti alebo etnickej skupine, majetok, rod alebo iné postavenie.

Nikoho nemožno z týchto dôvodov poškodzovať, zvýhodňovať alebo znevýhodňovať. Cudzinci požívajú v Slovenskej republike základné ľudské práva a slobody zaručené touto ústavou, ak nie sú výslovne priznané iba občanom.

Ľudia sú slobodní a rovní v dôstojnosti i v právach.

Základné práva a slobody sú:

NEODŇATEĽNÉ

NESCUZITEĽNÉ

NEPREMLČATEĽNÉ

NEZRUŠITEĽNÉ

Nikomu nesmie byť spôsobená ujma na právach pre to, že uplatňuje svoje základné práva a slobody.

5.4.3 Slovenské národné stredisko pre ľudské práva

► Základné pojmy

Slovenské národné stredisko pre ľudské práva (SNSLP) je nezávislou inštitúciou s dvoma mandátmi: národnej inštitúcie pre ľudské práva (NHRI) a národného antidiskriminačného orgánu (equality body). Detaily o tejto inštitúcii sú uvedené na stránke www.snslp.sk. Mandát NHRI (v súčasnosti status B): národné inštitúcie pre ľudské práva sú nezávislými inštitúciami zriadené na základe dohody medzi OSN a vládami suverénnych štátov, ktorých úlohou je monitorovať a skúmať dodržiavanie ľudských práv, poukazovať na ich porušovanie a šíriť povedomie o úlohe ľudských práv v demokratickej spoločnosti. Rozsah tohto mandátu je upravený zákonom. Jednou z hlavných úloh je zabezpečiť, aby sa medzinárodné ľudskoprávne záväzky vhodným spôsobom odzrkadlili aj v Slovenskom právnom poriadku. V tejto súvislosti SNSLP každoročne vydáva Správu o dodržiavaní ľudských práv vrátane zásady rovného zaobchádzania, ktorá je dostupná na podstránke Strediska.

Mandát Národného antidiskriminačného orgánu (Equality body): národné antidiskriminačné orgány sú nezávislé organizácie, ktorých hlavnou úlohou je ochrana práv obetí diskriminácie. Tento mandát v roku 2004 získali na základe Zákona o rovnakom zaobchádzaní. Odvtedy stredisko monitoruje dodržiavanie antidiskriminačnej legislatívy, zabezpečuje právnu pomoc obetiam diskriminácie, zastupuje ich v antidiskriminačných sporoch, vydáva odborné stanoviská o tom, čo diskriminácia je a čo nie, vzdeláva a zvyšuje spoločenské povedomie o negatívnych dôsledkoch nerovného zaobchádzania.

Úlohou Slovenského národného strediska pre ľudské práva je komplexné pôsobenie v oblasti ľudských práv a základných slobôd, vrátane práv dieťaťa. Pre splnenie základných úloh Stredisko sústreďuje svoju činnosť na tieto hlavné oblasti:

- monitoruje a hodnotí dodržiavanie ľudských práv a dodržiavanie zásady rovnakého zaobchádzania podľa antidiskriminačného zákona,
- zhromažďuje a na požiadanie poskytuje informácie o rasizme, xenofóbii a antisemitizme v SR,
- uskutočňuje výskumy a prieskumy na poskytovanie údajov v oblasti ľudských práv, a základných slobôd, vrátane práv dieťaťa, zhromažďuje a šíri informácie v tejto oblasti,
- pripravuje vzdelávacie aktivity a podieľa sa na informačných kampaniach s cieľom zvyšovania tolerance spoločnosti,
- zabezpečuje právnu pomoc obetiam diskriminácie a prejavov intolerancie,
- poskytuje knižničné služby a služby v oblasti ľudských práv.

Právomoci strediska sú:

- zabezpečovanie bezplatnej právnej pomoci obetiam diskriminácie a prejavov intolerancie,
- zastupovanie na základe plnej moci v konaní vo veciach porušenia zásady rovnakého zaobchádzania,
- právo požiadať súdy, prokuratúru, iné štátne orgány, orgány územnej samosprávy, orgány záujmovej samosprávy a iné inštitúcie, aby v určenej lehote poskytli Stredisku informácie o dodržiavaní ľudských práv.

Na Stredisko sa môže obrátiť osobne alebo písomne každá fyzická alebo právnická osoba, ktorá sa cíti byť diskriminovaná konaním, alebo nečinnosťou inštitúcií verejnej správy. Stredisko môže o poskytnutie

informácií o dodržiavaní ľudských práv požiadať aj mimovládne organizácie, ktoré pôsobia v oblasti ľudských práv a základných slobôd vrátane práv dieťaťa a dohodnúť sa s nimi o spôsobe a rozsahu poskytovania týchto informácií.

Inštitucionálne zabezpečenie

V rámci svojho pôsobenia ako národnej inštitúcie pre ľudské práva je Stredisko členom Európskej siete národných inštitúcií pre ľudské práva (ENNHRI – nástupnícka inštitúcia neformalizovanej Európskej regionálnej skupiny NHHRI), ktorá sa skladá z 41 národných inštitúcií pre ľudské práva z celej Európy. Národné inštitúcie pre ľudské práva sú štátom financované inštitúcie, nezávislé od vlády, so širokým legislatívnym alebo ústavným mandátom na podporu a ochranu ľudských práv. ENNHRI vo februári 2013 zriadila stály sekretariát v Bruseli a v polovici roku 2013 sa formalizovala na neziskovú organizáciu na základe belgického práva.

Členovia ENNHRI pôsobia ako nezávislí aktéri medzi štátom a občianskou spoločnosťou. Majú znalosti z medzinárodného a európskeho práva v oblasti ľudských práv a ich úlohou je kontrolovať dodržiavanie záväzkov v oblasti ľudských práv na národnej úrovni. Poskytujú poradenstvo v integrácii ľudských práv do vnútroštátnych, európskych a medzinárodných politík.

ENNHRI bola zapojená už niekoľko rokov v posilňovaní nástrojov a postupov EÚ v rámci základných a ľudských práv, napr. do reformy Európskeho súdu pre ľudské práva, pristúpenia EÚ k Európskemu dohovoru o ochrane ľudských práv a uplatňovania Charta základných práv EÚ.

► *Finančné aspekty*

Národné stredisko pre ľudské práva sú financované zo štátneho rozpočtu.

► *Legislatívny rámec*

Slovenské národné stredisko pre ľudské práva bolo zriadené **zákonom NR SR č. 308/1993 Z. z. o zriadení Slovenského národného strediska pre ľudské práva**, s účinnosťou od 1. januára 1994, na základe medzinárodnej zmluvy (Dohoda medzi vládou Slovenskej republiky a Organizáciou Spojených národov o riadení Slovenského národného strediska pre ľudské práva – Oznámenie Ministerstva zahraničných vecí Slovenskej republiky č. 29/1995 Z. z.). Podľa citovaného zákona je Stredisko nezávislou právnickou osobou, ktorá sa nezapisuje do obchodného registra. Je neziskovou organizáciou.

6 Blok odvetví poznania a informácií

6.1 Služby vedy a výskumu

► Základné pojmy

Výskum je systematická tvorivá činnosť uskutočňovaná v oblasti vedy a techniky pre potreby spoločnosti a v záujme rozvoja poznania. Výskum sa skladá zo základného výskumu a aplikovaného výskumu. **Základný výskum** je systematická tvorivá činnosť, ktorej hlavným cieľom je získavanie nových poznatkov bez ohľadu na možnosti ich priameho praktického využitia. **Aplikovaný výskum** je systematická tvorivá činnosť zameraná na získavanie nových poznatkov s cieľom priameho využitia získaných výsledkov v hospodárskej praxi a v spoločenskej praxi.

Vývoj je systematická tvorivá činnosť v oblasti vedy a techniky využívajúca zákonitosti a poznatky získané prostredníctvom výskumu alebo vychádzajúce z praktických skúseností pri tvorbe nových materiálov, výrobkov, zariadení, systémov, metód a procesov alebo ich zlepšení.

Infraštruktúra výskumu a vývoja tvoria osoby uskutočňujúce výskum a vývoj vrátane obslužných osôb; sústava prístrojov, zariadení, informačných, komunikačných a technologických celkov a systémov; ostatné hnutelné veci a nehnuteľnosti, ktoré slúžia pre potreby výskumu a vývoja.

Medzi **vedecko-technické služby** zahrňujeme:

- poskytovanie a šírenie vedecko-technických informácií a poznatkov vrátane knižničných služieb,
- činnosti podporujúce prenos výsledkov výskumu a vývoja do praxe,
- poradenstvo a expertíznu činnosť v oblasti výskumu a vývoja,
- monitoring, prieskum, zber a analýzu údajov, informácií a poznatkov,
- patentovú a licenčnú činnosť,
- súdnoznaleckú činnosť, prekladateľstvo a tlmočníctvo v oblasti výskumu a vývoja,
- ďalšie vzdelávanie a celoživotné vzdelávanie pre potreby výskumu a vývoja,
- činnosti podporujúce skvalitňovanie infraštruktúry výskumu a vývoja,
- činnosti podporujúce medzinárodnú vedecko-technickú spoluprácu.

Národná stratégia výskumu, vývoja a inovácií do roku 2030 schválená 24.5.2023, je strešný strategický dokument, ktorý určuje zámery, ciele a priority Slovenskej republiky a princípy dobrého riadenia a efektívnosti v oblasti výskumu, vývoja a inovácií. Jej schválením Slovensko splnilo jeden z míľnikov Plánu obnovy a odolnosti SR. Súčasťou stratégie je aj akčný plán s 91 konkrétnymi opatreniami. Na plnenie stratégie dohliada **Rada vlády pre vedu, techniku a inovácie**. Výskumná a inovačná autorita vyhodnocuje plnenie jednotlivých opatrení formou semaforu. V tejto stratégii sú riešené tri kľúčové, na seba nadväzujúce oblasti.

Prvou oblasťou zmeny je **investovanie do kvalitného systému**. Popri nevyhnutnom zvýšení prostriedkov do výskumu, vývoja a inovácií je potrebné zmeniť systém ich prerozdelenia a čerpania. Hlavné ciele tejto oblasti preto adresujú efektívnejšiu koordináciu, vyjasnenie kompetencií a zjednodušenie procesov. Následne bude možné nastaviť adekvátne financovanie výskumu, vývoja a inovácií z rôznych zdrojov pod podmienkou realizovania potrebných reforiem.

Druhá oblasť sa venuje **talentu**. Výskumnému a inovačnému ekosystému sa bude dariť iba vtedy, ak bude naplnený kvalitným a strategicky dôležitým talentom zo Slovenska aj zahraničia. Hlavné ciele v troch oblastiach adresujú rozvoj domáceho talentu, lákanie a udržanie existujúceho talentu a talentu zo zahraničia, ako aj cielené zvyšovanie kvality života a práce v slovenských mestách, v ktorých sa drvivá väčšina zdrojov na výskum a inovácie koncentruje.

Tretia oblasť predstavuje **komplexný rámec pre prioritizáciu v podpore výskumu, vývoja a inovácií na Slovensku**. Slovensko je malá, silne priemyselná krajina, ktorá nemá dostatočnú koncentráciu talentu a zdrojov na to, aby sa mohla sústrediť na všetko. Preto si musí vybrať niekoľko oblastí, ktoré rozvinie. Cieľom stratégie je nastavenie robustného mechanizmu, ktorý vo výsledku pomôže identifikovať konkrétne a jednoznačné smerovanie Slovenska. Tento mechanizmus má štyri komponenty:

1. Slovensko nadviaže na proces podnikateľského objavovania RIS3, ktorý prebehol v rokoch 2020-21 a rozvinie ho do konceptu tzv. misií. Cez tieto misie sa nastaví rámec na riešenie komplexných problémov aj vďaka cieleným investíciám do výskumu a inovácií.
2. Pilotovaním a rozvíjaním konceptu transformačných a inovačných konzorcií sa identifikujú partnerstvá s najvyšším potenciálom pre tvorbu funkčného inovačného ekosystému.

3. Mapovaním domácich hodnotových reťazcov sa identifikujú nové časti ekonomiky, ktorými chceme doplniť už existujúcu priemyselnú bázu.
4. Používaním nástrojov sociálnych inovácií budeme vedieť lepšie reagovať na dôležité spoločenské problémy.

► *Inštitucionálne zabezpečenie*

Sektorovú štruktúru výskumu a vývoja tvoria právnické osoby a fyzické osoby – podnikatelia uskutočňujúce výskum a vývoj. Na štatistické účely sa začleňujú do týchto sektorov výskumu a vývoja:

1. *Štátny sektor* tvorí Slovenská akadémia vied a právnické osoby uskutočňujúce výskum a vývoj zriadené ústrednými orgánmi štátnej správy. *Slovenská akadémia vied* je samosprávna vedecká inštitúcia zameraná na rozvoj vedy, vzdelanosti, kultúry a ekonomiky, ktorej činnosť je v súlade so zákonom č. 133/2002 Z. z. o Slovenskej akadémii vied. Hlavným poslaním SAV a jej organizácií je realizovať základný a aplikovaný výskum v širokom spektre technických, prírodných, humanitných a spoločenských vied. Výskumnou činnosťou sa SAV usiluje rozvíjať poznanie na medzinárodnej úrovni, pričom rešpektuje aktuálne potreby slovenskej spoločnosti a domácej kultúry.
2. *Sektor verejných výskumných inštitúcií*, ktorý tvoria verejné výskumné inštitúcie,
3. *Sektor vysokých škôl* tvoria verejné vysoké školy, štátne vysoké školy, súkromné vysoké školy a nimi založené právnické osoby uskutočňujúce výskum a vývoj,
4. *Neziskový sektor* tvoria občianske združenia, neziskové organizácie, združenia právnických osôb uskutočňujúce výskum a vývoj,
5. *Podnikateľský sektor*, ktorý tvoria podnikatelia, ktorí v rámci svojich podnikateľských činností uskutočňujú aj výskum a vývoj.

Ministerstvo školstva, výskumu, vývoja a mládeže SR vytvára podmienky na rozvoj vedy a techniky, zodpovedá za efektívne využívanie prostriedkov štátneho rozpočtu vynakladaných na vedu a techniku, koordinuje činnosť ústredných orgánov, SAV a vysokých škôl pri príprave a uskutočňovaní štátnej vednej a technickej politiky a pri príprave návrhu rozpočtu verejnej správy a návrhu zákona o štátnom rozpočte za oblasť vedy a techniky na príslušný rok okrem výskumu a vývoja zameraného na zabezpečenie obrany štátu a bezpečnosti štátu.

Ústredné orgány štátnej správy spolupodieľajú na formulovaní národnej stratégie a jej naplňaní. Spolupracujú s ministerstvom školstva pri vypracúvaní návrhu národného programu rozvoja vedy a techniky na príslušný rozpočtový rok.

Ministerstvo obrany, Ministerstvo vnútra a Ministerstvo hospodárstva koordinujú činnosti ústredných orgánov a ostatných PO a FO v oblasti výskumu a vývoja zameraného na zabezpečenie obrany a bezpečnosti štátu.

Agentúra na podporu výskumu a vývoja bola zriadená v roku 2005 zákonom č. 172/2005 Z. z. o organizácii štátnej podpory výskumu a vývoja a o doplnení zákona č. 575/2001 Z. z. o organizácii činnosti vlády a organizácii ústrednej štátnej správy v znení neskorších predpisov. Agentúra je ako rezortná organizácia Ministerstva školstva, výskumu, vývoja a mládeže SR jedinou národnou grantovou agentúrou zriadenou na účel podpory výskumu a vývoja na Slovensku poskytovaním finančných prostriedkov zo štátneho rozpočtu na riešenie projektov výskumu a vývoja v jednotlivých skupinách odboroch vedy a techniky, v rámci programov agentúry, v rámci dvojstranných alebo mnohostranných zmlúv o medzinárodnej vedecko-technickej spolupráci, projektov v rámci účasti Slovenskej republiky v medzinárodných programoch výskumu a vývoja a projektov v rámci komunitárnych programov a iniciatív Európskej únie v oblasti výskumu a vývoja vrátane nákladov na ich prípravu.

► *Finančné aspekty*

Podpora výskumu a vývoja sa uskutočňuje poskytovaním finančných prostriedkov zo štátneho rozpočtu formou nenávratnej podpory. Finančné prostriedky sa poskytujú prostredníctvom rozpočtovej kapitoly Ministerstva školstva, výskumu, vývoja a mládeže SR.

Základným legislatívnym rámcem pre stanovenie systému finančnej podpory vedeckovýskumnej základne je zákon č. 172/2005 Z. z. o organizácii štátnej podpory výskumu a vývoja a o doplnení zákona č. 575/2001 Z. z. o organizácii činnosti vlády a organizácii ústrednej štátnej správy v znení neskorších predpisov a jeho

posledná novela zákon č. 40/2011 Z. z. V zmysle tejto legislatívy sú možné formy podpory výskumu a vývoja zadefinované a stanovené v § 16 **Formy podpory výskumu a vývoja** nasledovným spôsobom:

a) účelová forma podpory výskumu a vývoja poskytnutá na základe súťaže

Podstatou systému účelovej formy podpory výskumu a vývoja bude prepojenie vedeckovýskumnej základne s praxou. Projekty výskumu a vývoja budú vychádzať priamo z požiadaviek praxe a musia byť aj pre prax použiteľné.

V rámci účelovej formy poskytuje poskytovateľ na základe súťaže účelovo finančné prostriedky na:

- a) *riešenie projektov výskumu a vývoja,*
- b) *riešenie rozvojových projektov.*

b) inštitucionálna forma podpory výskumu a vývoja

Podstatou systému inštitucionálneho financovania organizácií je zabezpečenie finančných prostriedkov na krytie nákladov na prevádzku organizácie, pričom pokrýva časť nákladov na mzdy a odvody kmeňových pracovníkov a nevyhnutného obslužného personálu, náklady na energie, prevádzku a údržbu a spravovanie majetku štátu spravovaného danou príspevkovou organizáciou. Zároveň organizácie podávaním projektov na APVV, rámcové programy EÚ, Operačný program „Veda, výskum, inovácie“ resp. iné grantové programy respektíve výskumom pre súkromný sektor získajú finančné prostriedky na úhradu zvyšných nákladov súvisiacich s daným výskumom. Táto forma môže zlepšiť postavenie v konkurenčnom prostredí, zvýšiť tlak na kvalitu výstupov a podporiť kvalitných výskumných pracovníkov.

Inštitucionálnou formou sa zabezpečuje:

- a) *poskytovanie finančných prostriedkov na prevádzku infraštruktúry výskumu a vývoja Slovenskej akadémie vied rozpočtovaných v rozpočtovej kapitole Slovenskej akadémie vied,*
- b) *poskytovanie finančných prostriedkov verejným vysokým školám a štátnym vysokým školám na podporu výskumu a vývoja ako nevyhnutného predpokladu vysokoškolského vzdelávania,*
- c) *poskytovanie finančných prostriedkov na prevádzku infraštruktúry výskumu a vývoja právnickým osobám uskutočňujúcim výskum a vývoj, ktoré sú zriadené ústrednými orgánmi.*

V súlade s platnou legislatívou sa navrhuje **kombinácia dvoch spôsobov financovania:**

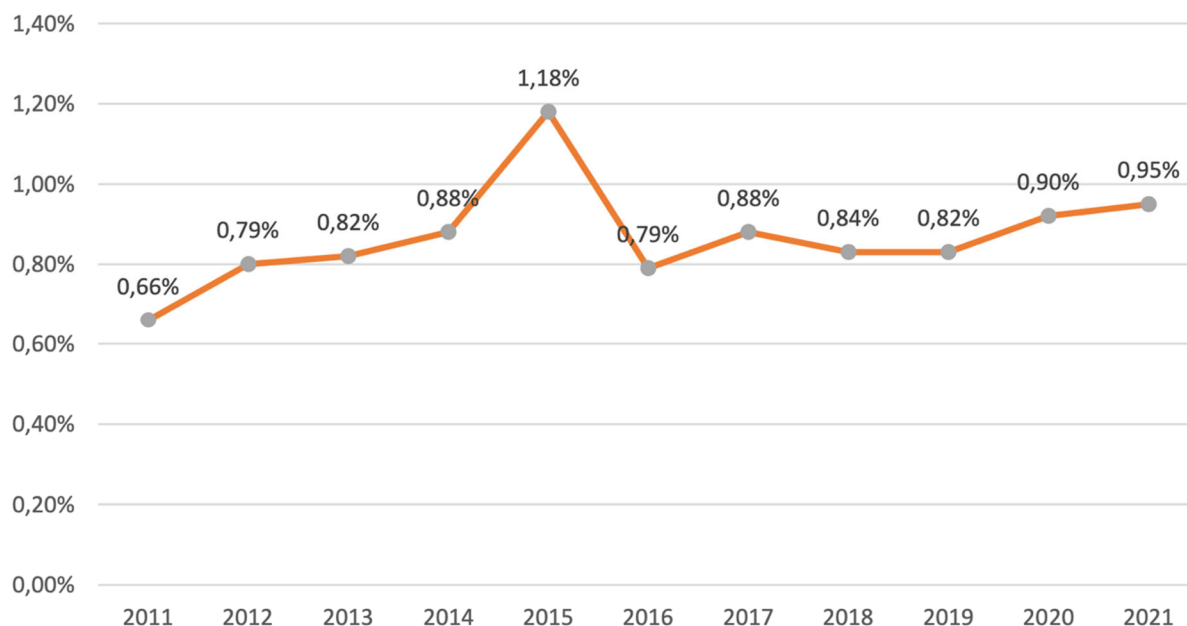
- a. účelová forma podpory výskumu a vývoja,
- b. inštitucionálna forma podpory výskumu a vývoja.

Možnosť inštitucionálneho financovania pre výskumné inštitúcie zriadené ústrednými orgánmi štátnej správy (rezortné výskumné ústavy) bola daná až uvedeným zákonom č. 233/2008 Z. z. Podľa predtým platnej legislatívy sa inštitucionálne financie pre rezortné výskumné ústavy neposkytovali, čo vytváralo a stále vytvára ich nerovnoprávne postavenie v sektore vedy a výrazne horšiu pozíciu pri uchádzaní sa o účelové prostriedky (v porovnaní s univerzitami a ústavmi SAV).

V Správe o stave výskumu a vývoja v Slovenskej republike a jeho porovnanie so zahraničím za rok 2021 (2022) nachádzame aj informácie ohľadne financovania vedy a výskumu.

V rámci strategického dokumentu „Poznatkami k prosperite – Stratégia výskumu a inovácií pre inteligentnú špecializáciu SR“ si SR stanovila pre oblasť financovania výskumu a vývoja dva základné ciele. Prvý cieľ sa týkal výšky investovaných prostriedkov. Do roku 2021 sa úroveň celkových výdavkov na výskum a vývoj mala zvýšiť na úroveň 1,2 % HDP. V rámci druhého cieľa sa mal podiel súkromných zdrojov do výskumu a vývoja do roku 2021 zvýšiť tak, aby bol v pomere minimálne 2:1 k verejným zdrojom pri zachovaní minimálne súčasného podielu verejných zdrojov na celkových výdavkoch na výskum a vývoj.

V období posledných desiatich rokov došlo k zvýšeniu podielu výdavkov na výskum a vývoj takmer o 50 % (z pôvodnej hodnoty 0,66 % HDP v roku 2011 na aktuálnych 0,95 % HDP v roku 2021). V roku 2015 došlo ku krátkodobému zvýšeniu podielu až na 1,18 % HDP, čo je možné pripísať dočerpávaniu finančných prostriedkov z európskych štrukturálnych a investičných fondov v rámci programového obdobia 2007 – 2013.

Obrázok 11 Vývoj výdavkov na výskum a vývoj v SR z hľadiska podielu na HDP v rokoch 2011 – 2021 (% HDP)

Zdroj: Štatistický úrad SR, 2024

Vývoj výdavkov na výskum a vývoj z hľadiska zdrojov financovania za roky 2011 – 2021 je znázornený na obrázku 11. Za súkromné zdroje sú považované podnikateľské zdroje, zdroje súkromných neziskových organizácií a zdroje vysokých škôl (pochádzajúce z vlastnej činnosti vysokých škôl, nie zo štátneho rozpočtu). Okrem verejných a súkromných zdrojov sú v grafe ešte znázornené zahraničné zdroje, ktoré nevstupujú do žiadnej z uvedených dvoch kategórií. Z grafu je zrejmé, že od roku 2016 začali prevažovať súkromné zdroje nad verejnými zdrojmi, avšak deklarovaný podiel 2:1 nebol do roku 2021 dosiahnutý.

V roku 2021 vynaložila SR na výskum a vývoj celkovo 918,35 mil. EUR, čo zodpovedalo úrovni 0,95 % HDP. Uvedená výška výdavkov predstavuje v absolútnom vyjadrení nárast v porovnaní s rokom 2020 o viac ako 79 mil. EUR. Z hľadiska podielu na HDP nastal v porovnaní s rokom 2020 nárast o 0,05 percentuálneho bodu. V nasledovnej tabuľke 17 je zhrnutá štruktúra výdavkov jednotlivých sektorov výskumu a vývoja ako podiel na HDP.

Tabuľka 17 Podiel jednotlivých sektorov vedy a výskumu na celkových výdavkoch na vedu a výskum za rok 2021 (% HDP)

Celkový podiel výdavkov na vedu a výskum (% HDP)	0,95
v tom:	
štátny sektor	0,19
podnikateľský sektor	0,52
neziskový sektor	0,00
vysokoškolský sektor	0,24

Zdroj: Štatistický úrad SR, 2023

Za účelom podpory realizácie výskumu a vývoja v podnikateľskom sektore, a tým podpory zvýšenia podielu súkromných zdrojov do výskumu a vývoja bol v SR v roku 2015 zavedený nový typ daňového zvýhodnenia s cieľom motivovať podnikateľov realizovať výskumné aktivity. Uvedené zvýhodnenie, upravené v § 30c zákona č. 595/2003 Z. z. o dani z príjmov, všeobecne označované ako tzv. superodpočet dane z príjmov, spočíva v možnosti odpočítania stanoveného podielu výdavkov (nákladov) podnikateľských subjektov na výskum a vývoj od základu dane po odrátaní daňovej straty.

S novelou zákona o dani z príjmov účinnou od 1. januára 2020 došlo k zvýšeniu možnosti odpočtu oprávnených výdavkov (nákladov) vynaložených na výskum a vývoj od základu dane na 200 % počnúc zdaňovacím obdobím začínajúcim sa 1. januára 2020. Údaje z novembra 2021 uvádzajú, že za zdaňovacie

obdobie 2021 si superodpočet uplatnilo 489 podnikov, pričom celková výška odpočtov predstavovala 284 mil. EUR.

Priemerné výdavky na výskum a vývoj v krajinách EÚ-27 dosahovali v roku 2021 úroveň 2,27 % HDP, pre porovnanie výdavky SR v danom roku dosiahli 0,95 % HDP, čo je zhruba 41 % európskeho priemeru. Nižší podiel dosiahli Malta, Bulharsko, Litva, Rumunsko a Cyprus. Najvyšší podiel výdavkov (3,35 % HDP) dosiahlo Švédsko. SR zaostávala aj za ostatnými krajinami V4, najmä za Českom, ktoré v roku 2021 vynaložilo na výskum a vývoj výdavky vo výške 2 % HDP. Nasledovalo Maďarsko (1,64 % HDP) a Poľsko (1,44 % HDP). Na porovnateľnej úrovni ako SR je Cyprus (0,89 % HDP).

V medzikrajovom porovnaní v rámci SR polovica z celkových výdavkov na výskum a vývoj plynie do Bratislavského kraja, ďalej nasleduje Trenčiansky a Žilinský kraj. Najnižší objem výdavkov do VaV bol za celé sledované obdobie 2018-2022 zaznamenaný v Prešovskom kraji (tabuľka 18).

Tabuľka 18 Výdavky na výskum a vývoj spolu v eurách za jednotlivé kraje SR v rokoch 2018 – 2022

	2018	2019	2020	2021	2022
Bratislavský kraj	360 835 833	374 848 137	393 853 050	425 060 500	489 315 068
Trnavský kraj	43 918 718	51 325 606	51 182 533	78 464 921	88 452 652
Trenčiansky kraj	80 615 087	94 105 096	88 865 267	105 679 145	123 662 301
Nitriansky kraj	66 239 476	36 578 285	44 788 836	48 429 820	58 867 987
Žilinský kraj	65 422 490	77 943 886	83 863 397	78 710 174	95 225 795
Banskobystrický kraj	41 406 162	43 724 537	49 497 983	62 605 705	86 344 970
Prešovský kraj	26 804 388	26 705 004	26 133 005	31 173 892	34 922 461
Košický kraj	65 704 580	71 358 969	100 743 219	88 221 889	98 204 487

Zdroj: Štatistický úrad SR, 2024

V roku 2022 smerovala najväčšia časť výdavkov na výskum a vývoj do oblasti technických vied (56,77 % celkových výdavkov na výskum a vývoj). Druhou najviac financovanou oblasťou boli prírodné vedy (22,85 %), nasledovali lekárske a farmaceutické vedy (7,49 %), spoločenské vedy (5,39 %), humanitné vedy (4,02 %) a pôdohospodárske vedy (3,48 %).

Z hľadiska typu realizovaného výskumu a vývoja bola v roku 2022 najviac podporovaná oblasť základného výskumu (39,34 % celkových výdavkov na výskum a vývoj), nasledovala oblasť vývoja (34,99 %) a oblasť priemyselného (aplikovaného) výskumu (25,67 %).

Tabuľka 19 Výdavky na výskum a vývoj spolu v eurách podľa vedných oblastí v rokoch 2018 – 2022 v tis. EUR

	2018	2019	2020	2021	2022
Prírodné vedy	149 148,99	157 010,40	188 687,50	201 953,09	245 654,18
Technické vedy	441 357,28	451 750,91	459 985,11	515 003,06	610 275,66
Lekárske a farmaceutické vedy	36 189,21	40 448,77	60 255,05	71 760,88	80 514,93
Pôdohospodárske vedy	36 105,95	36 210,07	28 699,11	34 108,50	37 398,95
Spoločenské vedy	48 921,58	47 216,55	53 733,34	53 053,93	57 890,67
Humanitné vedy	39 223,72	43 952,82	47 567,20	42 466,60	43 261,33
SPOLU	750 946,73	776 589,52	838 927,31	918 346,06	1 074 995,72

Zdroj: Štatistický úrad SR, 2024

Spomedzi krajov SR najväčší počet zamestnaných vo výskume a vývoji vykazuje každoročne Bratislavský kraj. Počtom zamestnancov vo výskume a vývoji výrazne prevyšuje ostatné kraje (tabuľka 20).

Tabuľka 20 Počet zamestnancov výskumu a vývoja v jednotlivých krajoch SR v období 2018 – 2022

	2018	2019	2020	2021	2022
Bratislavský kraj	13 892	14 291	15 127	16 023	16 602
Trnavský kraj	1 821	1 927	2 000	2 460	2 544

Trenčiansky kraj	2 347	2 385	2 350	2 521	2 552
Nitriansky kraj	2 415	2 260	2 263	2 254	2 222
Žilinský kraj	3 295	3 321	3 320	3 010	3 177
Banskobystrický kraj	2 094	2 127	2 418	2 566	2 573
Prešovský kraj	1 302	1 276	1 328	1 344	1 380
Košický kraj	4 099	4 202	4 778	4 474	4 627
SPOLU	31 265	31 789	33 584	34 652	35 677

Zdroj: Štatistický úrad SR, 2024

Najväčšie zastúpenie medzi zamestnanými osobami vo výskume a vývoji mali výskumníci (78,19 %), nasledoval technický a ekvivalentný personál (15,57 %) a pomocný personál (6,24 %). V porovnaní s predchádzajúcim obdobím je možné konštatovať zvýšený nárast počtu výskumníkov, ale pokles počtu technického a ekvivalentného personálu. Počet pomocného personálu zostáva od roku 2017 na približne rovnakej úrovni.

Z dostupných údajov je možné konštatovať, že v roku 2021 mala SR v porovnaní s priemerom EÚ-27 nižší počet zamestnaných osôb vo výskume a vývoji v podnikateľskom sektore (36,9 %; priemer EÚ-27 – 60 %) a tiež v súkromnom neziskovom sektore (0,04 %; priemer EÚ-27 – 1 %), a súčasne mala vyšší počet zamestnaných osôb vo výskume a vývoji v sektore vysokých škôl (44,1 %; priemer EÚ-27 – 26,9 %) a v štátnom sektore (18,8 %; priemer EÚ 28 – 12,0 %).

► *Legislatívny rámec*

- zákon č. 172/2005 Z. z. o organizácii štátnej podpory výskumu a vývoja a o doplnení zákona č. 575/2001 Z. z. o organizácii činnosti vlády a organizácii ústrednej štátnej správy v znení neskorších predpisov
- zákon č. 185/2009 Z. z. o stimuloch pre výskum a vývoj a o doplnení zákona č. 595/2003 Z. z. o dani z príjmov v znení neskorších predpisov
- zákon č. 245/2008 Z. z. o výchove a vzdelávaní (školský zákon) a o zmene a doplnení niektorých predpisov
- zákon č. 131/2002 Z. z. o vysokých školách a o zmene a doplnení niektorých zákonov
- zákon č. 90/2008 Z. z. o európskom zoskupení územnej spolupráce a o doplnení zákona č. 540/2001 Z. z. o štátnej štatistike v znení neskorších predpisov
- zákon č. 133/2002 o Slovenskej akadémii vied
- zákon č. 243/2017 Z. z. o verejnej výskumnej inštitúcii a o zmene a doplnení niektorých zákonov
- zákon č. 131/2002 Z. z. o vysokých školách a o zmene a doplnení niektorých zákonov.

7 Blok existenčných istôt

Blok odvetví existenčných istôt tvoria:

- **služby zamestnanosti** – existenčné istoty cestou uspokojovania potrieb práce,
- systém sociálneho zabezpečenia/sociálne transfery – existenčné istoty inou cestou ako práca.

7.1 Služby zamestnanosti

► Základné pojmy

Služby zamestnanosti predstavujú systém inštitúcií a nástrojov podpory a pomoci účastníkom trhu práce pri hľadaní zamestnania, jeho zmene, pri obsadzovaní voľných pracovných miest a uplatňovaní aktívnych opatrení na trhu práce. Pri poskytovaní služieb zamestnanosti sa ústredie a úrady riadia **zákonom č. 5/2004 Z. z. o službách zamestnanosti a o zmene a doplnení niektorých zákonov v znení neskorších predpisov**, ktorý upravuje poskytovanie informácií a služieb, poskytovanie finančných príspevkov na uľahčenie vstupu na trh práce svojim klientom. Taktiež podporuje tvorbu a udržanie pracovných miest v odvetviach činností, ktoré je na trhu práce potrebné vytvoriť alebo udržať.

Medzi **najdôležitejšie nástroje** patrí definovanie schopností, zručností a možností uchádzača o zamestnanie pre výkon zamestnania odborným poradcom, poradenstvo v oblasti nástrojov aktívnej politiky trhu práce – odborné poradenské služby, absolventská prax, príprava pred začatím podnikania, aktivačná činnosť, poskytnutie príspevku pre začatie podnikania alebo na vytvorenie pracovného miesta u zamestnávateľa.

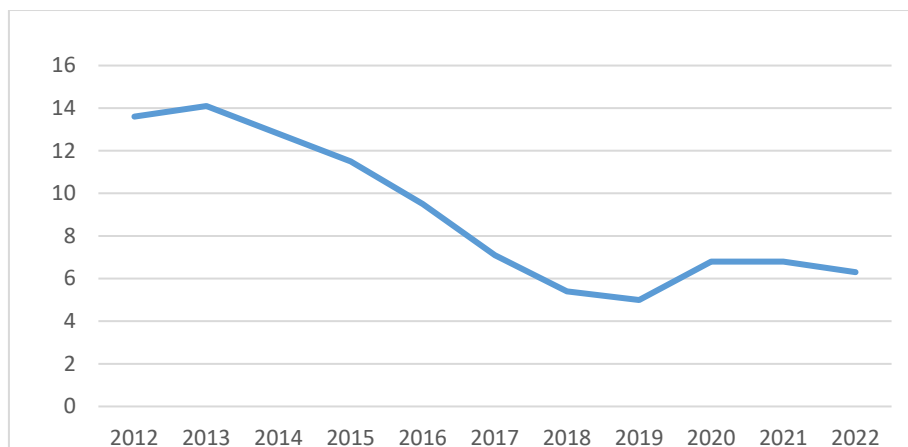
Zamestnávateľovi úrad poskytuje pomoc pri výbere vhodného zamestnanca, podporuje zamestnávateľa pri vytváraní a udržiavaní pracovných miest, informuje ho o povinnostiach, ktoré je povinný v zmysle zákona o službách zamestnanosti dodržiavať a taktiež s ním spolupracuje pri hromadnom prepúšťaní.

Trh práce je špecifickým trhom a zásadne sa odlišuje od ostatných druhov trhov, pretože tu nemožno hovoriť o kúpe alebo predaji človeka, pretože ľudia prenajímajú svoju prácu len na určité obdobie. Na trhu práce nejde o predaj alebo kúpu statkov, či výrobkov, ale o prenájom ľudských schopností a talentu.

Pasívna politika trhu práce predstavuje súhrn programov zameraných na udržanie príjmu nezamestnaných osôb. Je historicky staršou formou politiky trhu práce, ktorá sa začala vyvíjať v 20. rokoch minulého storočia. Úlohou pasívnej politiky je určité finančné zabezpečenie obyvateľstva počas obdobia nezamestnanosti, inak povedané ochrana a kompenzácia. Hlavným cieľom pasívnej politiky je poskytovanie dávok v nezamestnanosti, ktoré sú vyplácané prostredníctvom Sociálnej poisťovne od roku 2004. Dávka v nezamestnanosti predstavuje náhradný príjem, pričom jej poskytovanie je založené na poisťovnom princípe. Hlavnou podmienkou pri vyplácaní dávky je, aby bol nezamestnaný v posledných štyroch rokoch pred zaradením do evidencie nezamestnaných občanov, poistený v nezamestnanosti najmenej tri roky. Do tejto skupiny nástrojov pasívnej politiky trhu práce patrí aj poskytovanie dávok v núdzi či vyplácanie predčasného starobného dôchodku osobám preddôchodkového veku prepúšťaným z dôvodu nadbytočnosti.

Aktívna politika trhu práce sa začala rozvíjať v čase po skončení 2. sv. vojny, najviac však v 70. rokoch dvadsiateho storočia, kedy nástroje pasívnej politiky trhu práce boli nedostatočné. Zmenili sa postoje ľudí k práci, vyplácanie podpôr ich demotivovalo v hľadaní práce, a tým sa zvyšovali výdaje na vyplácanie príspevkov. Preto sa začali vo väčšom využívať nástroje aktívnej politiky trhu práce. Cieľmi aktívnej politiky trhu práce je pomoc tým, ktorým hrozí nezamestnanosť a tiež pomoc nezamestnaným, aby sa čo najskôr opäť začlenili do trhu práce a nestali sa dlhodobo nezamestnanými. Základné služby aktívnej politiky trhu práce, ktoré sú určené pre občanov, sú upravené v zákone o službách zamestnanosti. Medzi základné služby aktívnej politiky trhu práce patrí sprostredkovanie vhodného zamestnania, odborné poradenstvo, vzdelávanie a príprava na trh práce a tiež podpora vytvárania pracovných miest.

Na obrázku 12 je graficky znázornená miera evidovanej nezamestnanosti v SR v % v období rokov 2012-2022. Situácia na trhu práce sa v sledovanom období vyvíjala priaznivo. Najvyššia miera nezamestnanosti v tomto období bola v roku 2012 a postupne sa znižovala, v roku 2019 na 5 %, menší nárast bol zoznamovaný v roku 2021, kde miera evidovanej nezamestnanosti dosiahla hodnotu 6,8 %.

Obrázok 12 Miera evidovanej nezamestnanosti v SR v % v období 2012-2022

Zdroj: Štatistický úrad SR, 2023

Služby zamestnanosti pre občana

Občan, ktorý sa obráti na úrad práce, môže byť vedený ako záujemca o zamestnanie alebo ako uchádzač o zamestnanie. **Záujemcom o zamestnanie** môže byť každý, kto nie je evidovaný ako uchádzač o zamestnanie. Môže sa ním stať aj občan, ktorý je zamestnaný, ale uvažuje o zmene zamestnania, či zmene bydliska a s tým spojenou zmene zamestnania, rodič na materskej dovolenke, rodičovskej dovolenke, študent strednej alebo vysokej školy, dôchodca, atď. Výhodou evidencie je, že záujemca o zamestnanie môže požiadať o sprostredkovanie vhodného zamestnania osobne, e-mailom alebo poštou na ktoromkoľvek úrade práce, sociálnych vecí a rodiny. Kontakt záujemcu o zamestnanie s úradom môže zostať v rovine osobných návštev, telefonicky alebo e-mailovej korešpondencie podľa toho, ktorý spôsob záujemcovi o zamestnanie najlepšie vyhovuje. Prekážkou preto nie je ani pobyt v zahraničí. Okrem informácií o trhu práce a voľných pracovných miestach môže záujemca o zamestnanie využiť možnosť zabezpečenia vzdelávania a prípravy pre trh práce v profesii, ktorá mu umožní uplatniť sa v zamestnaní. Podmienky zaradenia na vzdelávanie sú individuálne a je potrebné poradiť sa so zamestnancom úradu.

Záujemca o zamestnanie môže navštíviť **Informačno-poradenské stredisko**, kde si môže samoobslužným spôsobom alebo za pomoci odborného zamestnanca vyhľadávať informácie o voľných pracovných miestach, o nástrojoch aktívnej politiky trhu práce a o zamestnávateľoch. V Informačno-poradenskom stredisku si môže napísať doklady potrebné pre prijatie do zamestnania: žiadosť, životopis, motivačný list. V stredisku sa nachádza aj odborná literatúra (napr. odborné publikácie pre účastníkov internej prípravy pred začatím podnikania), informačné letáky, propagačné materiály, prehľad stredných a vysokých škôl, katalóg zamestnávateľov a investorov v regióne s informáciami o pracovných podmienkach a zamestnávateľských typoch profesií, o sociálnom programe a možnostiach zamestnania. Záujemca o zamestnanie si môže vyhľadať informácie o povolaniach v programe Integrovaný systém typových pozícií a Sprievodca svetom povolání, kde je taktiež možnosť vyplniť záujmový dotazník napomáhajúci k rozhodnutiu sa pre konkrétne povolanie.

Úrad vyradí záujemcu o zamestnanie z evidencie záujemcov o zamestnanie dňom:

- sprostredkovania vhodného zamestnania,
- požiadania záujemcu o zamestnanie o vyradenie,
- zaradenia do evidencie uchádzačov o zamestnanie,
- uplynutia 3 kalendárnych mesiacov od odoslania poslednej výzvy na kontakt s úradom, na ktorú záujemca o zamestnanie nereagoval.

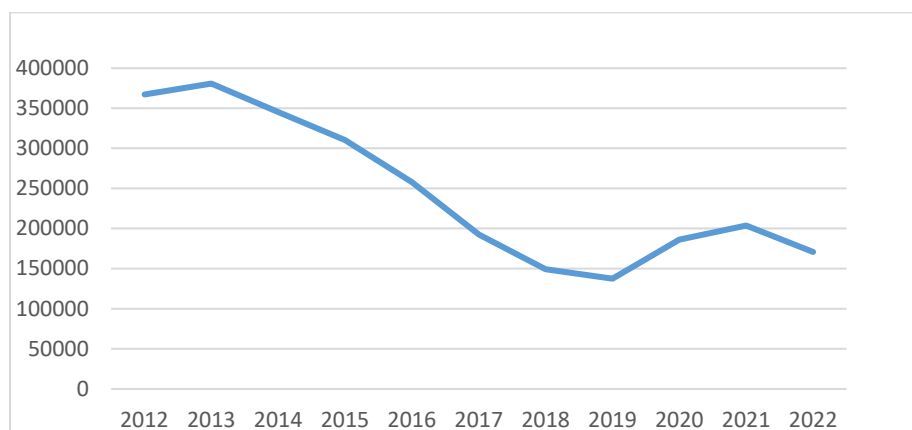
Uchádzač o zamestnanie je občan, ktorý môže pracovať, chce pracovať, hľadá si zamestnanie a je vedený v evidencii uchádzačov o zamestnanie úradu a ktorý

- a) nie je zamestnanec,
- b) nie je v pracovnoprávnom vzťahu na základe dohody o práci vykonávanej mimo pracovného pomeru alebo nevykonáva zárobkovú činnosť na základe právneho vzťahu podľa osobitného predpisu,
- c) neprevádzkuje alebo nevykonáva samostatnú zárobkovú činnosť,
- d) nevykonáva zárobkovú činnosť v členskom štáte Európskej únie alebo v cudzine.

Podmienky evidencie

Byť evidovaným uchádzačom o zamestnanie je právom občana, nie jeho povinnosťou. Občan, ktorý má záujem využiť poskytovanie služieb zamestnanosti má možnosť uchádzať sa o zaradenie do evidencie uchádzačov o zamestnanie na základe osobne podanej písomnej žiadosti o zaradenie do evidencie uchádzačov o zamestnanie. Žiadosť si podáva na úrade práce, sociálnych vecí a rodiny, v ktorého územnom obvode má miesto trvalého pobytu.

Disponibilný počet uchádzačov o zamestnanie v SR v období rokov 2012-2022 je graficky znázornený na obrázku 13. Vysoká miera nezamestnanosti sa v roku 2013 odrazila aj najvyššom počte evidovaných UoZ. V ďalších rokoch sa počet uchádzačov o zamestnanie výrazne znižoval, v roku 2021 opäť mierne stúpol.

Obrázok 13 Disponibilný počet uchádzačov o zamestnanie v SR v období 2012-2022

Zdroj: Štatistický úrad SR, 2023

Práva a povinnosti uchádzača o zamestnanie

Uchádzačovi o zamestnanie, ktorý je vedený v evidencii uchádzačov o zamestnanie vyplývajú zo zákona o službách zamestnanosti nielen práva, ale aj povinnosti.

Práva uchádzača o zamestnanie

Úrad poskytuje uchádzačom o zamestnanie informačné a poradenské služby pre voľbu povolania, ktoré sú zamerané najmä na poskytovanie informácií a odborných rád o druhoch povolanií a o predpokladoch a požiadavkách na výkon určitého povolania.

Informačné a poradenské služby sú službami pri:

- voľbe povolania,
- výbere zamestnania prípadne jeho zmeny,
- výbere zamestnanca (pre zamestnávateľa),
- adaptácii zamestnanca v novom zamestnaní.

Poskytujú informácie a odborné rady o:

- požiadavkách na odborné zručnosti a praktické skúsenosti potrebné na vykonávanie pracovných činností na pracovných miestach na trhu práce podľa národnej sústavy povolanií,
- možnostiach zamestnania na území SR a v zahraničí,
- predpokladoch na výkon povolania,
- podmienkach a možnostiach účasti na programoch aktívnych opatrení na trhu práce a aktívnej činnosti,
- podmienkach na dávku v nezamestnanosti,
- podmienkach účasti v partnerstvách vytvorených na podporu rozvoja zamestnanosti v územnom obvode úradu.

Odborné poradenské služby sú služby zamerané na ovplyvňovanie rozhodovania a správania sa uchádzača o zamestnanie, vytváranie súladu medzi osobnostnými predpokladmi UoZ a požiadavkami na vykonávanie určitého zamestnania, sociálnu a pracovnú adaptáciu UoZ:

- zisťovaním osobnostných predpokladov, schopností UoZ a zhodnotením jeho kompetencií,
- vypracovaním individuálneho akčného plánu na podporu pracovného uplatnenia znevýhodneného UoZ,
- diagnostikovaním a rozpoznaním prekážok vstupu na trh práce,

- vytvorením osobnostného profilu UoZ na určenie aktivít, opatrení a služieb potrebných na jeho začlenenie na trh práce.

Úrad práce, sociálnych vecí a rodiny môže odborné poradenské služby zabezpečiť sám alebo prostredníctvom dodávateľa odborných poradenských služieb, ktorým môže byť fyzická osoba alebo právnická osoba, ktorá má oprávnenie na vykonávanie odborných poradenských služieb. Odbornú poradenskú činnosť môže v zmysle zákona o službách zamestnanosti vykonávať poradca, ktorý dosiahol vysokoškolské vzdelanie druhého stupňa. Odborné poradenské služby zahŕňajú systém poskytovania informácií, rád, podpory a odbornej pomoci klientom, ktorí majú problémy s uplatnením sa na trhu práce.

Základným cieľom odborných poradenských služieb je poskytovať klientovi efektívnu odbornú pomoc a podporiť jeho smerovanie k samostatnosti a svojpomoci pri riešení špecifickej situácie nezamestnanosti.

Úrad v spolupráci so znevýhodneným uchádzačom o zamestnanie môže vypracovať **individuálny akčný plán** na podporu jeho pracovného uplatnenia. Individuálny akčný plán je písomný dokument, ktorý na základe činností a postupov odborných poradenských služieb určuje opatrenia, postup a časový harmonogram plnenia jednotlivých opatrení na zvýšenie možností uplatnenia znevýhodneného uchádzača o zamestnanie na trhu práce.

Úrad práce, sociálnych vecí a rodiny v spolupráci so znevýhodneným UoZ môže vypracovať individuálny akčný plán na podporu jeho pracovného uplatnenia:

- *sám* alebo
- *prostredníctvom dodávateľa odborných poradenských služieb.*

Individuálny akčný plán sa vypracúva na základe ponuky úradu práce, sociálnych vecí a rodiny alebo na základe písomnej žiadosti znevýhodneného UoZ.

Povinnosti uchádzača o zamestnanie

Základnou povinnosťou uchádzača o zamestnanie je aktívne si hľadať zamestnanie a aktívne hľadanie zamestnania osobne preukazovať úradu v termíne a na mieste určenom úradom. Spôsob vyhľadávania zamestnania si každý uchádzač o zamestnanie volí sám z nasledovných možných foriem predloženia dokumentov:

- žiadosti o prijatie do pracovného pomeru na základe preukázateľne vyhladaného voľného pracovného miesta v informačných, poradenských alebo sprostredkovateľských systémoch o pracovných príležitostiach;
- dokladu o preukázaní osobného hľadania zamestnania u zamestnávateľa (tlačivo úradu);
- potvrdenia príslušného orgánu o prevzatí žiadosti o vydanie oprávnenia na prevádzkovanie alebo vykonávanie samostatnej zárobkovej činnosti s uvedením dátumu jej prevzatia;
- dokladu o začatí konania vo veci poskytovania osobnej asistencie;
- dokladu o začatí konania vo veci poskytovania pracovnej asistencie;
- žiadosti o sprostredkovanie zamestnania právnickej alebo fyzickej osobe, ktorá vykonáva sprostredkovanie zamestnania za úhradu;
- žiadosti o prijatie do zamestnania agentúre dočasného zamestnávania.

Uchádzač o zamestnanie je povinný do ôsmich kalendárnych dní písomne oznámiť úradu každú zmenu oproti predchádzajúcemu zápisu v evidencii uchádzačov o zamestnanie (napr. ak uchádzač o zamestnanie je chorý a nemôže sa dostaviť na úrad, je povinný túto skutočnosť oznámiť úradu – osobne, telefonicky, poštou, atď. a následne si dať vystaviť elektronickú PN /ePN/; ošetrujúceho alebo odborného lekára musí uchádzač o zamestnanie požiadať o odpis ePN; odpis ePN pri začiatku pracovnej neschopnosti je uchádzač o zamestnanie povinný predložiť úradu do troch pracovných dní odo dňa jeho vystavenia a pri skončení pracovnej neschopnosti je uchádzač o zamestnanie povinný predložiť odpis ePN osobne nasledujúci deň po skončení pracovnej neschopnosti, ak sa s úradom práce nedohodne inak).

Uchádzač o zamestnanie je povinný na účel sprostredkovania vhodného zamestnania alebo účasti v programoch odborného poradenstva a programoch aktívnych opatrení na trhu práce byť k dispozícii úradu do troch pracovných dní odo dňa vyzvania úradom. Formu vyzvania si uchádzač o zamestnanie dohodne s úradom. Vyjadrenie zamestnávateľa o prijatí alebo neprijatí uchádzača o zamestnanie do ponúknutého vhodného zamestnania je uchádzač o zamestnanie povinný doručiť úradu v termíne určenom úradom.

► *Inštitucionálne zabezpečenie*

Úlohou **Ministerstva práce, sociálnych vecí a rodiny SR** v oblasti práce a zamestnanosti je neustále modernizovať legislatívu v oblasti práce s cieľom zvyšovať zamestnanosť. V rámci snahy vytvoriť vyvážený pracovný trh pritom rovnako dbá na ochranu zamestnancov a na požiadavky zamestnávateľov.

Úrady práce, sociálnych vecí a rodiny sú orgánmi štátnej správy, ktoré vykonávajú svoju činnosť v oblasti služieb zamestnanosti pre klientov, ktorými sú klienti – uchádzači a záujemcovia o zamestnanie, študenti a ich rodičia, občania ohrození stratou zamestnania, zamestnávatelia, osoby samostatne zárobkovo činné, cudzinci, občania Európskej únie a ich rodinní príslušníci, teda klientom úradu môže byť každá osoba pohybujúca sa na trhu práce v rámci Slovenskej republiky alebo sa na vstup na trh práce pripravuje. Preto aj činnosť úradov je orientovaná na klientov a činnosti, ktoré súvisia so znižovaním nezamestnanosti a zvyšovaním zamestnanosti.

Prvoradou činnosťou služieb zamestnanosti je sprostredkovanie vhodného zamestnania uchádzačom a záujemcom o zamestnanie, s čím súvisí vedenie evidencií o uchádzačoch a záujemcoch o zamestnanie; o voľných pracovných miestach a zamestnávateľoch vo svojom územnom obvode; rozhodovanie o (ne)zaradení občana do evidencie uchádzačov o zamestnanie a následne o ich vyradení z evidencie uchádzačov o zamestnanie v ideálnom prípade do zamestnania alebo z dôvodu začatia vykonávania samostatnej zárobkovej činnosti. Dôležitú súčasť činnosti tvorí poskytovanie informácií zamestnávateľom o možnostiach, ktoré im ponúka zákon o službách zamestnanosti, o ich právach a povinnostiach a kontrola dodržiavania týchto povinností. Nezastupiteľnou činnosťou je poskytovanie informačno-poradenských a odborných poradenských služieb a realizácia projektov a programov zameraných na zlepšenie situácie na trhu práce v regióne.

Zákon č. 5/2004 Z. z. o službách zamestnanosti a o zmene a doplnení niektorých zákonov v znení neskorších predpisov vymedzuje **pôsobnosť úradu**, medzi ktoré okrem iného patria :

- sprostredkovať uchádzačom o zamestnanie a záujemcom o zamestnanie vhodné zamestnanie
- viesť evidenciu:
 - uchádzačov o zamestnanie
 - záujemcov o zamestnanie
 - voľných pracovných miest
 - zamestnávateľov vo svojom územnom obvode
- poskytovať informačné a poradenské služby
- poskytovať odborné poradenské služby
- rozhodovať o:
 - nezaradení občana do evidencie uchádzačov o zamestnanie a o vyradení uchádzača o zamestnanie z evidencie uchádzačov o zamestnanie
 - povinnosti zamestnávateľa zaplatiť odvod za nesplnenie povinného podielu zamestnávania občanov so zdravotným postihnutím
 - udelení alebo neudelení predchádzajúceho súhlasu zamestnávateľovi na skončenie pracovného pomeru výpoveďou zamestnancovi, ktorý je občanom so zdravotným postihnutím, alebo na skončenie štátnozamestnaneckého pomeru výpoveďou štátnemu zamestnancovi, ktorý je občanom so zdravotným postihnutím
 - uložení pokuty
 - uložení dodatočnej platby podľa osobitného predpisu
- zaraďovať občana do evidencie uchádzačov o zamestnanie a písomne mu oznamovať jeho zaradenie do evidencie uchádzačov o zamestnanie
- vyradovať uchádzača o zamestnanie z evidencie uchádzačov o zamestnanie a písomne mu oznamovať jeho vyradenie z evidencie uchádzačov o zamestnanie
- predkladať výboru pre otázky zamestnanosti vo svojom územnom obvode na posúdenie žiadosti právnickej osoby alebo fyzickej osoby o poskytnutie príspevku podľa tohto zákona, na ktorý nie je právny nárok, schvaľovať na základe kladného posudku poskytovanie príspevkov podľa tohto zákona, na ktoré nie je právny nárok, zasielať žiadateľom, ktorým nebolo schválené poskytnutie príspevku, písomné oznámenie o neschválení príspevku vrátane odôvodnenia do 15 pracovných dní a zverejňovať informácie o schválených a neschválených príspevkoch podľa tohto zákona vrátane odôvodnenia na svojom webovom sídle
- kontrolovať dodržiavanie liečebného režimu uchádzača o zamestnanie počas jeho dočasnej pracovnej neschopnosti
- prejednávať priestupky

- zabezpečovať lekársku posudkovú činnosť v rozsahu tohto zákona
- riadiť činnosť pracovísk zriadených vo svojom územnom obvode
- uplatňovať aktívne opatrenia na trhu práce vo svojom územnom obvode a zabezpečovať činnosti
- zriaďovať podľa potreby agentúru dočasného zamestnávania a agentúru podporovaného zamestnávania
- realizovať projekty a programy
- realizovať projekty zamerané na zlepšenie situácie na trhu práce vo svojom územnom obvode financované zo zdrojov Európskeho sociálneho fondu
- spolupracovať s partnerstvom pri realizácii projektov alebo programov
- zabezpečovať úlohy spojené s hromadným prepúšťaním podľa osobitného predpisu.

Ústredie práce, sociálnych vecí a rodiny (ústredie) je orgánom štátnej správy, ktoré plní voči úradom a verejnosti viacero významných funkcií. Jeho úlohou vo vzťahu k uplatňovaniu politiky zamestnanosti je riadiť, metodicky usmerňovať a kontrolovať výkon činností úradov v oblasti poskytovania služieb zamestnanosti úradmi práce, sociálnych vecí a rodiny (úrad). Okrem činností smerujúcich k úradom, sú z pohľadu klientov najdôležitejšími činnosťami napr. vypracovávanie a usmerňovanie realizácie celoštátnych projektov na zlepšenie situácie na trhu práce; vykonávanie sprostredkovania zamestnania pre občanov SR v členských štátoch Európskej únie prostredníctvom siete Eures; vydávanie povolení na vykonávanie činnosti pre sprostredkovateľov za úhradu, agentúram dočasného zamestnávania a podporovaného zamestnávania; v rámci správneho konania rozhodovanie o odvolaniach klientov napr. voči (ne)zaradeniu a vyradeniu do/z evidencie uchádzačov o zamestnanie, neplneniu povinného podielu zamestnávania občanov so zdravotným postihnutím.

K dôležitým činnostiam patrí informovanie verejnosti o štatistických zisteniach vývoja na trhu práce vo vzťahu k nezamestnanosti a aktivít súvisiacich s jej zmierňovaním a taktiež vydávanie časopisu „Sociálna politika a zamestnanosť“, v ktorom približuje dianie na úradoch, aktuálne informácie o poskytovaných službách v oblasti sociálnych vecí a rodiny a službách zamestnanosti.

Zákon č. 5/2004 Z. z. o službách zamestnanosti a o zmene a doplnení niektorých zákonov v znení neskorších predpisov vymedzuje **pôsobnosť ústredia**, medzi ktoré okrem iného patria:

- vypracúvať a realizovať celoštátne projekty na zlepšenie situácie na trhu práce spolufinancované z Európskeho sociálneho fondu
- metodicky usmerňovať úrady pri vypracúvaní a realizácii projektov na zlepšenie situácie na trhu práce vo svojom územnom obvode spolufinancovaných z Európskeho sociálneho fondu
- vydať zmeniť, pozastaviť, zrušiť alebo vydať duplikát povolenia právnickej alebo fyzickej osobe na:
 - sprostredkovanie zamestnania za úhradu
 - činnosť agentúry dočasného zamestnávania
 - činnosť agentúry podporovaného zamestnávania
 - priznanie postavenia sociálneho podniku
- vykonávať sprostredkovanie zamestnania pre občanov SR v členských štátoch Európskej únie
- kontrolovať dodržiavanie tohto zákona a všeobecne záväzných právnych predpisov vydaných na jeho základe a kontrolovať nelegálnu prácu a nelegálne zamestnávanie podľa osobitného predpisu
- vykonávať v druhom stupni štátnu správu vo veciach, v ktorých v správnom konaní v prvom stupni rozhoduje úrad
- viesť centrálnu evidenciu údajov o nástupe do zamestnania a o skončení zamestnania občana členského štátu Európskej únie a jeho rodinných príslušníkov a viesť centrálnu evidenciu údajov o nástupe do zamestnania a o skončení zamestnania cudzinca, u ktorého sa povolenie na zamestnanie nevyžaduje
- zverejňovať zoznam fyzických osôb a právnických osôb, voči ktorým eviduje ústredie a úrad pohľadávky
- viesť centrálnu evidenciu vydaných povolení na zamestnanie cudzincom a viesť centrálnu evidenciu údajov.

V oblasti sociálnych vecí vykonáva štátnu správu na úseku:

- štátnych sociálnych dávok
- sociálnej pomoci
- poradensko-psychologických služieb
- sociálno-právnej ochrany detí a sociálnej kurately

V oblasti služieb zamestnanosti vykonáva štátnu správu v nasledovných oblastiach:

- evidencia nezamestnaných občanov hľadajúcich zamestnanie
- evidencia voľných pracovných miest
- sprostredkovanie vhodného zamestnania
- poskytovanie poradenských služieb
- vzdelávanie a príprava pre trh práce
- implementácia aktívnych opatrení na trhu práce
- zvýšenej starostlivosti o pracovné uplatnenie osobitných skupín občanov
- prípravy a realizácie projektov spolufinancovaných z Európskeho sociálneho fondu

Neštátne služby zamestnanosti

Novela zákona č. 5/2004 Z. z. o službách zamestnanosti a o zmene a doplnení niektorých predpisov, ktorá nadobudla účinnosť 1. januára 2023 zaviedla povinnosť neštátnym poskytovateľom služieb zamestnanosti, viesť evidenciu fyzických osôb, ktorým poskytli služby. V novele je určený konkrétny rozsah a štruktúra osobných a ďalších údajov o fyzických osobách, ktorým sprostredkovateľ sprostredkoval zamestnanie za úhradu, o dočasných agentúrnych zamestnancov, ktorých agentúra dočasného zamestnania prideliť k užívateľským zamestnávateľom, o občanoch so zdravotným postihnutím, dlhodobo nezamestnaných občanoch a zamestnávateľoch, ktorým agentúra podporovaného zamestnávania poskytla služby. Všetky údaje z tejto evidencie sú podkladom pre ročné správy o činnosti neštátnych poskytovateľov služieb zamestnanosti a spracúvajú sa na tento účel.

V rámci tejto evidencie od 1. januára 2023 fyzické osoby – občania, ktorým neštátni poskytovatelia služieb zamestnanosti poskytli služby majú v rámci osobných údajov poskytovať aj rodné číslo alebo iný identifikátor, ak ide o občana členského štátu Európskej únie alebo o štátneho príslušníka tretej krajiny, adresu trvalého pobytu, adresu miesta pobytu na území Slovenskej republiky, ak ide o občana členského štátu Európskej únie alebo o štátneho príslušníka tretej krajiny a názov štátu, ktorého je občan členského štátu Európskej únie alebo štátny príslušník tretej krajiny občanom.

Od 1. februára 2023 Ministerstvo práce, sociálnych vecí a rodiny Slovenskej republiky uviedlo do produkčnej prevádzky portál Poskytovateľ <https://poskytovatel.gov.sk/>. Nový portál je súčasťou hlavného pracovného portálu www.sluzbyzamestnanosti.gov.sk bol spustený do produkcie 1. februára 2023.

Po zaregistrovaní do portálu sprostredkovateľa zamestnania za úhradu, agentúry dočasného zamestnávania a agentúry podporovaného zamestnávania môžu priebežne viesť evidenciu o svojej činnosti za rok 2023. Ministerstvo v spolupráci s dodávateľom portálu Poskytovateľ pripravuje aj technické riešenie, ktoré umožní import dát z externých systémov neštátnych poskytovateľov služieb zamestnanosti na portál Poskytovateľ. Na základe zaevidovaných, resp. importovaných údajov prvýkrát v roku 2024 všetci neštátni poskytovatelia služieb zamestnanosti na portáli Poskytovateľ automaticky vygenerujú ročné správy o svojej činnosti za rok 2023 a elektronicky ich odošlú na Ústredie práce, sociálnych vecí a rodiny.

Sprostredkovanie zamestnania za úhradu

Podľa zákona o službách zamestnanosti môže sprostredkovateľ zamestnania za úhradu podľa § 25 ods. 3 vyberať poplatok za služby súvisiace so sprostredkovaním zamestnania za úhradu len od právnickej osoby alebo fyzickej osoby, pre ktorú sprostredkúva zamestnanca. Výšku poplatku podľa prvej vety dojednáva sprostredkovateľ s právnickou osobou alebo fyzickou osobou, pre ktorú sprostredkúva zamestnanca.

Sprostredkovateľ zamestnania za úhradu je povinný:

- pri sprostredkovaní zamestnania za úhradu uzatvoriť s občanom písomnú dohodu o sprostredkovaní zamestnania za úhradu, ktorá obsahuje najmä:
 - informovať občana, ktorému sprostredkúva zamestnanie za úhradu v zahraničí, o jeho právach a povinnostiach, ktoré súvisia so zamestnaním v zahraničí.
 - pri sprostredkovaní zamestnania v zahraničí dodržiavať zákonné ustanovenia o SZÚ platné v štátoch, pre ktoré sa vydáva povolenie.
- viesť evidenciu občanov, ktorým sprostredkoval zamestnanie za úhradu, ktorá obsahuje najmä:
 - zabezpečovať ochranu osobných údajov podľa zákona NR SR č. 428/2002 Z. z. o ochrane osobných údajov.
 - vytvoriť podmienky na výkon kontroly dodržiavania právnych predpisov v oblasti služieb zamestnanosti a poskytovať informácie a doklady orgánom kontroly.

Agentúry dočasného zamestnávania

Podľa zákona č. 5/2004 Z. z. o službách zamestnanosti a o zmene a doplnení niektorých zákonov v znení neskorších predpisov agentúra dočasného zamestnávania je právnická osoba alebo fyzická osoba, ktorá zamestnáva občana v pracovnom pomere na účel jeho pridelenia k užívateľskému zamestnávateľovi na území Slovenskej republiky na výkon práce pod jeho dohľadom a vedením alebo na účel jeho vyslania podľa osobitného predpisu. Ak sa nepreukáže inak, za dočasné pridelenie podľa prvej vety sa považuje aj činnosť, ktorú vlastnými zamestnancami vykonáva právnická osoba alebo fyzická osoba, ktorá má povolenie na vykonávanie činnosti ADZ, na základe iného právneho vzťahu ako je vzťah založený podľa osobitného predpisu pre inú právnickú osobu alebo inú fyzickú osobu ak:

- iná právnická osoba alebo iná fyzická osoba ukladá zamestnancom ADZ pracovné úlohy, organizuje, riadi a kontroluje ich prácu a dáva im na tento účel pokyny,
- táto činnosť sa vykonáva prevažne v priestoroch inej právnickej osoby alebo inej fyzickej osoby a jej pracovnými prostriedkami alebo táto činnosť sa prevažne vykonáva na zariadeniach inej právnickej osoby alebo inej fyzickej osoby,
- ide o činnosť, ktorú má iná právnická osoba alebo iná fyzická osoba ako predmet svojej činnosti zapísanú v príslušnom registri.

ADZ nesmie od dočasného agentúrneho zamestnanca vyberať poplatok za pridelenie k užívateľskému zamestnávateľovi alebo za uzatvorenie pracovného pomeru s užívateľským zamestnávateľom po skončení tohto pridelenia; za pridelenie dočasného agentúrneho zamestnanca môže ADZ od užívateľského zamestnávateľa vyberať úhradu v dohodnutej výške.

Právnická alebo fyzická osoba môže vykonávať činnosť ADZ, ak má na túto činnosť povolenie, vydané Ústredím práce, sociálnych vecí a rodiny, ktoré sa vydáva na dobu neurčitú. Ústredie nevydá povolenie na vykonávanie činnosti ADZ právnickej alebo fyzickej osobe, ktorá má priznané postavenie sociálneho podniku.

Podmienkou na vydanie povolenia na vykonávanie činnosti ADZ právnickej osobe je aj disponovanie vlastným imanom v hodnote najmenej 30 000 eur; ústredie zisťuje splnenie tejto podmienky vo verejnej časti registra účtovných závierok.

Agentúry podporovaného zamestnávania

Činnosť agentúry podporovaného zamestnávania môže vykonávať právnická osoba alebo fyzická osoba za podmienok ustanovených zákonom č. 5/2004 Z. z. o službách zamestnanosti a o zmene a doplnení niektorých zákonov v znení neskorších predpisov, ak má na takúto činnosť povolenie vydané Ústredím práce, sociálnych vecí a rodiny. Vykonávanie činnosti APZ na účely tohto zákona je samostatne zárobková činnosť. Agentúry podporovaného zamestnávania sú v zmysle zákona o službách zamestnanosti povinné raz ročne do 31. marca poskytovať Ústrediu práce, sociálnych vecí a rodiny správu o svojej činnosti za predchádzajúci kalendárny rok. Povolenie na činnosť agentúry podporovaného zamestnávania vydá ústredie na dobu neurčitú.

Agentúra podporovaného zamestnávania vykonáva najmä tieto činnosti:

- poskytovanie odborného poradenstva zameraného na podporu a pomoc pri získaní a udržaní si pracovného miesta, poskytovanie pracovnoprávneho a finančného poradenstva pri riešení nárokov občanov so zdravotným postihnutím vyplývajúcich z ich zdravotného postihnutia a poskytovanie odborného poradenstva pri získaní a udržaní si pracovného miesta dlhodobo nezamestnaným občanom,
- zisťovanie schopností a odborných zručností občanov so zdravotným postihnutím a dlhodobo nezamestnaných občanov vzhľadom na požiadavky trhu práce,
- vyhľadávanie vhodného zamestnania pre občana so zdravotným postihnutím a pre dlhodobo nezamestnaného občana a jeho sprostredkovanie,
- poskytovanie odborného poradenstva zamestnávateľovi pri získavaní zamestnancov, ktorí sú občania so zdravotným postihnutím alebo dlhodobo nezamestnaní občania a pri riešení problémov počas ich zamestnávania,
- vykonávanie výberu vhodného občana so zdravotným postihnutím alebo vhodného dlhodobo nezamestnaného občana na pracovné miesto na základe požiadaviek a nárokov zamestnávateľa,
- poskytovanie odborného poradenstva zamestnávateľovi pri úprave pracovného miesta a pracovných podmienok pri zamestnávaní konkrétného občana so zdravotným postihnutím.

► *Finančné aspekty*

Novou stratégiou podpory rastu zamestnanosti na základe reformy sociálneho systému a trhu práce sa zmenil aj právny rámec na poskytovanie nástrojov aktívnej politiky trhu práce a východiská pre poskytovanie príspevkov na ich realizáciu. Zákon č. 5/2004 o službách zamestnanosti v znení neskorších predpisov s účinnosťou od 1. 2. 2004 a jeho novelizácia v podobe zákona č. 573/2005, ktorým sa mení a dopĺňa zákon č. 5/2004 Z. z. o službách zamestnanosti a o zmene a doplnení niektorých zákonov v znení neskorších predpisov a ktorým sa menia a dopĺňajú niektoré zákony vytvorila podmienky obligatórnosti niektorých nástrojov aktívnej politiky trhu práce a taktiež zaviedol aj diferencovanú výšku príspevkov v závislosti od typu regiónu oprávneného na poskytovanie štátnej pomoci, miery nezamestnanosti v okrese a ďalších špecifických požiadaviek v závislosti od nástroja aktívnej politiky trhu práce.

Aktívne opatrenia na trhu práce

Jednotlivé AOTP možno členiť podľa ich zamerania na opatrenia a príspevky zvyšujúce zamestnateľnosť UoZ, zvyšujúce zamestnanosť podporou vytvárania nových pracovných miest a opatrenia a príspevky podporujúce udržanie existujúcich pracovných miest.

Zvyšovanie zamestnateľnosti

AOTP orientované na ponukovú stránku trhu práce, t. j. na rozvoj potenciálu pracovnej sily a zvyšovanie jej zamestnateľnosti a pracovnej mobility, sú:

- poskytovanie náhrady častí cestovných výdavkov UoZ, ktoré súvisia s absolvovaním vstupného pohovoru alebo výberového konania (u zamestnávateľa)
- informačné a poradenské služby
- odborné poradenské služby
- vzdelávanie a príprava pre TP UoZ
- príspevok na vykonávanie absolventskej praxe
- príspevok na aktivačnú činnosť formou menších obecných služieb pre obec alebo formou menších služieb pre samosprávny kraj
- príspevok na aktivačnú činnosť formou dobrovoľníckej služby
- príspevok na rekvalifikačný kurz UoZ
- príspevok na kompetenčný kurz UoZ
- príspevok na vzdelávanie ZoZ

Zvyšovanie zamestnanosti

AOTP orientované na stimulovanie dopytu po pracovnej sile najmä formou poskytovania príspevkov zamestnávateľom a UoZ na vytváranie nových PM, sú:

- sprostredkovanie zamestnania
- príspevok na SZČ
- príspevok na zamestnávanie znevýhodneného UoZ
- príspevok na podporu rozvoja miestnej a regionálnej zamestnanosti
- príspevok na podporu vytvorenia PM v prvom pravidelne platenom zamestnaní
- príspevok na vytvorenie nového PM
- príspevok integračnému podniku
- projekty a programy
- príspevok na zriadenie chránenej dielne a chráneného pracoviska
- príspevok občanovi so zdravotným postihnutím na SZČ

Udržanie existujúcich pracovných miest

AOTP zamerané na podporu udržania zamestnancov v zamestnaní, udržania existujúcich PM a predchádzanie zrušenia PM alebo hromadného prepúšťania zamestnancov, sú:

- vzdelávanie a príprava pre TP zamestnanca
- príspevok na dochádzku za prácou
- príspevok na podporu mobility za prácou
- príspevok na dopravu do zamestnania
- príspevok na presťahovanie za prácou
- vyrovnávacie príspevky integračnému podniku

- príspevok na udržanie občana so ZP v zamestnaní
- príspevok na činnosť pracovného asistenta
- príspevok na úhradu prevádzkových nákladov chránenej dielne alebo chráneného pracoviska na úhradu nákladov na dopravu zamestnancov

Tabuľka 21 Výdavky na aktívne opatrenia na trhu práce

Rok	2018	2019	2020	2021	2022
Výdavky na AOTP*	184 117 850	185 452 656	216 425 048	105 875 201	143 668 849
HDP v bežných cenách v mil. eur	84 020,20	93 865,20	91 10480	97 122,50	107 730,10
Podiel výdavkov AOTP na HDP	0,219 %	0,198 %	0,184 %	0,109 %	0,133 %

*skutočné čerpanie v €

Zdroj: Ústredie práce, sociálnych vecí a rodiny, Vyhodnotenie uplatňovanie aktívnych opatrení na trhu práce 2022, 2023

Finančné príspevky získané prostredníctvom AOTP predstavujú doplnkové prostriedky na zvyšovanie zamestnanosti a vytvárania nových pracovných miest. Hlavným generátorom nových pracovných miest sú naďalej podniky a zamestnávateľia vo všetkých sférach a odvetviach hospodárstva, vo verejnej správe a v službách. Aktívne opatrenia na trhu práce sú realizované v značnej miere prostredníctvom programov a projektov financovaných zo zdrojov Európskeho sociálneho fondu (ESF) a spolufinancované zo štátneho rozpočtu Slovenskej republiky.

Žiadosti o poskytnutie finančných príspevkov sa predkladajú a príspevky poskytujú územne príslušné úrady práce, sociálnych vecí a rodiny v závislosti na tom, kde je UoZ vedený v evidencii, resp. kde sa pracovné miesta vytvárajú alebo kde sa vykonávajú dobrovoľnícke práce v prípade aktívnej činnosti. Informácie o možnostiach poskytovania širokej škály finančných príspevkov a o ich nároku, ako aj poskytovanie informačno-poradenských a sprostredkovateľských služieb pri hľadaní zamestnania na domácom alebo zahraničnom trhu práce, služieb odborného poradenstva pre uchádzačov o zamestnanie a zamestnávateľov, informácií o poskytovaní štátnych sociálnych dávok a službách sociálnej pomoci je možné získať na každom zo 46-tich úradov práce, sociálnych vecí a rodiny.

► Legislatívny rámec

- zákon č. 311/2001 Z. z. Zákonník práce
- zákon č. 5/2004 Z. z. o službách zamestnanosti a o zmene a doplnení niektorých zákonov v znení neskorších predpisov
- zákon č. 663/2007 Z. z. o minimálnej mzde
- zákon č. 124/2006 Z. z. o bezpečnosti a ochrane zdravia pri práci a o zmene a doplnení niektorých zákonov

Sociálny podnik

Jednou z možností, kde sa môžu znevýhodnení a zraniteľní občania uplatniť je sociálny podnik, ktorý spadá pod oblasť sociálnej ekonomiky. Sociálna ekonomika je na Slovensku postavená na troch základných pilieroch:

1. **legislatívne prostredie** – zákon č. 112/2018 Z. z. o sociálnej ekonomike a sociálnych podnikoch a o zmene a doplnení niektorých zákonov
2. **poradenská infraštruktúra** – realizovaná prostredníctvom regionálnych centier sociálnej ekonomiky
3. **finančná podpora** (investičná a kompenzačná).

S účinnosťou od 1. mája 2018 vytvára zákon č. 112/2018 Z. z. o sociálnej ekonomike a sociálnych podnikoch a o zmene a doplnení niektorých zákonov, legislatívny rámec nielen pre sociálne podniky, ale aj pre sektor celej sociálnej ekonomiky. Zákon definuje **sociálne podnikanie ako osobitný typ podnikania**,

ktorého **hlavným cieľom je dosahovať pozitívny sociálny vplyv**. Taktiež sú v zákone definované základné pojmy, subjekty sociálnej ekonomiky, podmienky priznania štatútu registrovaného sociálneho podniku a upravujú sa v ňom aj podmienky poskytovania podpory pre podniky v širšom priestore sociálnej ekonomiky a správu sektora sociálnej ekonomiky.

Pojem sociálny podnik je definovaný v zákone č. 112/2018 Z. z. o sociálnej ekonomike a sociálnych podnikoch. Sociálny podnik podľa legislatívnej definície musí spĺňať nasledovné charakteristiky:

- a) vykonáva sústavne, samostatne, vo vlastnom mene, na vlastnú zodpovednosť hospodársku činnosť;
- b) hlavným cieľom je dosahovanie merateľného pozitívneho sociálneho vplyvu;
- c) k dosahovaniu pozitívneho sociálneho vplyvu prispievajú tovary alebo služby, ktoré vyrába, dodáva, poskytuje alebo distribuuje, alebo k nemu prispieva spôsob ich výroby alebo poskytovania;
- d) ak dosiahne zisk, použije viac ako 50 % zo zisku po zdanení na dosiahnutie hlavného cieľa;
- e) do spravovania svojej hospodárskej činnosti zapája zainteresované osoby.

Kľúčovou charakteristikou sociálneho podniku je dosahovanie pozitívneho sociálneho vplyvu, ktorý je v zákone definovaný ako „napĺňanie verejného alebo komunitného záujmu“. Spoločným znakom napĺňania verejného alebo komunitného záujmu je poskytovanie spoločensky prospešnej služby, ktorou sa rozumie:

- poskytovanie zdravotnej starostlivosti;
- poskytovanie sociálnej pomoci a humanitárna starostlivosť;
- tvorba, rozvoj, ochrana, obnova a prezentácia duchovných a kultúrnych hodnôt;
- ochrana ľudských práv a základných slobôd;
- vzdelávanie, výchova a rozvoj telesnej kultúry;
- výskum, vývoj, vedecko-technické služby a informačné služby;
- tvorba a ochrana životného prostredia a ochrana zdravia obyvateľstva;
- služby na podporu regionálneho rozvoja a zamestnanosti;
- zabezpečovanie bývania, správy, údržby a obnovy bytového fondu;
- poskytovanie finančných prostriedkov subjektom sociálnej ekonomiky na vykonávanie spoločensky prospešnej služby.

Hlavný rozdiel medzi bežným a sociálnym podnikom spočíva v **účele založenia**. V bežnom podniku ide o maximalizáciu zisku, ktorý sa môže ďalej rozdeliť medzi individuálnych vlastníkov. V prípade sociálneho podniku prostredníctvom poskytovania spoločensky prospešnej služby. Ďalším rozdielom je aj **oblasť manažmentu**. V rámci sociálneho podniku sa kladie dôraz na riešenie viacerých spoločenských problémov. Rozdielnou je aj **oblasť zamestnávania**. V sociálnom podniku ide spravidla o podporu znevýhodnených a zraniteľných osôb a v bežnom podniku sa výber zamestnancov realizuje spravidla na základe profesijnej a kvalifikačnej spôsobilosti.

V prípade, že subjekt splnil zákonné podmienky podľa § 5 ods. 1 zákona o sociálnej ekonomike a sociálnych podnikoch, môže sa rozhodnúť stať sa registrovaným sociálnym podnikom. Registrovaný sociálny podnik prostredníctvom priznania štatútu registrovaného sociálneho podniku, získava osvedčenie, že môže vykonávať svoju hospodársku činnosť ako sociálny podnik, môže využívať aj ostatné zákonom stanovené priame a nepriame nástroje podpory, ktoré prináležia len registrovaným sociálnym podnikom. Žiadateľ musí splniť podmienky, ktoré sú ustanovené v § 6 zákona o sociálnej ekonomike a sociálnych podnikoch. Samotné konanie o priznanie štatútu registrovaného sociálneho podniku sa začína žiadosťou. Žiadosť o priznanie štatútu musí byť písomná a podáva sa na formulári určenom Ministerstvom práce, sociálnych vecí a rodiny. Okrem iného musí byť v žiadosti uvedené aj o aký druh registrovaného sociálneho podniku žiadateľ žiada (či registrovaný sociálny podnik bude dosahovať pozitívny sociálny vplyv napĺňaním verejného záujmu alebo komunitného záujmu a z hľadiska činnosti zamerania či pôjde o integračný podnik, sociálny podnik bývania alebo všeobecný registrovaný sociálny podnik). Po splnení zákonom stanovených podmienok je registrovaný sociálny podnik povinný uviesť pri svojom obchodnom mene alebo v názve označenie „registrovaný sociálny podnik“ alebo jeho skratku „r. s. p.“. Tá je zapísaná aj v obchodnom registri. V roku 2020 v ňom bolo zapísaných viac ako 180 registrovaných sociálnych podnikov. Zákon o sociálnej ekonomike a sociálnych podnikoch podľa § 11 rozlišuje druhy r. s. p. v závislosti dvoch hľadísk:

- **z hľadiska dosahovania pozitívneho sociálneho vplyvu** či ho registrovaný sociálny podnik dosahuje napĺňaním verejného záujmu (t. j. ide o verejnoprospešný podnik), alebo prostredníctvom komunitného záujmu (t. j. ide o komunitnoprospesný podnik),
- **z hľadiska zamerania činnosti** zákon rozlišuje integračný podnik, sociálny podnik bývania alebo všeobecný registrovaný sociálny podnik.

Tabuľka 22 Druhy registrovaných sociálnych podnikov

Druh registrovaných sociálnych podnikov	Merateľný pozitívny sociálny vplyv
Integračný podnik	Percento zamestnaných znevýhodnených a zraniteľných osôb
Sociálny podnik bývania	Zabezpečovanie bývania, správy, údržby a obnovy bytového fondu
Všeobecný sociálny podnik	Poskytovanie spoločensky prospešnej činnosti (minimálna podmienka)

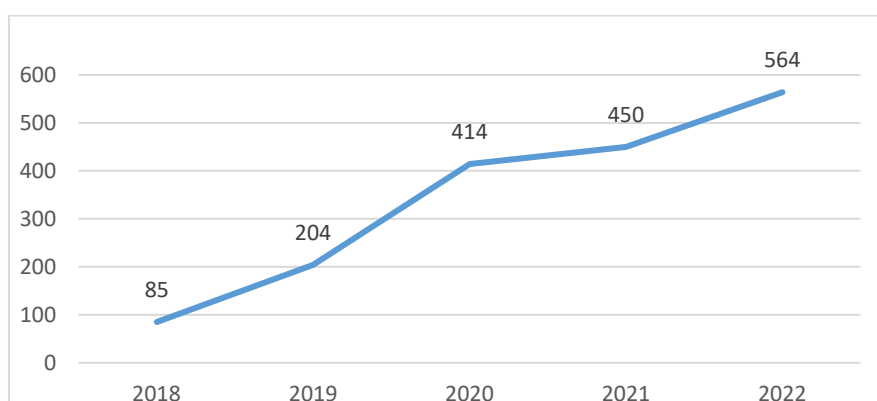
Zdroj: vlastné spracovanie podľa Removčíková, 2020

V rámci *integračných podnikov* je pozitívnym sociálnym vplyvom podpora zamestnanosti, a to prostredníctvom zamestnávania znevýhodnených alebo zraniteľných osôb. Pozitívny sociálny vplyv sa v prípade integračného podniku meria na základe percenta zamestnaných znevýhodnených a zraniteľných osôb.

V *sociálnom podniku bývania* je pozitívnym sociálnym vplyvom zabezpečovanie spoločensky prospešného nájomného bývania. Pod týmto pojmom zákon rozumie poskytovanie bývania, správy, údržby a obnovy bytového fondu prostredníctvom výstavby, prestavby alebo obstarania bytov na účely ich nájmu oprávneným osobám alebo prostredníctvom nájmu bytov týmto fyzickým osobám. Pozitívny sociálny vplyv sa v prípade sociálneho podniku bývania meria prostredníctvom počtu bytov vo výstavbe, prestavbe alebo obstaraných bytov alebo percentom prenajímaných bytov.

V prípade *všeobecného registrovaného sociálneho podniku* sa okrem všeobecných podmienok, ktoré sú rovnaké pre všetky druhy registrovaných sociálnych podnikov, stanovuje aj minimálna podmienka dosahovania merateľného pozitívneho sociálneho vplyvu. Žiadateľ musí dosahovať väčší sociálny vplyv ako podnikateľ, ktorý obdobnú činnosť vykonáva za účelom dosiahnutia zisku. Z podmienok vyplýva, že na priznanie štatútu všeobecného registrovaného sociálneho podniku nestačí taký pozitívny sociálny vplyv, ktorý je len „vedľajším účinkom komerčného podnikania“ ale musí byť jasne a objektívne väčší a jeho dosahovanie musí byť hlavným cieľom podniku. Všeobecný sociálny podnik dosahuje pozitívny sociálny vplyv napĺňaním verejného alebo komunitného záujmu poskytovaním akejkoľvek zo spoločensky prospešných služieb.

V roku 2022 bolo na Slovensku 564 registrovaných sociálnych podnikov, z toho 548 integračných podnikov a 16 všeobecných registrovaných sociálnych podnikov. Prvý získal štatút registrovaného sociálneho podniku v roku 2018, ku koncu roka ich bolo iba 7. Koncom roka 2019 47 a koncom roka 2020 ich bolo 238. Približne štvrtina sociálnych podnikov sa nachádza tam, kde ich najviac treba – v najmenej rozvinutých okresoch. Nasledujúci obrázok 14 ukazuje vývoj počtu sociálnych podnikov od roku 2018 po 2022.

Obrázok 14 Vývoj počtu sociálnych podnikov období 2012-2022

Zdroj: Inštitút zamestnanosti, 2023

7.2 Sociálne zabezpečenie

► Základné pojmy

V užšom zmysle slova sa sociálne zabezpečenie chápalo ako zabezpečenie občanov v prípade dlhodobej práceneschopnosti, invalidity, staroby a straty živiteľa. V širšom zmysle slova zahŕňalo zabezpečenie občanov, ktorí vyžadovali spoločenskú pomoc z dôvodov krátkodobej alebo dlhodobej práceneschopnosti a v celom rade iných spoločnosťou uznaných a v právnom poriadku bližšie určených stanov, procesov a príhod, pričom toto zabezpečenie bolo poskytované pomocou peňažných plnení (sociálnych príjmov) a pomocou sociálnych služieb (Stanek et al., 2011).

Sociálne zabezpečenie je súbor právnych, finančných a organizačných nástrojov a opatrení, prostredníctvom ktorých sa uskutočňuje predchádzanie, zmiernovanie a odstraňovanie nepriaznivých alebo ťažkých sociálnych situácií občanov. Predstavuje súhrn inštitúcií a inštitútov, ktorý poskytuje ochranu a pomoc ľuďom v prípadoch ohrozenia zdravia, choroby, nezamestnanosti, zdravotného postihnutia, invalidity, pracovného úrazu, staroby, tehotenstva a materstva, rodičovstva, smrti (Matoušek, 2008).

V súčasnosti sa sociálnym zabezpečením rozumie súhrnné označenie na právne rôznorodé systémy sociálnych dávok. Vo väčšine krajín sociálne zabezpečenie pozná tri základné podsystemy: sociálne poistenie, sociálnu pomoc a sociálnu podporu (Ošková et al., 2010).

Systém sociálneho poistenia pozostáva z piatich samostatných poistných systémov: *nemocenské poistenie, dôchodkové poistenie – starobné poistenie a invalidné poistenie, úrazové poistenie, garančné poistenie, poistenie v nezamestnanosti*. Jeho úlohou je ochrana EAO vo vymedzených sociálnych situáciách.

Sociálna pomoc predstavuje systém náhradných zdrojov najčastejšie v situáciách hmotnej núdze najzraniteľnejších skupín obyvateľov. Občan, ktorý je bez príjmu má nárok na pomoc zo strany štátu formou dávok v hmotnej núdzi. Tie ale nemôžu byť trvalou, ale len dočasnou náhradou pracovného príjmu. Patria sem napr. dávky v hmotnej núdzi alebo peňažné príspevky na kompenzáciu ŤZP.

Štátna sociálna podpora predstavuje rodinné dávky financované zo štátneho rozpočtu, prostredníctvom ktorých sa štát priamo podieľa na riešení niektorých životných situácií. Nárok na rodinné dávky nie je podmienený platením príspevkov, či príjmovými pomermi oprávnených osôb. Medzi príspevky sociálnej podpory zaraďujeme: prídavok na dieťa, príplatok k prídavku na dieťa, rodičovský príspevok, príspevok pri narodení dieťaťa, príplatok k príspevku pri narodení dieťaťa, príspevok na pohreb.

Niektorí autori zahŕňajú do systému sociálneho zabezpečenia aj zdravotné poistenie. **Zdravotné poistenie** (verejné alebo individuálne) je poistenie osôb slúžiace na zabezpečenie potrebnej zdravotnej liečebno-preventívnej starostlivosti, pri ťažkom zdravotnom postihnutí, prípadne osobitnej zdravotnej starostlivosti.

► Inštitucionálne zabezpečenie

Pod systémom sociálneho zabezpečenia rozumieme jeho diferenciáciu na jednotlivé subsystémy podľa toho, akú oblasť sociálno-zabezpečovacích právnych vzťahov upravujú. Sociálne zabezpečenie môžeme chápať ako komplex pozostávajúci zo štyroch základných systémov: sociálne poistenie, štátna sociálna podpora, sociálna pomoc, zdravotné poistenie.

Tabuľka 23 podáva prehľad o systémoch sociálneho zabezpečenia z pohľadu rôznej diferenciácie.

Tabuľka 23 Systémy sociálneho zabezpečenia v SR

Systém	Sociálna udalosť	Financovanie	Inštitucionálne zabezpečenie
Sociálne poistenie	Predvídateľná, proti ktorej je občan poistený	Poistné	Sociálna poisťovňa
Štátna sociálna podpora	Štátom uznané sociálne udalosti	Štátny rozpočet	Úrady práce, sociálnych vecí a rodiny
Sociálna pomoc	Iné zdroje nie sú k dispozícii a občan si nedokáže pomôcť sám	Štátny rozpočet, rozpočet miest a obcí, VÚC, zdroje EÚ, zdroje tretieho sektora, atď.	Úrady práce, sociálnych vecí a rodiny, MPSVaR, obce, subjekty tretieho sektora
Zdravotné poistenie	Poškodenie zdravia	Poistné	Zdravotné poisťovne

Zdroj: Ošková et al., 2010

Základnou úlohou **systému sociálneho poistenia** je ochrana ekonomicky aktívneho obyvateľstva pri vzniku vymedzených sociálnych udalostí (napr. choroba, tehotenstvo, materstvo, invalidita, staroba, úmrtie žiteľa). Podstata poistného systému vychádza z predchádzajúcej ekonomickej aktivity občanov a ich príjmov. Ide o systém zásluhovosti, čo v praxi znamená, že výška poistnej dávky bude adekvátne odvedenej časti (odvodov do poistných fondov) prostriedkov do systému (tabuľka 24). Systém sociálneho poistenia pozostáva z piatich samostatných poistných systémov: nemocenské poistenie, dôchodkové poistenie – starobné poistenie a invalidné poistenie, úrazové poistenie, garančné poistenie, poistenie v nezamestnanosti, ktoré vykonáva podľa zákona č. 461/2003 Z. z. o sociálnom poistení v znení neskorších predpisov Sociálna poisťovňa.

Tabuľka 24 Dávky sociálneho poistenia

Druh sociálneho poistenia	Dávky sociálneho poistenia
1. Nemocenské poistenie	Nemocenské, materské, ošetrovné, tehotenské, vyrovnávací dávka
2. Dôchodkové poistenie	
a) Starobné poistenie	Starobný dôchodok, predčasný starobný dôchodok, vdovský dôchodok a vdovecký dôchodok, sirotsky dôchodok
b) Invalidné poistenie	Invalidný dôchodok, vdovský dôchodok a vdovecký dôchodok, sirotsky dôchodok
3. Úrazové poistenie	Úrazový príplatok, úrazová renta, jednorazové vyrovnanie, pozostalostná úrazová renta, jednorazové odškodnenie, pracovná rehabilitácia (vecná dávka) a rehabilitačné, rekvalifikácia (vecná dávka) a rekvalifikačné, náhrada za bolesť a náhrada za sťaženie spoločenského uplatnenia, náhrada nákladov spojených s liečením, náhrada nákladov spojených s pohrebom.
4. Garančné poistenie	Dávka garančného poistenia
5. Poistenie v nezamestnanosti	Dávka v nezamestnanosti

Zdroj: vlastné spracovanie na základe zákona č. 461/2003 Z. z. o sociálnom poistení, 2023

1. Nemocenské poistenie je poistenie pre prípad straty alebo zníženia príjmu zo zárobkovej činnosti a na zabezpečenie príjmu v dôsledku dočasnej pracovnej neschopnosti, tehotenstva a materstva. Z nemocenského poistenia sa poskytujú nasledovné dávky: nemocenské, materské, ošetrovné, tehotenské, vyrovnávací dávka.

Nemocenské je dávka sociálneho zabezpečenia, na ktorú má nárok poistenec, ktorý je pre chorobu, chorobu z povolania, úraz, pracovný úraz alebo nariadené karanténne opatrenie/izoláciu uznaný dočasne práceneschopným.

Materské sa poskytuje poistencovi z dôvodu tehotenstva alebo starostlivosti o narodené dieťa a inému poistencovi z dôvodu starostlivosti o dieťa do troch rokov jeho veku, resp. otcovi dieťaťa z dôvodu starostlivosti o vlastné dieťa v období do šiestich týždňov po pôrode.

Ošetrovné sa poskytuje poistencovi počas osobného a celodenného ošetrovania osoby alebo osobnej a celodennej starostlivosti o dieťa do dovŕšenia jedenásteho roku veku, alebo do dovŕšenia osemnásteho roku veku, ak ide o dieťa s dlhodobou nepriaznivým zdravotným stavom.

Tehotenské sa poskytuje tehotnej žene, ktorá je nemocensky poistená v Sociálnej poisťovni.

Vyrovňavacia dávka sa poskytuje iba tehotnej zamestnankyni alebo zamestnankyni počas materstva do konca deviateho mesiaca po pôrode, ktorá musela byť z dôvodu tehotenstva alebo materstva preradená na inú prácu.

2. V rámci dôchodkového poistenia zákon o sociálnom poistení rozlišuje **starobné poistenie**, zamerané na zabezpečenie príjmu v starobe a pre prípad úmrtia a **invalidné poistenie** určené pre prípad poklesu schopnosti vykonávať zárobkovú činnosť, v dôsledku dlhodobu nepriaznivého zdravotného stavu poistenca a pre prípad úmrtia. Z dôchodkového poistenia sa poskytujú nasledovné dôchodkové dávky:

- zo starobného poistenia: starobný dôchodok, predčasný starobný dôchodok, vdovský dôchodok a vdovecký dôchodok, sirotsky dôchodok,
- z invalidného poistenia: invalidný dôchodok, vdovský dôchodok a vdovecký dôchodok, sirotsky dôchodok.

Starobný dôchodok je dôchodková dávka, ktorá je vyplácaná zo starobného poistenia a jej účelom je zabezpečiť poistencovi príjem v starobe. Nárok vzniká najskôr odo dňa dovŕšenia dôchodkového veku. Nárok na dávku máte, ak ste získali aspoň 15 rokov dôchodkového poistenia. Buď ho za vás odvádzal

zamestnávateľ, ak ste mali riadny pracovný pomer alebo ste si ho platili ako osoba samostatne zárobkovo činná, alebo ste si ho dobrovoľne platili sami, či ho za vás, v určitých prípadoch, odvádzal štát. Nižší ako všeobecný dôchodkový vek majú ženy, ktoré vychovali aspoň jedno dieťa. Dôchodkový vek sa za každé vychované dieťa znižuje o šesť mesiacov.

Predčasný starobný dôchodok je dôchodková dávka, ktorá je vyplácaná zo starobného poistenia a jej účelom je zabezpečiť poistencovi príjem v starobe skôr ako dovŕši svoj dôchodkový vek. Predčasný starobný dôchodok môže pomôcť najmä tým, ktorí tesne pred dovŕšením dôchodku prišli o prácu a možnosť nájsť si novú je málo pravdepodobná alebo si dlhodobo prácu nedokážu nájsť a nemajú iné možnosti riešenia svojej ekonomickej situácie. Od 1. januára 2023 vzniká nárok na predčasný starobný dôchodok, ak ste získali aspoň 15 rokov dôchodkového poistenia, chýbajú vám najviac dva roky do dovŕšenia dôchodkového veku alebo ste získali najmenej 40 odpracovaných rokov a suma vášho predčasného starobného dôchodku je vyššia ako 1,6-násobku sumy životného minima pre jednu plnoletú fyzickú osobu.

Invalidný dôchodok je dôchodková dávka, ktorá sa vypláca z invalidného poistenia. Invalidné poistenie je súčasťou dôchodkového poistenia. Ak ste boli zamestnancom, odvádzal ho za vás zamestnávateľ alebo ste si invalidné poistenie platili ako osoba samostatne zárobkovo činná alebo ste ho platili dobrovoľne, resp. ho v určitých prípadoch za vás odvádzal štát. Účelom invalidného dôchodku je zabezpečiť poistencovi príjem v prípade poklesu schopnosti vykonávať zárobkovú činnosť z dôvodu dlhodobého nepriaznivého zdravotného stavu. Invalidita je dlhodobý nepriaznivý zdravotný stav, ktorý spôsobí pokles schopnosti pracovať o viac ako 40 % v porovnaní so zdravou osobou. Nepriaznivý zdravotný stav vyhodnotil lekár ako dlhodobý nepriaznivý, to znamená, že bude pretrvávajúť spravidla viac ako 1 rok.

Vdovský (vdovecký) dôchodok je dôchodková dávka, ktorá sa poskytuje zo starobného poistenia alebo z invalidného poistenia. Ide o pravidelnú peňažnú mesačnú dávku. Účelom vdovského dôchodku je zabezpečiť vdove príjem v prípade úmrtia jej manžela. Účelom vdoveckého dôchodku je zabezpečiť vdovcovi príjem v prípade úmrtia jeho manželky. Ak manžel/manželka odvádzal/a poistné do Sociálnej poisťovne (bol/a zamestnaný/á alebo si platil/a poistné ako samostatne zárobkovo činná osoba alebo dobrovoľne, či ho za neho/ňu, v určitých prípadoch, odvádzal štát) a ku dňu smrti získal/a potrebný počet rokov dôchodkového poistenia, v prípade jeho/jej úmrtia pozostalej manželke/manželovi vznikne nárok na vdovský/vdovecký dôchodok. Rovnako v prípade, ak zomrel/a v dôsledku pracovného úrazu, či choroby z povolania. Za vdovu po zomretom mužovi sa považuje žena, ktorá bola s daným mužom zosobášená. Za vdovca po zomretej žene sa považuje muž, ktorý bol s danou ženou v manželskom zväzku. Nárok si teda je možné uplatniť len v prípade, že ste s partnerom mali uzavreté manželstvo. Nárok neovplyvňuje dĺžka trvania manželského zväzku.

Sirotský dôchodok je dôchodková dávka, ktorá sa poskytuje zo starobného poistenia alebo z invalidného poistenia. Ide o pravidelnú peňažnú mesačnú dávku. Účelom sirotského dôchodku je zabezpečiť sirote príjem v prípade úmrtia jej rodiča (i oboch) alebo osvojiteľa. Ak rodič alebo osvojiteľ odvádzal poistné do Sociálnej poisťovne (bol zamestnaný alebo si platil poistné ako samostatne zárobkovo činná osoba alebo dobrovoľne či ho za neho, v určitých prípadoch, odvádzal štát) a ku dňu smrti získal potrebný počet rokov dôchodkového poistenia, v prípade jeho úmrtia vznikne pozostalým deťom nárok na sirotský dôchodok. Nárok vzniká, ak ste nezaopatrené dieťa a zomrel vám rodič či osvojiteľ, a to za splnenia nasledujúcich podmienok: ku dňu smrti poberal zomretý rodič/osvojiteľ starobný dôchodok, invalidný dôchodok alebo mal nárok na predčasný starobný dôchodok, ku dňu smrti nepoberal niektorý z týchto dôchodkov, ale získal počet rokov dôchodkového poistenia potrebný na nárok na invalidný dôchodok, ku dňu smrti nepoberal niektorý z vyššie uvedených dôchodkov, ale splnil podmienky nároku na starobný dôchodok, rodič/osvojiteľ zomrel v dôsledku pracovného úrazu alebo choroby z povolania.

Tabuľka 25 Počet vyplatených dôchodkov v tis., priemerná mesačná výška dávok dôchodkového zabezpečenia v eur a objem vyplácaných dôchodkov v mil. eur v rokoch 2019-2021

	2019	2020	2021
Počet vyplatených dôchodkov spolu v tis.	1717	1719	1714
Počet vyplatených starobných dôchodkov v tis.	1088	1093	1096
Počet vyplatených predčasných starobných dôchodkov v tis.	13	12	12
Počet vyplatených invalidných dôchodkov v tis.	234	233	227
Počet vyplatených vdovských a vdoveckých dôchodkov v tis.	343	341	339
Počet vyplatených sirotských dôchodkov v tis.	20	20	19

Priem. mes. výška starobných dôchodkov v eur	460,39	487,37	505,70
Priem. mes. výška predčasných starobných dôchodkov v eur	433,13	474,48	500,40
Priem. mes. výška invalidných dôchodkov v eur	275,54	284,53	293,10
Priem. mes. výška vdovských dôchodkov v eur	263,07	272,46	282,80
Priem. mes. výška vdoveckých dôchodkov v eur	208,72	217,94	227,60
Priem. mes. výška sirotských dôchodkov v eur	137,61	142,67	148,90
Výdavky na dávky dôchodkového zabezpečenia spolu v mil. eur	7601,78	8236,78	8484,06
Výdavky na starobné dôchodky v mil. eur	5751,32	6097,06	6358,29
Výdavky na invalidné dôchodky v mil. eur	799,7	825,2	812,67
Výdavky na vdovské a vdovecké dôchodky v mil. eur	681,38	709,59	716,91
Výdavky na sirotské dôchodky v mil. eur	35,57	36,53	37,71
Výdavky na predčasné starobné dôchodky v mil. eur	88,6	90,07	89,74

Zdroj: Štatistický úrad SR, 2023

V roku 2019 tvorili ľudia nad 65 rokov 16,3 percenta obyvateľov v Slovenskej republike. V roku 2070 sa odhaduje, že tento počet sa takmer zdvojnásobí na 31,7 percenta obyvateľstva. Na dôchodku budeme dlhšie a bude nás viac. (Správa EK o starnutí populácie, 2021). Počet vyplatených dôchodkov sa v priebehu sledovaných rokov výraznejšie nemenil, osciluje niečo nad 1,7 mil. eur. Najvyšší počet vyplatených dôchodkov bol v skupine starobné dôchodky, čomu zodpovedá aj najvyšší podiel výdavkov vynaložených na starobné dôchodky z celkových výdavkov na dávky sociálneho zabezpečenia (okolo 75 %) vychádzajúc z údajov v tabuľke 25.

Slovenský dôchodkový systém je postavený na troch pilieroch. Trojpilierový systém vychádza z presvedčenia, že ľudia by nemali zostať v starobe závislí od príjmu len z jedného zdroja. Základ moderného trojpilierového systému bol na Slovensku položený v roku 2004 reformným zákonom č. 43/2004 Z. z. o starobnom dôchodkovom sporení a o zmene a doplnení niektorých zákonov v znení neskorších predpisov.

I. pilier – povinné dôchodkové poistenie je dávkovo definované a priebežne financované poistenie spravované Sociálnou poisťovňou. Prostriedky z odvodov ekonomicky aktívnych ľudí sa priebežne, čiže v tom istom roku prerozdeľujú dôchodcom vo forme dôchodkov. Účasť na povinnom zákonnom poistení vzniká oprávneným osobám priamo zo zákona. Podstatou prvého piliera je úzka previazanosť na ekonomickú aktivitu občanov a ich príjem. Poistenec, ktorý je iba v prvom pilieri a odvádza odvody, bude dostávať dôchodok výlučne zo Sociálnej poisťovne. Tento dôchodok je teda financovaný z odvodov ľudí, ktorí v tom čase pracujú.

II. pilier – starobné dôchodkové poistenie je príspevkovo definované poistenie financované prostredníctvom kapitalizácie. Dôchodkové správčovské spoločnosti investujú prostredníctvom dôchodkových fondov. Odvody a príspevky sporiteľov sa zhodnocujú na osobnom účte. Pre pracujúcich do určitého veku je vstup dobrovoľný. Pre tých, ktorí prichádzajú na trh práce od mája 2023, je vstup do druhého piliera automatický a účasť dobrovoľná. Následne po vstupe do druhého piliera je však sporenie povinné. Peniaze na osobnom dôchodkovom účte sú majetkom sporiteľa a nasporená suma je predmetom dedičského konania. V roku 2024 sa 18-percentné povinné odvody pre sporiteľov v druhom pilieri rozdeľujú tak, že 14 percent ostáva v Sociálnej poisťovni, 4 percentá putujú na súkromný účet sporiteľa v DSS.

III. pilier – dobrovoľné doplnkové dôchodkové poistenie je príspevkovo definované poistenie financované prostredníctvom kapitalizácie. Finančné prostriedky tvoria dobrovoľné príspevky účastníkov. Doplnkové dôchodkové spoločnosti zhodnocujú úspory vo fáze sporenia a vyplácajú aj dávky zo systému. Účastníkom dobrovoľného dôchodkového sporenia sa môže stať pracujúci od osemnástich rokov. Pre zamestnancov, ktorí vykonávajú rizikové práce, je vstup do tretieho piliera povinný. Úspory v treťom pilieri sú vlastníctvom účastníka. Zamestnávateľia si zaplatené príspevky môžu zahrnúť do daňových výdavkov do výšky šiestich percent zúčtovanej mzdy zamestnanca. (ADSS, 2023)

3. Úrazové poistenie je povinné poistenie zamestnávateľa, ktoré ho má ochraňovať pred rizikom ekonomickej záťaže pre prípad jeho zodpovednosti za poškodenie zdravia alebo úmrtia v dôsledku pracovného úrazu alebo choroby z povolania jeho zamestnancom, ktorá mu vyplýva zo Zákonníka práce. Na

rozdiel od nemocenského poistenia a dôchodkového poistenia je povinné úrazové poistenie viazané na zamestnávateľa, ktorý je v pozícii poistenca a platí si úrazové poistenie. Z úrazového poistenia Sociálna poisťovňa po splnení zákonom stanovených podmienok poskytuje tieto úrazové dávky prevažne peňažného charakteru:

- úrazový príplatok,
- úrazová renta,
- jednorazové vyrovnanie,
- pozostalostná úrazová renta,
- jednorazové odškodnenie,
- pracovná rehabilitácia (vecná dávka) a rehabilitačné,
- rekvalifikácia (vecná dávka) a rekvalifikačné,
- náhrada za bolesť a náhrada za sťaženie spoločenského uplatnenia,
- náhrada nákladov spojených s liečením,
- náhrada nákladov spojených s pohrebom.

Úrazový príplatok je dávka, ktorá sa poberá pri dočasnej práceneschopnosti (dočasná PN) pre pracovný úraz (alebo pre chorobu z povolania). Počas dočasnej PN pre pracovný úraz alebo chorobu z povolania sa môže poberať náhrada príjmu alebo nemocenské a k tomu úrazový príplatok. Ten by mal čiastočne nahradiť rozdiel medzi vašim pôvodným príjmom a náhradou príjmu alebo nemocenským.

Úrazová renta je pravidelnou peňažnou dávkou úrazového poistenia, ktorá môže zmierniť pokles zárobku v prípade utrpenia pracovného úrazu (alebo pri zistenej chorobe z povolania). Nárok na výplatu úrazovej renty nevzniká v období, počas ktorého máte nárok na úrazový príplatok alebo máte nárok na rekvalifikačné alebo rehabilitačné.

Jednorazové vyrovnanie je dávka pre zamestnanca poskytovaná z úrazového poistenia zamestnávateľa. V prípade pracovného úrazu alebo choroby z povolania vzniká nárok na túto dávku, ak pokles pracovnej schopnosti dosiahol minimálne 10 % a maximálne 40 %.

Na **pozostalostnú úrazovú rentu** poskytovanú z úrazového poistenia zamestnávateľa má nárok fyzická osoba, voči ktorej mal zosnulý, ktorý zomrel v dôsledku pracovného úrazu alebo choroby z povolania, v čase úmrtia vyživovaciu povinnosť určenú súdom, a v čase úmrtia nedovršil dôchodkový vek alebo mu nebol priznaný predčasný starobný dôchodok.

Jednorazové odškodnenie je dávka poskytovaná na preklopenie nepriaznivej finančnej situácie rodiny, ktorá je spôsobená stratou príjmu zamestnanca, ktorý zomrel v dôsledku pracovného úrazu alebo choroby z povolania.

Pracovná rehabilitácia je dávka úrazového poistenia, ktorá má pomôcť poškodenému vrátiť sa do práce a spoločnosti po pracovnom úraze alebo chorobe z povolania. Pracovná rehabilitácia je výcvik potrebný na to, aby poškodený získal pracovné schopnosti, ktoré potrebuje na výkon doterajšej činnosti alebo inej vhodnej činnosti, ktorá zodpovedá jeho zdravotnej spôsobilosti na prácu.

Rehabilitačné je peňažná dávka, ktorá má finančne zabezpečiť počas absolvovania pracovnej rehabilitácie.

Rekvalifikácia je dávka poskytovaná z úrazového poistenia, ktorá má pomôcť vrátiť sa do pracovného i spoločenského života. Rekvalifikácia je zmena doterajšej kvalifikácie. Pre novú kvalifikáciu je potrebné získať nové zručnosti a znalosti, prípadne praktickú prípravu. Nová kvalifikácia je činnosť zodpovedajúca vašej zdravotnej spôsobilosti na prácu s prihliadnutím na vek, pracovné schopnosti a kvalifikáciu.

Rekvalifikačné je peňažná dávka, ktorá má finančne zabezpečiť počas absolvovania rekvalifikácie.

Náhrada za bolesť je jednorazová dávka, ktorá má kompenzovať poškodené zdravie (alebo liečbu) v dôsledku pracovného úrazu alebo choroby z povolania.

Náhrada za sťaženie spoločenského uplatnenia je dávka, ktorá sa vypláca z úrazového poistenia jednorazovo. Jej účelom je kompenzovať zníženie možnosti spoločenského uplatnenia v súvislosti s poškodením na zdraví.

Náhrada nákladov spojených s liečením je dávka poskytovaná z úrazového poistenia zamestnávateľa, ktorá má nahradiť náklady pri liečení následkov pracovného úrazu alebo choroby z povolania. Ide o náklady, ktoré nemôžu byť hradené z povinného zdravotného poistenia.

Náhrada nákladov spojených s pohrebom je dávka poskytovaná z úrazového poistenia zamestnávateľa, ktorá slúži na úhradu nákladov spojených s pohrebom. Nárok na náhradu nákladov spojených s pohrebom osoby, ktorá zomrela v dôsledku pracovného úrazu alebo choroby z povolania, má ten, kto tieto náklady spojené s pohrebom uhradil. Nárok na náhradu výdavkov na smútočné ošatenie a náhradu cestovných výdavkov na prepravu z miesta trvalého pobytu na miesto pohrebu a späť má

nezaopatrené dieťa zomrelého a fyzická osoba, ktorá so zomrelým ku dňu jeho smrti žila v spoločnej domácnosti.

4. Garančné poistenie je poistenie pre prípad platobnej neschopnosti zamestnávateľa na uspokojovanie nárokov zamestnanca, úhradu odmeny a výdavkov predbežného správcu a úhradu povinných príspevkov na starobné dôchodkové sporenie nezaplatených zamestnávateľom do základného fondu príspevkov na starobné dôchodkové sporenie. Nárok na dávku garančného poistenia má zamestnanec garančne poisteného zamestnávateľa, ak sa takýto zamestnávateľ stal platobne neschopný a nemôže uspokojiť nároky tohto zamestnanca ustanovené v zákone o sociálnom poistení.

5. Poistenie v nezamestnanosti je poistenie pre prípad straty príjmu zamestnanca v dôsledku nezamestnanosti a na zabezpečenie jeho príjmu. Poistenec má nárok na dávku v nezamestnanosti a po splnení všetkých podmienok mu nárok vzniká odo dňa zaradenia do evidencie uchádzačov o zamestnanie a zaniká uplynutím šiestich mesiacov. Toto obdobie sa označuje ako podporné obdobie v nezamestnanosti.

Tabuľka 26 Výška poistného na povinné sociálne poistenie v %

Poistné na povinné sociálne poistenie	Platiteľ					
	zamestnávateľ	zamestnanec	povinne poistená SZČO	dobrovoľne poistená osoba	štát	Sociálna poisťovňa ¹⁾
Zdravotné poistenie	10,0	4,0	14,0	14,0	4,0 ²⁾	-
Nemocenské poistenie	1,4	1,4	4,4	4,4	-	-
Starobné poistenie	14,0	4,0	18,0	18,0	18,0	18,0
Invalidné poistenie	3,0	3,0	6,0	6,0	6,0	-
Úrazové poistenie	0,8	-	-	-	-	-
Garančné poistenie	0,25	-	-	-	-	-
Poistenie v nezamestnanosti	1,0	1,0	-	2,0	-	-
Poistné do rezervného fondu	4,75	-	4,75	4,75	2,0	-

Zdroj: Sociálna poisťovňa, 2023

1) za poberateľov úrazovej renty do dovŕšenia dôchodkového veku alebo priznania predčasného starobného dôchodku,

2) z rozpočtovej kapitoly MZ SR

Zamestnanec odvádza do Sociálnej poisťovne odvody vo výške 9,4 % a do Zdravotnej poisťovne zdravotné poistenie vo výške 4 % z mesačnej hrubej mzdy. Celková výška odvodov za zamestnanca predstavuje 13,4 %. Poistné, ktoré platí zamestnávateľ predstavuje 35,2 % z hrubej mzdy zamestnanca (tabuľka 26).

Sociálna pomoc predstavuje systém náhradných zdrojov najčastejšie v situáciách hmotnej núdze najzraniteľnejších skupín obyvateľov. Občan je v prvom rade zodpovedný sám za seba, sociálna pomoc prispieva k riešeniu situácie, ktorá je nad jeho sily. Jej zmyslom je preklenúť núdzu a pokiaľ možno navrátiť občana do normálnej situácie. Rieši predovšetkým úlohy v oblasti sociálneho vylúčenia, chudoby, pomoci v hmotnej núdzi, peňažných príspevkov na kompenzáciu ťažkého zdravotného postihnutia. Sociálna pomoc je založená na prioritnom riešení potrieb občana a poskytuje sa v hmotnej núdzi formou peňažných dávok, služieb, azylov a v sociálnej núdzi formou poradenstva, vytváraním klubov a pod. Za nástroje sociálnej

pomoci sa pokladajú najmä sociálna práca, sociálna rehabilitácia, služby sociálnej pomoci, poradenstvo, sociálno-právna ochrana, peňažná pomoc, vecná pomoc.

Sociálna pomoc sa definuje ako sociálna prevencia riešenia **hmotnej alebo sociálnej núdze**, v dôsledku ktorej si občan nemôže sám ani s pomocou rodiny zabezpečiť základné nevyhnutné životné podmienky a riešenie sociálnej núdze predovšetkým v dôsledku ťažkého zdravotného postihnutia.

Hmotnú núdzu upravuje zákon č. 599/2003 Z. z. o pomoci v hmotnej núdzi. Hmotná núdza je stav, keď príjem členov domácnosti nedosahuje sumy životného minima ustanovené osobitným predpisom a členovia domácnosti si nevedia alebo nemôžu pracou, výkonom vlastníckeho práva alebo iného práva k majetku a uplatnením nárokov zabezpečiť príjem alebo zvýšiť príjem. Ak je domácnosť v hmotnej núdzi, neznamená to, že má vždy nárok na poskytnutie pomoci v hmotnej núdzi, pretože pomoc v hmotnej núdzi sa poskytuje iba do sumy nárokov stanovenej v zákone o pomoci v hmotnej núdzi, nie do sumy životného minima.

Životné minimum predstavuje spoločensky uznanú minimálnu hranicu príjmov fyzickej osoby, pod ktorou nastáva stav jej hmotnej núdze (podľa zákona č. 601/2003 Z. z. o životnom minime). Životným minimom fyzickej osoby alebo fyzických osôb, ktorých príjmy sa posudzujú, je od 1.7.2023 do 30.6.2024 suma alebo úhrn súm:

- **268,88 eur** mesačne, ak ide o jednu plnoletú fyzickú osobu,
- **187,57 eur** mesačne, ak ide o ďalšiu spoločne posudzovanú plnoletú fyzickú osobu,
- **122,77 eur** mesačne, ak ide o zaopatrené neplnoleté dieťa alebo nezaopatrené dieťa.

Tieto sumy sa **upravujú vždy k 1. júlu** bežného kalendárneho roka

• 1 dospelý: 268,88 eur• dvojica bez detí: 268,88 eur + 187,57 eur (suma pre ďalšiu plnoletú osobu v rodine) = 456,45 eur mesačne• 1 dospelý a 1 nezaopatrené dieťa: 268,88 eur + 122,77 eur (suma pre nezaopatrené dieťa) = 391,65 eur mesačne

Pri posudzovaní hmotnej núdze a poskytovaní pomoci v hmotnej núdzi sa na účely tohto zákona započítavajú príjmy členov domácnosti. Pomoc v hmotnej núdzi je: **dávka v hmotnej núdzi, ochranný príspevok, aktivačný príspevok, príspevok na nezaopatrené dieťa, príspevok na bývanie.**

Dávka v hmotnej núdzi je určená na zabezpečenie základných životných podmienok. Dávka v hmotnej núdzi podľa § 10 ods. 2 zákona je od 01.01.2023 poskytovaná v sume:

- 74,00 eura mesačne, ak ide o jednotlivca,
- 140,70 eura mesačne, ak ide o jednotlivca s dieťaťom alebo najviac so štyrmi deťmi,
- 128,60 eura mesačne, ak ide o dvojicu bez detí,
- 192,40 eura mesačne, ak ide o dvojicu s dieťaťom alebo najviac so štyrmi deťmi,
- 205,50 eura mesačne, ak ide o jednotlivca s viac ako štyrmi deťmi,
- 259,40 eura mesačne, ak ide o dvojicu s viac ako štyrmi deťmi.

Ochranný príspevok je určený na zabezpečenie osobných výdavkov člena domácnosti, ktorý nemá možnosť zabezpečiť si príjem alebo zvýšiť si príjem vlastnou prácou. Ochranný príspevok je poskytovaný v sume 75,70 eura mesačne.

Aktivačný príspevok je určený na podporu získania, udržiavania, prehĺbenia alebo zvýšenia vedomostí, odborných zručností, praktických skúseností, pracovných návykov na účely zvýšenia pracovného uplatnenia na trhu práce. Aktivačný príspevok je poskytovaný v sume 75,70 eura mesačne.

Príspevok na bývanie je určený na čiastočnú úhradu nákladov spojených s bývaním a poskytuje sa v sumách v závislosti od počtu členov domácnosti. Príspevok na bývanie je poskytovaný v sume:

- 83 eur mesačne, ak ide o domácnosť s jedným členom domácnosti,
- 140,90 eura mesačne, ak ide o domácnosť s dvomi členmi domácnosti, alebo ak ide o nájom bytu alebo rodinného domu dvomi nájomcami, ktorí sú členom domácnosti, ktorej sa poskytuje pomoc v hmotnej núdzi,
- 178,80 eura mesačne, ak ide o domácnosť s tromi členmi domácnosti, alebo ak ide o nájom bytu alebo rodinného domu tromi nájomcami, ktorí sú členom domácnosti, ktorej sa poskytuje PHN,
- 216,70 eura mesačne, ak ide o domácnosť so štyrmi členmi domácnosti, alebo ak ide o nájom bytu alebo rodinného domu štyrmi nájomcami, ktorí sú členom domácnosti, ktorej sa poskytuje PHN,

- 254,50 eura mesačne, ak ide o domácnosť s viac ako štyrmi členmi domácnosti, alebo ak ide o nájom bytu alebo rodinného domu viac ako štyrmi nájomcami, ktorí sú členom domácnosti, ktorej sa poskytuje PHN.

Jednorazovú dávku poskytuje **obec** a je určená na čiastočnú úhradu mimoriadnych výdavkov členov domácnosti, ktorá je v hmotnej núdzi. Jednorazová dávka je určená najmä na zabezpečenie nevyhnutného ošatenia, bielizne, obuvi, nevyhnutného vybavenia domácnosti, a to posteľe, stola, stoličky, chladničky, sporáku, variča, vykurovacieho telesa, paliva, práčky, periny, posteľnej bielizne, bežného kuchynského riadu, mimoriadnych liečebných nákladov alebo školských potrieb.

Sociálna núdza je stav, keď si občan nemôže sám zabezpečiť starostlivosť o svoju osobu, starostlivosť o svoju domácnosť, ochranu a uplatňovanie svojich práv a právom chránených záujmov alebo kontakt so spoločenským prostredím, najmä vzhľadom na vek, nepriaznivý zdravotný stav, sociálnu neprispôsobivosť alebo stratu zamestnania. Samozrejme, že spoločnosť má záujem, aby stav sociálnej núdze vôbec nevznikol, a preto sa snaží v prvom rade pôsobiť preventívne. Sociálna prevencia sa zameriava najmä na mladistvých, napríklad ak je ich doterajšia výchova vážne ohrozená, ak zanedbávajú školskú dochádzku, sú týraní, pohlavne zneužívaní atď. U plnoletých občanov sa zameriava najmä na tých, ktorí boli podmienene odsúdení, boli prepustení z výkonu trestu alebo zo zariadenia na liečbu drogového závislých osôb.

Druhy peňažných príspevkov na kompenzáciu podľa zákona č. 447/2008 o peňažných príspevkoch na kompenzáciu ŤZP rozdeľujeme na opakované a jednorazové. Medzi **opakované peňažné príspevky** patria peňažný príspevok na osobnú asistenciu, peňažný príspevok na prepravu, peňažný príspevok na kompenzáciu zvýšených výdavkov na diétne stravovanie, peňažný príspevok na kompenzáciu zvýšených výdavkov súvisiace s hygienou alebo s opotrebovaním šatstva, bielizne, obuvi a bytového zariadenia, so zabezpečením prevádzky osobného motorového vozidla, so starostlivosťou o psa so špeciálnym výcvikom, peňažný príspevok na opatrovanie. **Jednorazovými peňažnými príspevkami** sú peňažný príspevok na kúpu pomôcky, peňažný príspevok na výcvik používania pomôcky, peňažný príspevok na úpravu, výcvik používania a úpravu pomôcky, peňažný príspevok na opravu pomôcky, peňažný príspevok na kúpu zdvíhacieho zariadenia, peňažný príspevok na kúpu osobného motorového vozidla, peňažný príspevok na úpravu osobného motorového vozidla, peňažný príspevok na úpravu bytu, rodinného domu alebo garáže.

Štátna sociálna podpora sú dávky podpory, ktoré prispievajú rodinám na zvýšené výdavky súvisiace so sociálnymi udalosťami od narodenia dieťaťa cez starostlivosť o dieťa a výchovu dieťaťa až po pochovanie člena rodiny. Sú skôr v symbolickej výške, pričom sa poskytujú v rovnakej sume bez ohľadu na príjem poberateľov. Nárok na rodinné dávky nie je podmienený platením príspevkov, či príjmovými pomermi oprávnených osôb. Štátne sociálne dávky podľa dĺžky frekvencie výplaty členíme na jednorazové a opakované dávky. Pri jednorazových dávkach sa plnenie realizuje jednou výplatou. Pri opakovaných dávkach je plnenie systematické opakované v určitých časových intervaloch.

Medzi **jednorazové štátne sociálne dávky** patria: príspevok pri narodení dieťaťa, príspevok rodičom, ktorým sa súčasne narodilo viac detí, príspevok na pohreb, jednorazový príspevok dieťaťu pri jeho zverení do náhradnej starostlivosti, jednorazový príspevok dieťaťu pri zániku náhradnej starostlivosti.

Výška **príspevku pri narodení dieťaťa** je:

- 829,86 eur, ak ide o dieťa narodené z prvého pôrodu až štvrtého pôrodu,
- 151,37 eur, ak ide o dieťa narodené z piateho pôrodu a ďalšieho pôrodu

Ak sa súčasne narodilo viac detí, suma príspevku pri narodení dieťaťa sa zvyšuje o 75,69 eura na každé dieťa. Uvedenú sumu môže k 1. septembru kalendárneho roka zvýšiť nariadenie vlády Slovenskej republiky.

Suma **príspevku na viac súčasne narodených detí** je 110,36 eur.

Uvedené sumy môže k 1. septembru kalendárneho roka zmeniť nariadenie vlády Slovenskej republiky.

Výška **príspevku na pohreb** je 79,670 eur.

Uvedenú sumu môže k 1. septembru kalendárneho roka zmeniť nariadenie vlády Slovenskej republiky.

Suma **jednorazového príspevku pri zverení do náhradnej starostlivosti** je vo výške príspevku pri narodení dieťaťa poskytovaného na dieťa narodené z prvého pôrodu až tretieho pôrodu 829,86 eur.

Jednorazový príspevok pri zániku náhradnej starostlivosti je vo výške 10,2-násobku sumy životného minima pre nezaopatrené dieťa.

Medzi **opakované štátne sociálne dávky** patria: prídavok na dieťa, príplatok k prídavku na dieťa, rodičovský príspevok, príspevok na starostlivosť o dieťa, opakovaný príspevok dieťaťu zverenému do náhradnej starostlivosti, opakovaný príspevok náhradnému rodičovi, osobitný opakovaný príspevok náhradnému rodičovi.

Výška **prídavku na dieťa** je 60 eur.

Táto suma sa zvýši o 110 eur za kalendárny mesiac, v ktorom nezaopatrené dieťa prvýkrát nastúpilo do prvého ročníka základnej školy.

Výška **príplatku k prídavku na dieťa** je 30 eur.

Výška **rodičovského príspevku** v roku 2023 je:

- a) 301 eur mesačne,
- b) 412,60 eur mesačne, ak sa oprávnenej osobe, ktorá o rodičovský príspevok požiadala, pred vznikom nároku na rodičovský príspevok vyplácalo z dôvodu starostlivosti o toto dieťa materské alebo obdobná dávka ako materské v členskom štáte.

Výška **príspevku na starostlivosť o dieťa** za kalendárny mesiac je v sume:

- úhrady za poskytovanú starostlivosť o dieťa dohodnutej medzi poskytovateľom a oprávnenou osobou, najviac v sume 280 eur,
- úhrady dohodnutej medzi poskytovateľom a oprávnenou osobou, ak starostlivosť o dieťa zabezpečuje poskytovateľ na základe živnostenského oprávnenia alebo formou starostlivosti o dieťa v detskej skupine najviac v sume 160 eur,
- najviac v sume 80 eur, ak starostlivosť o dieťa poskytuje poskytovateľ, ktorým je materská škola zaradená do siete škôl a školských zariadení Slovenskej republiky zriadená obcou alebo orgánom miestnej štátnej správy v školstve, alebo určených mesačných príspevkov
- 41,10 eura, ak starostlivosť o dieťa zabezpečuje iná fyzická osoba (napr. starý rodič) a nevypláca sa jej rodičovský príspevok alebo rodič, ktorý vykonáva zárobkovú činnosť a nezabezpečí starostlivosť o dieťa inak.

Sumy príspevku na starostlivosť o dieťa môže upraviť k 1. januáru kalendárneho roka vláda Slovenskej republiky nariadením.

Zdravotné poistenie je poistenie, na základe ktorého sa poistencom poskytuje zdravotná starostlivosť a služby súvisiace s poskytovaním zdravotnej starostlivosti. Zákon č. 580/2004 Z. z. o zdravotnom poistení v znení neskorších predpisov rozlišuje dva druhy zdravotného poistenia, a to:

- **verejné zdravotné poistenie,**
- **individuálne zdravotné poistenie.**

Verejné zdravotné poistenie je činnosť vykonávaná vo verejnom záujme, pri ktorej sa hospodári s verejnými prostriedkami. Vykonávajú ho zdravotné poisťovne. Poistný pomer verejného zdravotného poistenia nie je zmluvný vzťah, ktorý možno založiť zmluvou alebo dohodou a vzniká narodením. Poistné na verejné zdravotné poistenie platia zamestnanci, zamestnávateľia, samostatne zárobkovo činné osoby a štát, ktorý platí poistné za zákonom stanovené ekonomicky neaktívne osoby (nezaopatrené deti, poberatelia starobného dôchodku, predčasného starobného dôchodku, invalidného dôchodku, poberatelia rodičovského príspevku, fyzické osoby, ktoré sa osobne celodenne a riadne starajú o dieťa do šiestich rokov veku, fyzické osoby zaradené v evidencii uchádzačov o zamestnanie, fyzické osoby, ktoré opatrujú občana s ťažkým zdravotným postihnutím ako aj tie, ktoré opatrujú blízku osobu, ktorá je staršia ako 80 rokov a nie je umiestnená v zariadení sociálnych služieb alebo v zdravotníckom zariadení).

Individuálne zdravotné poistenie vzniká na základe prejavu vôle subjektov, pričom ide o zmluvný vzťah medzi poistencom a komerčnou poisťovňou. Na vznik individuálneho zdravotného poistenia sa nevyžaduje existencia účasti na verejnom zdravotnom poistení a naopak, existencia na verejnom zdravotnom poistení nevylučuje možnosť byť účastníkom poistného vzťahu v rámci individuálneho zdravotného poistenia.

► **Finančné aspekty**

Z hľadiska zdroja financovania sociálneho zabezpečenia môžeme systémy sociálneho zabezpečenia rozdeliť na dve skupiny. Do prvej skupiny patrí sociálne poistenie a zdravotné poistenie (v kapitole Zdravotnícke služby). Už priamo z názvu vyplýva, že ide o poistné systémy, ktoré sú financované z poistného. Poistné platia ekonomicky činné osoby zo svojho príjmu a za ekonomicky nečinné osoby platí poistné v niektorých prípadoch štát.

Do druhej patria štátna sociálna podpora a sociálna pomoc, ktorých zdrojom financovania je v prevažnej miere verejný rozpočet, t. j. štátny rozpočet alebo rozpočet miest a obcí a podstatnú časť zdrojov týchto rozpočtov tvoria dane, či už dane, ktoré sú príjmom štátneho rozpočtu alebo miestne dane.

V tabuľke 27 sú zobrazené príjmy a výdavky Sociálnej poisťovne v roku 2022. Príjmy Sociálnej poisťovne predstavovali 10 047 mil. eur. Najväčší podiel na celkových príjmoch Sociálnej poisťovne zaznamenali príjmy na dôchodkové poistenie vo výške 6 764,4 mil. eur.

Výdavky Sociálnej poisťovne boli v roku 2022 vo výške 10 287,5 mil. eur. Sociálna poisťovňa hospodári s príjmami a výdavkami na úrovni okolo 10 mld. eur, čo je štvrtina celého rozpočtu verejnej správy. Najväčšiu časť výdavkov Sociálnej poisťovne predstavujú výdavky na dávky dôchodkového starobného poistenia vo výške 7 302,1 mil. eur. Fond starobného poistenia skončil vo vysokom deficite a musel byť sanovaný transfermi zo štátneho rozpočtu, prípadne prebytkami iných fondov. Tento deficit fondu starobného poistenia bol umocnený aj zavedením starobného dôchodkového sporenia tzv. II. piliera, keď sa časť poistného neodvádza do fondu starobného poistenia Sociálnej poisťovne, ale na účty dôchodcovských správcofských spoločností.

Tabuľka 27 Príjmy a výdavky Sociálnej poisťovne v roku 2022 v mil. eur

	2022	2022
Príjmy a výdavky Sociálnej poisťovne	rok spolu (v mil. eur)	Porovnanie podielu daného roka s predchádzajúcim rokom (v %)
<i>Príjmy Sociálnej poisťovne spolu</i>	<i>10 047,0</i>	<i>101,7</i>
príjmy na nemocenské poistenie spolu	884,3	110,3
príjmy na dôchodkové poistenie spolu	6 764,4	97,8
príjmy na starobné poistenie spolu	4 878,8	93,7
finančné prostriedky zo štátneho rozpočtu	100,0	11,9
príjmy na invalidné poistenie spolu	1 885,6	110,0
príjmy na úrazové poistenie spolu	240,6	111,1
príjmy na poistenie v nezamestnanosti spolu	586,4	112,4
príjmy na garančné poistenie spolu	68,0	110,4
príjmy rezervného fondu solidarity spolu	1 503,3	110,5
Príjmy z príspevkov na starobné dôchodkové sporenie	1 088,5	113,6
<i>Výdavky Sociálnej poisťovne spolu</i>	<i>10 287,5</i>	<i>103,4</i>
dávky nemocenského poistenia	1 022,5	91,3
dávky dôchodkového poistenia	8 270,6	103,2
dávky starobného poistenia	7 302,1	103,5
dávky invalidného poistenia	968,5	101,1
dávky úrazového poistenia	55,1	100,7
dávky garančného poistenia	1,9	65,9
dávky poistenia v nezamestnanosti	259,9	89,7
dávky sociálneho poistenia hradené štátom	677,6	144,7
Postúpené príspevky na starobné dôchodkové sporenie do DSS	1 115,8	114,3

Zdroj: Štatistický úrad SR, 2023

Celkové hrubé výdavky (bez odpočítania daní a sociálnych príspevkov platených poberateľmi dávok) dosiahli v roku 2020 úroveň 18 285 mil. eur. Štruktúra výdavkov na sociálnu ochranu v Slovenskej republike bola nasledovná: sociálne dávky tvorili 97,5 %, administratívne náklady 2,3 % a iné výdavky 0,2 %. Štruktúra sociálnych dávok (97,0 %) v členení podľa účelov bola nasledovná: choroba/zdravotná starostlivosť 30,7 %, invalidita 8,3 %, staroba 40,9 %, pozostalí 4,7 %, rodina/deti 9,9 %, nezamestnanosť 4,4 %, sociálne vylúčenie a bývanie 1,1 % (tabuľka 28).

Tabuľka 28 Výdavky na sociálnu ochranu v roku 2020 v mil. eur

Výdavky na sociálnu ochranu (v mil. eur)	2020
<i>Výdavky spolu</i>	<i>18 285</i>
Dávky na sociálnu ochranu	17 828
Choroba/zdrav. starostlivosť	5 468
Invalidita	1 478
Staroba	7 300
Pozostalí	831
Rodina/deti	1 763
Nezamestnanosť	788
Bývanie a sociálne vylúčenie	200
Administratívne náklady	419
Iné výdavky	37

Zdroj: Štatistický úrad SR, 2023

► **Legislatívny rámec**

- zákon č. 461/2003 Z. z. o sociálnom poistení
- zákon č. 462/2003 Z. z. o náhrade príjmu pri dočasnej pracovnej neschopnosti zamestnanca a o zmene a doplnení niektorých zákonov
- zákon č. 437/2004 Z. z. o náhrade za bolesť a o náhrade za sťaženie spoločenského uplatnenia
- zákon č. 383/2013 Z. z. o príspevku pri narodení dieťaťa a príspevku na viac súčasne narodených detí a o zmene a doplnení niektorých zákonov
- zákon č. 571/2009 Z. z. o rodičovskom príspevku v znení neskorších predpisov
- zákon č. 561/2008 Z. z. o príspevku na starostlivosť o dieťa v znení neskorších predpisov
- zákon č. 600/2003 Z. z. o prídavku na dieťa a o zmene a doplnení zákona č. 461/2003 Z. z. o sociálnom poistení v znení neskorších predpisov
- zákon č. 627/2005 Z. z. o príspevkoch na podporu náhradnej starostlivosti o dieťa v znení neskorších predpisov
- zákon č. 238/1998 Z. z. o príspevku na pohreb v znení neskorších predpisov
- zákon č. 417/2013 Z. z. o pomoci v hmotnej núdzi a o zmene a doplnení niektorých zákonov
- zákon č. 601/2003 o životnom minime a o zmene a doplnení niektorých zákonov

8 Blok odvetví rozvoja človeka

Statky, ktoré produkuje tento blok, majú charakter zmiešaných statkov.

Blok odvetví rozvoja človeka tvorí:

- **školsťo/vzdelávanie** – uspokojenie potreby vzdelávania (celoživotného)
- **zdravotníctvo** – uspokojenie potreby uchovávanía a kultivácie zdravia
- **kultúra** – uspokojenie potreby estetického prežívania
- **telesná kultúra** – uspokojenie potreby uchovávanía a kultivácie zdravia
- **sociálne služby** – uspokojenie potreby uchovávanía a kultivácie ľudského potenciálu v podmienkach, kedy ich jedinec existenčne potrebuje pomoc druhých.

8.1 Vzdelávacie služby

► Základné pojmy

Zákon č. 245/2008 Z. z. o výchove a vzdelávaní (školský zákon) definuje **vzdelávanie** ako „cielené organizovaný a realizovaný proces výchovného a vzdelávacieho pôsobenia a učenia zameraného na rozvoj dieťaťa alebo žiaka v súlade s jeho predpokladmi a podnetmi, ktoré stimulujú jeho vlastnú snahu stať sa harmonickou osobnosťou“.

Vzdelávanie značí dlhodobú a nepretržitú inštitucionalizovanú vyučovaciu činnosť učiteľov, lektorov, inštruktorov alebo iných osôb vo funkcii profesionálneho vzdelávateľa v škole a v mimoškolskom výučbovom zariadení na prípravu učiacich sa na pracovný a mimoškolský život v spoločnosti, v ktorej žijú. Výsledkom procesu vzdelávania je dosiahnuté vzdelanie.

Školsťo patrí medzi zmiešané statky, keďže poskytuje vzdelanie okrem verejných a štátnych škôl aj v súkromných školách. Popri rodine práve škola dotvára osobnosť každého člena spoločnosti. Úlohou školy je vychovávať deti k samostatnosti, zodpovednosti a tvorivosti, pri rešpektovaní národných a občianskych hodnôt.

Ako uvádza zákon o výchove a vzdelávaní (školský zákon) **cieľom výchovy a vzdelávania** je umožniť dieťaťu alebo žiakovi:

- získať vzdelanie podľa tohto zákona,
- získať kompetencie, a to najmä v oblasti komunikačných schopností, ústnych spôsobilostí a písomných spôsobilostí, využívania informačno-komunikačných technológií, komunikácie v štátnom jazyku, materinskom jazyku a cudzom jazyku, matematickej gramotnosti, a kompetencie v oblasti technických prírodných vied a technológií, k celoživotnému učeniu, sociálne kompetencie a občianske kompetencie, podnikateľské schopnosti a kultúrne kompetencie,
- ovládať anglický jazyk a aspoň jeden ďalší cudzí jazyk a vedieť ich používať,
- naučiť sa správne identifikovať a analyzovať problémy a navrhovať ich riešenia a vedieť ich riešiť,
- rozvíjať manuálne zručnosti, tvorivé, umelecké psychomotorické schopnosti, aktuálne poznatky a pracovať s nimi na praktických cvičeniach v oblastiach súvisiacich s nadväzujúcim vzdelávaním alebo s aktuálnymi požiadavkami na trhu práce,
- posilňovať úctu k rodičom a ostatným osobám, ku kultúrnym a národným hodnotám a tradíciám štátu, ktorého je občanom, k štátnemu jazyku, k materinskému jazyku a k svojej vlastnej kultúre,
- získať a posilňovať úctu k ľudským právam a základným slobodám a zásadám ustanoveným v Dohovore o ochrane ľudských práv a základných slobôd,
- pripraviť sa na zodpovedný život v slobodnej spoločnosti, v duchu porozumenia a znášanlivosti, rovnosti muža a ženy, priateľstva medzi národmi, národnostnými a etnickými skupinami a náboženskej tolerancie,
- naučiť sa rozvíjať a kultivovať svoju osobnosť a celoživotne sa vzdelávať, pracovať v skupine a preberať na seba zodpovednosť,
- naučiť sa kontrolovať a regulovať svoje správanie, starať sa a chrániť svoje zdravie vrátane zdravej výživy a životné prostredie a rešpektovať všeludské etické hodnoty,
- získať všetky informácie o právach dieťaťa a spôsobilosť na ich uplatňovanie.

Školský systém, resp. školská sústava je súbor všetkých školských inštitúcií, ich fungovanie a prostriedky, ktoré v krajine zaisťujú vzdelávanie. Je to sústava inštitúcií tzv. formálnej edukácie, ktoré riadi a spravuje ministerstvo školstva. Školský systém v SR tvoria 3 základné stupne škôl: **primárny, sekundárny a terciárny** a môžeme ho zjednodušene rozdeliť na 2 oblasti: **regionálne školstvo a vysoké školy**.

► *Inštitucionálne zabezpečenie*

Na Slovensku boli školy a školské zariadenia ako inštitúcie zabezpečujúce vzdelávanie v priamej kompetencii štátu až do roku 2002. V roku 2002 došlo k decentralizácii kompetencií zo štátu na územnú samosprávu, ktorá v školách, ktoré zriaďuje, plní prenesený výkon štátnej správy v školstve a materské školy, základné umelecké školy, jazykové školy a školské zariadenia sa stali jej originálnymi školskými kompetenciami.

Štátnu správu v školstve na úseku škôl a školských zariadení vykonávajú: riaditeľ, obec, samosprávny kraj, regionálny úrad školskej správy, Štátna školská inšpekcia, Ministerstvo školstva, vedy, výskumu a športu SR a iné ústredné orgány štátnej správy, ak tak ustanovuje osobitný predpis. Školskú samosprávu vykonávajú: rada školy alebo školského zariadenia, obecná školská rada, územná školská rada a školský parlament.

Ministerstvo školstva, výskumu, vývoja a mládeže SR ako ústredný orgán štátnej správy SR pre materské školy, základné školy, stredné školy a vysoké školy, školské zariadenia, celoživotné vzdelávanie, vedu a techniku, pre štátnu starostlivosť o mládež a vykonáva v oblasti výchovy a vzdelávania tieto úlohy:

- a) riadi výkon štátnej správy na úseku školstva,
- b) spracúva koncepciu rozvoja výchovy a vzdelávania v Slovenskej republike,
- c) vypracúva a vydáva všeobecne záväzné právne predpisy a iné predpisy,
- d) vydáva a zverejňuje štátne vzdelávacie programy, rámcové učebné plány a vzdelávacie štandardy,
- e) schvaľuje učebnice, odborné učebné texty a didaktické materiály,
- f) spravuje sieť škôl, školských zariadení, stredísk praktického vyučovania a pracovísk praktického vyučovania,
- g) určuje sústavu študijných odborov a učebných odborov odborného vzdelávania a prípravy a obsah odborného vzdelávania a prípravy,
- h) vedie centrálny register detí, žiakov a poslucháčov,
- i) vykonáva financovanie regionálneho školstva a kontrolu použitia týchto prostriedkov,
- j) vykonáva kontrolu dodržiavania hospodárnosti, efektívnosti, účinnosti a účelnosti pri hospodárení s verejnými prostriedkami poskytnutými z rozpočtu ministerstva,
- k) vytvára podmienky na rozvoj vysokých škôl a vysokoškolského vzdelávania v rámci akreditovaných študijných programov na vysokých školách všetkých typov,
- l) vypracúva, každoročne aktualizuje a zverejňuje dlhodobý zámer vo vzdelávacej, výskumnej, vývojovej, umeleckej a ďalšej tvorivej činnosti pre oblasť vysokých škôl,
- m) každoročne vypracúva a zverejňuje výročnú správu o stave vysokého školstva,
- n) vykonáva implementáciu stratégie celoživotného vzdelávania a celoživotného poradenstva,
- o) vykonáva akreditáciu vzdelávacích programov ďalšieho vzdelávania.

Samosprávny kraj pri prenesenom výkone štátnej správy:

- a) zriaďuje všeobecne záväzným nariadením a zrušuje podľa siete stredné školy,
- b) určuje pre každú strednú školu vo svojej územnej pôsobnosti najvyšší počet žiakov prvého ročníka v dennej forme štúdia podľa osobitného predpisu.

Samosprávny kraj pri výkone samosprávy zriaďuje všeobecne záväzným nariadením a zrušuje podľa siete:

- a) základné umelecké školy,
- b) jazykové školy okrem jazykových škôl pri základných školách,
- c) školské internáty,
- d) zariadenia školského stravovania,
- e) strediská služieb školy,
- f) školy v prírode,
- g) centrá voľného času s územnou pôsobnosťou samosprávneho kraja,
- h) materské školy, ak ide o jednu právnickú osobu zriadenú ako kombinácia strednej školy a materskej školy alebo kombinácia strednej školy, materskej školy a základnej školy,

- i) základné školy, ak ide o jednu právnickú osobu zriadenú ako kombinácia strednej školy a základnej školy alebo kombinácia strednej školy, materskej školy a základnej školy.

Samosprávny kraj vytvára podmienky na výchovu a vzdelávanie a na plnenie povinnej školskej dochádzky v stredných školách, podmienky na zabezpečenie výchovy a vzdelávania detí a žiakov so zdravotným znevýhodnením a detí a žiakov s nadaním v školách a v školských zariadeniach, ktorých je zriaďovateľom a ďalšie.

Obec pri prenesenom výkone štátnej správy zriaďuje všeobecne záväzným nariadením a zrušuje základné školy podľa siete. Obec pri výkone samosprávy zriaďuje všeobecne záväzným nariadením a zrušuje podľa siete:

- a) základné umelecké školy,
- b) materské školy,
- c) školské kluby detí, ktoré sú súčasťou základnej školy,
- d) centrá voľného času,
- e) zariadenia školského stravovania pre žiakov základných škôl a pre deti materských škôl,
- f) jazykové školy pri základných školách,
- g) strediská služieb škole,
- h) školské internáty.

Obec vytvára podmienky na:

- a) výchovu a vzdelávanie detí a žiakov najmä tým, že zriaďuje školy a školské zariadenia,
- b) plnenie povinného predprimárneho vzdelávania v materských školách, ktorých je zriaďovateľom,
- c) plnenie povinnej školskej dochádzky v základných školách, ktorých je zriaďovateľom,
- d) zabezpečenie výchovy a vzdelávania detí a žiakov so zdravotným znevýhodnením v školách a v školských zariadeniach, ktorých je zriaďovateľom,
- e) zabezpečenie výchovy a vzdelávania detí a žiakov s nadaním v školách a v školských zariadeniach, ktorých je zriaďovateľom a ďalšie.

Školská sústava v Slovenskej republike

Školská sústava v SR sa skladá z **regionálneho školstva** a **vysokého školstva**. Výchovno-vzdelávacia sústava v Slovenskej republike v oblasti regionálneho školstva je tvorená **materskými, základnými a strednými školami**.

Výchovu a vzdelávanie detí predškolského veku zabezpečujú **materské školy a špeciálne materské školy**. Materská škola podporuje osobnostný rozvoj detí v oblasti sociálno-emocionálnej, intelektuálnej, telesnej, morálnej, estetickej, rozvíja schopnosti a zručnosti, utvára predpoklady na ďalšie vzdelávanie. Pripravuje na život v spoločnosti v súlade s individuálnymi a vekovými osobitosťami detí.

Na predprimárne vzdelávanie sa prijíma dieťa od troch rokov veku; výnimočne možno prijať dieťa od dovŕšenia dvoch rokov veku. Na predprimárne vzdelávanie sa prednostne prijímajú deti, pre ktoré je plnenie predprimárneho vzdelávania povinné. Dieťa môže byť do materskej školy prijaté k začiatku školského roka, ale aj v priebehu školského roka.

S účinnosťou od 1. septembra 2021 je pre každé dieťa, ktoré dosiahne päť rokov veku do 31. augusta, ktorý predchádza začiatku školského roka, od ktorého bude dieťa plniť povinnú školskú dochádzku v základnej škole, je predprimárne vzdelávanie povinné.

Od 1. septembra 2021 do 31. augusta 2024 môžu deti povinné predprimárne vzdelávanie plniť aj v zariadení predprimárneho vzdelávania podľa zákona č. 245/2008 Z. z. o výchove a vzdelávaní (školský zákon) a o zmene a doplnení niektorých zákonov v znení neskorších prepisov.

V zariadeniach predprimárneho vzdelávania plnia povinné predprimárne vzdelávanie len deti, ktoré:

- dovŕšili 5 rokov veku do 31.08. príslušného kalendárneho roku, ktorý predchádza začiatku školského roka, v ktorom pre ne bude predprimárne vzdelávanie povinné,
- v príslušnom školskom roku pokračujú v plnení povinného predprimárneho vzdelávania.

Výchova a vzdelávanie v materských školách sa uskutočňuje podľa vzdelávacích programov. Vzdelávacími programami sú štátny vzdelávací program a školský vzdelávací program.

Počet MŠ, počet tried v MŠ a počet učiteľov a zapísaných detí v MŠ v jednotlivých krajoch SR v roku 2021 je zobrazený v tabuľke 29.

Tabuľka 29 Počet MŠ, počet učiteľov v MŠ, počet tried v MŠ, počet zapísaných detí v MŠ v roku 2021

Kraj	Počet škôl	Počet učiteľov	Počet tried	Počet zapísaných detí
SR spolu	3102	17945	9039	173 170
Bratislavský	298	2811	1363	26 795
Trnavský	311	1996	944	18 444
Trenčiansky	293	1801	925	18 123
Nitriansky	424	2015	1037	19 356
Žilinský	379	2460	1196	23 343
Banskobystrický	381	1836	965	17 919
Prešovský	546	2641	1391	26 784
Košický	470	2385	1218	22 406

Zdroj: Štatistický úrad SR, 2023

V roku 2021 bolo na území SR spolu 3 102 zariadení MŠ so 173 170 zapísanými deťmi, z toho počet štátnych MŠ predstavoval 2 781 zariadení so 157 862 zapísanými deťmi, súkromné boli v počte 212 (9 156 detí) a cirkevné v počte 109 (6 152 detí). Z hľadiska regionálneho zastúpenia bolo výrazne viac zariadení MŠ v Prešovskom a Košickom kraji. Zaujímavosťou je, že Bratislavský kraj má napriek najvyššiemu počtu zapísaných detí v MŠ, druhý najnižší počet MŠ po Trenčianskom kraji, čo znamená menej zariadení avšak s väčšou kapacitou pokrytia tejto služby. V Bratislavskom kraji je priemerný počet detí v materských školách najvyšší v porovnaní ostatnými kraji SR z dôvodu nedostatočnej ponuky zariadení tohto typu. Čo sa týka hodnotenia posledných dostupných rokov 2016-2021 podľa údajov Štatistického úradu SR, došlo k zvýšeniu v počte zapísaných detí v priemere o 1000-2000 detí v každom kraji SR, najviac však v Košickom, Prešovskom a Bratislavskom kraji, čo je spôsobené priaznivým demografickým vývojom, pozitívnym prirodzeným prírastkom.

Základné školy v súlade s princípmi a cieľmi výchovy a vzdelávania školského zákona podporujú rozvoj osobnosti žiaka vychádzajúc zo zásad humanizmu, rovnakého zaobchádzania, tolerance, demokracie a vlastenectva, a to po stránke rozumovej, mravnej, etickej, estetickej, pracovnej a telesnej. Poskytujú žiakovi základné poznatky, zručnosti a schopnosti v oblasti jazykovej, prírodovednej, spoločenskovednej, umeleckej, športovej, zdravotnej, dopravnej a ďalšie poznatky a zručnosti potrebné na jeho orientáciu v živote a v spoločnosti a na jeho ďalšiu výchovu a vzdelávanie.

Základné školy sa členia na tieto typy:

- základnú školu so všetkými ročníkmi (plnoorganizovaná základná škola),**
- základnú školu, ktorá nemá všetky ročníky (neplnoorganizovaná základná škola).**

Základná škola má spravidla deväť ročníkov. Člení sa na prvý a druhý stupeň, v ktorých sa vzdelávanie realizuje samostatnými na seba nadväzujúcimi vzdelávacími programami. Prvý stupeň základnej školy tvorí spravidla prvý až štvrtý ročník. Druhý stupeň základnej školy tvorí piaty až deviaty ročník.

Povinný obsah výchovy a vzdelávania na získanie kompetencií v základných školách vymedzujú štátne vzdelávacie programy. Štátne vzdelávacie programy vymedzujú ciele výchovy a vzdelávania, vzdelávacie štandardy vyučovacích predmetov jednotlivých vzdelávacích oblastí a rámcový učebný plán, podľa ktorého si školy zostavia svoje vlastné učebné plány. Výchova a vzdelávanie v školách sa uskutočňuje podľa školských vzdelávacích programov, ktoré sú základným dokumentom škôl a v ktorých školy zohľadnia svoje podmienky, potreby a regionálne špecifiká. Výhodiskom pre vytvorenie školského vzdelávacieho programu sú štátne vzdelávacie programy.

Počet ZŠ, počet tried v ZŠ a počet žiakov v ZŠ v medzikrajskom porovnaní v SR v roku 2021 je zobrazený v tabuľke 30. Spolu v rámci SR pôsobilo 2 070 ZŠ s počtom 468 540 žiakov, v štruktúre 1 874 štátnych ZŠ s takmer 429 tis. žiakmi, 78 súkromných ZŠ s 11 957 žiakmi, 118 cirkevných ZŠ s 27 855 zapísanými žiakmi. Najvyšší počet žiakov v základných školách vykazuje Prešovský a Košický kraj. Bratislavský kraj má najmenej základných škôl pri počte žiakov 63 010 v roku 2021. Je paradoxné, že za obdobie rokov 2016-2021 došlo k zvýšeniu počtu žiakov ZŠ o 8,1 %, pričom počet základných škôl mal skôr klesajúci trend (pokles o 1,5 %).

Tabuľka 30 Počet ZŠ, počet tried v ZŠ, počet žiakov v ZŠ rok 2021

Kraj	Počet škôl	Počet tried	Počet žiakov
SR spolu	2070	24625	468 540
Bratislavský	169	2923	63 010
Trnavský	212	2456	46 294
Trenčiansky	192	2361	45 590
Nitriansky	283	3028	52 316
Žilinský	256	3201	60 655
Banskobystrický	264	2760	50 965
Prešovský	390	4158	78 184
Košický	304	3738	71 526

Zdroj: Štatistický úrad SR, 2023

Základné umelecké školy zabezpečujú umeleckú výchovu a vzdelávanie podľa príslušných vzdelávacích programov v hudobnom, výtvarnom, tanečnom a literárno-dramatickom odbore. Iné umelecké odbory môže škola zriadiť iba po súhlase ministerstva školstva. Základná umelecká škola (ZUŠ) môže organizovať štúdium pre deti predškolského veku, žiakov základných a stredných škôl a dospelých. ZUŠ poskytuje základné umelecké vzdelanie podľa § 17 školského zákona, pripravuje na štúdium odborov vzdelávania umeleckého zamerania v stredných školách a v konzervatóriách; pripravuje aj na štúdium na vysokých školách s pedagogickým alebo umeleckým zameraním. V roku 2021 bol počet štátnych základných umeleckých škôl 200 s počtom 101 840 žiakov, cirkevných bolo 12 s počtom žiakov 5 417, súkromných ZUŠ 168 s počtom žiakov 61 530.

Stredné školy poskytujú žiakom stredné odborné vzdelanie, úplné stredné odborné vzdelanie, úplné stredné všeobecné vzdelanie a nadstavbové a pomaturitné štúdium. Pripravujú žiakov na výkon povolania a činnosti v národnom hospodárstve, správe, kultúre, umení a v ostatných oblastiach života (vrátane vysokoškolského štúdia).

Stredoškolské všeobecné vzdelávanie a výchova prebieha hlavne na **gymnáziách**, ktoré pripravujú predovšetkým na štúdium na vysokých školách. Ďalej pripravujú aj na výkon niektorých činností v správe, kultúre a v ďalších oblastiach. Gymnázium je všeobecnovzdelávacia, vnútorne diferencovaná škola. Štúdium sa ukončuje maturitnou skúškou.

Všeobecné vzdelávanie a výchova je tiež súčasťou vzdelávania a výchovy na stredných odborných školách, konzervatóriách, školách umeleckého priemyslu a stredných športových školách.

Stredoškolské odborné vzdelávanie a príprava sa uskutočňuje v **stredných odborných školách**. Žiaci sa v ňom pripravujú predovšetkým na výkon odborných činností, najmä technicko-hospodárskych, ekonomických, pedagogických, zdravotníckych, sociálno-právnych, správnych, umeleckých a kultúrnych, prípadne aj na štúdium na vysokej škole. Štúdium trvá štyri roky. Úplné stredné odborné vzdelanie sa ukončuje úspešným vykonaním maturitnej skúšky. Absolventi strednej odbornej školy môžu pokračovať vo vysokoškolskom štúdiu.

Komplexné umelecké a umelecko-pedagogické vzdelanie poskytuje **konzervatórium**. Pripravuje žiakov na profesionálne umelecké uplatnenie a na vyučovanie umeleckých a odborných predmetov vo vzdelávacích programoch umeleckého zamerania. Konzervatórium má spravidla šesť ročníkov a ukončuje sa absolútoriom.

Vzdelávanie žiakov s výtvarnými schopnosťami a nadaním realizujú **školy umeleckého priemyslu**. Poskytujú komplexné umelecké vzdelávanie vo vzdelávacích programoch študijných odborov a ich zameraniach v oblasti výtvarníctva a dizajnu. Školy umeleckého priemyslu môžu poskytovať aj umelecko-pedagogické vzdelanie.

Vzdelávanie žiakov so športovým nadaním zabezpečujú **stredné športové školy**. Vzdelávacie programy strednej športovej školy sú zamerané na prípravu žiakov so športovým nadaním pre štúdium na

vysokej škole a pre výkon povolání a odborných činností v športe. Neoddeliteľnou súčasťou výchovy a vzdelávania v strednej športovej škole je športová príprava organizovaná podľa športových odvetví.

Tabuľka 31 Počet gymnázií, stredných odborných škôl a konzervatórií v roku 2021

Kraj	Počet gymnázií	Počet SOŠ	Počet konzervatórií
SR spolu	234	423	17
Bratislavský	45	53	4
Trnavský	21	42	1
Trenčiansky	17	36	0
Nitriansky	22	57	2
Žilinský	30	55	2
Banskobystrický	27	58	3
Prešovský	38	63	1
Košický	34	59	4

Zdroj: Štatistický úrad SR, 2023

Najvyšší počet gymnázií a konzervatórií je evidovaných v Bratislavskom kraji a stredné odborné školy majú miernu prevahu v Prešovskom kraji (tabuľka 31). Najviac žiakov študuje na stredných odborných školách v počte 122 125 (tabuľka 32).

Tabuľka 32 Počet jednotlivých stredných škôl, počet tried, žiakov, učiteľov na gymnáziách, SOŠ, konzervatóriách v roku 2021

		2021
Gymnázia	Školy	234
	Triedy	3 144
	Žiaci	72 776
	Učítelia	5 326
Stredné odborné školy	Školy	423
	Triedy	6 294
	Žiaci	122 125
	Učítelia	9 696
Konzervatóriá	Školy	17
	Triedy	164
	Žiaci	3 197
	Učítelia	435

Zdroj: Štatistický úrad SR, 2023

Za posledných 20 rokov nastal v regionálnom školstve na Slovensku vďaka negatívnemu demografickému vývoju výrazný pokles počtu žiakov. Niektoré obce, VÚC reagujú na poklesy počtov žiakov v školách zmenami v sieti škôl, čím prispievajú k efektívnejšiemu využívaniu zdrojov v oblasti osobných nákladov, ale aj prevádzkových. Väčšina samospráv však nerobí potrebné zmeny v sieti škôl vo väzbe na poklesy počtov žiakov v týchto školách. V najbližších rokoch môžeme očakávať výraznejšie kvantitatívne zmeny v štruktúre sústavy škôl a školských zariadení regionálneho školstva. Očakáva nás pokračujúci pokles žiakov stredných škôl. Naopak základné školy začínajú rásť a taktiež materské školy zaznamenávajú zvýšený populačný tlak.

Súčasťou výchovno-vzdelávacej sústavy sú aj **školské zariadenia**, v ktorých sa uskutočňuje výchovno-vzdelávacia činnosť na základe výchovných programov. Sústavu školských zariadení tvoria:

- *školské výchovno-vzdelávacie zariadenia* (školský klub detí, centrum voľného času, školský internát, školské hospodárstvo, stredisko odbornej praxe),
- *špeciálne výchovné zariadenia* (diagnostické centrum, reedukačné centrum, liečebno-výchovné sanatórium),

- školské zariadenia výchovného poradenstva a prevencie (centrum pedagogicko-psychologického poradenstva a prevencie, centrum špeciálno-pedagogického poradenstva),
- školské účelové zariadenia (škola v prírode, zariadenia školského stravovania, stredisko služieb škole).

Špeciálna výchova a vzdelávanie zahŕňa problematiku výchovy a vzdelávania detí a žiakov so špeciálnymi výchovno-vzdelávacími potrebami, t.j. s mentálnym, telesným, zrakovým, sluchovým postihnutím, s narušenou komunikačnou schopnosťou, s autizmom, vývinovými poruchami učenia, poruchami správania, detí a žiakov chorých a zdravotne oslabených a intelektovo nadaných v príslušných školách a školských zariadeniach, vrátane špeciálnopedagogického poradenstva.

Cirkevnú a súkromnú školu, školské zariadenie, stredisko praktického vyučovania alebo pracovisko praktického vyučovania môže zriadiť štátom uznaná cirkev alebo náboženská spoločnosť, právnická alebo fyzická osoba. Vzdelávanie získané v týchto školách je rovnocenné vzdelaniu získanému na ostatných školách a môže sa poskytovať za úhradu. Cieľom cirkevnej a súkromnej školy a školského zariadenia je popri kvalitnom vzdelávaní a výchove poskytovať alternatívny obsah výchovy a vzdelávania, nové metódy a formy. Ich vznikom sa zabezpečuje naplnenie práva rodičov na výber školy a školského zariadenia pre svoje deti podľa presvedčenia a svedomia, ako aj vytvorenie konkurenčného prostredia, s možnosťou zvýšenia motivácie pre zlepšovanie školského systému.

Vysokoškolské vzdelávanie

Zákon č. 131/2002 Z. z. o vysokých školách definuje **vysoké školy** ako vrcholné vzdelávacie, vedecké a umelecké ustanovizne, ktorých hlavnou úlohou je poskytovanie vysokoškolského vzdelávania a tvorivé vedecké bádanie alebo tvorivá umelecká činnosť. Poslaním vysokých škôl, ktoré sú súčasťou európskeho priestoru vysokoškolského vzdelávania a spoločného európskeho výskumného priestoru, je rozvíjať harmonickú osobnosť, vedomosti, múdrosť, dobro a tvorivosť v človeku a prispievať k rozvoju vzdelanosti, vedy, kultúry a zdravia pre blaho celej spoločnosti. Napĺňanie tohto poslania je predmetom hlavnej činnosti vysokých škôl.

V súlade so zákonom č. 131/2002 Z. z. o vysokých školách a o zmene a doplnení niektorých zákonov v znení neskorších predpisov sa posilňujú úlohy vysokých škôl pri budovaní vedomostnej spoločnosti, existuje priestor na prepojenie vysokoškolského vzdelávania s potrebami spoločnosti, podporuje sa európska dimenzia vysokoškolského vzdelávania v podobe spoločných študijných programov, ale aj novej úpravy pôsobenia vysokých škôl z členských štátov Európskej únie na území Slovenskej republiky.

Podľa tohto zákona rozoznávame tieto typy vysokých škôl:

- **verejné vysoké školy** – verejnoprávne a samosprávne inštitúcie, ktoré sa zriaďujú a zrušujú zákonom. Zákon tiež ustanovuje ich názov, zaradenie a sídlo. Ak sa verejná vysoká škola člení na fakulty, pri jej zriadení sa súčasne zriaďujú aj tieto fakulty.
- **štátne vysoké školy** – medzi štátne vysoké školy sa zaraďujú vojenské vysoké školy, policajné vysoké školy a zdravotnícke vysoké školy. Na vojenských vysokých školách študujú študenti, ktorí vykonávajú vojenskú službu. Policajné vysoké školy vzdelávajú odborníkov najmä pre Policajný zbor. Môžu na nich študovať aj študenti, ktorí nie sú v služobnom pomere. Zdravotnícke vysoké školy vzdelávajú študentov, ktorí sa pripravujú pre jednotlivé kategórie zdravotníckych pracovníkov.
- **súkromné vysoké školy** – právnická osoba so sídlom v SR alebo so sídlom na území členského štátu EÚ alebo štátov, ktoré sú zmluvnými stranami Dohody o Európskom hospodárskom priestore a Švajčiarskej konfederácie, ktorá bola zriadená alebo založená na vzdelávanie a výskum, je oprávnená pôsobiť ako súkromná vysoká škola, ak jej vláda SR na to udelila súhlas v mene štátu.

V podmienkach SR pôsobí spolu 34 vysokých škôl, z toho 20 verejných, 3 štátne, 10 súkromných vysokých škôl a 1 zahraničná VŠ (počet študentov 108 379 bez zahraničnej VŠ k 31.12.2021). Najväčšie zastúpenie majú vysoké školy v Bratislavskom kraji v regionálnom rozmere (tabuľka 33).

Tabuľka 33 Počet verejných, štátnych a súkromných vysokých škôl v roku 2021

Kraj	Počet VŠ spolu	Počet verejných VŠ	Počet štátnych VŠ	Počet súkromných VŠ
SR spolu	33	20	3	10
Bratislavský	12	5	2	5
Trnavský	3	2	0	1
Trenčiansky	2	1	0	1
Nitriansky	3	3	0	0

Žilinský	3	2	1	0
Banskobystrický	4	3	0	1
Prešovský	2	1	0	1
Košický	4	3	0	1

Zdroj: Štatistický úrad SR, 2023

Vysoké školy v SR

Verejné vysoké školy

Univerzita Komenského v Bratislave
Univerzita Pavla Jozefa Šafárika v Košiciach
Prešovská univerzita v Prešove
Univerzita sv. Cyrila a Metoda v Trnave
Univerzita veterinárskeho lekárstva a farmácie v Košiciach
Univerzita Konštantína Filozofa v Nitre
Univerzita Mateja Bela v Banskej Bystrici
Trnavská univerzita v Trnave
Slovenská technická univerzita v Bratislave
Technická univerzita v Košiciach
Žilinská univerzita v Žiline
Trenčianska univerzita Alexandra Dubčeka v Trenčíne
Ekonomická univerzita v Bratislave
Slovenská poľnohospodárska univerzita v Nitre
Technická univerzita vo Zvolene
Vysoká škola múzických umení v Bratislave
Vysoká škola výtvarných umení v Bratislave
Akadémia umení v Banskej Bystrici
Katolícka univerzita v Ružomberku
Univerzita J. Selyeho

Štátne vysoké školy

Akadémia ozbrojených síl generála Milana Rastislava Štefánika
v Liptovskom Mikuláši
Akadémia Policajného zboru v Bratislave
Slovenská zdravotnícka univerzita v Bratislave

Súkromné vysoké školy

Vysoká škola manažmentu
Vysoká škola zdravotníctva a sociálnej práce sv. Alžbety v Bratislave
Vysoká škola ekonómie a manažmentu verejnej správy v Bratislave
Paneurópska vysoká škola v Bratislave
Vysoká škola medzinárodného podnikania ISM Slovakia v Prešove
Bratislavská medzinárodná škola liberálnych štúdií
Vysoká škola bezpečnostného manažérstva v Košiciach
Hudobná a umelecká akadémia Jána Albrechta – Banská Štiavnica, s. r. o.,
odborná vysoká škola
Vysoká škola Danubius
Vysoká škola DTI

Zahraničné vysoké školy

University College Prague – vysoká škola mezinárodných vzťahů
Vysoká škola hotelová a ekonomická s. r. o.

Tabuľka 34 Vybrané ukazovatele hodnotenia výkonov vysokých škôl v rokoch 2019-2021

	2019	2020	2021
Školy	33	33	33
Fakulty	127	128	128
Študenti	105 393	108 742	108 379
Študenti so slov. štát. príslušnosťou	94 121	96 003	94 373
Študenti so slov. štát. príslušnosťou – ženy	54 627	55 406	54 580
Novoprijatí do 1. roč.	24 595	25 886	35 938
Absolventi	30 804	29 495	30 073
Doktorandské štúdium (spolu)	6 600	6 582	6 482
Študujúci popri zamestnaní	22 956	21 997	21 785
Študujúci popri zamestnaní – ženy	14 967	14 585	13 590
Novoprijatí študenti popri zamestnaní do 1. roč.	3 823	4 254	6 833
Absolventi štúdiá popri zamestnaní	5912	5869	5 991
Profesori a docenti	4 117	4 071	4 287
Pedagogickí pracovníci (spolu)	9 897	9 860	9 651

Zdroj: Štatistický úrad SR, 2023

Vzdelávacie programy

Reforma školského kurikula založená na participatívnom či tzv. dvojúrovňovom modeli koncipovania obsahu vzdelávania podporuje tvorbu štátnych a školských vzdelávacích programov.

Štátne vzdelávacie programy vymedzujú najmä ciele vzdelávania a vzdelávacie štandardy pre predprimárne vzdelávanie a ciele vzdelávania, rámcové učebné plány a vzdelávacie štandardy pre základné vzdelávanie, stredné vzdelávanie a vyššie odborné vzdelávanie. Štátne vzdelávacie programy sa môžu členiť na vzdelávacie cykly. Štátne vzdelávacie programy vydáva a zverejňuje ministerstvo školstva.

Školský vzdelávací program je základným dokumentom školy, podľa ktorého sa uskutočňuje výchova a vzdelávanie v školách podľa tohto zákona. Školský vzdelávací program vydáva riaditeľ školy po prerokovaní v pedagogickej rade školy a v rade školy. Školský vzdelávací program musí byť vypracovaný v súlade s princípmi a cieľmi výchovy a vzdelávania a príslušným štátnym vzdelávacím programom.

Ak škola vzdeláva deti so špeciálnymi výchovno-vzdelávacími potrebami alebo žiakov so špeciálnymi výchovno-vzdelávacími potrebami, vytvára pre ne podmienky na základe odporúčaní zariadenia poradenstva a prevencie prostredníctvom individuálneho vzdelávacieho programu, vzdelávacích programov pre deti so zdravotným znevýhodnením alebo pre žiakov so zdravotným znevýhodnením, vzdelávacích programov zameraných na príslušné nadanie alebo poskytovaných podporných opatrení. Podľa **individuálneho vzdelávacieho programu** sa s informovaným súhlasom zákonného zástupcu alebo zástupcu zariadenia môže vzdelávať dieťa alebo žiak, ktorého špeciálne výchovno-vzdelávacie potreby neumožňujú, aby sa vzdelávali podľa školského vzdelávacieho programu školy, ktorú navštevuje, a ani podľa vzdelávacích programov určených pre školy, ktoré vzdelávajú deti so špeciálnymi výchovno-vzdelávacími potrebami alebo žiakov so špeciálnymi výchovno-vzdelávacími potrebami, alebo žiak, ktorému bolo povolené individuálne vzdelávanie v základnej škole.

► Finančné aspekty zabezpečenia regionálneho a vysokého školstva SR

S prechodom kompetencií na obce a VÚC došlo k decentralizácii zodpovednosti za vzdelávanie. Na prechod majetku a kompetencií nadviazala aj fiškálna decentralizácia. S ňou súviselo zavedenie normatívneho systému financovania škôl (základných a stredných) zo ŠR od 1. januára 2004 a od 1. januára 2005 financovanie originálnych školských kompetencií z vlastných príjmov obcí, ktorých podstatnú časť predstavujú príjmy z dane z príjmu fyzických osôb.

Financovanie regionálneho školstva postavené na normatívnom princípe prináša transparentnosť, objektivnosť, zásluhovosť a eliminuje subjektívne rozhodovanie jednotlivcov bez ich zodpovednosti za školy a školské zariadenia. Viac rozhodovacích kompetencií prináša tým, ktorým je školský systém v samej podstate určený – žiakom a rodičom. Avšak ani tento systém financovania nepriniesol všetkým školám „rovnaké financie“, ale odhalil príčiny zlej finančnej situácie jednotlivých škôl, čím poskytol školám a ich

zriaďovateľom šancu na jej zlepšenie. Naplnil tak svoj hlavný cieľ: vytvoriť priaznivé podmienky na skvalitnenie výchovno-vzdelávacieho procesu na školách. Normatívny princíp je postavený na tom, že školy sú financované podľa počtu žiakov a personálnej a ekonomickej náročnosti výchovno-vzdelávacieho procesu v zmysle zákona č. 597/2003 Z. z. o financovaní základných škôl, stredných škôl a školských zariadení v znení neskorších predpisov a nariadenia vlády SR č. 630/2008 Z. z., ktorým sa ustanovujú podrobnosti rozpisu finančných prostriedkov zo štátneho rozpočtu pre školy a školské zariadenia v znení neskorších predpisov. Financovanie regionálneho školstva sa od 1. januára 2022 zjednotilo pod Ministerstvo školstva SR. Z rozpočtovej kapitoly ministerstva sa financuje regionálne školstvo, príspevok na výchovu a vzdelávanie, príspevok na záujmové vzdelávanie, príspevok na špecifika a financovanie rozvojových projektov. V kapitole ministerstva sa rozpočtujú finančné prostriedky pre všetkých zriaďovateľov škôl a školských zariadení (obce, samosprávne kraje, štátom uznanú cirkev alebo náboženskú spoločnosť, inú právnickú osobu alebo fyzickú osobu a pre regionálny úrad školskej správy).

Od 1. 1. 2022 sú financované z rozpočtovej kapitoly MŠVVaM SR:

- školy, v ktorých sa vzdelávanie považuje za sústavnú prípravu na povolanie v zriaďovateľskej pôsobnosti obce, VÚC, cirkevného zriaďovateľa, súkromného zriaďovateľa a regionálneho úradu školskej správy,
- materské školy pre deti so špeciálnymi výchovno-vzdelávacími potrebami a školské zariadenia v zriaďovateľskej pôsobnosti regionálneho úradu školskej správy /reedukačné, diagnostické centrá, atď./

Z podielových daní obcí a VÚC sú financované:

- materské školy, základné umelecké školy, jazykové školy a školské zariadenia v zriaďovateľskej pôsobnosti obcí a VÚC, napr. školský klub detí, zariadenie školského stravovania, školský internát, školské hospodárske stredisko odbornej praxe (*od 1. 1. 2005*),
- materské školy, základné umelecké školy, jazykové školy a školské zariadenia v zriaďovateľskej pôsobnosti cirkevných a súkromných zriaďovateľov (*od 1. 1. 2007*).

Tento zákon uvádza aj **d ďalšie zdroje financovania**, ktorými sú:

- prostriedky od iných fyzických a právnických osôb za prenájom priestorov, v čase keď nie sú využívané na vyučovanie,
- zisk z podnikania,
- príspevky a dary,
- v stanovených prípadoch aj príspevky od žiakov a rodičov (na hmotné zabezpečenie, internáty, jedálne, domovy mládeže),
- iné zdroje podľa osobitných predpisov (napr. pri príspevkovej organizácii).

Tieto zdroje používajú ako doplnkový zdroj na financovanie rozvoja, skvalitňovania činnosti, výchovno-vzdelávacieho procesu, prevádzky a riešenia havarijných situácií.

Vytvorenie zákonných podmienok pre viacdrožové financovanie regionálneho školstva, vrátane súkromného financovania, predstavuje pozitívnu zmenu, ktorá priniesla pre aktérov v systéme financovania regionálneho školstva viac slobody v rozhodovaní. Skutočnosť, že školám sa umožňuje prenajímať priestory, podnikat' a používať zisk, vnáša do systému prvky trhového správania.

Systém financovania vysokých škôl v podmienkach Slovenska prešiel viacerými výraznými zmenami. Štát už negarantuje vysokým školám pokrytie nákladov spojených s ich vzdelávacou, výskumnou, vývojovou či umeleckou činnosťou zo štátneho rozpočtu v plnej výške. Novela zákona o vysokých školách zavedením systému viacdrožového financovania umožnila vysokým školám získavať časť finančných prostriedkov z iných zdrojov a na základe vlastných aktivít. Nový spôsob hospodárenia znamenal aj zmenu vo vzťahu vysokých škôl k majetku, ktorý sa zo štátu previedol do vlastníctva vysokej školy a teda aj zodpovednosť za efektívne hospodárenie s majetkom sa presúva na samotné vysoké školy.

Financovanie verejných vysokých škôl sa realizuje prostredníctvom rozpočtovej kapitoly MŠVVaM podľa zákona o vysokých školách. Hlavným zdrojom financovania verejných a štátnych vysokých škôl sú **dotácie zo štátneho rozpočtu**. Súkromné vysoké školy si zabezpečujú finančné prostriedky samostatne, pričom MŠVVaM im môže na základe žiadosti poskytnúť dotácie ako neúčelovú priamu platbu.

Finančné prostriedky sa poskytujú vo forme nasledovných štyroch dotácií:

- *dotácia na uskutočňovanie akreditovaných študijných odborov* – medzi rozhodujúce ukazovatele patria počet študentov, počet absolventov, ekonomická náročnosť uskutočňovaných študijných programov, začlenenie vysokej školy, uplatniteľnosť absolventov v praxi, kvalita a ďalšie hľadiská súvisiace so zabezpečením výučby.

- *dotácia na výskumnú, vývojovú alebo umeleckú činnosť* – skladá sa z finančných prostriedkov inštitucionálnej a účelovej formy podpory výskumu a vývoja.
- *dotácia na rozvoj vysokej školy* – poskytuje sa na základe výberového konania, v rámci ktorého jednotlivé vysoké školy predkladajú MŠVVaM SR projekty na uskutočňovanie svojich rozvojových programov.
- *dotácia na sociálnu podporu študentov* – môže byť poskytovaná priamou formou (sociálne a motivačné štipendiá) a nepriamou formou (stravovacie a ubytovacie služby, podpora športových a kultúrnych činností).

Okrem dotácií zo štátneho rozpočtu majú významnú mieru aj ďalšie zdroje financovania vysokých škôl, ktorými sú:

- príspevky od študentov (školné a poplatky spojené so štúdiom),
- príjmy z ďalšieho vzdelávania,
- výnosy z majetku,
- výnosy z duševného vlastníctva,
- súkromné dary (aj dedičstvo),
- výnosy z podnikateľskej činnosti,
- iné príjmy, príjmy z rozpočtov obcí a VÚC.

V roku 2019 dosiahli výdavky verejnej správy na vzdelávanie v EÚ objemovo 27 654 miliárd EUR (4,7 % HDP). Z toho predškolské a základné vzdelávanie predstavovalo 1,6 % HDP a stredné školstvo 1,8 % HDP. Pokiaľ ide o terciárne vzdelávanie, v EÚ-27 výdavky dosiahli 0,8 % HDP. Čo sa týka podielu výdavkov na HDP, najvyššie výdavky dosiahli Švédsko (6,9 % HDP), Dánsko (6,3 % HDP), nasledované Belgickom (6,2 % HDP) a Estónskom (6,0 % HDP), ako aj Islandom (7,1 % HDP). Ako podiel na celkových výdavkoch predstavovali výdavky verejnej správy na vzdelávanie 10,0 % celkových výdavkov v roku 2019 na úrovni EÚ. V prípade Estónska (15,5 %) a Lotyšska (15,0 %), ako aj Švajčiarska (16,6 %) a Islandu (16,1 %) predstavovali výdavky na vzdelávanie viac ako 15 % celkových výdavkov verejnej správy. Najnižší pomer celkových výdavkov bol zaznamenaný v Taliansku (8,0 % celkových výdavkov), Grécku (8,3 %), Španielsku a Francúzsku (zhodne 9,5 %), Nemecku (9,6 %), Slovensku (9,8 %) a Rakúsku (9,9 %). (Europortal, 2021)

Témy o pretrvávajúcich problémoch v školstve sú stále aktuálne a čoraz viac sa im venujú mnohé médiá i odborníci. Za najhlavnejšie nedostatky slovenského školstva sa považujú najmä:

- *Nízka kvalita vzdelávania na vysokých škôl*, chýbajú prestížne vysoké školy, v rebríčkoch najlepších svetových univerzít nie je v prvých 500 zastúpená ani jedna zo Slovenska.
- *Nedostatok finančných prostriedkov* je problémom na všetkých školách, najviac na vysokých, ktoré nemajú na to, aby mohli zaplatiť kvalitných odborníkov vrátane zahraničných. Z toho vyplýva nezáujem mladých nadaných ľudí o prácu vo vysokom školstve a vysoký priemerný vek odbornej špičky. Kariéra učiteľa nie je atraktívna, veľa pedagógov zo školstva odchádza. Nedostatok financií má za následok aj problémy v materiálnom a technickom zabezpečení školy, napr. nedostatočná vybavenosť IKT, zastarané budovy, chýbajúce priestory.
- *Slabá podpora vedy a výskumu*, investície do tejto oblasti sú hlboko pod priemerom EÚ.
- *Nerovnosť šancí v dostupnosti vzdelávania*, priveľa detí, najmä rómskych, navštevuje špeciálne školy, hoci by pomocou vhodnej asistencie zvládli aj normálne vyučovanie. Treba zabrániť diskriminácii detí zo sociálne znevýhodneného prostredia. Pomôcť by mohla i povinná predškolská dochádzka, resp. nultý ročník.
- *Priveľa byrokracie na základných školách*, pre prácu učiteľov je už neúnosná, ohrozuje kvalitu vzdelávania.
- *Chýbajúce učebnice na základných školách*, slobodný trh s učebnicami by vytvoril konkurenčné prostredie, kde by si školy mohli vyberať najlepšie knihy podľa vlastného výberu.
- *Testovanie vedomostí*, súčasný spôsob podporuje skôr memorovanie (bifľovanie) a pasívne preberanie učiva bez toho, aby ho žiaci chápali. Treba podporiť samostatné myslenie žiakov, ich schopnosť vnímať širšie súvislosti, diskutovať a argumentovať. Do zmeny vzdelávania treba zapojiť aj pedagógov.
- *Slabá výučba cudzích jazykov*, problémom je nedostatok kvalitných učiteľov a lektorov cudzích jazykov. Na to, aby ich školy zaplatili, nemajú dosť peňazí.
- *Nedostatočná prepojenosť vzdelávania s trhom práce a praxou*, vzdelávanie nie je dostatočne orientované na získavanie potrebných kompetencií a nie je prepojené na potreby podnikovej sféry.

Stredné a vysoké školy vzdelávajú študentov skôr podľa svojich možností ako podľa potrieb pracovného trhu. Absolventi SŠ a VŠ sa ťažko uplatňujú na trhu práce.

- *Nedostatočná modernizácia štruktúry a obsahu vzdelávania*, nie sú dostatočne harmonizované s technickými a technologickými zmenami.
- *Nenaplnenie kapacít v základných školách*, predovšetkým vo vidieckych obciach, v ktorých nastupuje trend zlučovania, resp. rušenia ZŠ. Negatívny demografický vývoj vedie k znižovaniu počtu detí na školách.

► **Legislatívny rámec**

- zákon č. 245/2008 Z. z. o výchove a vzdelávaní (školský zákon) a o zmene a doplnení niektorých zákonov
- zákon č. 596/2003 Z. z. o štátnej správe v školstve a školskej samospráve a o zmene a doplnení niektorých zákonov
- zákon č. 138/2019 Z. z. o pedagogických zamestnancoch a odborných zamestnancoch a o zmene a doplnení niektorých zákonov
- zákon č. 597/2003 Z. z. o financovaní základných škôl, stredných škôl a školských zariadení
- zákon č. 61/2015 Z. z. o odbornom vzdelávaní a príprave a o zmene a doplnení niektorých zákonov
- zákon č. 131/2002 Z. z. o vysokých školách
- vyhláška MŠVVaŠ SR č. 541/2021 Z. z. o materskej škole v znení vyhlášky č. 308/2009 Z. z.
- vyhláška Ministerstva školstva Slovenskej republiky č. 320/2008 Z. z. o základnej škole v znení vyhlášky č. 224/2011 Z. z.
- vyhláška Ministerstva školstva Slovenskej republiky č. 324/2008 Z. z. o základnej umeleckej škole
- vyhláška MŠVVaŠ SR č. 65/2015 Z. z. o stredných školách v znení neskorších predpisov
- vyhláška MŠVVaŠ SR č. 22/2022 Z. z. o školských výchovno-vzdelávacích zariadeniach
- vyhláška MŠVVaŠ č. 24/2022 Z. z. zariadeniach poradenstva a prevencie
- vyhláška Ministerstva školstva Slovenskej republiky č. 323/2008 Z. z. o špeciálnych výchovných zariadeniach
- vyhláška Ministerstva školstva Slovenskej republiky č. 322/2008 Z. z. o špeciálnych školách
- vyhláška Ministerstva školstva Slovenskej republiky č. 321/2008 Z. z. o jazykovej škole
- vyhláška Ministerstva školstva Slovenskej republiky č. 307/2008 Z. z. o výchove a vzdelávaní žiakov s intelektovým nadaním
- zákon č. 282/2008 Z. z. o podpore práce s mládežou a o zmene a doplnení zákona č. 131/2002 Z. z. o vysokých školách a o zmene a doplnení niektorých zákonov v znení neskorších predpisov

8.2 Zdravotnícke služby

► **Základné pojmy**

Zdravie predstavuje viacdimeziálnu kategóriu, ktorá má biologický, psychologický a sociálny rozmer:

- stav a funkčná schopnosť ľudského organizmu (biologické hľadisko)
- individuálna schopnosť človeka dosahovať svoje ciele (sociálne hľadisko)
- charakter a stupeň subjektívneho vnímania biologického stavu a jeho vzťahu s prostredím (psychologické hľadisko)

Determinanty zdravia jednotlivca:

Vonkajšie faktory:

- prírodné prostredie (životné prostredie)
- sociálne prostredie (spôsob života, demografická situácia, reforma sociálnej politiky, systém zdravotného poistenia, vzdelanie, kultúra, bezpečnosť)

Vnútorne faktory:

- dedičnosť (predispozícia vzniku určitých ochorení)
- individuálny prístup ku zdraviu
- stravovanie

- bývanie
- životný a pracovný štýl (Rektořík, 2012).

Z ekonomického pohľadu zdravie nie je čisto ekonomický statok (nie je predmetom kúpy a predaja), nemá hmotnú podstatu, je nemerateľné a ťažko kvantifikovateľné.

Zdravotníctvo je definované ako spoločenská sústava profesionálnych odborných inštitúcií, zariadení a orgánov, pracovníkov a im odpovedajúcich činností, slúžiacich špeciálne k poskytovaniu zdravotnej starostlivosti s primeraným cieľom podporovať, zachovávať a obnovovať zdravie. Sieť verejných zdravotníckych zariadení poskytuje väčšinu zdravotníckych služieb na základe zmluvného vzťahu so zdravotnými poisťovňami. Verejné zdravotníctvo je systém zameraný na ochranu, podporu a rozvoj verejného zdravia. Verejné zdravie je úroveň zdravia spoločnosti, ktorá zodpovedá úrovni poskytovanej zdravotnej starostlivosti, ochrany a podpory zdravia a ekonomickej úrovni spoločnosti.

Zdravotnícke služby sú službami v pravom slova zmysle. Majú nemateriálny charakter, z čoho vyplýva:

- obmedzená možnosť kvantifikovania výkonov cez hodnotové ukazovatele
- obmedzená možnosť zostavenia agregátnych ukazovateľov efektívnosti
- problémy kvantifikácie vznikajú tiež na úrovni parciálnych ukazovateľov
- obmedzená možnosť pri kvantifikácii a hodnotení kvality, dostupnosti a primeranosti poskytovania zdravotníckych služieb.

Zdravotná starostlivosť je súbor pracovných činností, ktoré vykonávajú zdravotnícki pracovníci, vrátane poskytovania liekov, zdravotníckych pomôcok a dietetických potravín s cieľom predĺženia života fyzickej osoby, zvýšenia kvality jej života a zdravého vývoja budúcich generácií; zdravotná starostlivosť zahŕňa prevenciu, dispenzarizáciu, diagnostiku, liečbu, biomedicínsky výskum, ošetrovateľskú starostlivosť a pôrodnú asistenciu.

Zdravotná starostlivosť sa poskytuje ako:

- ambulantná starostlivosť
 - všeobecná (pre dospelých, pre deti a dorast)
 - špecializovaná (gynekologická, zubno-lekárska)
 - špecializovaná iná
 - záchranná zdravotná služba
- ústavná starostlivosť
- lekárenská starostlivosť
- ošetrovateľská starostlivosť v zariadeniach sociálnych služieb a v zariadeniach sociálnoprávnej ochrany detí a sociálnej kurately.

Ambulantnú starostlivosť, ktorá sa poskytuje osobe, ktorej zdravotný stav nevyžaduje nepretržité poskytovanie zdravotnej starostlivosti dlhšie ako 24 hodín. Ambulantná starostlivosť sa poskytuje aj v domácom prostredí alebo v inom prirodzenom prostredí osoby, ktorej sa ambulantná starostlivosť poskytuje.

Zariadenia ambulantnej zdravotnej starostlivosti:

- **ambulancia** (všeobecné, špecializované) určená na poskytovanie zdravotnej starostlivosti, ktorá nevyžaduje pobyt osoby na lôžku.
- **zariadenie na poskytovanie jednodňovej zdravotnej starostlivosti**, realizujú také výkony pri ktorých sa predpokladá, že zdravotný stav osoby bude vyžadovať nepretržitý pobyt osoby na lôžku nepresahujúci 24 hodín.
- **stacionár** určený na poskytovanie ambulantnej zdravotnej starostlivosti osobám, ktorých zdravotný stav vyžaduje opakované denné poskytovanie ambulantnej zdravotnej starostlivosti.
- **poliklinika**, súbor spoločne organizovaných ambulancií všeobecnej a špecializovanej zdravotnej starostlivosti, a zariadení spoločných vyšetrovacích a liečebných zložiek prevádzkovaných spravidla na jednom spoločnom mieste poskytovania zdravotnej starostlivosti.
- **agentúra domácej ošetrovateľskej starostlivosti**, poskytuje komplexne domácu ošetrovateľskú starostlivosť, pôrodnú asistenciu osobám, pri ktorých sa predpokladá, že ich zdravotný stav si nebude vyžadovať nepretržitý pobyt v zdravotníckom zariadení ústavnej zdravotnej starostlivosti, a osobám, ktoré poskytnutie ústavnej zdravotnej starostlivosti odmietli.
- **zariadenie spoločných vyšetrovacích a liečebných zložiek**, uchováva vzorky biologického ľudského materiálu, tkanív alebo buniek získaných od živých osôb alebo mŕtvych osôb na diagnostické alebo výskumné účely, vykonáva ich spracovanie, konzerváciu, skladovanie a distribúciu a vedie o nich databázu.

- **mobilný hospic** je domáca starostlivosť vykonávaná pracovníkom hospicu.

Ústavná starostlivosť sa poskytuje na základe odporúčania ošetrojúceho lekára, ak zdravotný stav osoby vyžaduje nepretržité poskytovanie zdravotnej starostlivosti dlhšie ako 24 hodín, alebo rozhodnutia súdu.

Zariadenia ústavnej zdravotnej starostlivosti:

- **nemocnica**, 1. všeobecná, 2. špecializovaná.
- **liečebňa**, špecializovaná zdravotná starostlivosť zameraná najmä na poruchy zdravia chronického charakteru so zdlhavým priebehom liečenia.
- **hospic**, starostlivosť s nevyliciteľnou, a zároveň pokročilou a aktívne progredujúcou chorobou, ktorá spravidla vedie k smrti.
- **dom ošetrovateľskej starostlivosti**, nevyžaduje sústavnú zdravotnú starostlivosť poskytovanú lekárom, ale si vyžaduje nepretržité poskytovanie ošetrovateľskej starostlivosti s predpokladaným pobytom na lôžku presahujúcim 24 hodín a ktorú nemožno vykonávať v prirodzenom sociálnom prostredí osoby.
- **prírodné liečebné kúpele**, na účely stabilizácie zdravotného stavu, regenerácie zdravia alebo prevencie chorôb bol uznaný prírodný liečivý zdroj alebo boli vyhlásené klimatické podmienky na priaznivé liečenie.
- **zariadenie biomedicínskeho výskumu**. vedie k získavaniu a overovaniu nových biologických, medicínskych, ošetrovateľských poznatkov na človeku a vyžaduje nepretržitý pobyt osoby na lôžku.

Starostlivosť o zdravie môže byť **primárna, sekundárna a následná**.

Primárna zdravotná starostlivosť je prvá úroveň systému zdravotnej starostlivosti, ktorá sa poskytuje len ambulantnou formou ako kombinácia všeobecnej a špecializovanej zdravotnej starostlivosti a zabezpečuje vstup osoby do systému pri všetkých jej nových potrebách a problémoch týkajúcich sa jej zdravotného stavu s výnimkou veľmi nezvyčajných alebo zriedkavých stavov vrátane urgentnej a neodkladnej zdravotnej starostlivosti. Primárna zdravotná starostlivosť zabezpečuje starostlivosť pre všetky stavy osoby kontinuálne v priebehu celého jej života; je orientovaná na zdravotné potreby a problémy osoby a je komplexná vzhľadom na potreby, ktoré sú v populácii bežné; poskytuje sa v interdisciplinárnom tíme odborníkov, v ktorom okrem všeobecných lekárov, zubných lekárov, gynekológov a pôrodníkov, príslušných sestier a pôrodných asistentiek aktívne pôsobia aj asistenti výživy alebo nutriční terapeuti, verejní zdravotníci, laboratórni diagnostici, psychológovia, liečební pedagógovia, logopédi, fyzioterapeuti, farmaceuti a ďalší.

Sekundárna zdravotná starostlivosť je druhá úroveň systému zdravotnej starostlivosti, ktorá presahuje rámec primárnej zdravotnej starostlivosti a poskytuje sa spravidla na základe odporúčania lekára primárnej zdravotnej starostlivosti ambulantnou alebo ústavnou formou, prípadne v ich kombinácii. Sekundárna zdravotná starostlivosť má spravidla jednorazový alebo krátkodobý charakter, s výnimkou prípadov kontinuálnej špecializovanej sekundárnej zdravotnej starostlivosti z dôvodu dispenzarizácie pacienta u ošetrojúceho lekára s príslušnou špecializáciou podľa osobitného predpisu.

Následná zdravotná starostlivosť je tretia úroveň systému zdravotnej starostlivosti, ktorá presahuje rámec primárnej a sekundárnej zdravotnej starostlivosti; poskytuje sa ambulantnou alebo ústavnou formou v prípadoch, keď je to potrebné v záujme dokončenia liečebného procesu alebo zmierňovania prejavov a dôsledkov zhoršovania zdravotného stavu osoby u nej alebo jej príbuzných a blízkych; má spravidla dlhodobý charakter (dlhodobá starostlivosť) a je zameraná hlavne na ošetrovateľskú, psychologickú a rehabilitačnú starostlivosť; poskytuje sa na základe odporúčania lekára primárnej alebo sekundárnej zdravotnej starostlivosti.

Členenie zdravotníckych služieb

1. **Liečebno-preventívna starostlivosť** predstavuje lekársku starostlivosť o organizmus človeka (ochrana, upevňovanie a prinavrátenie zdravia jednotlivcom)
2. **Hygienická a protiepidemiologická služba** predstavuje najmä lekársku kontrolu zdravotnej neškodnosti prostredia
3. **Zdravotná výchova a zdravotnícka osвета** ovplyvňuje zdravotné povedomie občanov
4. **Veda a výskum v zdravotníctve.**

V tabuľke 35 je zobrazený počet zdravotníckych zariadení, počet lekárov v zdravotníckych zariadeniach, počet postelí v zariadeniach ústavnej zdravotníckej starostlivosti a počet postelí na 1 000 obyvateľov v SR v rokoch 2017-2020.

Tabuľka 35 Počet zdravotníckych zariadení (ZZ), počet lekárov v ZZ, počet postelí v zariadeniach ústavnej zdravotníckej starostlivosti a počet postelí na 1 000 obyv. v SR v rokoch 2017-2020

Počet zdravotníckych zariadení, lekárov, postelí v zdravotníckych zariadeniach	2017	2018	2019	2020
Počet zdravotníckych zariadení	12 816	12 902	12 941	13 243
Lekári v zdravotníckych zariadeniach spolu	21 331	21 957	22 306	22 913
Postele v oddeleniach zariadení ústavnej zdravotnej starostlivosti spolu	32 044	31 382	31 884	31 590
Počet postelí na 1 000 obyvateľov	5,9	5,8	5,8	5,8

Zdroj: Štatistický úrad SR, 2023

V roku 2020 bolo na Slovensku 13 243 zdravotníckych zariadení, 22 913 lekárov, 31 590 lôžok v oddeleniach zariadení ústavnej zdravotnej starostlivosti, čo predstavuje 5,8 postelí v prepočte na 1000 obyvateľov. V počte zdravotníckych zariadení a počte lekárov v zdravotníckych zariadeniach, zaznamenávame mierne rastúci trend a v ukazovateli počet postelí v zariadeniach ústavnej zdravotníckej starostlivosti naopak kolísavý (tabuľka 35).

Rozmiestnenie zdravotníckych zariadení v rámci Slovensku vykazuje určité regionálne nerovnosti. Bratislavský kraj a Prešovský kraj vykazuje výrazne vyšší počet zariadení ako ostatné kraje. Okrem toho Bratislavský kraj má v priemere približne 1,7 až 2,6-krát viac zdravotníckych pracovníkov na 1 000 obyvateľov ako ďalšie kraje. Starnutie pracovníkov v zdravotníctve, reštrukturalizácia zdravotníckych zariadení a odchod za prácou do zahraničia sú faktory, ktoré môžu spôsobiť v dlhšom časovom horizonte nedostatok zdravotníckych pracovníkov na Slovensku (tabuľka 36)

Tabuľka 36 Počet zdravotníckych zariadení za jednotlivé kraje SR v rokoch 2019-2021

Počet zdravotníckych zariadení	2019	2020	2021
Slovenská republika	12 941	13 243	13 809
Bratislavský kraj	1 823	1 876	2 041
Trnavský kraj	1 277	1 306	1 377
Trenčiansky kraj	1 371	1 396	1 410
Nitriansky kraj	1 550	1 616	1 634
Žilinský kraj	1 548	1 618	1 696
Banskobystrický kraj	1 535	1 572	1 610
Prešovský kraj	1 954	1 955	2 047
Košický kraj	1 868	1 890	1 980

Zdroj: Štatistický úrad SR, 2023

► *Inštitucionálne zabezpečenie*

Ministerstvo zdravotníctva SR ako ústredný orgán štátnej správy na úseku zdravotnej starostlivosti v rámci svojej pôsobnosti:

- vypracúva návrhy zásadných smerov a priorít rozvoja štátnej zdravotnej politiky,
- odborne usmerňuje poskytovanie zdravotnej starostlivosti,
- vydáva štandardné diagnostické postupy a štandardné terapeutické postupy,
- riadi celoštátne programy zamerané na ochranu, zachovanie a navrátenie zdravia,
- koordinuje výskumnú činnosť v zdravotníctve a uplatňovanie výsledkov vedeckého výskumu v praxi,
- riadi a kontroluje výchovu a výučbu v zdravotníckom školstve v spolupráci s Ministerstvom školstva Slovenskej republiky,
- riadi a kontroluje zdravotnícke vysoké školy,
- riadi ďalšie vzdelávanie zdravotníckych pracovníkov,
- vydáva osvedčenia o akreditácii špecializačných študijných programov a o akreditácii certifikačných študijných programov,
- vydáva povolenia a iné rozhodnutia vo veciach ustanovených osobitným predpisom,
- vykonáva dozor nad poskytovaním zdravotnej starostlivosti podľa osobitného predpisu,

- l) plní úlohu príslušného úradu v oblasti verejného zdravotného poistenia na koordináciu vecných dávok zdravotnej starostlivosti,
- m) je notifikačným orgánom vo veciach ďalšieho vzdelávania zdravotníckych pracovníkov; oznamuje Európskej komisii, členským štátom Európskej únie a členským štátom Európskeho združenia voľného obchodu zoznam diplomov, osvedčení a iných dokladov o získaných špecializáciách a certifikátoch vydaných v Slovenskej republike a zodpovedajúcich kritériám,
- n) ustanoveným osobitným predpisom vrátane ich zmien a doplnkov a diplomy, osvedčenia a iné doklady o získaných špecializáciách a certifikátoch, ktoré nezodpovedajú ustanoveným kritériám, a vzdelávanie v nich sa pozastavilo,
- o) vypracúva koncepciu rozvoja a integrácie informačnej sústavy zdravotníctva a prevádzkuje informačný systém,
- p) vedie národné zdravotnícke registre,
- q) vedie a uchováva osobitnú zdravotnú dokumentáciu,
- r) zriaďuje etickú komisiu na posudzovanie etických otázok vznikajúcich pri poskytovaní zdravotnej starostlivosti vrátane biomedicínskeho výskumu,
- s) zriaďuje zariadenia na plnenie osobitných úloh v zdravotníctve, najmä štatisticko-informačné zariadenia a knižničné zariadenia,
- t) zabezpečuje koordináciu poskytovania zdravotnej starostlivosti s inými ústrednými orgánmi štátnej správy,
- u) zabezpečuje medzinárodnú spoluprácu na úseku poskytovania zdravotnej starostlivosti,
- v) usmerňuje prenesený výkon štátnej správy uskutočňovaný na úseku zdravotníctva samosprávnymi krajinami,
- w) zabezpečuje jednotnú prípravu zdravotníctva na obranu štátu.

Štátnu správu na úseku zdravotníctva v samosprávnom kraji ako prenesený výkon štátnej správy vykonáva **samosprávny kraj**, ktorý:

- a) zriaďuje etické komisie na posudzovanie etickej prijateľnosti projektov biomedicínskeho výskumu a etických otázok vznikajúcich pri poskytovaní ambulantnej starostlivosti,
- b) určuje poskytovateľa osobe pri odmietnutí jej návrhu na uzatvorenie dohody o poskytovaní zdravotnej starostlivosti,
- c) preberá do úschovy a zabezpečuje odovzdanie zdravotnej dokumentácie inému poskytovateľovi,
- d) schvaľuje biomedicínsky výskum v zdravotníckom zariadení ambulantnej starostlivosti,
- e) zabezpečuje zastupovanie v prípade potreby poskytovania zdravotnej starostlivosti iným poskytovateľom a pri dočasnom pozastavení povolenia,
- f) vydáva povolenia a iné rozhodnutia vo veciach ustanovených osobitným predpisom,
- g) vykonáva dozor nad poskytovaním zdravotnej starostlivosti v rozsahu ustanovenom osobitným predpisom,
- h) určuje lekára na vykonanie odvodu,
- i) zabezpečuje plnenie úloh uložených ministerstvom zdravotníctva týkajúcich sa zdravotníctva,
- j) spolupracuje s ministerstvom zdravotníctva pri zabezpečovaní jednotnej prípravy zdravotníctva na obranu štátu.

Obec je v prenesenej kompetencii v oblasti zdravotníctva zodpovedná za:

- a) zriaďovanie ambulancií vrátane staníc lekárskej služby prvej pomoci a ambulancií v zariadeniach sociálnych služieb,
- b) zriaďovanie špecializovaných zariadení ambulantnej starostlivosti, polikliník, nemocníc I. typu a nemocníc s poliklinikou I. typu, agentúr domácej ošetrovateľskej starostlivosti,
- c) súčinnosť na preventívnych programoch,
- d) schvaľovanie ordinačných hodín neštátneho zdravotníckeho zariadenia.

Úrad pre dohľad nad zdravotnou starostlivosťou je zodpovedný za monitoring vykonávania verejného zdravotného poistenia, poskytovania zdravotnej starostlivosti a jej nákupu. Úrad dohliada na prerozdeľovanie finančných zdrojov medzi zdravotnými poisťovňami.

► Finančné aspekty

Financovanie zdravotníctva zahŕňa *získavanie zdrojov* (od jednotlivcov formou daní, odvodov, nominálneho poistného alebo od zahraničných vlád a medzinárodných organizácií), ich *pooling* (zhromaždenie príjmov určených pre oblasť zdravotníctva a ich manažovanie tak, aby sa kolektívne zdravotné riziko zdieľalo medzi platcami v systéme) a *nákup zdravotnej starostlivosti* (využívanie zdrojov v zdravotnom systéme pri poskytovaní zdravotnej starostlivosti a pri úhradách za tieto služby). Tento proces sa odohráva aj pri rešpektovaní určitých princípov, z ktorých najzásadnejším je zabezpečenie spravodlivosti zdravotného systému. Základnou otázkou je teda, či jednotlivé skupiny obyvateľstva prispievajú primerane k svojmu príjmu do zdravotného systému, alebo sú niektoré skupiny neproporčne zaťažené.

Systém viacdrojového financovania zahŕňa:

- daňový systém (Beveridgov systém) – financovanie zdravotníctva z príjmov štátneho rozpočtu
- systém zdravotného poistenia (Bismarckov systém) – zdravotné odvody zamestnancov a zamestnávateľov cez zdravotné poisťovne
- súkromné zdravotné poistenie (dobrovoľné pripoistenie)
- priame platby občanov – úhrady pacientov za výkon zdravotných služieb bez možnosti refundácie treťou stranou – zdravotnou poisťovňou. Patrí sem spoluúčasť pacienta pri uhrádzaní zdravotných služieb, priame poplatky, neoficiálne platby zdravotníckemu personálu a medical saving accounts (sporiace účty na lekárske výdavky)
- mimorozpočtové zdroje ako úverové zdroje, zahraničná pomoc, charitatívne zdroje nadácií, donátorov, sponzorov.

Na Slovensku, ktoré charakterizuje Bismarckov systém financovania zdravotníctva, financujeme zo zdravotných odvodov 73 % výdavkov zdravotníctva. Zvyšok je spolufinancovaný súkromnými zdrojmi (24 %), najčastejšie z priamych platieb (out-of-pocket payments) a taktiež z daní (3 %). Toto rozloženie vzniklo aj následkom realizácie liberálnych zdravotných reforiem v rokoch 2002 – 2006, ktorých cieľom bolo implementovať inovatívne vysoko efektívne a motivačné prvky do zdravotníctva. Táto politika bola inšpirovaná holandským systémom manažovanej konkurencie a dlhodobo sledovala cieľ zavedenia nominálneho poistného.

Najrozšírenejšími formami financovania sú systémy zdravotného poistenia a daňové systémy. Zatiaľ čo v systémoch zdravotného poistenia sa dosahuje pokrytie zdravotných nákladov zo zdravotných odvodov ekonomicky aktívnych obyvateľov (zrážky zo mzdy), v daňových systémoch sa zdroje získavajú z priamych alebo nepriamych daní. Najväčšou výhodou daňového systému je, že poskytuje univerzálne pokrytie pre všetky skupiny obyvateľov danej krajiny. Nedostatky v pokrývaní rizík niektorých skupín obyvateľstva, ako aj rozdiely v zdravotných plánoch a výdavkoch na obyvateľa sa môžu vyskytnúť v systémoch zdravotného poistenia. Čakacie doby sú však v týchto systémoch často kratšie ako v daňových systémoch, kde sa môžu tieto doby kompenzovať priamymi platbami v súkromných zariadeniach. Tieto systémy však už v súčasnosti len veľmi ťažko naplňajú princíp spravodlivosti zdravotného systému. Aj z tohto dôvodu dochádza v súčasnosti k vzájomnej kombinácii prvkov týchto systémov.

Tabuľka 37 Celkové výdavky na zdravotnú starostlivosť v rokoch 2017-2020 v mil. eur

Výdavky na zdravotnú starostlivosť v mil. eur	2017	2018	2019	2020
všetky systémy poskytovania a všetci poskytovatelia spolu	5 721,136	5 991,405	6 534,205	6 659,295

Zdroj: Štatistický úrad SR, 2023

Celkové výdavky na zdravotnú starostlivosť za všetky systémy poskytovania a všetkých poskytovateľov predstavovali 6,66 mld. eur v roku 2020. Výdavky na zdravotnú starostlivosť za sledované obdobie vzrástli o 16,4 % (tabuľka 37). V roku 2019, teda v poslednom nepandemickom roku, vynakladalo Slovensko na zdravotníctvo 1 513 eur na osobu, čo je výrazne menej ako je priemer EÚ. Rozpočet na zdravotníctvo bol v poslednej dekáde pomerne stabilný a osciloval na úrovni 7 % HDP, čo je taktiež výrazne menej ako je priemer EÚ, ktorý je takmer o 3 % vyšší. V porovnaní s krajinami V4 míňa menej eur na jedného obyvateľa len Maďarsko. Poľsko míňa na jedného pacienta o niečo viac eur ako Slovensko, no Česká republika investuje do zdravotnej starostlivosti výrazne viac ako zvyšné krajiny V4, a to 2 362 eur na jedného obyvateľa.

Pilier zdravotnej starostlivosti na Slovensku je postavený predovšetkým na povinnom zdravotnom poistení. Na Slovensku pôsobia tri zdravotné poisťovne, ktoré rokujú s poskytovateľmi zdravotnej starostlivosti a pre svojich poistencov túto zdravotnú starostlivosť nakupujú. Problémom však je, že dostupné prostriedky vo verejnom zdravotnom poistení nie sú dostatočné, čoho dôsledkom je, že Slovensko svojim obyvateľom poskytuje za málo finančných prostriedkov málo zdravotnej starostlivosti.

Príjmy z preddavku na verejné zdravotné poistenie predstavovali v roku 2022 hodnotu 5,99 mld. eur. Výdavky zdravotných poisťovní na zdravotnú starostlivosť dosiahli 5,81 mld. eur. Najväčší podiel výdavkov tvorili výdavky na nemocničnú starostlivosť a na lieky na recepty (tabuľka 38).

Tabuľka 38 Príjmy a výdavky zdravotných poisťovní v roku 2022 v mil. eur

	2022	2022
Príjmy a výdavky zdravotných poisťovní	rok spolu (v mil. eur)	Porovnanie podielu daného roka s predchádzajúcim rokom (v %)
<i>Príjmy z preddavku na verejné zdravotné poistenie spolu</i>	5 985,4	106,6
od zamestnancov	1 222,5	108,8
od zamestnávateľov	3 056,7	108,8
od samostatne zárobkovo činných osôb	282,2	109,2
od nerezidentov a ostatné platby 1)	123,8	91,8
preddavok na poistné hradené štátom	1 300,3	100,8
<i>Výdavky na zdravotnú starostlivosť spolu</i>	5 806,9	108,3
ambulantná zdravotná starostlivosť všeobecná	371,5	104,3
ambulantná zdravotná starostlivosť špecializovaná	829,9	107,4
spoločné vyšetrovacie a liečebné zložky	459,1	109,0
nemocničná starostlivosť	2 302,1	106,3
lieky na recepty	1 206,6	110,9

Zdroj: Štatistický úrad SR, 2023

Financovanie primárnej starostlivosti

Pri financovaní primárnej starostlivosti je možné použiť minimálne 4 základné možnosti financovania (Majlingová, 2002):

- **fixný plat** (praktický lekár dostáva fixný plat a motivačnú odmenu)
- **kapitácia** (praktický lekár dostáva paušálnu sadzbu za každého registrovaného pacienta)
- **platba za výkony/služby** – „free for service“ (praktický lekár dostáva platbu za každý realizovaný výkon)
- **jednotlivé kombinácie uvedených troch metód**

Výhody a nevýhody jednotlivých foriem primárnej starostlivosti sú uvedené v tabuľke 39.

Tabuľka 39 Potencionálne výhody a nevýhody primárnej starostlivosti

Forma úhrady	Potencionálne výhody	Potencionálne nevýhody
Fixný plat	• lekár bude venovať väčšiu pozornosť prevencii • nevzniká tendencia k vyvolanému dopytu	• menšia pozornosť sa bude venovať kvalite • lekár nebude mať záujem akceptovať viacej pacientov • rast počtu referencií do sekundárnej starostlivosti

Kapitácia	- lekár bude venovať väčšiu pozornosť prevencii - nevzniká tendencia k vyvolanému dopytu - tlak na kvalitu	- rast počtu referencií do sekundárnej starostlivosti - selekcia
Platba za výkony	- praktický lekár bude poskytovať komplexnejšiu starostlivosť - tlak na kvalitu	- vyvolaný dopyt/rast počtu realizovaných výkonov - problémy kontrolovať skutočný rozsah poskytovaných služieb

Zdroj: Majlingová, 2002

Financovanie nemocníc

Uplatňujú sa dva spôsoby:

- **Preplácanie nákladov** – financujúci orgán môže na konci roka uhradiť náklady nemocnice za celý finančný rok
- **Prospektívne financovanie** – na začiatku finančného roka definovať kritériá, ktorými sa určí mechanizmus úhrady výkonov
 - Prospektívne systémy sú založené na:
 - rokovaní o celkovej výške rozpočtu nemocnice
 - rokovaní o celkovej výške rozpočtu a rozpočtoch oddelení
 - financovaní prostredníctvom kapitácie
 - financovaní na diagnózu
 - financovaní podľa lôžkovania
 - financovaní za jednotlivé služby (výkony) – bodovací systém

► Legislatívny rámec

- zákon č. 580/2004 Z. z. o zdravotnom poistení a o zmene a doplnení zákona č. 95/2002 Z. z. o poisťovníctve a o zmene a doplnení niektorých zákonov
- zákon č. 581/2004 Z. z. o zdravotných poisťovniach, dohľade nad zdravotnou starostlivosťou a o zmene a doplnení niektorých zákonov
- zákon č. 577/2004 Z. z. o rozsahu zdravotnej starostlivosti uhrádzanej na základe verejného zdravotného poistenia a o úhradách za služby súvisiace s poskytovaním zdravotnej starostlivosti
- zákon č. 576/2004 Z. z. o zdravotnej starostlivosti, službách súvisiacich s poskytovaním zdravotnej starostlivosti a o zmene a doplnení niektorých zákonov
- zákon č. 578/2004 Z. z. o poskytovateľoch zdravotnej starostlivosti, zdravotníckych pracovníkoch, stavovských organizáciách v zmene a doplnení niektorých zákonov
- zákon č. 579/2004 Z. z. o záchrannej zdravotnej službe v znení neskorších zmien a doplnkov
- zákon č. 355/2007 Z. z. o ochrane, podpore a rozvoji verejného zdravia

8.3 Služby kultúry

► Základné pojmy

Kultúra patrí k najdôležitejším črtám ľudskej spoločnosti, je vlastná len človeku. Kultúra predstavuje systém spoločenských a individuálnych činností a aktivít zameraný a vychádzajúci z potrieb spoločenského rozvoja vo forme zhmotnených a duchovných statkov prelínajúci sa do viacerých odvetví a oblastí spoločenského života (veda, školstvo, ochrana a tvorba životného prostredia a iné).

Zahŕňa obrovské množstvo prvkov. Pod kultúrou rozumieme umenie, knižničnú činnosť, múzejnú činnosť, osvetovú činnosť, pamiatkovú starostlivosť, vydávanie periodickej tlače a neperiodických publikácií, činnosť hromadných informačných prostriedkov, veci cirkví a náboženských spoločností a iné.

Funkcie kultúry

- rozvojová (rozvoj osobnosti, rozvoj spoločnosti),
- výchovno-vzdelávacia (zvyšovanie intelektuálnej úrovne jednotlivca vedie k zvýšeniu kultúrnej úrovne národa),
- informačno-komunikačná (činnosť médií – TV, rozhlas, periodická a neperiodická tlač),
- stabilizačno-garančná (uchovávanie a obnova kultúrneho a historického dedičstva pre budúce generácie),
- motivačno-preventívna (využitie voľného času, a tým predchádzanie a prevencia pred protispoločenským konaním, kriminalitou),
- sociálna (vyššia kvalita sociálnych vzťahov napr. prostredníctvom spolkov),
- duchovno-etická (uspokojenie potreby realizácie duchovných potrieb prostredníctvom cirkví),
- zdravotno-regeneračná (kultúra ako oddychový, kultivačný, antistresový faktor).

► Inštitucionálne zabezpečenie

Pôsobnosť **Ministerstva kultúry SR** v oblasti umenia zabezpečuje **sekcia umenia**, ktorá sa člení na **odbor umenia a odbor štátneho jazyka**. Podľa všeobecne záväzných právnych predpisov a medzinárodných zmlúv zabezpečuje sekcia v súlade s pôsobnosťou ministerstva výkon štátnej správy a podieľa sa na vytváraní podmienok pre rozvoj a prezentáciu kultúry vo všetkých oblastiach umenia a štátneho jazyka a koordinuje postupy ministerstva pri zabezpečovaní implementácie štátnej kultúrnej politiky.

Sekcia umenia najmä:

- vypracúva koncepciu štátnej politiky a určuje stratégiu v oblasti umenia, štátneho jazyka a knižnej kultúry,
- vypracúva analytické, koncepčné a informačné materiály v oblasti umenia, štátneho jazyka a knižnej kultúry,
- zabezpečuje úlohy vyplývajúce ministerstvu zo zákona o divadelnej činnosti, o Slovenskom národnom divadle, o Slovenskej filharmónii, o štátnom jazyku a z iných príslušných zákonov,
- tvorí koncepcie rozvoja na vybranom úseku kultúry, zabezpečuje relevantnú výskumnú a analytickú činnosť,
- zabezpečuje spoluprácu ministerstva s umeleckými, profesijnými občianskymi združeniami, občianskymi združeniami zapájajúcimi sa aj do kultúrnych aktivít, s nadáciami, národnými výbormi medzinárodných medzivládnych a mimovládnych organizácií, organizáciami tretieho sektora, ďalšími subjektmi v Slovenskej republike v oblasti umenia a knižnej kultúry,
- koncepčne a organizačne spolupracuje pri príprave grantových programov štátnej podpory v oblasti umenia a knižnej kultúry, v rámci vecnej pôsobnosti zabezpečuje činnosť komisií zverených podprogramov, v rámci vecnej pôsobnosti spolupracuje na tvorbe podkladov a v spolupráci so sekciou ekonomiky sa podieľa na tvorbe podkladov na ich fungovanie,
- vypracúva stanoviská, analýzy a rozbor k podnetom, návrhom a námetom jednotlivých organizácií v rámci vecnej pôsobnosti sekcie, umeleckých, profesijných, občianskych združení a iných subjektov z oblasti umenia,
- usmerňuje utváranie podmienok na napájanie sa na komunikačné systémy a zapĺňanie informačných systémov v oblasti umenia,

- prostredníctvom svojich útvarov v spolupráci s útvarmi medzinárodnej spolupráce sa zúčastňuje na príprave koncepčných návrhov a podkladov k medzinárodným bilaterálnym a multilaterálnym kultúrnym dohodám a vykonávacím plánom za celú oblasť umenia a knižnej kultúry a jej zapojenia do európskeho kontextu vo zverenej oblasti,
- koordinuje medzinárodné kontakty a priamu spoluprácu organizácií v zriaďovateľskej pôsobnosti ministerstva,
- spolupracuje na príprave celoštátnych podujatí s medzinárodnou účasťou a na prezentácii umenia a knižnej kultúry v zahraničí, zabezpečuje prepojenie kultúrnych podnetov a aktivít navrhovaných zahraničnými partnermi s partnerskými organizáciami v Slovenskej republike,
- v spolupráci s odbornými organizáciami monitoruje stav v oblasti svojho pôsobenia.

V tabuľke 40 sú uvedené počty vybraných kultúrnych zariadení (divadiel, galérií, knižníc, múzeí, kín a subjektov profesionálneho scénického umenia) v SR a v medzikrajskom porovnaní v roku 2022.

Tabuľka 40 Počet vybraných zariadení kultúry v roku 2022

Kraj	Divadlá*	Galérie	Múzeá	Verejné knižnice	Kiná	Subjekty profesionálneho scénického umenia
Bratislavský	56	3	48	55	18	69
Trnavský	4	2	22	128	14	5
Trenčiansky	1	2	20	158	16	5
Nitriansky	7	3	18	194	13	8
Žilinský	5	11	44	203	16	9
Banskobystrický	10	4	27	210	22	15
Prešovský	5	5	29	194	18	8
Košický	11	3	28	100	9	14
SPOLU	99	33	236	1 242	126	133

*údaje boli dostupné za rok 2020

Zdroj: Štatistický úrad SR, 2023

► Finančné aspekty

Financovanie kultúry je zabezpečené z verejných rozpočtov (ŠR, rozpočet VÚC), účelových fondov (umelecké fondy), prostredníctvom koncesionárskych poplatkov za televízne a rozhlasové vysielanie, sponzorstva, nadácií a zo stávk a lotérií.

► Legislatívny rámec

- zákon č. 385/1997 Z. z. o Slovenskom národnom divadle
- zákon č. 114/2000 Z. z. o Slovenskej filharmónii
- zákon č. 103/2014 Z. z. o divadelnej činnosti a hudobnej činnosti a o zmene a doplnení niektorých zákonov
- vyhláška 230/2014 Ministerstva kultúry Slovenskej republiky zo 14. augusta 2014 o rozsahu vybraných informácií požadovaných od divadiel a hudobných inštitúcií
- zákon Slovenskej národnej rady č. 96/1991 Zb. o verejných kultúrnych podujatiach
- zákon č. 444/2002 Z. z. o dizajnoch
- zákon č. 13/1993 Z. z. o umeleckých fondoch v znení neskorších predpisov

- zákon č. 212/1997 Z. z. o povinných výtlačkoch periodických publikácií, neperiodických publikácií a rozmnoženín audiovizuálnych diel v znení neskorších predpisov
- zákon o Fonde na podporu umenia č. 284/2014 Z. z.
- zákon o Fonde na podporu kultúry národnostných menšín č. 138/2017 Z. z.
- zákon č. 185/2015 Z. z. Autorský zákon v znení neskorších predpisov.

8.4 Služby telesnej kultúry

► Základné pojmy

Pod **telesnou kultúrou** rozumieme súčasť ľudskej kultúry, v ktorej sa stretá tvorivé úsilie človeka o pohybovú dokonalosť, ladnosť, krásu, úsilie o dosiahnutie športových výkonov v podobe čo najlepšieho a čestného výsledku v hre, športovej súťaži, pri hromadnom cvičení, v tanci, s úsilím dosiahnuť dokonalý harmonický vývoj tela. Pod tento pojem sa teda zahŕňa:

- **objektívna telovýchovná a športová realita** – *postavenie a vnímanie telesnej kultúry v spoločnosti,*
- **telovýchovná a športová prax, telesné cvičenie** – *telesná výchova ako súčasť vzdelávania, šport a športový tréning, pohybová aktivita jednotlivca,*
- **hranie, súťaženie** – *ako súčasť voľného času a zdravého životného štýlu,*
- **vedecké poznatky a skúsenosti z praxe, zo vzdelávania,** – *telesná kultúra ako vedná disciplína,*
- **vzdelávanie a školenia pracovníkov** – *telesná kultúra ako oblasť profesionálneho uplatnenia,*
- **úroveň a miesto telovýchovnej a športovej praxe v každodennom živote občanov** – *legislatíva a starostlivosť štátu o telesnú kultúru,*
- **tlač, rozhlas, televízia, satelity** – *propagácia a mienkotvorná funkcia médií v oblasti telesnej kultúry,*
- **umelecké diela s telovýchovnou tematikou** – *telesná kultúra ako súčasť celkovej kultúry.*

Zaraďujú sa sem i všetky prostriedky, materiálne podmienky, organizácia a riadenie systému telesnej kultúry, telovýchovný proces, športové súťaže, vzdelávanie telovýchovných pedagógov, lekárov, vedeckých a organizačných pracovníkov a pod. Patria sem i výsledky dosiahnuté v telesnej výchove, športe a ich úroveň, ktoré vyúsťujú do spoločensko-kultúrneho života jednotlivca i skupín a odrážajú sa vo výchove a v spôsobe života širokých vrstiev občanov.

Zákon č. 440/2015 Z. z. o športe a o zmene a doplnení niektorých zákonov upravuje šport, osoby v športe, právne vzťahy pri športovej činnosti, pôsobnosť orgánov verejnej moci a orgánov verejnej správy v oblasti športu a opatrenia proti negatívnym javom v športe. Verejným záujmom v športe je podpora a rozvoj športu mládeže, zabezpečenie prípravy a účasti športovej reprezentácie Slovenskej republiky na významnej súťaži, ochrana integrity športu a podpora zdravého spôsobu života obyvateľstva.

Šport pre všetkých je rekreačná aktivita uskutočňovaná rôznymi formami telesných cvičení i ďalšími záujmovými pohybovými činnosťami. Výkonnostný a vrcholový šport sú činnosti vymedzené pravidlami, osvojené v tréningovom procese, uskutočňované v súťažiach a organizované na zásadách dobrovoľnosti. Špecializovaná činnosť v oblasti telesnej kultúry je činnosť, ktorú vykonávajú tréneri, cvičitelia, inštruktori, rozhodcovia, jej súčasťou je aj príprava odborníkov na úseku telesnej kultúry, vedeckovýskumná činnosť, zabezpečovanie zdravotných, materiálno-technických a iných podmienok potrebných pre rozvoj danej oblasti.

Telesná kultúra je súčasť kultúry človeka a spoločnosti, ktorá zahŕňa všetky činnosti, prostriedky, podmienky a výsledky podieľajúce sa na cieľavedomom telesnom a pohybovom zdokonaľovaní človeka. Prispieva k jeho všestrannej výchove a harmonickému vývinu, upevneniu fyzického a psychického zdravia a k dosiahnutiu čo najdokonalejších a najúčelnejších pohybových prejavov a správania sa v rozmanitej telovýchovnej, športovej a turistickej činnosti a ich uplatnenie v pracovnej činnosti, obrane a živote. Telesná kultúra je významným prostriedkom oddychu, zábavy, aktívneho, účelného a radostného využívania voľného času, a preto sa stáva nevyhnutnou súčasťou spôsobu života občanov. K zložkám telesnej kultúry radíme:

- **telesnú výchovu** – ako cieľavedomú, edukačnú činnosť, pôsobiacu predovšetkým na telesný a pohybový vývoj človeka – ako vyučovací predmet na školách
- **šport** – ako špecifickú, organizovanú pohybovú, súťažnú činnosť, zameranú na dosahovanie maximálnych výkonov
- **turistiku** – ako komplex činnosti, spojených prevažne s pohybom a pobytom v prírode, s kultúrno-poznávacou činnosťou a odbornotechnickými vedomosťami a zručnosťami

- **pohybovú rekreáciu** – ako telocvičná činnosť, zameraná na aktívny odpočinok
- **pohybové umenie** – ako súbor činnosti, kde v popredí stojí esteticky stvárnený telesný pohyb spojený s hudbou

► *Inštitucionálne zabezpečenie*

Ministerstvo cestovného ruchu a športu SR je ústredným orgánom štátnej správy pre cestovný ruch, rozvoj, propagáciu a prezentáciu produktov cestovného ruchu na Slovensku a v zahraničí, šport, štátnu starostlivosť o športovú reprezentáciu Slovenskej republiky.

Úlohou ministerstva v oblasti športu je najmä legislatívna činnosť, financovanie a koordinácia subjektov pôsobiach v športe. Okrem toho ministerstvo vydáva akreditácie vzdelávacím zariadeniam v oblasti športu a zabezpečuje aktivity a plnenie záväzkov súvisiacich s členstvom SR v EÚ a medzinárodných organizáciách v oblasti športu. Sekcia štátnej starostlivosti o šport má v kompetencii športovanie detí, žiakov a študentov mimo vyučovania.

► *Finančné aspekty*

Ministerstvo cestovného ruchu a športu SR financuje šport formou dotácií. Podľa zákona č. 228/2019 Z. z. o príspevku za zásluhy v oblasti športu a o zmene a doplnení niektorých zákonov § 5 je možné požiadať o príspevok za zásluhy. V tabuľke 41 je vyčíslená alokácia finančných prostriedkov v oblasti športu v roku 2023.

Tabuľka 41 Alokácia finančných prostriedkov v oblasti športu za rok 2023 v eurách

Šport pre všetkých, školský a univerzitný šport	1 231 546
Uznané športy – bežné transfery	60 929 376
Uznané športy – kapitálové transfery	1 192 300
Národné športové projekty – bežné transfery	15 983 896
v tom UV SR č. 626/2023 – Slovenský dom na Hrách XXXIII. olympiády v Paríži	450 000
Národné športové projekty – kapitálové transfery	30 180
Športová infraštruktúra – kapitálové transfery, v tom	4 000 000
dobudovanie Košickej futbalovej arény UV SR č. 751	4 000 000
Prierezové činnosti v športe – bežné transfery	0
Prierezové činnosti v športe – tovary a služby a poplatky medzinárodným organizáciám	113 541
Fond na podporu športu	20 000 000
Príspevky za zásluhy športovcov	1 711 346
SPOLU Sekcia športu	105 192 184

Zdroj: Ministerstvo školstva, výskumu, vývoja a mládeže Slovenskej republiky, 2024

► *Legislatívny rámec*

- zákon č. 228/2019 Z. z. o príspevku za zásluhy v oblasti športu a o zmene a doplnení niektorých zákonov
- zákon č. 310/2019 Z. z. o Fonde na podporu športu a o zmene a doplnení niektorých zákonov,
- zákon č. 1/2014 Z. z. o organizovaní verejných športových podujatí a o zmene a doplnení niektorých zákonov,
- zákon č. 440/2015 Z. z. o športe a o zmene a doplnení niektorých zákonov,
- zákon č. 173/1990 Zb. ktorým sa zrušuje zákon č. 68/1956 Zb. o organizácii telesnej výchovy, a ktorým sa upravujú niektoré ďalšie vzťahy týkajúce s dobrovoľných telovýchovných organizácií,
- zákon č. 112/2015 Z. z. o príspevku športovému reprezentantovi a o zmene a doplnení zákona č. 461/2003 Z. z. o sociálnom poistení v znení neskorších predpisov.

8.5 Sociálne služby

► Základné pojmy

Intenzívne starnutie obyvateľstva, ktoré so sebou prináša radikálne zvýšenie počtu a podielu obyvateľov v poproduktívnom veku, a tým pádom aj vyšší dopyt po sociálnych a zdravotníckych službách, sa považuje za najväčšiu demograficky podmienenú výzvu pre 21. storočie. Navyše, populačné starnutie na Slovensku bude v porovnaní s ostatnými európskymi krajinami veľmi intenzívne. Počet obyvateľov vo veku 65+ sa v období 2017 – 2060 zvýši z necelých 815 tis. na zhruba 1635 tis. osôb, čo predstavuje prírastok takmer 820 tis. osôb, resp. 101 %. Počet obyvateľov SR vo veku 65+ bol takmer 1 milión (997 455) už v roku 2022. (Stratégia dlhodobej starostlivosti v Slovenskej republike, 2022)

S termínom verejné sociálne služby sa vo svetovej literatúre oficiálne stretávame už na začiatku 20. storočia. Odvtedy sa datuje aj existencia debát o tom, či tieto služby majú byť organizované štátom, alebo cestou dobrovoľníckeho sektora.

Okolo roku 1950 Clarke definoval sociálne služby ako „služby, ktoré komunita poskytuje svojim členom a na ktoré sú odkázané z dôvodu príslušnosti k danej komunite“. Rozlíšenie sociálnych služieb od iných bolo vymedzené nie na základe druhu služby, ale podľa spôsobu ich organizácie. Už vtedy bol jasne naznačený účel sociálnej služby – zachovávanie a rozvoj spoločnosti. Išlo o redistribúciu prostriedkov, ktorej rozsah a smer sa upravoval rôznymi smermi v nasledujúcich desaťročiach.

Titmuss (1974) uvádza, že sociálne služby sú odpoveďou spoločnosti na sociálne potreby. Ekonomické poňatie tejto kategórie nemôže byť hlavným kritériom pri plánovaní a poskytovaní sociálnych služieb. Jeden z popredných teoretikov v tejto oblasti Kahn (1980) súhlasí s uvedeným a ponúka túto definíciu: „Sociálne služby môžu byť interpretované ako súhrn programov určených inými ako trhovými kritériami na zabezpečenie základného stupňa zdravotnej, vzdelávacej a sociálnej starostlivosti v záujme zvýšenia úrovne spoločenského života a aktívneho života jednotlivca.“

Podľa Kahna a Kamermana (1980) sú sociálne služby chápané ako služby, ktoré sa pokúšajú podporiť alebo zvýšiť kvalitu každodenného života, umožniť individuám, rodinám a iným skupinám čo najväčší rozvoj, prekonanie ťažkostí a normálne fungovanie.

Posledná formulácia podľa autorov Kahna a Kamermana identifikuje 8 možných účelov poskytovania sociálnych služieb:

- prispievať k socializácii a rozvoju spoločnosti,
- poskytovať informácie a umožňovať dostupnosť iných sociálnych prostriedkov,
- zaisťovať starším, handicapovaným a iným ľuďom s obmedzením funkčnosti základný stupeň sociálnej starostlivosti,
- organizovať náhradné domovy alebo ústavnú starostlivosť, keď je to potrebné,
- podporovať rozvoj svojpomocných aktivít a komunálnych centier,
- zaisťovať koordináciu programov a služieb,
- vykonávať kontrolu a dohľad nad deviantnými jedincami.

Podľa Boteka (2009) slovo sociálne môžeme označiť ako slovo internacionálne, nakoľko sú jeho preklady veľmi podobné – sociální, social, sozial, sociale atď. Význam slova sociálne – sociálny podľa autora môžeme chápať ako pojem:

- týkajúci sa spoločnosti,
- týkajúci sa ľudí v núdzi, niekoho so špeciálnymi potrebami,
- extrovertný, potrebujúci neustálu interakciu a pod.,
- orientácia alebo správanie, ktoré berie ohľad na potreby alebo zábery iných ľudí (opak antisociálneho),
- týkajúci sa vzťahov medzi ľuďmi.

Bednárik, Repková a Krupa (2005) vnímajú sociálne služby ako nástroj, spôsob sociálnej politiky a presadzovania záujmov spoločnosti vo vzťahu k občanom, ktorí sú odkázaní na pomoc.

Repková (2011) chápe sociálne služby ako služby rozličných subjektov zamerané na sociálne potreby ľudí, ktorí by sa bez ich poskytnutia ocitli v stave ohrozenia sociálnou exklúziou a marginalizáciou.

Sociálne služby predstavujú osobitný súbor činností vymedzených na uspokojovanie individuálnych alebo kolektívnych potrieb, ktoré sa realizujú iným spôsobom, ako prevodom materiálnych statkov. Zaraďujeme sem činnosti zamerané na:

- zabezpečovanie primeraných životných podmienok pre ľudí, ktorí svoju situáciu nedokážu zvládnuť sami,

- vytváranie vhodných podmienok, ktoré by zabránili vzniku alebo nárastu negatívnych spoločenských javov,
- vytváranie podporných aktivít, ktoré zamedzia nepriaznivému sociálnemu vývinu jednotlivca, rodiny alebo spoločnosti (Tokárová et al., 2003).

Ako tvrdí Benčo (2005) sociálne služby zohrávajú významnú úlohu v živote každého občana. Stretávame sa s týmto termínom v jednotlivých etapách vývoja názorov na služby, avšak viac využívaným sa stáva až na začiatku dvadsiateho storočia. Práve v tomto období sa začali objavovať rôzne odborné štúdie zamerané na ich ekonomickú a sociálnu podstatu spojené s názormi na ich financovanie a organizáciu.

Podľa Matouška a Koldinskej (2007) sa sociálne služby čiastočne prekrývajú so širšou kategóriou verejných služieb. Verejné služby sú poskytované v záujme verejnosti a sú financované z verejných zdrojov. Sociálna služba však môže byť financovaná aj ako služba komerčná, a to na základe kontraktu medzi poskytovateľom a užívateľom. Sociálne služby sú poskytované ľuďom spoločensky znevýhodneným, a to s cieľom zlepšiť kvalitu ich života, prípadne ich v maximálne možnej miere zaradiť do spoločnosti, alebo spoločnosť chrániť pred rizikami, ktorými sú títo ľudia nositeľmi. Sociálne služby preto zohľadňujú, tak osobu užívateľa, ako aj jeho rodinu, skupinu do ktorej patrí, prípadne záujmy širšej spoločnosti.

Munday (2010) tvrdí, že v európskom kontexte je veľmi zložitá súhlasiť s nejakým spoločným vymedzením sociálnej služby, pretože v rôznych európskych krajinách sa na označenie tej istej veci používajú alternatívne rôzne termíny (napr. sociálne služby, sociálna ochrana, sociálny blahobyt, sociálna práca, sociálna starostlivosť). Z tohto dôvodu pre situácie, v ktorých je potrebné vyzdvihnúť individualizovanú charakteristiku služby, jej vymedzenie na individuálne požiadavky konkrétneho užívateľa a užívateľky, navrhuje komplexnejší pojem osobné sociálne služby. Prívlastok „osobné“, t. j. dôsledne určené podľa potrieb konkrétneho človeka, im napomáha odlišiť sa od plnení pre širšie skupiny ľudí vymedzené nejakým spoločným kritériom, napr. od priamych platieb pre osoby so zdravotným postihnutím či pre nezamestnané osoby.

Do sociálnych osobných služieb v širšom poňatí Huber, Maucher a Sak (2006) zahŕňajú aj sociálne poistenie a programy sociálnej ochrany. Autori členia osobné sociálne služby do piatich častí:

- služby sociálnej integrácie a reintegrácie (s dôrazom na migrantov),
- služby trhu práce zamerané na znevýhodnené skupiny a osoby so zdravotným postihnutím,
- dlhodobá starostlivosť, starostlivosť o starších ľudí a starostlivosť o ľudí so zdravotným postihnutím,
- starostlivosť o deti (služby poskytované rodinám pred nástupom detí do škôlky a poobedné služby pre deti školského veku),
- sociálne bývanie.

Podľa Európskej komisie (2010) môžu byť sociálne služby v závislosti na príslušnej činnosti hospodárskej alebo nehospodárskej povahy. Európska komisia vymedzuje dva širšie typy sociálnych služieb:

- zákonné a doplnkové systémy sociálneho zabezpečenia,
- ostatné základné služby poskytované priamo dotýčnej osobe – cieľom týchto služieb je zabezpečenie prevencie a sociálnej súdržnosti, poskytujú individuálnu pomoc s cieľom pomoci začlenenia osôb do spoločnosti a zaručiť im výkon ich základných práv.

Sociálna politika je podľa Repkovej (2016) východiskom pre sociálnu prácu, ktorá je predpokladom pre zabezpečenie sociálnej starostlivosti. Opatrenia sociálnej politiky sa účelne integrujú do životných situácií ľudí a pomáhajú ich riešiť. Avšak platí aj opačný pohľad na problém, kedy sa skúsenosti z nepriaznivých životných situácií ľudí vzťahujú k nejakému širšiemu sociálnemu problému. Ten sa potom zovšeobecňuje a následne sa hľadajú sociálno-politické nástroje na jeho riešenie.

V európskych krajinách je oblasť sociálnych služieb súčasťou legislatívnych noriem, ktoré sa vyvíjajú spolu so sociálnymi štátmi. V jednotlivých regiónoch Európy sa sociálne koncepcie rozvíjali rôznymi spôsobmi. Na základe tohto vývoja boli podľa Matouška (2007) stanovené jednotlivé modely sociálneho štátu:

- anglosaský model, ktorý sa vyvinul sa v anglických podmienkach, kde bolo veľa pracujúcich a chudobných; štát má minimálnu zodpovednosť za sociálne zabezpečenie, všetko je v rukách miestnych orgánov a neštátnych organizácií,
- škandinávsky model, ktorý kladie dôraz na štedrý sociálny štát so širokou škálou sociálnych služieb, poskytovaných verejným sektorom a podporou rodiny,
- korporatívny model, ktorý sa vyvinul vďaka snahe o udržanie sociálnodemokratického robotníckeho hnutia pod štátnou kontrolou; poskytovanie sociálnych služieb je v rukách neštátneho sektora, ktorý sa na základe toho výrazne rozvinul,
- vzájomnostný model, známy predovšetkým z Francúzska, kde v sociálnej oblasti hrajú dôležitú úlohou spolky a sociálni partneri,

- reziduálny model, známy z USA, kde sa v sociálnej oblasti kladie dôraz na maximálnu zodpovednosť jedinca, dopĺňanou iba minimálnou intervenciou štátu. Príkladom anglosaského modelu sociálneho štátu je Veľká Británia. V súčasnej dobe sú vo VB sociálne služby spolu s dávkami upravené podľa zákona o príspevkoch a dávkach zo sociálneho zabezpečenia. Tento zákon upravuje dávky a služby pre tých, ktorí to potrebujú, ale aj pre tých, ktorí sa o nich starajú. Systém je plne hradený zo štátneho rozpočtu. Sociálna starostlivosť o seniorov a deti vrátane sociálnych služieb je v kompetencii miestnych verejných správ a je financovaná zo štátneho rozpočtu. Miestne organizácie poskytujú domácu starostlivosť, roznášku jedla, zvláštne pomôcky, denné stacionáre a podobne. Sociálne služby poskytujú aj neštátne organizácie, ktoré v ostatnom období získavajú na dôležitosť. Vo VB v oblasti sociálnych služieb robí štát garanta, nielen dozerá na poskytovanie sociálnych služieb a ich financovanie, ale aj zabezpečuje dostupnosť všetkých služieb, ktoré žiadny neverejný poskytovateľ nezabezpečuje.

Dánsko je príkladom škandinávského modelu sociálneho štátu. Tento model je vo všeobecnosti považovaný za najštedrejší. V Dánsku je oblasť sociálnej služby tiež zabezpečená zákonom o sociálnych službách a dávkach. Je otvorený pre všetkých obyvateľov a na základe neho sa poskytujú služby aj dávky sociálnej starostlivosti. Podľa toho zákona sú v rámci domácej starostlivosti, ktorá je v súčasnej dobe najviac využívaná, poskytované služby súvisiace s osobou hygienou, pomoc s domácimi prácami, rehabilitáciami a podobne. Pre ošetrovateľov, ktorí sú z radov rodinných príslušníkov, je k dispozícii odľahčovací služba. V Dánsku je zákonom zaručené, že klient ktorý potrebuje 24 hodinovú službu, si ju môže nárokovat vo svojom domácom prostredí. Nie je nútený využívať ústavné služby.

Príkladom korporatívneho modelu je Nemecko. Sociálne služby zabezpečujú verejný aj súkromný sektor. Verejní poskytovatelia sú spolkové krajiny, mestá, kraje aj obce. V súkromnom sektore pôsobí šesť hlavných spolkov „Slobodní nositelia – freie Träger“. V Nemecku majú na oblasť sociálnych služieb mimoriadny vplyv. V súčasnej dobe je táto ich činnosť založená na zmluvnom princípe s obcou, ktorá potom na plnenie zmluvy dozerá. Systém financovania sociálnej služby je v Nemecku zložitý. Ak je služba poskytovaná verejným poskytovateľom (čo je zriedkakedy), financuje sa zo štátneho alebo zemského rozpočtu. Obce poskytujú sociálne služby, ktoré financujú z vlastných rozpočtov. Neštátni poskytovatelia sociálnych služieb financujú poskytované služby z príspevkov zo štátu, z jednotlivých spolkových krajín, obcí, nadregionálnych poskytovateľov a z platieb za služby a členských príspevkov. V Nemecku je teda v sociálnej oblasti model, v rámci ktorého majú významné postavenie neverejní poskytovatelia sociálnych služieb, za sociálne služby preberajú zodpovednosť, ktorá bola pôvodne v réžii štátu. Systém sociálneho zabezpečenia v Rakúsku je rozdelený do troch sektorov:

- sociálne poistenie – poskytuje nemocenské, dôchodkové a úrazové poistenie výmenou za povinné príspevky,
- sociálna ochrana – sa poskytuje ako krytie pre osobitné skupiny, za ktoré musí štát priamo prevziať zodpovednosť, napr. obeť vojny, pre ktoré sa poskytujú výhody zo všeobecného zdanenia,
- sociálna pomoc – poskytuje pre jednotlivé prípady záchrannú sieť podľa potreby. Poskytuje sa iba v prípade, ak iné výhody nie sú k dispozícii alebo sú neprimerané a sú financované provinciami z daní. Rakúsky systém dlhodobej starostlivosti je vo všeobecnosti kombináciou peňažných a vecných dávok. Jeho hlavnou časťou je dlhodobý program príspevkov na starostlivosť na federálnej a provinčnej úrovni. Preto, na rozdiel od iných európskych krajín, sú peňažné dávky najdôležitejšie. Všetky osoby, ktoré potrebujú starostlivosť, môžu poberať dávky v hotovosti podľa spolkového zákona o príspevku na dlhodobú starostlivosť (Bundespflegegeld). Osoby, ktoré potrebujú pomoc, na ktorú sa nevzťahuje tento zákon môžu požiadať o peňažné dávky poskytované provinciami (Landespflegegeld). Tieto peňažné dávky sa môžu použiť na nákup služieb formálnej starostlivosti od verejných alebo súkromných poskytovateľov alebo na úhradu neformálnej starostlivosti. Okrem toho sú provincie povinné poskytovať miesta v zariadeniach, v centrách dennej i nočnej starostlivosti a domácich opatrovateľských službách. Len ak príjem príjemcu a majetok nepostačujú na pokrytie nákladov na tieto služby, systém sociálneho zabezpečenia pokryje tento rozdiel (Riedel, 2010).

Sociálne služby v Českej republike sú podobné službám v SR. Podľa ich platného zákona o sociálnej starostlivosti existujú tri základné druhy sociálnych služieb: sociálne poradenstvo, služby sociálnej starostlivosti a služby sociálnej prevencie. Z hľadiska formy poskytovania sa sociálne služby poskytujú ako pobytové, ambulantné a terénne. Oprávnenými osobami pre oblasť sociálnych služieb sú občania Českej republiky, občania členských krajín EÚ a tiež občania iných štátov, pokiaľ majú na území členského štátu EÚ legálny dlhodobý pobyt (Sociální služby, 2019).

Pod verejnými **sociálnymi službami v širšom ponímaní** rozumieme okrem sociálnej starostlivosti a sociálneho zabezpečenia aj zdravotnícke služby, školstvo, politiku bývania a služby zamestnanosti. Cieľom verejných sociálnych služieb je uspokojovať všeobecné sociálne potreby občanov.

Sociálne služby v užšom slova zmysle sú súborom odborných, obslužných a ďalších činností zameraných na poskytnutie pomoci alebo zabezpečenie poskytnutia pomoci fyzickej osobe, rodine a komunite za účelom prevencie alebo zmiernenia nepriaznivej sociálnej situácie, zachovania, obnovy alebo rozvoja schopnosti viesť samostatný život, podpory začlenenia do spoločnosti, zabezpečenia nevyhnutných podmienok na uspokojovanie základných životných potrieb, riešenia krízovej sociálnej situácie, prevencie sociálneho vylúčenia.

Sociálne služby majú viaceré funkcie: **podporná funkcia** napomáha jednotlivcom využívať zdroje, ktoré im spoločnosť ponúka, **sebaaktualizujúca funkcia** pomáha jednotlivcovi viesť čo najnormálnejší spôsob života a **terapeutická funkcia** eliminuje existujúcu alebo hroziacu patológiu.

Klasifikácia sociálnych služieb

Sociálne služby upravuje zákon č. 448/2008 Z. z. o sociálnych službách, ktorý bol niekoľkokrát novelizovaný.

Sociálna služba sa definuje ako odborná, obslužná a ďalšia činnosť alebo súbor týchto činností zameraných na poskytnutie pomoci alebo zabezpečenie poskytnutia pomoci fyzickej osobe, rodine a komunite za účelom prevencie alebo zmiernenia nepriaznivej sociálnej situácie, zachovania, obnovy alebo rozvoja schopnosti viesť samostatný život, podpory začlenenia do spoločnosti, zabezpečenia nevyhnutných podmienok na uspokojovanie základných životných potrieb, riešenia krízovej sociálnej situácie, prevencie sociálneho vylúčenia.

Pre účely tohto zákona sú činnosti, ktorými sú poskytované sociálne služby rozdelené do troch skupín. Ide o odborné, obslužné a ďalšie činnosti. **Odbornými činnosťami** sú napr. pomoc pri odkázanosti fyzickej osoby na pomoc inej fyzickej osoby, sociálne poradenstvo, pomoc pri uplatňovaní práv a právom chránených záujmov, sociálna rehabilitácia, ošetrovateľská starostlivosť v zariadení, pracovná terapia, tlmočenie. **Obslužné činnosti**, ktorými sú ubytovanie, stravovanie, upratovanie, pranie, žehlenie a údržba šatstva a bielizne. **Ďalšie činnosti** sú napr. utváranie podmienok na vykonávanie základnej osobnej hygieny, záujmovú činnosť, vzdelávanie, úschovu cenných vecí (vytvorením osobitného bezpečného priestoru, napr. trezor), poskytovanie osobného vybavenia, základného ošatenia a obuvi, donáška stravy a zabezpečenie záujmovej činnosti.

Zákon č. 448/2008 Z. z. o sociálnych službách a o zmene a doplnení zákona č. 455/1991 Zb. o živnostenskom podnikaní (živnostenský zákon) v znení neskorších predpisov rozlišuje nasledovné **druhy sociálnych služieb**:

- a) **sociálne služby krízovej intervencie**, ktorými sú terénna sociálna služba krízovej intervencie a poskytovanie sociálnej služby v zariadeniach, ktorými sú nízkoprahové denné centrum, integračné centrum, komunitné centrum, nocľaháreň, útulok, domov na polceste, zariadenie núdzového bývania, nízkoprahová sociálna služba pre deti a rodinu,
- b) **sociálne služby na podporu rodiny s deťmi**, ktorými sú pomoc pri osobnej starostlivosti o dieťa, pomoc pri osobnej starostlivosti o dieťa v zariadení dočasnej starostlivosti o deti, služba na podporu zosúladzovania rodinného života a pracovného života, služba na podporu zosúladzovania rodinného života a pracovného života v zariadení starostlivosti o deti do troch rokov veku dieťaťa, služba včasnej intervencie,
- c) **sociálne služby na riešenie nepriaznivej sociálnej situácie z dôvodu ťažkého zdravotného postihnutia, nepriaznivého zdravotného stavu alebo z dôvodu dovŕšenia dôchodkového veku**, ktorými sú poskytovanie sociálnej služby v zariadeniach pre fyzické osoby, ktoré sú odkázané na pomoc inej fyzickej osoby, a pre fyzické osoby, ktoré dovŕšili dôchodkový vek: zariadenie podporovaného bývania, zariadenie pre seniorov, zariadenie opatrovateľskej služby, rehabilitačné stredisko, domov sociálnych služieb, špecializované zariadenie, denný stacionár a ďalšie ako domáca opatrovateľská služba, prepravná služba, sprievodcovská služba a predčítateľská služba, tlmočnická služba, sprostredkovanie tlmočnickej služby, sprostredkovanie osobnej asistencie, požičiavanie pomôcok,
- d) **sociálne služby s použitím telekomunikačných technológií**, ktorými sú monitorovanie a signalizácia potreby pomoci, krízová pomoc poskytovaná prostredníctvom telekomunikačných technológií,

- e) **podporné služby**, ktorými sú odľahčovacia služba, pomoc pri zabezpečení opatrovníckych práv a povinností, poskytovanie sociálnej služby v dennom centre, podpora samostatného bývania, poskytovanie sociálnej služby v jedálni, poskytovanie sociálnej služby v práci, poskytovanie sociálnej služby v stredisku osobnej hygieny.

V tabuľke 42 je uvedený počet zariadení sociálnych služieb podľa dostupného druhového členenia v rokoch 2019-2021.

Tabuľka 42 Počet zariadení sociálnych služieb v rokoch 2019 – 2021

Zariadenia sociálnych služieb podľa druhu k 31.12.	2019	2020	2021
<i>Zariadenia spolu</i>	<i>1357</i>	<i>1363</i>	<i>1367</i>
Domovy pre seniorov	388	393	406
Domovy sociálnych služieb pre dospelých	254	244	215
Špecializované zariadenia	174	185	194
Denné stacionáre	168	154	156
Domovy sociálnych služieb pre deti	22	12	11
Domovy soc. služieb pre postihnuté deti a dospelých	.	21	47
Zariadenia podporovaného bývania	40	46	47
Zariadenia núdzového bývania	29	29	29
Útulky	90	89	90
Rehabilitačné strediská	27	27	26
Zariadenia opatrovateľskej služby	102	103	94
Nocľahárne	45	44	45
Domovy na pol ceste	18	16	15

Zdroj: Štatistický úrad SR, 2023

K 31.12. 2021 bolo v Slovenskej republike 1 367 zariadení sociálnych služieb. Z hľadiska druhového členenia boli najviac zastúpené domovy pre seniorov (zariadenia pre seniorov), pri ktorých došlo k miernemu zvýšeniu ich počtu v priebehu troch sledovaných rokov. Mierny nárast v počte bol zaznamenaný aj pri špecializovaných zariadeniach a zariadeniach podporovaného bývania.

Tabuľka 43 Počet zariadení sociálnych služieb v jednotlivých krajoch SR v rokoch 2019-2021

Počet zariadení sociálnych služieb	2019	2020	2021
Slovenská republika	1 357	1 363	1 376
Bratislavský kraj	157	157	163
Trnavský kraj	107	116	120
Trenčiansky kraj	149	150	147
Nitriansky kraj	180	177	180
Žilinský kraj	156	164	165
Banskobystrický kraj	175	175	171
Prešovský kraj	233	222	233
Košický kraj	177	202	206

Zdroj: Štatistický úrad SR, 2023

Z hľadiska regionálneho členenia bolo najviac zariadení sociálnych služieb evidovaných v Prešovskom, Košickom, Nitrianskom a Banskobystrickom kraji, najmenej v Trnavskom kraji. Najvýraznejší nárast v početnosti bol zaznamenaný v Košickom kraji o 16,38 % a v Trnavskom kraji o 12,15 % (tabuľka 43).

Sociálna služba sa v súčasnosti poskytuje **ambulantnou formou, terénnou formou, pobytovou formou** alebo **inou formou** podľa nepriaznivej sociálnej situácie a prostredia, v ktorom sa fyzická osoba zdržiava.

Podľa údajov Štatistického úradu SR k 31.12.2019 bolo vo všetkých zariadeniach sociálnych služieb podmienených odkázanosťou (počet 1 175) 47 202 miest, z toho bolo celkovo 42 487 miest (40 330 v pobytových službách a 2 157 v ambulantných), v ktorých sa môže poskytovať aj ošetrovateľská starostlivosť (domov sociálnych služieb, špecializované zariadenie, zariadenie pre seniorov, zariadenie opatrovateľskej služby). Domáca opatrovateľská služba bola v roku 2019 poskytnutá 16 tisíc ľuďom.

Z celkového počtu klientov zariadení sociálnych služieb podmienených odkázanosťou 45 303 k 31.12.2020, sa sociálne služby v pobytových zariadeniach sociálnych služieb s poskytovanou ošetrovateľskou starostlivosťou poskytovali 40 896 prijímateľom, z toho 24 913 bolo trvalo ležiacich (opatrovaných na lôžku). Z celkového počtu klientov zariadení sociálnych služieb podmienených odkázanosťou bolo až 73 %-né zastúpenie osôb v dôchodkovom veku.

► *Inštitucionálne zabezpečenie*

Inštitucionálne zabezpečenie poskytovania sociálnych služieb v Slovenskej republike je vymedzené **zákonom č. 448/2008 Z. z. o sociálnych službách**. Účastníkmi právnych vzťahov sú:

- prijímateľ sociálnej služby,
- poskytovateľ sociálnej služby,
- Ministerstvo práce, sociálnych vecí a rodiny Slovenskej republiky,
- obec,
- vyšší územný celok,
- partnerstvo,
- iná osoba, ktorej vznikajú práva a povinnosti podľa tohto zákona pri poskytovaní sociálnej služby.

Do sociálnych služieb vstupujú ako kľúčoví aktéri aj iné významné subjekty, aj keď nie v pozícii priamych účastníkov právnych vzťahov. Sú to napr. Ústredie práce, sociálnych vecí a rodiny a jeho výkonné zložky (úrad práce, sociálnych vecí a rodiny), Sociálna poisťovňa, zdravotné poisťovne, školské zariadenia, daňové úrady, ktoré sú viazané súčinnosťou pri poskytovaní potrebných informácií pre účely sociálnych služieb. V tejto oblasti sa angažujú aj mimovládne organizácie, užívateľské a klientske organizácie, univerzitné a iné výskumné a vzdelávacie pracoviská či médiá. Ako príklad možno uviesť Asociáciu poskytovateľov sociálnych služieb v SR, ktorá funguje ako nezávislé, profesijné a záujmové združenie organizácií poskytujúcich sociálne služby. Vykonáva nielen významnú osvetovo-vzdelávaciu činnosť, ale pôsobí aj ako partner pri iniciovaní, príprave a realizovaní potrebných zmien v oblasti sociálnych služieb.

Prijímateľ sociálnej služby je občan SR aj cudzinec alebo rodinný príslušník cudzinca v súlade s európskou legislatívou a za podmienok ustanovených týmto zákonom, ale aj napr. Slovák žijúci v zahraničí pri splnení podmienok ustanovených osobitným predpisom.

Poskytovateľom sociálnej služby môže byť verejný poskytovateľ (obec, právnická osoba zriadená alebo založená obcou alebo samosprávnym krajom) alebo neverejný poskytovateľ (ďalšia právnická alebo fyzická osoba zapísaná do registra).

Poskytovateľ je povinný vykonávať, zabezpečovať alebo utvárať podmienky pre konkrétne činnosti v rozsahu ustanovenom týmto zákonom. Poskytovateľ môže vykonávať, zabezpečovať alebo utvárať podmienky na vykonávanie aj iných činností, ktoré tento zákon neupravuje (napr. manikúra, kaderníctvo, masáže).

Poskytovateľ sociálnej služby môže poskytovať sociálne služby len na základe zápisu do registra, ktorý vedie **vyšší územný celok**. Žiadosť o zápis do registra sa podáva písomne vyššiemu územnému celku, v ktorého územnom obvode je miesto poskytovania sociálnej služby. Ak takéto miesto nemožno určiť, alebo ak sa sociálna služba bude poskytovať v územnom obvode viacerých vyšších územných celkov, žiadosť o zápis do registra sa podáva vyššiemu územnému celku, v ktorého územnom obvode má sídlo právnická osoba, ktorá žiada o zápis do registra, alebo v ktorého územnom obvode má trvalý pobyt alebo prechodný pobyt fyzická osoba, ktorá žiada o zápis do registra. Oprávnenie poskytovať sociálnu službu vzniká odo dňa zápisu do registra. O zápise do registra vyšší územný celok nevyhotovuje rozhodnutie a zápis do registra vykoná najneskôr do 30 dní odo dňa predloženia všetkých dokladov. Vykonanie zápisu do registra spolu s výpisom z registra vyšší územný celok bezodkladne oznámi poskytovateľovi sociálnej služby dorúčením

oznámenia do vlastných rúk. Poskytovateľ sociálnej služby je povinný do ôsmich dní písomne oznámiť vyššiemu územnému celku všetky zmeny skutočností. Oprávnenie poskytovať sociálnu službu nemožno previesť na inú osobu a neprechádza na právneho nástupcu poskytovateľa sociálnej služby, ak je ním právnická osoba. Register je verejný, každý má právo nazrieť do neho a požadovať z neho výpis.

Vyšší územný celok rozhodne o výmaze z registra, ak poskytovateľ sociálnej služby bol zapísaný do registra na základe nepravdivých údajov alebo neúplných údajov, prestal spĺňať podmienky na zápis do registra, nespĺňa finančné podmienky na poskytovanie sociálnej služby; to platí len pre neverejného poskytovateľa sociálnej služby a poskytovateľa sociálnej služby, ktorým je právnická osoba založená obcou alebo vyšším územným celkom, v lehote určenej ministerstvom neodstránil nedostatky plnenia podmienok kvality poskytovanej sociálnej služby, v lehote určenej vyšším územným celkom neznížil počet miest, písomne neoznámil vyššiemu územnému celku zmeny skutočností, a to ani po písomnej výzve vyššieho územného celku v lehote ním určenej, neposkytoval sociálnu službu dlhšie ako 12 po sebe nasledujúcich mesiacov alebo požiadal o výmaz z registra; táto žiadosť musí byť podaná najmenej 30 dní pred dňom skončenia poskytovania sociálnej služby.

Ministerstvo práce, sociálnych vecí a rodiny je ústredným orgánom štátnej správy, ktorý riadi a kontroluje podľa zákona č. 453/2003 Z. z. o orgánoch štátnej správy v oblasti sociálnych vecí, rodiny a služieb zamestnanosti a o zmene a doplnení niektorých zákonov v znení neskorších predpisov Ústredie práce, sociálnych vecí a rodiny a úrady práce, sociálnych vecí a rodiny v oblasti sociálnych vecí, rodiny a služieb zamestnanosti. **Ústredie práce, sociálnych vecí a rodiny** je orgán príslušný pre riadenie, kontrolu, koordináciu a metodické usmerňovanie výkonu štátnej správy v oblasti sociálnych vecí a služieb zamestnanosti uskutočňovaný úradmi práce, sociálnych vecí a rodiny. Podľa § 5 zákona č. 453/2003 Z. z. o orgánoch štátnej správy v oblasti sociálnych vecí, rodiny a služieb zamestnanosti a o zmene a doplnení niektorých zákonov Úrad práce, sociálnych vecí a rodiny vykonáva štátnu správu v oblasti sociálnych vecí a služieb zamestnanosti a plní úlohy podľa osobitných predpisov, vykonáva v prvom stupni štátnu správu v oblasti sociálnych vecí a služieb zamestnanosti, vykonáva v druhom stupni štátnu správu vo veciach, v ktorých v správnom konaní v prvom stupni koná a rozhoduje obec pri prenesenom výkone štátnej správy alebo zariadenie sociálnych služieb, ktoré zriadil ako rozpočtovú organizáciu alebo príspevkovú organizáciu, poskytuje Štatistickému úradu Slovenskej republiky štatistické údaje zo štatistických zisťovaní a administratívnych zdrojov.

Ministerstvo ako ústredný orgán štátnej správy Slovenskej republiky **pri poskytovaní sociálnych služieb:**

- a) vypracúva a zverejňuje národné priority rozvoja sociálnych služieb,
- b) zabezpečuje medzinárodnú spoluprácu pri poskytovaní sociálnych služieb,
- c) určuje obsah a rozsah odbornej prípravy pre vybrané pracovné činnosti a na účely ďalšieho vzdelávania,
- d) kontroluje vzdelávacie programy, na ktoré bola udelená akreditácia,
- e) je správnym orgánom v konaniach o udelení alebo neudelení akreditácie na vzdelávacie programy v oblasti sociálnych služieb, o zmene akreditácie vzdelávacieho programu, o predĺžení platnosti akreditácie vzdelávacieho programu a o odňatí akreditácie vzdelávacieho programu, udelení alebo neudelení akreditácie na odbornú činnosť, o zmene akreditácie na odbornú činnosť, o predĺžení platnosti akreditácie na odbornú činnosť a o odňatí akreditácie na odbornú činnosť,
- f) vedie v informačnom systéme sociálnych služieb evidenciu žiadostí, žiadostí o odpustenie zmeškania lehoty, osôb, ktorým bol poskytnutý finančný príspevok, ktorým nebol poskytnutý finančný príspevok, ktorým bola udelená akreditácia vzdelávacieho programu, ktorým bola akreditácia vzdelávacieho programu odňatá a ktorým akreditácia vzdelávacieho programu zanikla, ktorým bola udelená akreditácia na odbornú činnosť, ktorým bola akreditácia na odbornú činnosť odňatá a ktorým akreditácia na odbornú činnosť zanikla, bezodkladne zasiela údaje v elektronickej podobe prostredníctvom elektronickej komunikácie Generálnej prokuratúry Slovenskej republiky na vydanie výpisu z registra trestov, plní ďalšie úlohy podľa tohto zákona.

Ministerstvo za podmienok ustanovených týmto zákonom v rámci finančnej podpory obce a neverejného poskytovateľa sociálnej služby posudzuje žiadosti o poskytnutie finančného príspevku, schvaľuje poskytovanie tohto finančného príspevku a jeho sumu a rozhoduje o odpustení zmeškania lehoty, poskytuje finančný príspevok, uzatvára zmluvu, kontroluje hospodárenie s finančným príspevkom. Ministerstvo je správcom informačného systému sociálnych služieb.

Ministerstvo ako ústredný orgán štátnej správy v oblasti sociálnoprávnej ochrany detí a sociálnej kurately podľa zákona č. 305/2005 Z. z.:

- a) riadi, kontroluje a metodicky usmerňuje výkon štátnej správy v oblasti sociálnoprávnej ochrany detí a sociálnej kurately a Centrum pre medzinárodnoprávnú ochranu detí a mládeže,
- b) rozhoduje o udelení akreditácie, o predĺžení platnosti akreditácie, zmene akreditácie a o zrušení akreditácie,
- c) plní úlohy vyplývajúce z medzinárodných dohovorov a právnych aktov Európskej únie,
- d) vedie a aktualizuje zoznam akreditovaných subjektov a vedie zoznam fyzických osôb, ktoré skončili odbornú akreditovanú prípravu supervízora v oblasti sociálnej práce alebo poradenskej práce,
- e) kontroluje úroveň vykonávania opatrení podľa tohto zákona,
- f) zabezpečuje medzinárodnú spoluprácu v oblasti sociálnoprávnej ochrany detí a sociálnej kurately,
- g) koordinuje činnosť štátnych orgánov sociálnoprávnej ochrany detí a sociálnej kurately, obcí, vyšších územných celkov, akreditovaných subjektov a ďalších právnických osôb a fyzických osôb, ktoré pôsobia v oblasti sociálnoprávnej ochrany detí a sociálnej kurately.

Vyšší územný celok podľa § 81 zákona č. 448/2008 Z. z. o sociálnych službách vykonáva:

- a) vypracúva, schvaľuje koncepciu rozvoja sociálnych služieb vo svojom územnom obvode,
- b) je správnym orgánom v konaniach o:
 - 1. odkázanosti na sociálnu službu poskytovanú v zariadení podporovaného bývania, v rehabilitačnom stredisku, v domove sociálnych služieb a v špecializovanom zariadení,
 - 2. zániku odkázanosti na sociálnu službu uvedenú v prvom bode,
 - 3. odkázanosti na sociálnu službu uvedenú v prvom bode po zmene stupňa odkázanosti,
 - 4. povinnosti zaopatrených plnoletých detí alebo rodičov platiť úhradu za sociálnu službu alebo jej časť,
 - 5. nezapísaní do registra,
 - 6. zákaze poskytovať sociálnu službu,
 - 7. výmazu poskytovateľa sociálnej služby z registra,
- c) vyhotovuje posudok o odkázanosti na sociálnu službu,
- d) zabezpečuje poskytovanie:
 - 1. sociálnej služby v útulku, v domove na polceste, v zariadení núdzového bývania, v zariadení dočasnej starostlivosti o deti, v zariadení podporovaného bývania, v rehabilitačnom stredisku, v domove sociálnych služieb, v špecializovanom zariadení a v integračnom centre,
 - 2. podpory samostatného bývania,
 - 3. tlmočnickej služby,
- e) poskytuje základné sociálne poradenstvo,
- f) zabezpečuje poskytovanie sociálneho poradenstva a služby včasnej intervencie,
- g) môže zabezpečiť poskytovanie aj iných druhov sociálnej služby,
- h) uzatvára zmluvu:
 - 1. o poskytovaní finančného príspevku pri odkázanosti fyzickej osoby na pomoc inej fyzickej osoby pri úkonoch sebaobsluhy a finančného príspevku na prevádzku poskytovanej sociálnej služby neverejnému poskytovateľovi sociálnej služby,
 - 2. o uhradení ekonomicky oprávnených nákladov s iným vyšším územným celkom alebo s poskytovateľom sociálnej služby, ktorého zriadil alebo založil vyšší územný celok,
- i) zriaďuje, zakladá a kontroluje útulok, domov na pol ceste, zariadenie núdzového bývania, zariadenie dočasnej starostlivosti o deti, zariadenie podporovaného bývania, rehabilitačné stredisko, domov sociálnych služieb, špecializované zariadenie a integračné centrum,
- j) môže zriaďovať, zakladať a kontrolovať aj iné zariadenia podľa tohto zákona,
- k) je povinný uhradiť ekonomicky oprávnené náklady,
- l) poskytuje finančný príspevok pri odkázanosti fyzickej osoby na pomoc inej fyzickej osoby pri úkonoch sebaobsluhy a finančný príspevok na prevádzku poskytovanej sociálnej služby neverejnému poskytovateľovi sociálnej služby,
- m) môže poskytovať finančný príspevok na prevádzku poskytovanej sociálnej služby neverejnému poskytovateľovi sociálnej služby,
- n) môže poskytovať finančný príspevok pri odkázanosti fyzickej osoby na pomoc inej fyzickej osoby pri úkonoch sebaobsluhy a finančný príspevok na prevádzku poskytovanej sociálnej služby neverejnému poskytovateľovi sociálnej služby,

- o) vykonáva zápis do registra, oznamuje vykonanie zápisu do registra, vydáva výpis z registra, vykonáva výmaz z registra,
- p) vedie register a vykonáva zmeny v registri vo svojom územnom obvode,
- q) predkladá štvrťročne aktualizovaný register ministerstvu,
- r) kontroluje úroveň poskytovania sociálnej služby,
- s) kontroluje hospodárenie s finančným príspevkom pri odkázanosti fyzickej osoby na pomoc inej fyzickej osoby pri úkonoch sebaobsluhy a finančným príspevkom na prevádzku,
- t) ukladá opatrenia na odstránenie zistených nedostatkov pri výkone pôsobnosti ustanovenej v písmenách r) a s) a kontroluje ich plnenie,
- u) kontroluje účelnosť využitia finančných prostriedkov,
- v) vedie evidenciu:
 1. vyhotovených posudkov o odkázanosti na sociálnu službu podľa stupňa odkázanosti fyzickej osoby na pomoc inej fyzickej osoby,
 2. rozhodnutí podľa písmena b),
 3. prijímateľov sociálnej služby vo svojom územnom obvode,
- w) poskytuje štatistické údaje z oblasti poskytovania sociálnych služieb štátnym orgánom na účely spracovania štatistických zisťovaní a administratívnych zdrojov,
- x) uhrádza poskytovateľovi zdravotnej starostlivosti zdravotné výkony na účely posúdenia odkázanosti na sociálnu službu,
- y) môže poveriť právnickú osobu, ktorú zriadil alebo založil, vykonávaním sociálnej posudkovej činnosti na účely vyhotovenia posudku podľa písmena c).

Vyšší územný celok pri výkone samosprávnej pôsobnosti podľa zákona č. 305/2005 Z. z. o sociálnoprávnej ochrane detí a sociálnej kurately:

- a) zabezpečuje tvorbu a plnenie sociálnych programov zameraných na ochranu práv a právom chránených záujmov detí a na predchádzanie a zamedzenie nárastu sociálnopatologických javov na svojom území,
- b) vypracúva na účely utvárania podmienok analýzu nepriaznivých vplyvov pôsobiacich na deti a rodiny, vývojových trendov sociálnopatologických javov na svojom území,
- c) utvára podmienky
 1. na organizovanie opatrení,
 2. na zabezpečenie priaznivého psychického vývinu, fyzického vývinu a sociálneho vývinu dieťaťa, vykonávanie rodičovských práv a povinností a vykonávanie výchovných opatrení podľa tohto zákona a osobitného predpisu,
 3. na pomoc deťom, plnoletým fyzickým osobám a rodinám, ktoré sa nachádzajú v krízovej situácii, podľa potrieb obyvateľov svojho územia,
 4. na prípravu obyvateľov svojho územia, ktorí majú záujem stať sa pestúnom alebo osvojiteľom, na náhradnú rodinnú starostlivosť a na prípravu na profesionálne vykonávanie náhradnej rodinnej starostlivosti,
 5. na opatrenia sociálnoprávnej ochrany detí a sociálnej kurately,
 6. na organizovanie sociálnych programov najmä pre drogovu závislých a inak závislých obyvateľov svojho územia, obyvateľov po prepustení z výkonu trestu odňatia slobody, obyvateľov po ukončení resocializačného programu,
 7. na vykonávanie opatrení v prostredí podľa potrieb obyvateľov územia,
- d) vedie evidenciu zariadení zriadených podľa tohto zákona na svojom území,
- e) môže zriadiť centrum, kontroluje a metodicky usmerňuje ním zriadené centrum; zriadenie centra oznamuje orgánu sociálnoprávnej ochrany detí a sociálnej kurately,
- f) poskytuje
 1. obci, akreditovanému subjektu, ktorý nie je centrom, právnickej osobe alebo fyzickej osobe, finančný príspevok na vykonávanie opatrení podľa tohto zákona,
 2. štatistické údaje z oblasti výkonu sociálnoprávnej ochrany detí štátnym orgánom sociálnoprávnej ochrany detí a sociálnej kurately na účely spracovania štatistických zisťovaní a administratívnych zdrojov a poskytuje údaje z evidencie zariadení,
- g) spolupracuje s obcami, orgánmi sociálnoprávnej ochrany detí a sociálnej kurately, akreditovanými subjektmi a ďalšími právnickými osobami a fyzickými osobami, ktoré pôsobia v oblasti sociálnoprávnej ochrany detí a sociálnej kurately podľa tohto zákona v oblasti predchádzania a zamedzenia nárastu sociálnopatologických javov,

- h) kontroluje úroveň vykonávania opatrení sociálnoprávnej ochrany detí a sociálnej kurately u subjektov, ktorým poskytuje finančný príspevok,
- i) plní ďalšie úlohy podľa tohto zákona a osobitných predpisov.

Kompetencie obcí v sociálnej oblasti sú rozsiahle a dotýkajú sa všetkých oblastí sociálneho zabezpečenia. Obec má nezastupiteľné miesto pri zabezpečovaní úloh spojených s riešením hmotnej aj sociálnej núdze občanov, sociálnej pomoci, sociálnoprávnej ochrany a sociálnej kurately a najmä v oblasti sociálnych služieb.

V roku 2001 schválil parlament potrebné zákony k reforme verejnej správy a od 1. júla 2002 prešli do pôsobnosti obcí a samosprávnych krajov prvé zariadenia sociálnych služieb. Decentralizácia sa celkovo dotkla 74 % siete dovtedy štátnych zariadení sociálnych služieb, pričom na obce prešla cca štvrtina z nich. Od 1. januára 2003 prešla na obce opatrovateľská služba v domácnostiach klientov. Od 1. januára 2004 štát delimitoval na samosprávne kraje domovy sociálnych služieb pre deti. Okrem detských domovov samospráva prevzala od štátu všetky sociálne služby a začala naplno naplňovať svoju novú úlohu: zabezpečiť pre obyvateľov v nepriaznivej sociálnej situácii pomoc, ktorú potrebujú.

Hlavné kompetencie a úlohy **obce v sociálnej oblasti podľa § 80 zákona č. 448/2008 Z. z. o sociálnych službách** sú nasledovné:

- a) vypracúva, schvaľuje komunitný plán sociálnych služieb vo svojom územnom obvode,
- b) utvára podmienky na podporu komunitného rozvoja,
- c) je správnym orgánom v konaniach o:
 - 1. odkázanosti na sociálnu službu v zariadení pre seniorov, v zariadení opatrovateľskej služby, v dennom stacionári, o odkázanosti na opatrovateľskú službu,
 - 2. zániku odkázanosti na sociálnu službu uvedenú v prvom bode,
 - 3. odkázanosti na sociálnu službu uvedenú v prvom bode po zmene stupňa odkázanosti,
 - 4. povinnosti zaopatrených plnoletých detí alebo rodičov platiť úhradu za sociálnu službu alebo jej časť,
- d) vyhotovuje posudok o odkázanosti na sociálnu službu,
- e) poskytuje alebo zabezpečuje poskytovanie:
 - 1. sociálnej služby v nízkoprahovom dennom centre, nocľahárni, zariadení pre seniorov, zariadení opatrovateľskej služby a v dennom stacionári,
 - 2. nízkoprahovej sociálnej služby pre deti a rodinu,
 - 3. opatrovateľskej služby,
 - 4. prepravnej služby,
 - 5. odľahčovacej služby,
 - 6. pomoci pri osobnej starostlivosti o dieťa,
- f) poskytuje základné sociálne poradenstvo,
- g) môže poskytovať alebo zabezpečovať poskytovanie aj iných druhov sociálnej služby,
- h) uzatvára zmluvu:
 - 1. o poskytovaní sociálnej služby,
 - 2. o poskytovaní finančného príspevku pri odkázanosti fyzickej osoby na pomoc inej fyzickej osoby pri úkonoch sebaobsluhy a finančného príspevku na prevádzku poskytovanej sociálnej služby neverejnému poskytovateľovi sociálnej služby,
- i) zriaďuje, zakladá a kontroluje nocľaháreň, nízkoprahové denné centrum, nízkoprahovú sociálnu službu pre deti a rodinu s ambulantnou sociálnou službou, zariadenie pre seniorov, zariadenie opatrovateľskej služby a denný stacionár,
- j) môže zriaďovať, zakladáť a kontrolovať aj iné zariadenia podľa tohto zákona,
- k) môže poskytnúť finančný príspevok na základe písomnej zmluvy podľa osobitného predpisu a kontroluje hospodárenie s ním,
- l) poskytuje finančný príspevok pri odkázanosti fyzickej osoby na pomoc inej fyzickej osoby pri úkonoch sebaobsluhy a finančný príspevok na prevádzku poskytovanej sociálnej služby neverejnému poskytovateľovi sociálnej služby,
- m) môže poskytovať finančný príspevok na prevádzku poskytovanej sociálnej služby neverejnému poskytovateľovi sociálnej služby,
- n) môže poskytovať finančný príspevok pri odkázanosti fyzickej osoby na pomoc inej fyzickej osoby pri úkonoch sebaobsluhy a finančný príspevok na prevádzku poskytovanej sociálnej služby neverejnému poskytovateľovi sociálnej služby,

- o) kontroluje hospodárenie s finančným príspevkom pri odkázanosti fyzickej osoby na pomoc inej fyzickej osoby pri úkonoch sebaobsluhy a s finančným príspevkom na prevádzku poskytovanej sociálnej služby,
- p) ukladá opatrenia na odstránenie zistených nedostatkov pri výkone pôsobnosti ustanovenej v písmene o) a kontroluje ich plnenie,
- q) vedie evidenciu:
 - 1. posudkov o odkázanosti na sociálnu službu podľa stupňa odkázanosti, fyzickej osoby na pomoc inej fyzickej osoby,
 - 2. rozhodnutí podľa písmena c),
 - 3. prijímateľov sociálnych služieb vo svojom územnom obvode,
- r) vyhľadáva fyzické osoby, ktorým treba poskytnúť sociálnu službu,
- s) poskytuje štatistické údaje z oblasti poskytovania sociálnych služieb štátnym orgánom sociálnych služieb na účely spracovania štatistických zisťovaní a administratívnych zdrojov,
- t) uhrádza poskytovateľovi zdravotnej starostlivosti zdravotné výkony na účely posúdenia odkázanosti na sociálnu službu,
- u) môže poveriť právnickú osobu, ktorú zriadila alebo založila, vykonávaním sociálnej posudkovej činnosti na účely vyhotovenia posudku podľa písmena d).

Obec pri výkone svojej samosprávnej pôsobnosti podľa zákona č. 305/2005 Z. z. o sociálnoprávnej ochrane detí a sociálnej kurately:

- a) vykonáva opatrenia zamerané na predchádzanie vzniku porúch psychického vývinu, fyzického vývinu a sociálneho vývinu detí a plnoletých fyzických osôb,
- b) spolupracuje s orgánom sociálnoprávnej ochrany detí a sociálnej kurately a so zariadením pri vykonávaní odbornej metódy,
- c) spolupôsobí
 - 1. pri výkone výchovných opatrení uložených súdom alebo orgánom sociálnoprávnej ochrany detí a sociálnej kurately,
 - 2. pri pomoci deťom, pre ktoré orgán sociálnoprávnej ochrany detí a sociálnej kurately vykonáva sociálnu kuratelu, a podieľa sa na spracovaní a plnení plánu sociálnej práce s dieťaťom,
 - 3. pri úprave a obnove rodinných pomerov dieťaťa,
- d) poskytuje
 - 1. rodičovi dieťaťa alebo osobe, ktorá sa osobne stará o dieťa, príspevok na dopravu do zariadenia,
 - 2. informácie fyzickej osobe, ktorá má záujem stať sa pestúnom alebo osvojiteľom, na podanie žiadosti o zapísanie do zoznamu žiadateľov a o subjektoch vykonávajúcich prípravu na náhradnú rodinnú starostlivosť,
 - 3. štatistické údaje z oblasti výkonu sociálnoprávnej ochrany detí a sociálnej kurately štátnym orgánom sociálnoprávnej ochrany detí a sociálnej kurately na účely spracovania štatistických zisťovaní a administratívnych zdrojov,
 - 4. finančný príspevok,
- e) poskytuje pomoc
 - 1. dieťaťu v naliehavých prípadoch, najmä ak je ohrozený jeho život, zdravie alebo priaznivý psychický vývin, fyzický vývin a sociálny vývin,
 - 2. dieťaťu alebo plnoletej fyzickej osobe ohrozenej správaním člena rodiny, členov rodiny alebo správaním iných fyzických osôb,
 - 3. na zachovanie a úpravu vzájomných vzťahov medzi dieťaťom a rodičom a úpravu rodinných pomerov dieťaťa, ak bolo dieťa umiestnené v zariadení na výkon ústavnej starostlivosti, neodkladného opatrenia alebo výchovného opatrenia,
 - 4. mladému dospelému po skončení náhradnej osobnej starostlivosti, pestúnskej starostlivosti a ústavnej starostlivosti pri zabezpečení bývania a zamestnania,
- f) poskytuje súčinnosť
 - 1. štátnym orgánom sociálnoprávnej ochrany detí a sociálnej kurately pri zisťovaní rodinných pomerov, bytových pomerov a sociálnych pomerov dieťaťa a jeho rodiny na účely vykonávania opatrení sociálnoprávnej ochrany detí a sociálnej kurately,
 - 2. zariadeniu pri zabezpečovaní osamostatnenia sa mladého dospelého,
- g) utvára podmienky na prácu s komunitou,
- h) môže zriaďiť centrum, kontroluje a metodicky usmerňuje ňou zriadené centrum; zriadenie centra oznamuje orgánu sociálnoprávnej ochrany detí a sociálnej kurately,

- i) vyhľadáva fyzické osoby, ktorým by bolo možné zveriť dieťa do starostlivosti,
- j) vyjadruje sa k spôsobu života fyzickej osoby, ktorá má záujem stať sa pestúnom alebo osvojiteľom, a jej rodiny,
- k) vedie evidenciu detí, rodín a plnoletých fyzických osôb, pre ktoré vykonáva opatrenia sociálnoprávnej ochrany detí a sociálnej kurately,
- l) kontroluje úroveň vykonávania opatrení sociálnoprávnej ochrany detí a sociálnej kurately u subjektov, ktorým poskytuje finančný príspevok,
- m) plní ďalšie úlohy podľa tohto zákona a osobitných predpisov.

Postup pri poskytovaní sociálnej služby by mal byť nasledovný:

1. občan požiada o posúdenie odkázanosti na konkrétnu sociálnu službu (uvedenú v § 34 až 41),
2. obec/VÚC vykoná lekársku posudkovú činnosť a vypracuje lekársky posudok,
3. obec/VÚC vykoná sociálnu posudkovú činnosť a vydá sociálny posudok,
4. na základe lekárskeho a sociálneho posudku obec/VÚC vydá posudok o odkázanosti na sociálnu službu,
5. na základe posudku o odkázanosti na sociálnu službu obec/starosta alebo VÚC/predseda vydá rozhodnutie o tom, či občan je alebo nie je odkázaný na sociálnu službu,
6. ak má občan právoplatné rozhodnutie o odkázanosti na sociálnu službu, požiada príslušnú obec alebo VÚC o poskytnutie sociálnej služby, resp. o uzatvorenie zmluvy o poskytovaní sociálnej služby.

Obec alebo vyšší územný celok na základe výberu poskytovateľa občanom poskytne sociálnu službu priamo, prostredníctvom ním zriadenou alebo založenou právnickou osobou alebo ju zabezpečí u iného verejného alebo neverejného poskytovateľa, pri dodržaní postupu.

Zároveň môže občan, ktorý je na základe právoplatného rozhodnutia na túto sociálnu službu odkázaný požiadať o uzatvorenie zmluvy o poskytovaní sociálnej služby priamo zariadenie zriadené alebo založené obcou a vyšším územným celkom. Ak toto zariadenie uzatvorí so žiadateľom zmluvu o poskytovaní sociálnych služieb, je povinnosť obce alebo VÚC splnená. Ak však toto zariadenie nemá voľné miesto je povinné bezodkladne zaslať žiadosť klienta o uzatvorenie zmluvy o poskytovaní sociálnej služby obci alebo vyššiemu územnému celku, ktorý ho zriadil alebo založil.

V prípade, že obec alebo vyšší územný celok zabezpečuje sociálnu službu u neverejného poskytovateľa, uzatvára s ním zmluvu o zabezpečení sociálnej služby (buď na určitú kapacitu klientov alebo pre konkrétneho klienta).

V prípade, že občan žiada o uzatvorenie zmluvy o poskytovaní sociálnej služby v zariadení a ani vyššie uvedeným postupom nie je možné zabezpečiť pre občana sociálnu službu v zariadení, obec alebo zariadenie s právnou subjektivitou zaradí občana do poradovníka čakateľov toho zariadenia, o ktoré klient prejavil záujem, tak aby klient mohol zotrvať vo svojej komunite a zachovalo sa jeho právo voľby.

► **Finančné aspekty**

Financovanie sociálnych služieb v Slovenskej republike je upravené zákonom č. 448/2008 Z. z. o sociálnych službách. Možnosti financovania sociálnych služieb v zmysle uvedeného zákona sú závislé od toho či ich poskytuje verejný alebo neverejný poskytovateľ. Sociálne služby poskytované verejným poskytovateľom sociálnej služby môžu byť na základe zákona č. 448/2008 Z. z. o sociálnych službách financované:

- z rozpočtu verejného poskytovateľa sociálnej služby,
- z úhrad za sociálne služby od prijímateľa sociálnej služby na základe zmluvy o poskytovaní sociálnej služby a z úhrad za iné činnosti,
- z úhrady ekonomicky oprávnených nákladov spojených s poskytovaním sociálnej služby,
- z finančného príspevku poskytnutého z rozpočtu ministerstva na financovanie sociálnej služby v zariadení zriadenom obcou,
- z prostriedkov prijatých na základe písomnej darovacej zmluvy,
- z prostriedkov združenia obcí, združenia vyšších územných celkov a združenia osôb,

- z výsledku hospodárenia z vedľajšej činnosti, ktorú vykonávajú zariadenia v zriaďovateľskej pôsobnosti alebo zakladateľskej pôsobnosti obce alebo vyššieho územného celku s jeho súhlasom,
- z príjmu zo sociálneho podniku,
- z iných zdrojov.

Sociálne služby poskytované právnickou osobou zriadenou alebo založenou obcou alebo vyšším územným celkom môžu byť financované z úhrad za sociálne služby od prijímateľa sociálnej služby na základe zmluvy o poskytovaní sociálnej služby a z úhrad za iné činnosti len so súhlasom obce alebo vyššieho územného celku, ktorý takúto právnickú osobu zriadil alebo založil.

Sociálne služby poskytované neverejným poskytovateľom sociálnej služby môžu byť na základe zákona č. 448/2008 Z. z. o sociálnych službách financované:

- z finančného príspevku pri odkázanosti fyzickej osoby na pomoc inej fyzickej osoby pri úkonoch sebaobsluhy a z finančného príspevku na prevádzku poskytovania sociálnej služby za podmienok ustanovených zákonom,
- z úhrad za sociálne služby od prijímateľa sociálnej služby na základe zmluvy o poskytovaní sociálnej služby,
- z finančného príspevku poskytnutého z rozpočtu ministerstva na poskytovanie sociálnej služby,
- z vlastných zdrojov neverejného poskytovateľa sociálnej služby,
- z prostriedkov prijatých na základe písomnej darovacej zmluvy – tieto prostriedky možno použiť len na účel určený darcom v písomnej darovacej zmluve. Ak účel nie je darcom v písomnej darovacej zmluve určený, prostriedky získané touto darovacou zmluvou sa použijú v súlade s predmetom činnosti definovaným v zriaďovacej listine alebo zakladacej listine poskytovateľa sociálnej služby alebo v súlade so zámermi poskytovanej sociálnej služby,
- z výsledku hospodárenia z podnikateľskej činnosti po zdanení daňou z príjmov, ktorú vykonáva neverejný poskytovateľ sociálnej služby podľa osobitných predpisov,
- zo zisku zo sociálneho podniku,
- z iných zdrojov.

Obec je povinná poskytovať finančný príspevok na prevádzku poskytovanej sociálnej služby neverejnému poskytovateľovi sociálnej služby, ktorý neposkytuje sociálnu službu s cieľom dosiahnuť zisk a poskytuje sociálnu službu v zariadení, ktorým je nízkoprahové denné centrum, zariadenie pre seniorov, zariadenie opatrovateľskej služby, denný stacionár, terénnu sociálnu službu krízovej intervencie, nízkoprahovú sociálnu službu pre deti a rodinu, pomoc pri osobnej starostlivosti o dieťa, opatrovateľskú službu a prepravnú službu.

Obec je povinná poskytovať finančný príspevok pri odkázanosti fyzickej osoby na pomoc inej fyzickej osoby pri úkonoch sebaobsluhy pri poskytovaní sociálnej služby neverejnému poskytovateľovi sociálnej služby, ktorý neposkytuje sociálnu službu s cieľom dosiahnuť zisk a poskytuje opatrovateľskú službu.

Vyšší územný celok je povinný poskytovať finančný príspevok na prevádzku poskytovanej sociálnej služby neverejnému poskytovateľovi sociálnej služby, ktorý neposkytuje sociálnu službu s cieľom dosiahnuť zisk a poskytuje sociálnu službu v zariadení, ktorým je útulok, domov na pol ceste, zariadenie núdzového bývania, zariadenie dočasnej starostlivosti o dieťa, zariadenie podporovaného bývania, rehabilitačné stredisko, domov sociálnych služieb, špecializované zariadenie, službu včasnej intervencie, tlmočnicku službu, sociálnu službu v integračnom centre, podporu samostatného bývania.

Vyšší územný celok je povinný poskytovať finančný príspevok na prevádzku poskytovanej sociálnej služby neverejnému poskytovateľovi sociálnej služby, ktorý neposkytuje sociálnu službu s cieľom dosiahnuť zisk a poskytuje špecializované sociálne poradenstvo ako samostatnú odbornú činnosť, sociálnu rehabilitáciu ako samostatnú odbornú činnosť.

Obec alebo vyšší územný celok môže poskytovať finančný príspevok na prevádzku poskytovanej sociálnej služby neverejnému poskytovateľovi sociálnej služby, ktorý neposkytuje sociálnu službu s cieľom dosiahnuť zisk a poskytuje sociálnu službu, ktorou je podporná sociálna služba v zariadení, ktorým je denné centrum, jedáleň, pracovňa, stredisko osobnej hygieny, sprostredkovanie tlmočnickej služby, sprostredkovanie osobnej asistencie, sprievodcovská a predčítateľská služba, požičiavanie pomôcok, monitorovanie a signalizácia potreby pomoci, krízová pomoc poskytovaná prostredníctvom telekomunikačných technológií, pomoc pri výkone opatrovníckych práv a povinností, základné sociálne poradenstvo ako samostatná odborná činnosť, sociálna služba v komunitnom centre, služba na podporu zosúladzovania rodinného života a pracovného života, služba na podporu zosúladzovania rodinného života a pracovného života v zariadení starostlivosti o deti do troch rokov veku dieťaťa.

Ministerstvo poskytuje finančný príspevok na poskytovanie sociálnej služby v zariadeniach podmienených odkázanosťou neverejnému poskytovateľovi sociálnej služby, ktorý neposkytuje sociálnu službu s cieľom dosiahnuť zisk, a poskytuje sociálnu službu v zariadení, ktorým je zariadenie podporovaného bývania, zariadenie pre seniorov, zariadenie opatrovateľskej služby, rehabilitačné stredisko, domov sociálnych služieb, špecializované zariadenie, denný stacionár. Ministerstvo poskytuje finančný príspevok na poskytovanie sociálnej služby v zariadeniach podmienených odkázanosťou, ak ho neverejný poskytovateľ sociálnej služby o poskytnutie tohto finančného príspevku písomne požiada.

Prijímateľ sociálnej služby je povinný platiť úhradu za sociálnu službu v sume určenej poskytovateľom sociálnej služby, ak zákon neustanovuje inak. Verejný poskytovateľ sociálnej služby určuje sumu úhrady za sociálnu službu, spôsob jej určenia a platenia úhrady zmluvou v súlade so všeobecne záväzným nariadením obce alebo vyššieho územného celku. Neverejný poskytovateľ určuje sumu úhrady za sociálnu službu, spôsob jej určenia a platenia úhrady zmluvou v súlade s aktuálnym cenníkom sociálnej služby, ktorý zverejnení na svojom webovom sídle a ak ho nemá, na inom verejne dostupnom mieste.

Prijímateľ sociálnej služby neplatí úhradu za tlmočenie, krízovú pomoc poskytovanú prostredníctvom telekomunikačných technológií, podporu samostatného bývania, preventívnu aktivitu, pomoc pri uplatňovaní práv a právom chránených záujmov, pomoc pri pracovnom uplatnení, pomoc pri príprave na školské vyučovanie a sprevádzanie dieťaťa do a zo školy a školského zariadenia, stimuláciu komplexného vývinu dieťaťa so zdravotným postihnutím, sociálne poradenstvo, sociálnu rehabilitáciu, rozvoj pracovných zručností.

Aktuálne problémy v realizácii sociálnych služieb v SR:

- Chýba spoločná vízia, stratégia a plánovanie kapacít, ktoré zohľadňujú súčasnú infraštruktúru, potreby obyvateľstva, budúci demografický vývoj a dodržiavanie ľudských práv.
- Nedostatok miest vo verejných zariadeniach sociálnych služieb, dlhé čakacie doby pre záujemcov čakajúcich na umiestnenie v sociálnych zariadeniach (mesiace až 2 roky). Sieť služieb zdravotnej a sociálnej starostlivosti nezohľadňuje potreby a preferencie obyvateľov. V dlhodobej starostlivosti na Slovensku výrazne chýbajú kapacity komunitnej a domácej starostlivosti. V ponuke sociálnych služieb prevládajú pobytové služby inštitucionálneho charakteru. V pobytovej starostlivosti prevládajú veľkokapacitné zariadenia nad menšími komunitnými zariadeniami.
- Deінstitucionalizácia dlhodobej starostlivosti na Slovensku je pomalá z dôvodu procesných aj finančných prekážok. Závažnosť rodín, ktoré sa starajú o odkázaných príbuzných (vrátane maloletých detí) je neprimeraná z dôvodu nedostatku ambulantných a terénnych sociálnych služieb. Ponuka sociálnych služieb nedostatočne pokrýva potreby ľudí s nižšími stupňami odkázanosti.
- Posudkový systém je fragmentovaný a neefektívny, Posudzovanie je kvôli fragmentácii systému a nízkej miere jeho kontroly nekonzistentné a nespravodlivé. S posudzovaním je spojená neadekvátna byrokratická záťaž pre posudkových lekárov aj posudzované osoby a ich príbuzných.
- Nefunkčný systém dohľadu nad sociálnou starostlivosťou, vrátane starostlivosti v domácom prostredí. Systém dohľadu a kontroly nad poskytovaním sociálnej pomoci je neefektívny. Na zabezpečenie systematického dohľadu chýbajú personálne kapacity. Absencia systému kontroly a dohľadu nad ošetrovateľskou starostlivosťou poskytovanou v zariadeniach sociálnych služieb.
- Zdravotná starostlivosť v zariadeniach sociálnych služieb nie je adekvátne zabezpečená po legislatívnej, personálnej, ani finančnej stránke. Rovnako nie je adekvátne zabezpečená po legislatívnej, personálnej, ani finančnej stránke dostatočne ani sociálna pomoc v zdravotníckych zariadeniach.
- Nedostatočný počet pracovníkov v zariadeniach sociálnych služieb v pomere k množstvu práce, ktorú je potrebné vykonať (v pomere k počtu klientov).
- Vysoké náklady na prevádzku zariadení poskytujúcich sociálne služby, z toho vyplývajúce vyššie úhrady za poskytovanie sociálnej služby od klientov.
- Nízke platy zamestnancov zariadení sociálnych služieb, a s tým súvisiaci odchod kvalifikovanej pracovnej sily zo Slovenska do zahraničia za opatrovateľskou prácou z dôvodu lepšieho platového ohodnotenia.
- Častá zmena vedúcich pracovníkov v niektorých zariadeniach sociálnych služieb s čím súvisí častá zmena systému riadenia a zložitá prispôbovateľnosť zamestnancov zariadení.
- Nespokojnosť klientov súvisiaca so zanedbaním starostlivosti o klientov.
- Porušovanie ľudských práv u seniorov a zdravotne postihnutých žijúcich v inštitúciách.

► *Legislatívny rámec*

- zákon č. 448/2008 Z. z. o sociálnych službách a o zmene a doplnení zákona č. 455/1991 Zb. o živnostenskom podnikaní (živnostenský zákon) v znení neskorších predpisov
- zákon č. 71/1967 Zb. o správnom konaní (správny poriadok)
- zákon č. 601/2003 Z. z. o životnom minime
- zákon č. 305/2005 Z. z. o sociálnoprávnej ochrane detí a sociálnej kuratele a o zmene a doplnení niektorých zákonov
- zákon č. 416/2001 Z. z. o prechode niektorých pôsobností z orgánov štátnej správy na obce a na vyššie územné celky

Zákon o sociálnych službách ako samostatná právna norma upravujúca právne vzťahy v oblasti sociálnych služieb nadobudol účinnosť 1.1.2009. Od uvedeného obdobia bol citovaný zákon novelizovaný 24-krát a posledná rozsiahla novela, ktorá bola prijatá zákonom č. 484/2021 Z. z., ktorým sa mení a dopĺňa zákon č. 448/2008 Z. z. o sociálnych službách a o zmene a doplnení zákona č. 455/1991 Zb. o živnostenskom podnikaní (živnostenský zákon) v znení neskorších predpisov a ktorým sa mení zákon č. 219/2014 Z. z. o sociálnej práci a o podmienkach na výkon niektorých odborných činností v oblasti sociálnych vecí a rodiny a o zmene a doplnení niektorých zákonov v znení neskorších predpisov.

Za najdôležitejšie zmeny tejto novely možno považovať vytvorenie priaznivejších podmienok financovania sociálnych služieb krízovej intervencie, vrátane ich valorizácie, postupné vyrovňovanie podmienok financovania neverejných poskytovateľov sociálnych služieb najmä zo strany obcí a aj zvýšenie záruky finančnej podpory sociálnej služby pre prijímateľa z verejných zdrojov.

Viacere zmeny sa týkajú aj časti právnej úpravy týkajúcej sa vedenia evidencie v informačnom systéme sociálnych služieb. Zmeny nastali aj v úprave podmienok z hľadiska vecného obsahu a povinného rozsahu poskytovaných alebo zabezpečovaných odborných činností, plnenia podmienok regulácie počtu miest v zariadeniach a úpravy obsahových náležitostí zmluvy o iných činnostiach a úpravy podmienok jej uzatvárania. Ďalšie zmeny boli prijaté aj v kvalifikačných požiadavkách pri vybraných pracovných činnostiach. Súčasťou novely je aj úprava v čl. II týkajúca sa zákona č. 219/2014 Z. z. Touto zmenou sa predlžuje prechodné obdobie na splnenie osobitného kvalifikačného predpokladu pre vybraných sociálnych pracovníkov. Tento zákon nadobudol účinnosť 31. decembra 2021, okrem čl. I bodov 1 až 88 a 90 až 92 a čl. II, ktoré nadobudli účinnosť 1. januára 2022.

► *Hodnotenie kvality sociálnych služieb*

Zákon o sociálnych službách zaviedol poskytovateľom sociálnych služieb povinnosť plniť podmienky kvality poskytovanej sociálnej služby. Na kvalitu zákon nazerá z pohľadu klienta (dodržiavanie ľudských práv a slobôd), personálneho zabezpečenia (počet a odbornosť zamestnancov v danej sociálnej službe, atď.), z pohľadu procedurálnych podmienok (individuálne plánovanie, prevencia krízových situácií či zabezpečenie sociálneho kontaktu, atď.) a prevádzkových podmienok (definovanie postupov a pravidiel poskytovania sociálnej služby). Zavedenie, plnenie a hodnotenie podmienok kvality poskytovanej sociálnej služby je jedným zo základných nástrojov zvyšovania kvality života prijímateľov sociálnych služieb, sociálneho začlenenia prijímateľov a odborného poskytovania sociálnych služieb s posilnením ľudsko-právneho rozmeru a orientácie na potreby a preferencie prijímateľa, čo vo výsledku vedie k posilneniu pozitívneho obrazu sociálnych služieb v spoločnosti.

V snahe nastaviť a zosúladiť systém implementácie podmienok hodnotenia kvality na strane poskytovateľov sociálnych služieb a mechanizmus výkonu hodnotenia kvality zo strany Ministerstva práce, sociálnych vecí a rodiny Slovenskej republiky, vznikol nový Národný projekt Kvalita sociálnych služieb, ktorý bude realizovaný na celom území Slovenskej republiky. Operačným cieľom národného projektu je podpora zavádzania kvality sociálnych služieb cestou metodickkej podpory poskytovateľov sociálnych služieb pri implementácii podmienok kvality (poskytovateľský aspekt kvality), zároveň cestou zavádzania systému hodnotenia podmienok kvality sociálnych služieb (hodnotiteľský aspekt kvality). V rámci poskytovateľského aspektu kvality budú realizované odborné semináre zamerané na implementáciu podmienok kvality do praxe poskytovateľov sociálnych služieb. V rámci hodnotiteľského aspektu kvality, t. j. hodnotenia podmienok kvality poskytovaných sociálnych služieb, najskôr začne odbornou prípravou hodnotiteľov, ktorí absolvujú teoretickú časť prípravy, na základe ktorej prebehne pilotný výkon hodnotenia podmienok kvality spolu s metodickou podporou hodnotiteľských tímov. Cieľom sú odborne pripravení a metodicky podporení poskytovatelia jednotlivých druhov a foriem sociálnych služieb ako predpoklad zvýšenia kvality

poskytovanej sociálnej služby a úspešnosti samotného poskytovateľa v procese formálneho hodnotenia podľa zákona, a zároveň odborne pripravení hodnotitelia podmienok kvality poskytovaných sociálnych služieb. Po pilotne overenej hodnotiteľskej metodike, prebehne metodicky podporený hodnotiteľský výkon, čím sa zabezpečia štandardizované podmienky pre výkon hodnotenia a poskytovateľské subjekty a prijímatelia/prijímateľky sociálnych služieb nebudú vystavení nejednotnému postupu hodnotiteľských tímov.

Do národného projektu budú zapojení vybraní zástupcovia užívateľských skupín, ktorými sú osoby s vlastnou skúsenosťou využívania sociálnej služby. Zástupcovia užívateľských skupín budú súčasťou hodnotiteľského tímu v pilotnom výkone. Platný zákon o sociálnych službách v súčasnosti stavia na hodnotiteľských tímoch s príslušnou kvalifikáciou. Zahraničné projekty (napr. z Nemecka a Rakúska) do hodnotenia zapájajú zástupcov užívateľov sociálnych služieb, ktorí sú na uvedený účel špeciálne trénovaní. Ambíciou národného projektu je preto overiť aj možnosti zavedenia užívateľského prvku do hodnotiteľskej činnosti (v súlade s metodickými odporúčaniami z roku 2016), realizovať tréning zástupcov užívateľských skupín k výkonu hodnotenia podmienok kvality a pripraviť legislatívne úpravy pre budúcnosť. Z hľadiska projektu možno očakávať, že realizáciou približne trojročnej fázy implementácie systému kvality sprevádzanej systematickou podporou výkonu kvality i jej hodnotenia, sa zhromaždí potrebná suma poznania a skúseností, na základe ktorých bude možné revidovať nielen metodickú základňu systému, ale aj legislatívny rámec.

II. ČASŤ

PRAKTIKUM

1 Ministerstvá SR a ich kompetencie

1.1 Teoretický základ

Vláda Slovenskej republiky je vrcholný orgán výkonnej moci. Skladá sa z predsedu, podpredsedov a ministrov. Predsedu vlády vymenúva a odvoláva prezident SR. Na návrh predsedu vlády prezident SR vymenuje a odvolá ďalších členov vlády a poverí ich riadením ministerstiev. Členmi Vlády SR sú ministri, ktorí sú do svojich funkcií volení po parlamentných voľbách, kedy strany v parlamente nominujú určitého zástupcu zo strany, ktorý musí byť schválený najprv predsedom Vlády SR a následne prezidentom. Za výkon svojej funkcie vláda zodpovedá **Národnej rade Slovenskej republiky**. Vláda spoločne rozhoduje o návrhoch zákonov, o nariadeniach vlády, o programe vlády a jeho plnení, o zásadných opatreniach na zabezpečenie hospodárskej a sociálnej politiky SR, o návrhoch štátneho rozpočtu a štátneho záverečného účtu, o medzinárodných zmluvách SR, o zásadných otázkach vnútornej a zahraničnej politiky, o podaní návrhu zákona NR SR alebo iného závažného opatrenia na verejnú diskusiu, o tom, že požiada o vyslovenie dôvery, o udelení amnestie vo veciach priestupkov, o výmene a odvolávaní štátnych funkcionárov v prípadoch ustanovených zákonom, o ďalších otázkach, ak to ustanoví zákon.

Ministerstvá a ostatné orgány štátnej správy sú právnické osoby, ktoré zriaďuje Národná rada SR zákonom. Činnosť ministerstiev prostredníctvom ministrov a činnosť ostatných orgánov štátnej správy prostredníctvom ich štatutárnych orgánov **riadi, koordinuje a kontroluje vláda**.

Ministerstvo riadi a za jeho činnosť zodpovedá minister. Ministra v čase jeho neprítomnosti zastupuje v rozsahu jeho práv a povinností štátny tajomník. Minister môže poveriť aj v iných prípadoch štátneho tajomníka, aby ho zastupoval v rozsahu jeho práv a povinností. Štátny tajomník má pri zastupovaní ministra na rokovaní vlády poradný hlas. Štátneho tajomníka vymenúva a odvoláva vláda na návrh príslušného ministra. V odôvodnených prípadoch, najmä ak ide o viacodvetvové ministerstvá, môže vláda určiť, že na ministerstve pôsobia dvaja štátni tajomníci. Minister určí, v ktorých otázkach a v akom poradí ho štátni tajomníci zastupujú. Ministerstvo sa člení na sekcie a odbory, prípadne iné organizačné útvary. Sekcie sa zriaďujú najmä pre jednotlivé úseky činnosti ministerstva, riadi ju generálny riaditeľ. Sekcia sa môže členiť na úrady, odbory alebo iné na ich úroveň postavené organizačné zložky. Úrad, odbor alebo inú organizačnú zložku riadi riaditeľ. Na ministerstve pôsobia poradné orgány zriadené podľa osobitných predpisov. Minister môže zriaďovať aj ďalšie poradné orgány. Organizačnú štruktúru ministerstva určuje organizačný poriadok ministerstva, ktorý vydáva minister.

Zákon č. 575/2001 Z. z. o organizácii činnosti vlády a organizácii ústrednej štátnej správy (tzv. kompetenčný zákon) deklaruje v § 3 pôsobenie nasledovných ministerstiev v Slovenskej republike:

Ministerstvo hospodárstva SR je ústredným orgánom štátnej správy pre:

- priemysel s výnimkou spracovania dreva, biotechnológií, potravinárstva a stavebných výrobkov,
- energetiku vrátane hospodárenia s jadrovým palivom a uskladňovania rádioaktívnych odpadov a energetickú efektívnosť,
- teplárstvo a plynárstvo,
- dobývanie a úpravu tuhých palív, dobývanie ropy a zemného plynu, rudných surovín, nerudných surovín a rádioaktívnych surovín,
- podporu malého podnikania a stredného podnikania vrátane podpory potravinárskych produktov, ktoré nie sú zaradené do prílohy I Zmluvy o fungovaní Európskej únie a podpory spracovania dreva a biotechnológií,
- stratégiu tvorby podnikateľského prostredia a podporu podnikateľského prostredia vrátane podpory potravinárskeho podnikateľského prostredia, ktorého produkty nie sú zaradené do prílohy I Zmluvy o fungovaní Európskej únie a podnikateľského prostredia v oblasti spracovania dreva a biotechnológií,
- vnútorný obchod, zahraničný obchod vrátane obchodovania s výrobkami obranného priemyslu a tvorby zahraničnej obchodnej politiky, ochranu spotrebiteľa s výnimkou ochrany spotrebiteľa pri poskytovaní finančných služieb a koordináciu politiky vnútorného trhu Európskej únie,
- ochranu a využívanie nerastných surovín vrátane hlavného dozoru nad ochranou a využívaním ložísk nerastov,

- i) hlavný dozor nad bezpečnosťou a ochranou zdravia pri práci a bezpečnosťou prevádzky v banskej činnosti, činnosti vykonávanej banským spôsobom a pri používaní výbušnín,
- j) puncovníctvo a skúšanie drahých kovov,
- k) kontrolu zákazu vývoja, výroby, skladovania, použitia a obchodu s chemickými zbraňami a prekursorami potrebnými na ich výrobu,
- l) riadenie úloh hospodárskej mobilizácie,
- m) odštátne a privatizáciu majetku štátu a pre správu majetku štátu v podnikateľskej sfére,
- n) stratégiu tvorby a realizácie inovácií v oblastiach podľa písmen a) až d).

Ministerstvo financií SR je ústredným orgánom štátnej správy Slovenskej republiky pre oblasť financií, daní, colníctva, cien, finančnej kontroly a vnútorného auditu.

Ministerstvo dopravy SR je ústredným orgánom štátnej správy Slovenskej republiky pre dráhy a dopravu na dráhach, napr. železničná, trolejbusová, alebo lanová, pre cestnú dopravu, kombinovanú dopravu, pozemné komunikácie, vnútrozemskú plavbu a prístavy, námornú plavbu, civilné letectvo, pošty, telekomunikácie, ozbrojené zbory v doprave, informatizáciu spoločnosti, pre výstavbu a cestovný ruch.

Ministerstvo pôdohospodárstva a rozvoja vidieka SR je ústredným orgánom štátnej správy Slovenskej republiky pre:

- a) poľnohospodárstvo,
- b) lesné hospodárstvo,
- c) pozemkové úpravy a ochranu poľnohospodárskej pôdy,
- d) závlahové systémy a odvodňovacie systémy,
- e) veterinárnu kontrolu, veterinárnu inšpekciu a veterinárny dozor,
- f) rastlinolekársku starostlivosť,
- g) plemenársky dozor,
- h) rybárstvo v oblasti akvakultúry a morského rybolovu,
- i) poľovníctvo,
- j) potravinárstvo a potravinový dozor.

Ministerstvo vnútra SR je ústredným orgánom štátnej správy Slovenskej republiky pre:

- a) ochranu ústavného zriadenia, verejného poriadku, bezpečnosti osôb a majetku, ochranu a správu štátnych hraníc, bezpečnosť a plynulosť cestnej premávky, vecí zbraní a streliva, súkromné bezpečnostné služby, vstup na územie Slovenskej republiky a pobyt cudzincov na jej území, občianske preukazy, cestovné doklady a oprávnenia na vedenie motorových vozidiel, otázky azylantov a odídenecov, evidenciu obyvateľov, evidenciu cestných motorových a prípojných vozidiel, integrovaný záchranný systém, civilnú ochranu a ochranu pred požiarmi,
- b) všeobecnú vnútornú správu vrátane vecí územného a správneho usporiadania Slovenskej republiky, štátne symboly, heraldický register, archívy a registratúry, štátne občianstvo, matričné veci, zhromažďovanie a združovanie vrátane registrácie niektorých právnických osôb, o ktorých to ustanoví zákon, organizačné zabezpečenie volieb do Národnej rady Slovenskej republiky, organizačné zabezpečenie volieb prezidenta Slovenskej republiky a ľudového hlasovania o jeho odvolaní, organizačné zabezpečenie volieb do orgánov územnej samosprávy, organizačné zabezpečenie referenda, organizačné zabezpečenie volieb do Európskeho parlamentu, vojnové hroby, živnostenské podnikanie, povoľovanie verejných zbierok, koordináciu výkonu štátnej správy uskutočňovanej obcami, vyššími územnými celkami a orgánmi miestnej štátnej správy,
- c) automatizovaný informačný systém miestnej štátnej správy,
- d) Policajný zbor a Hasičský a záchranný zbor,
- e) koordináciu vzdelávania zamestnancov obcí a vyšších územných celkov plniacich úlohy štátnej správy.

Ministerstvo obrany SR je ústredným orgánom štátnej správy pre:

- a) riadenie a kontrolu obrany Slovenskej republiky,
- b) výstavbu, riadenie a kontrolu ozbrojených síl Slovenskej republiky,
- c) koordináciu činností a kontrolu orgánov štátnej správy, orgánov územnej samosprávy a iných právnických osôb pri príprave na obranu Slovenskej republiky,
- d) koordináciu obranného plánovania,
- e) zabezpečenie nedotknuteľnosti vzdušného priestoru Slovenskej republiky,
- f) koordináciu vojenskej letovej premávky s civilnou letovou premávkou,
- g) vojenské spravodajstvo,
- h) civilnú službu.

Ministerstvo spravodlivosti SR je ústredným orgánom štátnej správy pre súdy a väzenstvo. V rozsahu a spôsobom ustanoveným zákonom vykonáva správu súdov. Má pôsobnosť v oblasti legislatívy,

v trestnom konaní, v právnom styku s cudzinou, vo vzťahu k väzenstvu, vykonáva štátny dohľad nad činnosťou exekútorov, notárov a Notárskej komory vykonáva štátnu správu súdov a ďalšie.

Ministerstvo zahraničných vecí a európskych záležitostí SR je ústredným orgánom štátnej správy pre oblasť zahraničnej politiky a vzťahy Slovenskej republiky k ostatným štátom, medzinárodným organizáciám a zoskupeniam a európskym inštitúciám. Ministerstvo zabezpečuje ochranu práv a záujmov Slovenskej republiky a jej občanov v zahraničí, riadenie zastupiteľských úradov Slovenskej republiky, styky s orgánmi a predstaviteľmi cudzích štátov v Slovenskej republike a v zahraničí, hospodárenie a nakladanie s majetkom Slovenskej republiky v zahraničí, ktorý má vo svojej správe, koordináciu prípravy a vnútroštátneho prerokovania, uzatvárania, vyhlasovania, vykonávania a vypovedávania medzinárodných zmlúv, rozvojovú spoluprácu, koordináciu realizácie politík Európskej únie, štátnu politiku vo vzťahu k Slovákom žijúcim v zahraničí, koordináciu presadzovania obchodno-ekonomických záujmov Slovenskej republiky v zahraničí a jednotnú prezentáciu Slovenskej republiky v zahraničí.

V pôsobnosti **Ministerstva práce, sociálnych vecí a rodiny SR** sú oblasti ako sociálne zabezpečenie v SR, sociálne poistenie, dôchodkový systém, pomoc v hmotnej núdzi, sociálnoprávna ochrana detí a sociálna kuratela, podpora a pomoc pri strate zamestnania, podpora a pomoc zdravotne postihnutým občanom a seniorom a iné.

Ministerstvo školstva, výskumu, vývoja a mládeže SR je ústredným orgánom štátnej správy pre oblasť školstva (základné školy, stredné školy, vysoké školy, školské zariadenia), celoživotného vzdelávania, vedy a techniky, štátnej starostlivosti o mládež.

Ministerstvo zdravotníctva SR rieši oblasť zdravotnej starostlivosti, kategorizácie liekov a cenotvorby, liekovú politiku a iné.

Ministerstvo kultúry SR je ústredným orgánom štátnej správy SR pre štátny jazyk, ochranu pamiatkového fondu, kultúrne dedičstvo a knižníctvo, umenie, autorské právo a práva súvisiace s autorským právom, osvetovú činnosť a ľudovú umeleckú výrobu, podporu kultúry národnostných menšín, prezentáciu slovenskej kultúry v zahraničí, vzťahy s cirkvami a náboženskými spoločnosťami, médiá a audiovizíu.

Ministerstvo životného prostredia SR je ústredným orgánom štátnej správy pre tvorbu a ochranu životného prostredia vrátane:

- a) ochrany prírody a krajiny,
- b) vodného hospodárstva, ochrany pred povodňami, ochrany akosti a množstva vôd a ich racionálneho využívania a rybárstva s výnimkou akvakultúry a morského rybolovu,
- c) ochrany ovzdušia, ozónovej vrstvy a klimatického systému Zeme,
- d) ekologických aspektov územného plánovania,
- e) odpadového hospodárstva,
- f) posudzovania vplyvov na životné prostredie,
- g) zabezpečovania jednotného informačného systému o životnom prostredí a plošného monitoringu,
- h) geologického výskumu a prieskumu,
- i) ochrany a regulácie obchodu s ohrozenými druhmi voľne žijúcich živočíchov a voľne rastúcich rastlín,
- j) geneticky modifikovaných organizmov.

Ministerstvo investícií, regionálneho rozvoja a informatizácie SR je ústredným orgánom štátnej správy pre riadenie, koordináciu a dohľad nad využívaním finančných prostriedkov z fondov Európskej únie, pre oblasť informatizácie spoločnosti, oblasť investícií, oblasť regionálneho rozvoja.

Ministerstvo cestovného ruchu a športu SR je ústredným orgánom štátnej správy, ktoré riadi aktivity v oblasti rozvoja športu a cestovného ruchu. Ministerstvo bolo zriadené k 1. februáru 2024 novelou 7/2024 Z. z. kompetenčného zákona. Preberie agendu cestovného ruchu a športu, ktoré predtým spadali pod rezorty dopravy a školstva.

V Slovenskej republike pôsobia aj tieto **ostatné orgány štátnej správy**:

- Úrad vlády Slovenskej republiky,
- Protimonopolný úrad Slovenskej republiky,
- Štatistický úrad Slovenskej republiky,
- Úrad geodézie, kartografie a katastra Slovenskej republiky,
- Úrad jadrového dozoru Slovenskej republiky,
- Úrad pre normalizáciu, metrológiu a skúšobníctvo Slovenskej republiky,
- Úrad pre verejné obstarávanie,

- Úrad priemyselného vlastníctva Slovenskej republiky,
- Správa štátnych hmotných rezerv Slovenskej republiky,
- Národný bezpečnostný úrad.

1.2 Cvičenie (individuálne)

Požadovaný čas: 30 min.

Účel: Osvojenie si kľúčových kompetencií jednotlivých ústredných orgánov štátnej správy v SR a poznanie aktuálnych ministrov, ktorí stoja na čele konkrétneho rezortu.

Postup:

Tabuľka P 1 Kompetenčná pôsobnosť jednotlivých ústredných orgánov štátnej správy SR

Ministerstvo	Pôsobnosť ministerstva/minister
Ministerstvo hospodárstva SR	
Ministerstvo financií SR	
Ministerstvo dopravy SR	
Ministerstvo pôdohospodárstva a rozvoja vidieka SR	
Ministerstvo vnútra SR	
Ministerstvo obrany SR	
Ministerstvo pôdohospodárstva a rozvoja vidieka SR	
Ministerstvo spravodlivosti SR	
Ministerstvo zahraničných vecí a európskych záležitostí SR	
Ministerstvo práce, sociálnych vecí a rodiny SR	

Ministerstvo školstva, výskumu, vývoja a mládeže SR	
Ministerstvo zdravotníctva SR	
Ministerstvo kultúry SR	
Ministerstvo životného prostredia SR	
Ministerstvo investícií, regionálneho rozvoja a informatizácie SR	
Ministerstvo cestovného ruchu a športu SR	

Zdroj: vlastné spracovanie, 2023

Kontrolné otázky:

1. Kto zriaďuje ministerstvá SR a ktorý zákon deklaruje ich pôsobenie? Komu podliehajú ministerstvá, resp. kto riadi, koordinuje a kontroluje činnosť ministerstiev?
2. Kto vymenúva ministrov a komu sú zodpovední za výkon svojej funkcie? Kto zastupuje ministra v čase jeho neprítomnosti v rozsahu jeho práv a povinností?
3. Je súčasná štruktúra ministerstiev vhodná?
4. Existujú niektoré oblasti verejných služieb, pri ktorých absentuje inštitucionálna podpora na národnej úrovni?
5. Vymenujte ostatné ústredné orgány štátnej správy.

2 Sociálne poistenie, výška odvodov a výpočet čistej mzdy

2.1 Teoretický základ

Základnou úlohou **systému sociálneho poistenia** je ochrana ekonomicky aktívneho obyvateľstva pri vzniku vymedzených sociálnych udalostí (napr. choroba, tehotenstvo, materstvo, invalidita, staroba, úmrtie žiteľa). Podstata poistného systému vychádza z predchádzajúcej ekonomickej aktivity občanov a ich príjmov. Ide o systém zásluhovosti, čo v praxi znamená, že výška poistnej dávky bude adekvátne odvodená z časti (odvodov do poistných fondov) prostriedkov do systému.

Systém sociálneho poistenia pozostáva z piatich samostatných poistných podsystemov: nemocenské poistenie, dôchodkové poistenie – starobné poistenie a invalidné poistenie, úrazové poistenie, garančné poistenie, poistenie v nezamestnanosti, ktoré vykonáva podľa zákona č. 461/2003 Z. z. o sociálnom poistení v znení neskorších predpisov Sociálna poisťovňa.

Nemocenské poistenie je poistenie pre prípad straty alebo zníženia príjmu zo zárobkovej činnosti a na zabezpečenie príjmu v dôsledku dočasnej pracovnej neschopnosti, tehotenstva a materstva. Nárok na nemocenské vzniká zamestnancovi od 11. dňa dočasnej pracovnej neschopnosti. Za prvých 10 kalendárnych dní dočasnej pracovnej neschopnosti patrí zamestnancovi náhrada príjmu pri dočasnej pracovnej neschopnosti zamestnanca. Z nemocenského poistenia sa poskytujú nasledovné dávky: nemocenské, materské, ošetrovné.

V rámci **dôchodkového poistenia** zákon o sociálnom poistení rozlišuje **starobné poistenie**, zamerané na zabezpečenie príjmu v starobe a pre prípad úmrtia a **invalidné poistenie** určené pre prípad poklesu schopnosti vykonávať zárobkovú činnosť, v dôsledku dlhodobu nepriaznivého zdravotného stavu poistenca a pre prípad úmrtia. Z dôchodkového poistenia sa poskytujú nasledovné dôchodkové dávky:

- zo starobného poistenia starobný dôchodok, predčasný starobný dôchodok, vdovský dôchodok a vdovecký dôchodok, sirotsky dôchodok,
- z invalidného poistenia invalidný dôchodok, vdovský dôchodok a vdovecký dôchodok, sirotsky dôchodok.

Úrazové poistenie je poistenie pre prípad poškodenia zdravia alebo úmrtia v dôsledku pracovného úrazu, služobného úrazu a choroby z povolania. Z úrazového poistenia sa poskytujú nasledovné úrazové dávky: úrazový príplatok, úrazová renta, jednorazové vyrovnanie, pozostalostná úrazová renta, jednorazové odškodnenie, pracovná rehabilitácia a rehabilitačné, rekvalifikácia a rekvalifikačné, náhrada za bolesť a náhrada za sťaženie spoločenského uplatnenia, náhrada nákladov spojených s liečením, náhrada nákladov spojených s pohrebom.

Garančné poistenie je poistenie pre prípad platobnej neschopnosti zamestnávateľa na uspokojovanie nárokov zamestnanca a na úhradu príspevkov na starobné dôchodkové sporenie nezaplatených zamestnávateľom do základného fondu príspevkov na starobné dôchodkové sporenie.

Poistenie v nezamestnanosti je poistenie pre prípad straty príjmu z činnosti zamestnanca v dôsledku nezamestnanosti a na zabezpečenie príjmu v dôsledku nezamestnanosti. Poistenec má nárok na **dávku v nezamestnanosti**. Nárok na dávku, po splnení všetkých podmienok na priznanie, vzniká odo dňa zaradenia do evidencie uchádzačov o zamestnanie a zaniká uplynutím šiestich mesiacov, resp. štyroch mesiacov. Toto obdobie je označované ako **podporné obdobie v nezamestnanosti**.

Zamestnanec odvádza do Sociálnej poisťovne odvody vo výške 9,4 % a do Zdravotnej poisťovne zdravotné poistenie vo výške 4 % z mesačnej hrubej mzdy. Celková výška odvodov za zamestnanca predstavuje 13,4 %. Poistné, ktoré platí zamestnávateľ predstavuje 35,2 % z hrubej mzdy zamestnanca. Ak k hrubej mzde pripočítame odvody zamestnávateľa, dostaneme tzv. superhrubú mzdu. Superhrubá mzda je zobrazená na výplatnej páske pod pojmom **celková cena práce**. Napríklad pri mzde 1 000 eur je celková cena práce, resp. superhrubá mzda 1 352 eur.

Tabuľka P 2 Výška poistného na povinné sociálne poistenie v %

	zamestnanec	zamestnávateľ	povinne poistená SZČO	dobrovoľne poistená osoba	štát	Sociálna poisťovňa ¹⁾
Zdravotné poistenie	4,0	10,0	14,0	14,0	4,0²⁾	-
Sociálne poistenie	9,4	25,2	33,15	35,15	26,0	18,0
Z toho						
Nemocenské poistenie	1,4	1,4	4,4	4,4	-	-
Starobné poistenie	4,0	14,0	18,0	18,0	18,0	18,0
Invalidné poistenie	3,0	3,0	6,0	6,0	6,0	-
Úrazové poistenie	-	0,8	-	-	-	-
Garančné poistenie	-	0,25	-	-	-	-
Poistenie v nezamestnanosti	1,0	1,0	-	2,0	-	-
Poistné do rezervného fondu	-	4,75	4,75	4,75	2,0	-
Celkom za obidve poistenia	13,4	35,2	47,15	49,15	30,0	18,0

Zdroj: Sociálna poisťovňa, 2023

1) za poberateľov úrazovej renty do dovŕšenia dôchodkového veku alebo priznania predčasného starobného dôchodku, 2) z rozpočtovej kapitoly MZ SR

Výpočet čistej mzdy:

Základ dane = Hrubá mzda - Odvody - Odpočítateľná položka na daňovníka

Daň z príjmu = Základ dane x 19 %

Čistá mzda = Základ dane - Daň z príjmu

Nezdaniteľná časť základu dane na daňovníka:

Nezdaniteľná časť základu dane na daňovníka je odvodená zo sumy životného minima. Od roku 2020 ročná suma nezdaniteľnej časti základu dane na daňovníka počíta ako **21- násobok sumy platného životného minima**. Od 1. júla 2022 je výška životného minima **234,42 eur** mesačne.

Nezdaniteľná časť základu dane má v roku 2023 výšku **4 922,82 eur** za rok (**410,24 eur** za mesiac).

Daň z príjmu fyzických osôb/sadzba dane z príjmu fyzických osôb za rok 2023:

- **19 % z tej časti základu dane, ktorá nepresiahne sumu 41 445,46 eur** (čo predstavuje 176,8 – násobok sumy platného životného minima vrátane)
- **25 % z tej časti základu dane, ktorá presiahne sumu 41 445,46 eur** (čo predstavuje 176,8 – násobok sumy platného životného minima vrátane).

Daňový bonus na dieťa:

V roku **2023** si daňovník môže uplatniť maximálny **daňový bonus**, ktorý je na úrovni 140 eur mesačne na dieťa do veku 18 rokov a 50 eur mesačne na nezaopatrené dospelé dieťa.

2.2 Cvičenie (individuálne)

Požadovaný čas: 30 min.

Účel: Osvojenie si základných poznatkov o sociálnom poistení ako jednej z foriem sociálneho zabezpečenia v podmienkach SR a nadobudnutie praktických zručností pri výpočte čistej mzdy zamestnanca a mzdových nákladov zamestnávateľa.

Postup:

Vypočítajte výšku čistej mzdy, odvodov, dane z príjmu za zamestnanca a mzdových nákladov zamestnávateľa na zamestnanca, ak zamestnanec má hrubú mesačnú mzdu vo výške 1 000 eur. Počet vyživovaných nezaopatrených detí 0 (zamestnanec si neuplatňuje daňový bonus na dieťa). Zamestnanec si uplatňuje nezdaniteľnú časť základu dane na daňovníka.

Tabuľka P 3 Výpočet čistej mesačnej mzdy zamestnanca a mzdových nákladov zamestnávateľa na zamestnanca

	Zamestnanec	Zamestnávateľ
Zdravotné poistenie:		
<i>Zdravotné poistenie spolu (4 %/10 %)</i>		
Sociálne poistenie:		
Nemocenské poistenie (1,4 %/1,4 %)		
Starobné poistenie (4 %/14 %)		
Invalidné poistenie (3 %/3 %)		
Poistenie v nezamestnanosti (1 % / 1 %)		
Garančný fond (0 %/0,25 %)		
Rezervný fond (0 %/4,75 %)		
Úrazové poistenie (0 %/0,8 %)		
<i>Sociálne poistenie spolu (9,4 %/25,2 %)</i>		
Odvody spolu:		
<i>Odvody spolu (13,4 %/35,2 %)</i>		
Daň z príjmu:		
Mesačný základ dane		
Mesačná nezdaniteľná časť základu dane (NZČD)		
Mesačný základ dane pred zdanením		
<i>Daň z príjmu (19 %/25 %)</i>		
Bonus:		
<i>Daňový bonus na dieťa</i>		
Čistá mesačná mzda:		
<i>Čistá mesačná mzda</i>		
Mzdové náklady zamestnávateľa na zamestnanca:		
<i>Mzdové náklady zamestnávateľa na zamestnanca</i>		

Zdroj: Finančná kalkulačka, 2023

Kontrolné otázky:

1. Čo je základnou úlohou systému sociálneho poistenia, komu slúži?
2. Vysvetlite pojem systém zásluhovosti.
3. Popíšte jednotlivé podsystémy sociálneho poistenia. Aká je výška odvodov do poistných fondov v prípade zamestnanca a zamestnávateľa?
4. Vymenujte poistné dávky, ktoré môže získať EAO z poistných fondov v prípade vymedzených životných situácií.
5. Vysvetlite metodiku výpočtu čistej mesačnej mzdy zamestnanca.
6. Popíšte postup výpočtu mzdových nákladov zamestnávateľa na zamestnanca.

3 Druhé členenie sociálnych služieb

3.1 Teoretický základ

Zákon č. 448/2008 Z. z. o sociálnych službách a o zmene a doplnení zákona č. 455/1991 Zb. o živnostenskom podnikaní v znení neskorších predpisov vymedzuje jednotlivé druhy sociálnych služieb v závislosti od toho, akú sociálnu udalosť riešia alebo pre akú cieľovú skupinu sú určené, delia sa do piatich základných skupín.

1. SOCIÁLNE SLUŽBY KRÍZOVEJ INTERVENCIE

Terénna sociálna služba krízovej intervencie

Terénna sociálna služba krízovej intervencie sa poskytuje fyzickej osobe v nepriaznivej sociálnej situácii a jej obsahom je činnosť zameraná na vyhľadávanie takýchto fyzických osôb, odborné činnosti, obslužné činnosti a ďalšie činnosti zamerané najmä na vykonávanie preventívnej aktivity, poskytovanie sociálneho poradenstva, sociálnej rehabilitácie, pomoci pri uplatňovaní práv a právom chránených záujmov a utváranie podmienok na výdaj stravy alebo výdaj potravín.

Nízkoprahové denné centrum

V nízkoprahovom dennom centre sa fyzickej osobe v nepriaznivej sociálnej situácii počas dňa poskytuje sociálne poradenstvo, pomoc pri uplatňovaní práv a právom chránených záujmov, utvárajú podmienky na prípravu stravy, výdaj stravy alebo výdaj potravín a vykonávanie nevyhnutnej základnej osobnej hygieny.

Integračné centrum

V integračnom centre sa fyzickej osobe v nepriaznivej sociálnej situácii poskytuje sociálne poradenstvo, sociálna rehabilitácia, utvárajú sa podmienky na pracovnú terapiu a záujmovú činnosť.

Komunitné centrum

V komunitnom centre sa fyzickej osobe v nepriaznivej sociálnej situácii poskytuje sociálne poradenstvo, pomoc pri uplatňovaní práv a právom chránených záujmov, pomoc pri príprave na školskú dochádzku a školské vyučovanie a sprevádzanie dieťaťa do a zo školského zariadenia, vykonáva preventívna aktivita, zabezpečuje záujmovú činnosť. V komunitnom centre sa vykonáva komunitná práca a komunitná rehabilitácia.

Nocľaháreň

V nocľahárni sa fyzickej osobe v nepriaznivej sociálnej situácii, ktorá nemá zabezpečené ubytovanie alebo nemôže doterajšie bývanie užívať, poskytuje ubytovanie poskytnutím prístrešia na účel prenocovania, sociálne poradenstvo, nevyhnutné ošatenie a obuv, utvárajú podmienky na prípravu stravy, výdaj stravy alebo výdaj potravín, vykonávanie nevyhnutnej základnej osobnej hygieny.

Útulok

V útulku sa fyzickej osobe v nepriaznivej sociálnej situácii, ktorá nemá zabezpečené ubytovanie alebo nemôže doterajšie bývanie užívať, poskytuje ubytovanie na určitý čas, sociálne poradenstvo, pomoc pri uplatňovaní práv a právom chránených záujmov, pracovná terapia, nevyhnutné ošatenie a obuv a utvárajú sa podmienky na prípravu stravy, výdaj stravy alebo výdaj potravín, vykonávanie nevyhnutnej základnej osobnej hygieny, pranie, žehlenie a údržbu bielizne a šatstva a záujmovú činnosť. Poskytovateľ sociálnej služby v útulku poskytuje túto sociálnu službu oddelene pre jednotlivcov a oddelene pre rodiny s dieťaťom alebo jednotlivcov s dieťaťom.

Domov na polceste

V domove na polceste sa poskytuje sociálna služba na určitý čas fyzickej osobe v nepriaznivej sociálnej situácii, ktorá nemá zabezpečené ubytovanie po skončení poskytovania sociálnej služby v inom zariadení, po skončení náhradnej starostlivosti alebo po skončení ochrannnej výchovy. V domove na polceste sa poskytuje ubytovanie na určitý čas, sociálne poradenstvo, pomoc pri uplatňovaní práv a právom

chránených záujmov a zabezpečuje sa pracovná terapia, pomoc pri pracovnom uplatnení, a utvárajú sa podmienky na prípravu stravy, výdaj stravy alebo výdaj potravín, vykonávanie základnej osobnej hygieny, pranie, žehlenie a údržbu bielizne a šatstva, tiež záujmovú činnosť.

Zariadenie núdzového bývania

V zariadení núdzového bývania sa fyzickej osobe v nepriaznivej sociálnej situácii poskytuje ubytovanie na určitý čas, sociálne poradenstvo, pomoc pri uplatňovaní práv a právom chránených záujmov, utvárajú podmienky na prípravu stravy, výdaj stravy alebo výdaj potravín, vykonávanie nevyhnutnej základnej osobnej hygieny, pranie, žehlenie a údržbu bielizne a šatstva, záujmovú činnosť. Ak je potrebné chrániť život a zdravie fyzickej osoby v nepriaznivej sociálnej situácii, zabezpečuje sa v zariadení núdzového bývania utajenie miesta jej ubytovania a jej anonymita. To platí aj vtedy, ak fyzická osoba v nepriaznivej sociálnej situácii požiada zariadenie núdzového bývania o utajenie svojej totožnosti v súvislosti s pobytom v tomto zariadení na účely ochrany jej súkromia a rodinného života.

Nízkoprahová sociálna služba pre deti a rodinu

V rámci nízkoprahovej sociálnej služby pre deti a rodinu sa poskytuje sociálne poradenstvo, sociálna rehabilitácia, preventívna aktivita, zabezpečuje pomoc pri uplatňovaní práv a právom chránených záujmov, pomoc pri príprave na školskú dochádzku a školské vyučovanie a sprevádzanie dieťaťa do a zo školského zariadenia, záujmová činnosť. Nízkoprahovú sociálnu službu pre deti a rodinu možno poskytovať ambulantnou sociálnou službou a terénnou formou sociálnej služby prostredníctvom terénneho programu.

Zariadenie núdzového bývania

V zariadení núdzového bývania sa fyzickej osobe v nepriaznivej sociálnej situácii poskytuje ubytovanie na určitý čas, sociálne poradenstvo, pomoc pri uplatňovaní práv a právom chránených záujmov, utvárajú podmienky na prípravu stravy, výdaj stravy alebo výdaj potravín, vykonávanie nevyhnutnej základnej osobnej hygieny, pranie, žehlenie a údržbu bielizne a šatstva, záujmovú činnosť. Ak je potrebné chrániť život a zdravie fyzickej osoby v nepriaznivej sociálnej situácii, zabezpečuje sa v zariadení núdzového bývania utajenie miesta jej ubytovania a jej anonymita. To platí aj vtedy, ak fyzická osoba v nepriaznivej sociálnej situácii požiada zariadenie núdzového bývania o utajenie svojej totožnosti v súvislosti s pobytom v tomto zariadení na účely ochrany jej súkromia a rodinného života.

2. SOCIÁLNE SLUŽBY NA PODPORU RODINY S DEŤMI

Pomoc pri osobnej starostlivosti o dieťa a podpora zosúlad'ovania rodinného života a pracovného života

Pomoc pri osobnej starostlivosti o dieťa je terénna sociálna služba poskytovaná rodičovi dieťaťa alebo inej fyzickej osobe, ktorá má dieťa zverené do osobnej starostlivosti na základe rozhodnutia súdu, ak nemôže zabezpečiť sama alebo s pomocou rodiny riadnu starostlivosť o dieťa a nie sú ďalšie dôvody, pre ktoré je potrebné v záujme dieťaťa postupovať podľa osobitného predpisu. Podpora zosúlad'ovania rodinného života a pracovného života je na účely tohto zákona ambulantná sociálna služba alebo terénna sociálna služba poskytovaná rodičovi dieťaťa alebo inej fyzickej osobe, ktorá má dieťa zverené do osobnej starostlivosti na základe rozhodnutia súdu, v čase prípravy rodiča alebo inej fyzickej osoby, ktorá má dieťa zverené do osobnej starostlivosti na základe rozhodnutia súdu, na trh práce a v čase ďalších aktivít spojených so vstupom alebo návratom na trh práce.

Za dôvody, pre ktoré nemôže rodič dieťaťa alebo iná plnoletá fyzická osoba, ktorá má dieťa zverené do osobnej starostlivosti na základe rozhodnutia súdu, zabezpečiť sama alebo za pomoci príbuznej fyzickej osoby osobnú starostlivosť o dieťa, sa považujú najmä:

- a) choroba, úraz, kúpeľná liečba rodiča alebo rodičov alebo úmrtie jedného z rodičov alebo fyzickej osoby, ktorá má dieťa zverené do osobnej starostlivosti na základe rozhodnutia súdu,
- b) pôrod matky dieťaťa alebo ženy, ktorá má dieťa zverené do osobnej starostlivosti na základe rozhodnutia súdu,
- c) narodenie najmenej troch detí súčasne alebo narodenie dvoch detí alebo viac detí súčasne v priebehu dvoch rokov, a to až do troch rokov veku najmladších detí.

Zariadenie dočasnej starostlivosti o deti

V zariadení dočasnej starostlivosti o deti sa poskytuje sociálna služba maloletému nezaopatrenému dieťaťu, ak rodič alebo iná fyzická osoba, ktorá má dieťa zverené do osobnej starostlivosti na základe

rozhodnutia súdu, nemôže z vážnych dôvodov zabezpečiť osobnú starostlivosť o dieťa sama alebo za pomoci rodiny a nie sú ďalšie dôvody, pre ktoré je potrebné v záujme dieťaťa postupovať podľa osobitného predpisu. V zariadení dočasnej starostlivosti o deti sa poskytuje sociálne poradenstvo, ubytovanie na určitý čas, stravovanie, upratovanie, pranie, žehlenie a údržba bielizne a šatstva a zabezpečuje sa záujmová činnosť. V zariadení dočasnej starostlivosti o deti sa poskytuje výchova, pomoc pri príprave na školské vyučovanie a sprievod.

Služba včasnej intervencie

Služba včasnej intervencie sa poskytuje dieťaťu do siedmich rokov jeho veku, ak je jeho vývoj ohrozený z dôvodu zdravotného postihnutia a rodine tohto dieťaťa. V rámci služby včasnej intervencie sa poskytuje špecializované sociálne poradenstvo, sociálna rehabilitácia, vykonáva stimulácia komplexného vývoja dieťaťa so zdravotným postihnutím a preventívna aktivita.

3. SOCIÁLNE SLUŽBY NA RIEŠENIE NEPRIAZNIVEJ SOCIÁLNEJ SITUÁCIE Z DÔVODU ŤAŽKÉHO ZDRAVOTNÉHO POSTIHNUTIA, NEPRIAZNIVÉHO ZDRAVOTNÉHO STAVU ALEBO Z DÔVODU DOVRŠENIA DÔCHODKOVÉHO VEKU

Zariadenia pre fyzické osoby odkázané na pomoc inej fyzickej osoby a pre fyzické osoby, ktoré dovŕšili dôchodkový vek:

Zariadenie podporovaného bývania

V zariadení podporovaného bývania sa poskytuje sociálna služba fyzickej osobe od 16. roku veku do dovŕšenia dôchodkového veku, ktorá je odkázaná na pomoc inej fyzickej osoby a na dohľad, pod ktorým je schopná viesť samostatný život. Ak fyzická osoba dovŕši dôchodkový vek počas poskytovania sociálnej služby v zariadení podporovaného bývania, táto sociálna služba sa jej poskytuje aj naďalej. V zariadení podporovaného bývania sa okrem dohľadu poskytuje ubytovanie, sociálne poradenstvo, pomoc pri uplatňovaní práv a právom chránených záujmov, utvárajú sa podmienky na prípravu stravy a vykonáva sa sociálna rehabilitácia.

Zariadenie pre seniorov

V zariadení pre seniorov sa poskytuje sociálna služba fyzickej osobe, ktorá dovŕšila dôchodkový vek a je odkázaná na pomoc inej fyzickej osoby a jej stupeň odkázanosti je najmenej IV, alebo fyzickej osobe, ktorá dovŕšila dôchodkový vek a poskytovanie sociálnej služby v tomto zariadení potrebuje z iných vážnych dôvodov. V zariadení pre seniorov sa poskytuje pomoc pri odkázanosti na pomoc inej fyzickej osoby, sociálne poradenstvo, sociálna rehabilitácia, ošetrovateľská starostlivosť, ubytovanie, stravovanie, upratovanie, pranie, žehlenie a údržba bielizne a šatstva, osobné vybavenie, utvárajú sa podmienky na úschovu cenných vecí a zabezpečuje sa záujmová činnosť.

Zariadenie opatrovateľskej služby

V zariadení opatrovateľskej služby sa poskytuje sociálna služba na určitý čas plnoletej fyzickej osobe, ktorá je odkázaná na pomoc inej fyzickej osoby, ak jej nemožno poskytnúť opatrovateľskú službu. V zariadení opatrovateľskej služby sa poskytuje pomoc pri odkázanosti na pomoc inej fyzickej osoby, sociálne poradenstvo, sociálna rehabilitácia, ošetrovateľská starostlivosť, ubytovanie, stravovanie, upratovanie, pranie, žehlenie a údržba bielizne a šatstva, osobné vybavenie, utvárajú sa podmienky na úschovu cenných vecí.

Rehabilitačné stredisko

V rehabilitačnom stredisku sa poskytuje sociálna služba fyzickej osobe, ktorá je odkázaná na pomoc inej fyzickej osoby, fyzickej osobe, ktorá je slabozraká a fyzickej osobe, ktorá je nepočujúca alebo ktorá má ťažkú obojstrannú nedoslýchavosť. V rehabilitačnom stredisku sa poskytuje sociálna rehabilitácia, sociálne poradenstvo, pomoc pri odkázanosti na pomoc inej fyzickej osoby, ubytovanie, stravovanie, pranie, upratovanie, žehlenie a údržba bielizne a šatstva.

Ak sa poskytuje v rehabilitačnom stredisku ambulantná sociálna služba, zariadenie nie je povinné poskytovať stravovanie, ubytovanie, pranie, žehlenie a údržbu bielizne a šatstva. Ak sa poskytuje pobytová sociálna služba v rehabilitačnom stredisku, možno ju poskytovať len na určitý čas.

V rehabilitačnom stredisku sa poskytuje sociálne poradenstvo aj rodine alebo inej fyzickej osobe, ktorá zabezpečuje pomoc fyzickej osobe odkázanej na pomoc inej fyzickej osoby v domácom prostredí, na účel spolupráce pri sociálnej rehabilitácii.

Domov sociálnych služieb

V domove sociálnych služieb sa poskytuje sociálna služba týždennou pobytovou sociálnou službou alebo ambulantnou sociálnou službou fyzickej osobe do dovŕšenia dôchodkového veku, ak je táto fyzická osoba odkázaná na pomoc inej fyzickej osoby a jej stupeň odkázanosti je najmenej V, nevidiaca alebo prakticky nevidiaca a jej stupeň odkázanosti je najmenej III. V domove sociálnych služieb sa poskytuje pomoc pri odkázanosti na pomoc inej fyzickej osoby, sociálne poradenstvo, sociálna rehabilitácia, ošetrovateľská starostlivosť, ubytovanie, stravovanie, upratovanie, pranie, žehlenie a údržba bielizne a šatstva, osobné vybavenie, vreckové a vecné dary podľa osobitného predpisu, dieťaťu s nariadenou ústavnou starostlivosťou, ktorému sa poskytuje celoročná pobytová sociálna služba, zabezpečuje pracovnú terapiu, záujmovú činnosť, utvára podmienky na vzdelávanie a úschovu cenných vecí. Ak sa v domove sociálnych služieb poskytuje sociálna služba deťom, poskytuje sa im výchova.

Špecializované zariadenie

V špecializovanom zariadení sa poskytuje sociálna služba fyzickej osobe, ktorá je odkázaná na pomoc inej fyzickej osoby, jej stupeň odkázanosti je najmenej V a má zdravotné postihnutie, ktorým je najmä Parkinsonova choroba, Alzheimerova choroba, pervazívna vývinová porucha, skleróza multiplex, schizofrénia, demencia rôzneho typu etiológie, hluchoslepota, AIDS alebo organický psychosyndróm ťažkého stupňa.

V špecializovanom zariadení sa poskytuje pomoc pri odkázanosti na pomoc inej fyzickej osoby, sociálne poradenstvo, sociálna rehabilitácia, ošetrovateľská starostlivosť, ubytovanie, stravovanie, upratovanie, pranie, žehlenie a údržba bielizne a šatstva, osobné vybavenie, vreckové a vecné dary podľa osobitného predpisu, dieťaťu s nariadenou ústavnou starostlivosťou, ktorému sa poskytuje celoročná pobytová sociálna služba, zabezpečuje pracovnú terapiu, záujmovú činnosť, utvára podmienky na vzdelávanie a úschovu cenných vecí.

Denný stacionár

V dennom stacionári sa poskytuje sociálna služba fyzickej osobe, ktorá je odkázaná na pomoc inej fyzickej osoby a je odkázaná na sociálnu službu v zariadení len na určitý čas počas dňa. V dennom stacionári sa poskytuje pomoc pri odkázanosti na pomoc inej fyzickej osoby, sociálne poradenstvo, sociálna rehabilitácia, stravovanie a zabezpečuje sa pracovná terapia a záujmová činnosť. V dennom stacionári sa poskytuje sociálne poradenstvo aj rodine alebo inej fyzickej osobe, ktorá zabezpečuje pomoc fyzickej osobe v domácom prostredí, na účel spolupráce pri sociálnej rehabilitácii.

Ďalšie sociálne služby:

Domáca opatrovateľská služba

Opatrovateľská služba je sociálna služba poskytovaná fyzickej osobe, ktorá je odkázaná na pomoc inej fyzickej osoby a jej stupeň odkázanosti je najmenej II, je odkázaná na pomoc pri úkonoch sebaobsluhy, úkonoch starostlivosti o svoju domácnosť a základných sociálnych aktivitách.

Opatrovateľskú službu nemožno poskytovať fyzickej osobe, ktorej sa poskytuje celoročná pobytová sociálna služba, ktorá je opatrovaná fyzickou osobou, ktorej sa poskytuje peňažný príspevok na opatrovanie podľa osobitného predpisu, ak tento zákon neustanovuje inak, ktorej sa poskytuje peňažný príspevok na osobnú asistenciu podľa osobitného predpisu, ktorej je nariadená karanténa pre podozrenie z nákazy prenosnou chorobou a pri ochorení touto nákazou.

Prepravná služba

Prepravná služba je sociálna služba poskytovaná fyzickej osobe s ťažkým zdravotným postihnutím odkázanej na individuálnu prepravu osobným motorovým vozidlom alebo fyzickej osobe s nepriaznivým zdravotným stavom s obmedzenou schopnosťou pohybu po rovine alebo po schodoch a obmedzenou schopnosťou orientácie.

Sprievodcovská a predčitateľská služba

Sprievodcovská služba a predčitateľská služba je sociálna služba poskytovaná fyzickej osobe, ktorá je nevidiaca alebo prakticky nevidiaca a fyzickej osobe s mentálnym postihnutím.

Tlmočnická služba

Tlmočnická služba je sociálna služba poskytovaná fyzickej osobe odkázanej na tlmočenie. Tlmočnickou službou sa poskytuje tlmočenie v posunkovej reči, artikulačné tlmočenie alebo taktilné tlmočenie.

Sprostredkovanie tlmočnickej služby

Sprostredkovanie tlmočnickej služby je sociálna služba poskytovaná fyzickej osobe so zdravotným postihnutím, ktorej sa poskytuje tlmočnická služba, pri vykonávaní administratívnych úkonov, vedenie databázy fyzických osôb so zdravotným postihnutím odkázaných na komunikáciu prostredníctvom tlmočenia, tlmočníkov a záujemcov o vykonávanie tejto sociálnej služby, vykonávanie základného sociálneho poradenstva a školení fyzických osôb so zdravotným postihnutím a tlmočníkov.

Sprostredkovanie osobnej asistencie

Sprostredkovanie osobnej asistencie je sociálna služba poskytovaná fyzickej osobe s ťažkým zdravotným postihnutím, ktorej sa poskytuje peňažný príspevok na osobnú asistenciu alebo fyzickej osobe s ťažkým zdravotným postihnutím, ktorá je odkázaná na osobnú asistenciu podľa osobitného predpisu pri vykonávaní administratívnych úkonov, vedenie databázy užívateľov osobnej asistencie, vedenie databázy osobných asistentov a záujemcov o vykonávanie osobnej asistencie, vykonávanie základného sociálneho poradenstva a vzdelávanie užívateľov osobnej asistencie a osobných asistentov a pomoc pri riešení konfliktov vzniknutých medzi fyzickou osobou s ťažkým zdravotným postihnutím a osobným asistentom v súvislosti s uzatvorenou zmluvou o výkone osobnej asistencie.

Požičiavanie pomôcok

Požičiavanie pomôcok je sociálna služba poskytovaná fyzickej osobe s ťažkým zdravotným postihnutím a fyzickej osobe s nepriaznivým zdravotným stavom odkázaným na pomôcku. Pomôcka sa môže požičiavať fyzickým osobám na dohodnutý čas, najdlhšie do zabezpečenia pomôcky na základe verejného zdravotného poistenia, formou peňažného príspevku na zaobstaranie pomôcky podľa osobitného predpisu, z iných zdrojov alebo do doby trvania podmienok pre poskytnutie pomôcky.

4. SOCIÁLNE SLUŽBY S POUŽITÍM TELEKOMUNIKAČNÝCH TECHNOLOGIÍ

Monitorovanie a signalizácia potreby pomoci

Monitorovanie a signalizácia potreby pomoci je sociálna služba poskytovaná fyzickej osobe, ktorá má nepriaznivý zdravotný stav, s cieľom zabrániť vzniku krízovej sociálnej situácie alebo zabezpečiť jej riešenie. Monitorovanie a signalizácia potreby pomoci je poskytovanie nepretržitej, dištančnej, hlasovej, písomnej (krátka textová správa) alebo elektronickej komunikácie s fyzickou osobou prostredníctvom signalizačného zariadenia alebo audiovizuálneho zariadenia napojeného na centrálny dispečing, ktorý zabezpečí potrebnú pomoc na základe vyslaného signálu potreby pomoci.

Krízová pomoc poskytovaná prostredníctvom telekomunikačných technológií

Krízová pomoc poskytovaná prostredníctvom telekomunikačných technológií je sociálna služba poskytovaná fyzickej osobe, ktorá je v krízovej sociálnej situácii, alebo v inej obtiažnej životnej situácii, ktorú nemôže riešiť vlastnými silami a zabezpečuje sa najmä poskytnutím sociálneho poradenstva. Za telekomunikačné technológie sa považuje najmä telefón, fax, internet.

5. PODPORNÉ SLUŽBY

Odľahčovacia služba

Odľahčovacia služba je sociálna služba poskytovaná fyzickej osobe, ktorá opatruje fyzickú osobu s ťažkým zdravotným postihnutím podľa osobitného predpisu, ktorou sa poskytuje alebo zabezpečuje fyzickej osobe s ťažkým zdravotným postihnutím sociálna služba počas obdobia, v ktorom fyzická osoba, ktorá opatruje, nemôže opatrovanie vykonávať.

Cieľom odľahčovacej služby je umožniť fyzickej osobe, ktorá opatruje, nevyhnutný odpočinok na účel udržania jej fyzického zdravia a duševného zdravia a prevencie jeho zhoršenia.

Odľahčovacia služba sa poskytuje na celé dni, najviac 30 dní v kalendárnom roku. Nevyčerpané dni odľahčovacej služby v kalendárnom roku nemožno poskytnúť v nasledujúcom kalendárnom roku. Počas poskytovania odľahčovacej služby je obec povinná v rámci svojej pôsobnosti poskytnúť alebo zabezpečiť fyzickej osobe s ťažkým zdravotným postihnutím sociálnu službu podľa jej výberu, a to terénnu sociálnu službu, ambulantnú sociálnu službu alebo pobytovú sociálnu službu v rozsahu najmenej 12 hodín denne.

Pomoc pri výkone opatrovnických práv a povinností

Pomoc pri výkone opatrovnických práv a povinností je sociálna služba poskytovaná opatrovníkovi, fyzickej osobe, ktorá má záujem vykonávať funkciu opatrovníka a fyzickej osobe, ktorá si sama nedokáže uplatňovať a chrániť práva a právom chránené záujmy.

Za pomoc sa považuje:

- a) zastupovanie fyzickej osoby v konaní o pozbavení spôsobilosti na právne úkony, obmedzení spôsobilosti na právne úkony alebo vrátení spôsobilosti na právne úkony,
- b) súčinnosť pri spisovaní návrhov na súd na začatie konania o pozbavení spôsobilosti na právne úkony, obmedzení spôsobilosti na právne úkony alebo vrátení spôsobilosti na právne úkony,
- c) poskytovanie alebo sprostredkovanie sociálneho poradenstva alebo iného poradenstva s cieľom nájsť možnosti pri uplatňovaní práv a právom chránených záujmov fyzických osôb, ktoré si ich nedokážu sami uplatňovať a chrániť,
- d) spolupráca so zariadeniami, úradmi práce, sociálnych vecí a rodiny, súdmi a ďalšími osobami pred začatím konania a počas konania o pozbavení spôsobilosti na právne úkony, obmedzení spôsobilosti na právne úkony alebo vrátení spôsobilosti na právne úkony,
- e) vyhľadávanie a príprava fyzických osôb, ktoré majú záujem vykonávať funkciu opatrovníka a príprava opatrovníkov na výkon opatrovnických práv a povinností.

Denné centrum

V dennom centre sa poskytuje sociálna služba počas dňa fyzickej osobe, ktorá dovŕšila dôchodkový vek, fyzickej osobe s ťažkým zdravotným postihnutím alebo nepriaznivým zdravotným stavom, rodičovi s dieťaťom alebo starému rodičovi s vnukom alebo vnučkou. V dennom centre sa najmä poskytuje sociálne poradenstvo a zabezpečuje záujmová činnosť.

Podpora samostatného bývania

Podpora samostatného bývania je sociálna služba na podporu samostatnosti, nezávislosti a sebestačnosti fyzickej osoby zameraná najmä na pomoc pri prevádzke domácnosti, pomoc pri hospodárení s peniazmi, podporu pri organizovaní času, podporu pri zapojení sa do spoločenského a pracovného života, podporu rozvoja osobných záujmov, predchádzanie a riešenie krízových situácií, podporu spoločensky primeraného správania.

Jedáleň

V jedálni sa poskytuje stravovanie fyzickej osobe, ktorá nemá zabezpečené nevyhnutné podmienky na uspokojovanie základných životných potrieb, má ťažké zdravotné postihnutie alebo nepriaznivý zdravotný stav alebo dovŕšila dôchodkový vek. Jedáleň môže poskytovať stravovanie aj prostredníctvom donášky stravy do domácnosti fyzickej osoby, ktorá má ťažké zdravotné postihnutie alebo nepriaznivý zdravotný stav alebo dovŕšila dôchodkový vek.

Práčovňa

V práčovni sa utvárajú podmienky na pranie, žehlenie a údržbu bielizne a šatstva fyzickej osobe, ktorá nemá zabezpečené nevyhnutné podmienky na uspokojovanie základných životných potrieb, má ťažké zdravotné postihnutie alebo nepriaznivý zdravotný stav alebo dovŕšila dôchodkový vek.

Stredisko osobnej hygieny

V stredisku osobnej hygieny sa utvárajú podmienky na vykonávanie nevyhnutnej základnej osobnej hygieny fyzickej osobe, ktorá nemá zabezpečené nevyhnutné podmienky na uspokojovanie základných životných potrieb, má ťažké zdravotné postihnutie alebo nepriaznivý zdravotný stav alebo dovŕšila dôchodkový vek.

3.2 Cvičenie (individuálne)

Požadovaný čas: 40 min.

Účel: Osvojenie si druhej klasifikácie sociálnych služieb, základných odborných, obslužných a ďalších služieb, ktoré sa prostredníctvom vybranej sociálnej služby poskytujú, foriem poskytovania sociálnej služby, určenie cieľovej skupiny, ktorej je sociálna služba poskytovaná a zriaďovateľskej pôsobnosti.

Postup:

Tabuľka P 4 Druhy členenie sociálnych služieb podľa zákona č. 448/2008 Z. z. o sociálnych službách o zmene a doplnení zákona č. 455/1991 Zb. o živnostenskom podnikaní (živnostenský zákon) v znení neskorších predpisov.

	Druh sociálnej služby	Poskytovaná služba	Forma/cieľová skupina	Zriaďovateľská pôsobnosť
Sociálne služby krízovej intervencie				
Sociálne služby na podporu rodiny s deťmi				
Sociálne služby na riešenie nepriaznivej sociálnej situácie z dôvodu ťažkého zdravotného postihnutia, nepriaznivého zdravotného stavu alebo z dôvodu dovŕšenia dôchodkového veku				

Sociálne služby s použitím telekomunikačných technológií				
Podporné služby				

Zdroj: vlastné spracovanie podľa zákona č. 448/2008 Z. z. o sociálnych službách

Kontrolné otázky:

1. Uveďte druhové členenie sociálnych skupín.
2. Ktoré z uvedených sociálnych služieb sa poskytujú pobytovou, ambulantnou a terénnou formou? Ktorá forma poskytovania sociálnej služby je zabezpečovaná v prevažnej miere?
3. Ktorým cieľovým skupinám (prijímateľom sociálnych služieb) sú konkrétne sociálne služby poskytované?
4. Aké odborné, obslužné a ďalšie služby sú poskytované prijímateľom vybraných sociálnych služieb?
5. Vymenujte niektoré sociálne služby, ktoré sú v zriaďovateľskej pôsobnosti VÚC a obce.

4 Komunitné plánovanie/Komunitný plán

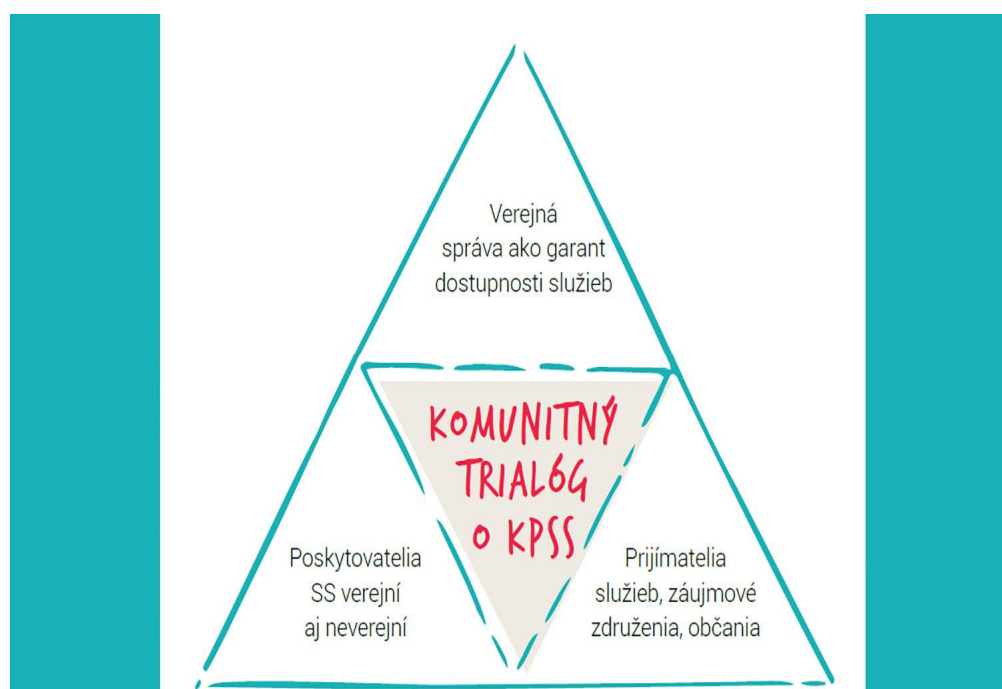
4.1 Teoretický základ

Obec podľa § 80 písm. a) zákona 448/2008 Z. z. vypracúva a schvaľuje **komunitný plán sociálnych služieb** vo svojom územnom obvode na základe národných priorít rozvoja sociálnych služieb, v ktorom zohľadňuje miestne špecifiká a potreby fyzických osôb v oblasti sociálnych služieb poskytovaných v jej územnom obvode, určuje potreby rozvoja sociálnych služieb a určuje personálne podmienky, finančné podmienky, prevádzkové podmienky a organizačné podmienky na ich zabezpečenie.

Komunitné plánovanie sociálnych služieb je jednou zo základných metód riadenia rozvojových procesov; metóda, pomocou ktorej môžeme plánovať sociálne služby tak, aby zodpovedali miestnym špecifikám a potrebám jednotlivých občanov; otvorený proces zisťovania potrieb a zdrojov a hľadanie najlepších riešení v oblasti sociálnych služieb.

Cieľmi komunitného plánovania sociálnych služieb je posilňovať sociálnu súdržnosť všetkých obyvateľov mesta/obce; predísť sociálnemu vylúčeniu a sociálnej izolácii ohrozených jednotlivcov a skupín; opäť vtiahnuť do života komunity tých, ktorí stoja na jej okraji (a v niektorých prípadoch predstavujú pre obyvateľov hrozbu, či vyvolávajú strach a neistotu).

Jednou zo základných podmienok pre úspešný proces komunitného plánovania je zapojenie troch skupín účastníkov **zadávateľov sociálnych služieb, poskytovateľov sociálnych služieb a prijímateľov/užívateľov sociálnych služieb.**

Zadávatelia/garanti sociálnych služieb sú tí, ktorým zákon ukladá zabezpečiť sociálne služby pre obyvateľov územia, ktoré spravujú. V systéme verejnej správy na Slovensku sú to obce a mestá. Úlohou samosprávnych krajov je najmä koordinovať a dopĺňať činnosť miest a obcí tak, aby sa vytvorila efektívna a hospodárna sieť služieb pre všetkých obyvateľov kraja. Poslanci obce/mesta a kraja ako volení reprezentanti občanov majú povinnosť rozhodovať, obecný/mestský úrad a úrad samosprávneho kraja majú vykonať, o čom poslanci rozhodli. Je veľmi dôležité, aby obec/mesto uznesením zastupiteľstva deklarovalo svoju vôľu plánovať a rozvíjať sociálne služby. Takéto politické rozhodnutie, prijaté na začiatku celého procesu, potvrdzuje legitimitu komunitného plánovania a je zárukou pre zapojenie ďalších účastníkov.

V prípade menších obecných komunit je vhodné, aby sa viacero obcí dohodlo na vypracovaní spoločného komunitného plánu. V takomto prípade musí tento zámer schváliť každé obecné zastupiteľstvo a menovať svojich zástupcov do spoločnej pracovnej skupiny.

Jedným z účastníkov komunitného plánovania je **obec ako zadávateľ sociálnych služieb**. Na základe vlastnej alebo cudzej iniciatívy poslanci rozhodnú o potrebe uskutočniť komunitné plánovanie, o tom, kto ho má zabezpečovať (obecný/mestský úrad alebo iná poverená organizácia), o tom, kto bude poslancov v procese komunitného plánovania zastupovať (menovite), o finančnom zabezpečení komunitného plánovania, o termíne, v ktorom má byť komunitný plán predložený zastupiteľstvu na schválenie. Poverení pracovníci obecného/mestského úradu zabezpečujú pozvanie pre poskytovateľov a prijímateľov služieb, aby sa zapojili do procesu komunitného plánovania, priestory pre rokovanie, potrebné štatistické údaje a analýzy údajov, najmä o obyvateľoch obce, vykonanie prieskumov a analýz potrieb, spracovanie priebežných správ a záverov, vypracovanie komunitného plánu rozvoja sociálnych služieb. Vykonanie jednotlivých úloh si môže obecný/mestský úrad aj objednať, resp. môže ich na seba prevziať aj iný účastník plánovania. V prípade, že poslanci poveria spracovaním komunitného plánu inú organizáciu, obecný/mestský úrad s ňou aktívne spolupracuje a zúčastňuje sa celého procesu komunitného plánovania. Od začiatku zverejňuje zrozumiteľnou a dostupnou formou všetky podstatné informácie o procese a výsledkoch komunitného plánovania. Rešpektuje pri svojom rozhodovaní o sociálnych službách ciele a priority stanovené v komunitnom pláne. Stanovuje jasné pravidlá financovania sociálnych služieb, ktoré zodpovedajú prioritám komunitného plánovania.

Poskytovateľom sociálnych služieb môže byť fyzická osoba, podnikateľský subjekt, súkromná nezisková organizácia, organizácia zriadená obcou, organizácia zriadená samosprávnym krajom, organizácia zriadená štátom. Všetci poskytovatelia majú pri komunitnom plánovaní rovnaké postavenie, ich ciele a zámery majú rovnakú váhu. Poskytovatelia zapojením sa do komunitného plánovania získajú možnosť podieľať sa na utváraní celkového systému sociálnych služieb, príležitosť presadzovať vlastné zámery a ciele, príležitosť na nadviazanie novej spolupráce, na získanie informácie o aktivitách, potrebách a trendoch v oblasti sociálnych služieb. Je veľmi dôležité hneď na začiatku vyjasniť si základné skupiny sociálnych služieb, o ktorých budeme v procese komunitného plánovania diskutovať a posudzovať ich silné a slabé stránky. Ponúkajú nasledovnú **kategorizáciu služieb**: poradenské a podporné služby rodine a jednotlivcom, služby krízovej intervencie, služby dlhodobej sociálnej (príp. zdravotnej) starostlivosti.

Pri realizácii komunitného plánovania sociálnych služieb je dôležité si overiť, či sú do procesu plánovania zapojení poskytovatelia zo všetkých kategórií služieb, čo je dôležité z hľadiska preberania budúcich záväzkov za poskytovanie, či rozširovanie danej služby. Pri absencii niektorých poskytovateľov je potrebné v procese komunitného plánovania rozhodnúť, či ide o službu, ktorú treba vytvoriť na komunitnej úrovni alebo ju definovať ako požiadavku na vyššiu úroveň riadenia (napr. VÚC).

Pri kategorizácii služieb nesmieme zabúdať ani na tých, ktorí realizujú nové aktivity, overujú nové metódy sociálnej práce a v súčasnosti nie sú zaradení do zákonom definovaného systému sociálnych služieb. Takými sú napr. vykonávatelia sociálnej prevencie, či terénnej sociálnej práce, prevádzkovatelia nízkoprahových centier a pod. Aj poskytovatelia a užívatelia týchto služieb musia byť prizvaní do procesu komunitného plánovania.

To najdôležitejšie nakoniec. Komunitné plánovanie má byť zamerané najmä na rozvoj komunitných sociálnych služieb. Čo máme pod nimi rozumieť? Základným definičným znakom je, že sú poskytované obyvateľom danej komunity, v našom prípade obce/mesta. Druhým základným znakom je, že sú poskytované v komunite, čiže v meste alebo v obci (resp. v rámci kooperujúceho mikroregiónu). Z toho vyplýva, že služby musia byť poskytované takým spôsobom, aby obyvatelia obce, mesta zotrvali vo svojom prirodzenom sociálnom prostredí a pritom ich potreby budú uspokojené. Potrebné služby sú obyvateľom poskytované ambulantne (napr. poradenstvo, skupinová terapia, rehabilitácia, stravovanie, klubová činnosť...) alebo v denných zariadeniach špecializovaných pre jednotlivé alebo vhodne kombinované skupiny (stacionár pre deti so zdravotným postihnutím, chránená dielňa pre dospelých s duševnou poruchou, stacionár pre starších ľudí a pod.). Podobným spôsobom sú poskytované aj odľahčovacie služby pre rodinu, ktorá sa stará o svojho postihnutého člena. Neoddeliteľnou súčasťou komunitných služieb sú aj služby poskytované v domácnosti toho obyvateľa, ktorý ich potrebuje. Niekedy sa používa presnejšie označenie „*domáce a komunitné sociálne služby*“. V domácom prostredí sa v podstate môžu poskytovať tie isté sociálne služby, ktoré sa poskytujú ambulantným spôsobom, vrátane opatrovateľských služieb, ktoré poskytujú denné centrá. Domáce a komunitné služby pre konkrétneho klienta sa môžu vhodne dopĺňať.

Prijímateľ/užívateľ sociálnych služieb je človek v nepriaznivej sociálnej situácii, pre ktorého sú sociálne služby určené. Sú to rovnako tí, ktorí už služby dostávajú ako aj tí, ktorí na ne čakajú. Ciele a zámery užívateľov majú pri komunitnom plánovaní rovnakú váhu ako ciele a zámery zadávateľov a poskytovateľov, ak nechceme rovno povedať, že by mali mať prioritu. Vyhľadávanie, oslovenie a zapájanie užívateľov do práce na komunitnom pláne je nenahraditeľná príležitosť ako získať informácie o potrebách jednotlivých

sociálnych skupín, o kvalite poskytovaných služieb, ako objaviť existujúce medzery v ich ponuke a ako objaviť nové zdroje na uspokojovanie potrieb (napr. svojpomocné aktivity).

Je veľmi dôležité na začiatku i v priebehu procesu zvažovať, pre ktoré sociálne skupiny sociálne služby plánujeme. Základnými sociálnymi skupinami, pre ktoré by sme mali sociálne služby plánovať, sú:

1. seniori, čiže obyvatelia v poproduktívnom veku (najmä starší ako 65 rokov),
2. občania so zdravotným postihnutím a duševnými poruchami, ako aj rodiny, v ktorých žijú,
3. týrané a sociálne zanedbávané deti, deti s poruchami správania a rodičia, ktorí zanedbávajú alebo nezvládajú starostlivosť a výchovu svojich detí,
4. neprispôsobiví jednotlivci, ľudia závislí od návykových látok, trestaní, nezvládajúci svoj život.

Do procesu komunitného plánovania by mali byť zapojení predstavitelia všetkých vyššie uvedených skupín, pričom treba dbať aj na bohatú vnútornú štruktúru každej z nich. Napr. u obyvateľov so zdravotným postihnutím pôjde určite o rozdielne potreby podľa druhu a miery postihnutia, ale aj podľa veku. Je potrebné zvážiť, či a ako podrobne je potrebné ďalej štrukturovať základné sociálne skupiny a či bude efektívnejšie špecializovať alebo vhodne kombinovať potrebné služby. Užívatelia služieb sa zapojením do komunitného plánovania môžu podieľať na utváraní celkového systému sociálnych služieb, dostanú príležitosť presadzovať vlastné záujmy a ciele, príležitosť nadviazať novú spoluprácu, získať informácie o aktivitách, potrebách a trendoch v oblasti sociálnych služieb.

Verejnosť musí byť priebežne zoznamovaná so zámermi, výsledkami a cieľmi komunitného plánu. Cieľom vopred pripravenej informačnej stratégie je zabezpečiť prístup verejnosti k informáciám. Je žiaduce, aby sa verejnosť od začiatku zúčastňovala procesu komunitného plánovania.

Pri príprave komunitného plánu sú oslovené a vyzvané k spolupráci miestne organizácie aj záujmové skupiny, ktorých sa poskytovanie sociálnych služieb dotýka (napr. poisťovne, nemocnice, úrady práce, sociálnych vecí a rodiny, školy, osobitne špeciálne školy, polícia a iné), ale tiež občianske iniciatívy (iniciatívy na ochranu ľudských práv, športové združenia, kultúrne združenia, vzdelávacie spolky), etnické skupiny, vrátane skupín, s ktorými je obtiažna komunikácia. Čím vyššia je miera zapojenia ďalších organizácií, ktorá sa líši podľa ich podielu na naplňovaní priorít a cieľov komunitného plánu, tým vyššia je efektivita procesu komunitného plánovania.

Spracovateľom komunitného plánu je obec, odborník na komunitné plánovanie je zamestnancom obce. Spracovateľ komunitného plánu je obcou poverený subjekt – napríklad mimovládna organizácia. V tomto prípade musí byť rola a spoluúčasť obce vopred dohodnutá. Dôležité je stanoviť najmä to, ako sa obec procesu spracovávanía komunitného plánu zúčastňuje, že obec proces akceptuje a bude rozhodovať v súlade so závermi komunitného plánovania.

Komunitný plán obsahuje popis a analýzu existujúcich zdrojov – súpis a popis verejných (štátnych, obecných a samosprávnych) a súkromných poskytovateľov sociálnych služieb, rovnako profesionálnych ako aj dobrovoľníckych; súpis súvisiacich služieb najmä z oblasti zdravotníctva, školstva, pracovných príležitostí, voľného času, susedskej výpomoci, či svojpomocných skupín; štatistické, sociologické, demografické údaje – napr. vekové zloženie obyvateľov regiónu, pôrodnosť, úmrtnosť, prognózy demografického vývoja; popis a analýzu existujúcich potrieb a želaní obyvateľov v oblasti sociálnych služieb; predstavu budúcnosti sociálnych služieb – stanovenie priorít a cieľov rozvoja služieb; časový plán postupu prác, zásady, ktoré je treba pri spracovávaní a naplňovaní plánu dodržať; spôsob, akým budú jednotliví účastníci na miestnej úrovni zapojení do vytvárania a uskutočňovania komunitného plánu – stanovenie podielov zodpovedností a záväzkov jednotlivých účastníkov; spôsob, akým bude KP sledovaný, vyhodnocovaný a prípadne menený.

Komunitné plánovanie je dobrý spôsob ako začať spoluprácu a vytvárať trvalejšie partnerstvá. V porovnaní s inými metódami výrazne posilňuje princípy zastupiteľskej demokracie, pretože zapája všetkých, ktorých sa daná oblasť týka. V procese prevažuje dialóg a vyjednávanie, dosiahnutý výsledok je prijatý a podporovaný väčšinou účastníkov.

4.2 Cvičenie (skupinové)

Požadovaný čas: 60 min. (30 minút práca v skupinách + 30 minút prezentácia komunitných plánov)

Účel: Uvedomenie si dôležitosti komunitného plánovania sociálnych služieb, osvojenie si základných poznatkov o procese komunitného plánovania v obci a pri tvorbe komunitného plánu ako strategického

dokumentu, ktorý analyzuje stav sociálnych služieb, hodnotí potreby občanov v sociálnej oblasti a navrhuje priority rozvoja v tejto sfére.

Postup:

Vytvorte komunitný plán pre vybranú cieľovú skupinu obyvateľov v obci (sociálne znevýhodnené skupiny, rizikové skupiny). Rozdeľte sa do 5 skupín a spracujte komunitné plány pre nasledujúce cieľové skupiny prijímateľov sociálnych služieb: seniori, týrané a sociálne zanedbávané deti a mládež, dlhodobo nezamestnaní, ťažko zdravotne postihnutí, neprispôsobiví jedinci.

Cieľová skupina/užívatelia služieb

.....

.....

.....

Konkrétne potreby a opatrenia

.....

.....

.....

.....

.....

Inštitucionálne zabezpečenie sociálnych služieb/poskytovatelia služieb

.....

.....

.....

.....

.....

Hmotné a finančné zabezpečenie opatrení

.....

.....

.....

.....

.....

Kontrolné otázky:

1. Ktoré sú kľúčové ciele komunitného plánovania v obci? V čom spočíva význam procesu komunitného plánovania sociálnych služieb?
2. Kto by sa mal zúčastniť tvorby a realizácie komunitného plánu?
3. Aké súčasti obsahuje komunitný plán?
4. Ktoré skupiny obyvateľstva vo Vašej obci by ste označili ako rizikové, resp. znevýhodnené v sociálnej oblasti, a tým pádom cieľové z hľadiska komunitného plánovania?

5 Formy zabezpečovania verejných služieb

5.1 Teoretický základ

Spoločenskú efektívnosť verejných služieb zabezpečovaných obcami determinuje celý rad faktorov, procesov a javov, ktoré sa na tejto efektívnosti podieľajú v rozdielnej kombinácii. Miera ich vplyvu je závislá najmä na charaktere, rozsahu a kvalite konkrétnej služby, ale závisí aj od foriem jej zabezpečovania a spôsobov výberu týchto foriem. Obce v podmienkach SR v procesoch zabezpečovania verejných služieb na miestnej úrovni postupujú viac-menej nesystematicky a neefektívne, nesledujú komplexné náklady na ich zabezpečenie a pre objektívne rozhodovanie väčšinou nevyužívajú vhodné nástroje na hodnotenie ich ceny a výkonnosti.

Obec môže zabezpečovať výkon verejných služieb na miestnej úrovni internými a externými formami.

Interné formy zabezpečovania verejných služieb ako už z názvu vyplýva, že sa jedná o využívanie vlastných personálnych a materiálnych zdrojov:

- Prostredníctvom pracovníkov obecného úradu alebo jeho organizačnej zložky. Táto forma je skôr typická pre samosprávy s menším počtom obyvateľov, kde potreba komunálnych služieb je do značnej miery znížená, a teda obmedzený rozsah poskytovaných služieb je pre externého dodávateľa nerentabilné a pre obec nákladné.
- Prostredníctvom rozpočtovej organizácie zriadenej obcou. V súčasnosti je táto forma zriedkavá najmä preto, že podľa legislatívy rozpočtová organizácia nemôže podnikat'. Rozpočtová organizácia je priamo naviazaná na rozpočet obce a tým nie je motivovaná k efektívnejšiemu hospodáreniu.
- Prostredníctvom príspevkovej organizácie zriadenej obcou. Výhodou je možnosť príspevkovej organizácie podnikat' a takto pokryť rozdiely, ktoré vznikajú medzi príjmami a výdavkami spojenými so zabezpečovaním služieb. Obec poskytuje príspevkovej organizácii príspevok (dotáciu) buď globálne alebo na jednotku výkonu, či kapacity. Výhodou je plynulosť zabezpečovania poskytovaných služieb. Problém je v odhade výšky poskytovaného príspevku, participácia zriaďovateľa (obce) na realizácii kapitálových investícií a kontrola efektívnosti hospodárenia príspevkovej organizácie.
- Prostredníctvom obchodných spoločností (a. s., s. r. o.) so 100 % účasťou obce. Takéto obchodné spoločnosti väčšinou vznikli transformáciou bývalých obecných podnikov. Výkon verejných služieb sa zabezpečuje na základe zmluvy uzatvorenej medzi obcou a obchodnou spoločnosťou, kde by mali byť presne stanovené podmienky poskytovania služby a cena za službu. Táto forma zabezpečovania služieb je charakteristická najmä pre väčšie mestá.

Externé formy zabezpečovania verejných služieb sú realizované cez dodávateľov z vonkajšieho ekonomického prostredia. Dodávatelia sú zabezpečovaní cez proces verejného obstarávania, ktoré by vo vyspelej spoločnosti malo niesť atribúty transparentnosti, efektívnosti, rovnosti šancí a zdravej konkurencie. V praxi sa uplatňujú tieto externé formy zabezpečovania verejných služieb:

- Kontraktácia zabezpečenia verejno-prospešných služieb. V prípade kontraktácie vystupuje obec v úlohe garanta a podpisuje zmluvu so súkromnou organizáciou, ktorá potom bude zabezpečovať produkciu danej služby pre určitú skupinu zákazníkov. Obec povinne monitoruje kvalitu poskytovanej služby. Existujú dve základné formy týchto zmlúv:
 - zmluvy, kde je stanovená paušálna cena za služby
 - zmluvy, kde je cena odvodená od nákladov na produkciu danej služby.
- Koncesné obstarávanie (napr. skládkovanie tuhého komunálneho odpadu). Poskytovanie verejných služieb touto formou sa realizuje najmä v kapitálovo náročných investíciách. Rieši problémy, ktoré má verejná správa pri získavaní potrebných kapitálových zdrojov. Pri použití tejto metódy sú zúčastnené strany závislé na príjmoch, ktoré realizované investície ešte len tvoria. Typickými oblasťami využívania systému koncesíí je výstavba technickej infraštruktúry, kde návratnosť vložených investičných prostriedkov je zabezpečovaná z poplatkov ich užívateľov.
- Využitie služieb prostredníctvom rôznych organizácií (napr. niektoré dobrovoľné organizácie). Verejné služby je možné dosť často zabezpečovať prostredníctvom rôznych charitatívnych, dobrovoľných či iných verejno-prospešných organizácií.
- Outsourcing, fundamentálne sa líši od doterajších dodávateľských vzťahov:
 - komplexným prístupom k zabezpečovaniu verejno-prospešnej služby vrátane know-how,

- dlhodobým kontraktom pre zabezpečenie služby, ktorá motivuje dodávateľa k inovácii technologických postupov, technickej inovácii, racionalizácii postupov a v organizácii práce, čo v konečnom dôsledku vedie k efektívnejšiemu výkonu služieb,
- dodávateľ disponuje s know-how pre príslušnú službu, vlastní a riadi zdroje pre dodávku služieb, čo umožňuje manažmentu obcí zamerať sa na iné kľúčové aktivity. Transfer rizika za službu sa presúva tam, kde sa dá lepšie riadiť, zlepši sa profesionalizmus a zmení sa kultúra zabezpečenia poskytovania služby,
- rozsiahle kontrakty a špecializovaný výkon služby dodávateľských organizácií vedie k znižovaniu nákladov.

5.2 Cvičenie (individuálne)

Požadovaný čas: 120 min. (práca doma)

Účel: Poznanie interných a externých foriem zabezpečovania verejných služieb. Realizácia dotazníkového prieskumu vo vybranej obci zameraného na zisťovanie kvantitatívnych indikátorov pre hodnotenie výkonu miestnych verejných služieb, foriem ich zabezpečovania a financovania.

Postup:

Na základe zákonom definovaných kompetencií majú obce vo svojej originálnej kompetencii povinnosť zabezpečovať aj komunálne služby súvisiace so správou a údržbou verejnej zelene, miestnych komunikácií, verejného osvetlenia, cintorínov a zberom, nakladaním a zhodnocovaním tuhého komunálneho odpadu a drobného stavebného odpadu. Realizujte dotazníkový prieskum vo Vašej obci, ktorého cieľom je analyzovať a skúmať procesy zabezpečovania vybraných komunálnych služieb vo vybranej obci/meste pomocou analýzy uplatňovania interných a externých foriem zabezpečovania verejných služieb, analýzy metód výberu obstarávania verejných služieb pri externých formách zabezpečovania služieb a analýzy metód stanovenia výdavkov na verejné služby v rozpočte obce a ceny za výkony verejných služieb.

Dotazník bol zostavený pre účely porovnania spôsobu, formy a výkonu vybraných verejných služieb zabezpečovaných obcami. V dotazníku sú sledované tri oblasti súvisiace so zabezpečovaním sledovaných služieb:

- **časť A** technické hodnoty k stanoveným kvantitatívnym ukazovateľom, z ktorých sa vychádzalo pri hodnotení a porovnávaní výkonu verejných služieb v skúmaných obciach.
- **časť B** formy zabezpečovania vybraných služieb, ktoré sa v danej obci využívajú a formy ich verejného obstarávania.
- **časť C** náklady a výdavky vynaložené na skúmané služby a príjmy.

DOTAZNÍK

Identifikačné údaje obce :

Názov obce

Okres

Kontaktná osoba / funkcia

Tel. číslo e-mail

Počet obyvateľov k 31. 12.

Počet zamestnancov obce k 31. 12.

Miesto a dátum vyplnenia dotazníka

Časť A: Technické údaje pre hodnotenie výkonu komunálnych služieb

(údaje k 31. 12. príslušného roku)

Kvantitatívne ukazovatele: (doplniť k ukazovateľu hodnotu)

Merná jednotka

1. Ročný vývoz TKO a DSO	kg	
- z toho separovaný odpad	kg	
2. Ročná spotreba elektrickej energie na verejné osvetlenie	KWh	
3. Počet svetidiel v SVO	ks	
4. Dĺžka miestnych komunikácií	km	
5. Dĺžka chodníkov	km	
6. Plocha verejnej zelene	ha	
7. Počet hrobných miest na obecných cintorínoch	ks	

Doplňujúce informácie:

1. Popíšte, prosím, v krokoch ako prebieha zabezpečovanie jednotlivých komunálnych služieb v priebehu roka v obci?

- obnova a údržba verejnej zelene

.....

.....

.....

- opravy a údržba miestnych komunikácií

.....

.....

.....

- opravy a údržba verejného osvetlenia

.....

.....

.....

- údržba miestnych cintorínov

.....

.....

.....

- zber, nakladanie a odvoz tuhého komunálneho odpadu (TKO) a drobného stavebného odpadu (DSO)

.....

.....

.....

2. Aký spôsob výkonu kontroly a hodnotenia kvality prevedených prác sa využíva v oblasti komunálnych činností? (stručne popíšte spôsob kontroly a hodnotenie kvality)

.....

.....

.....

3. Cenník komunálnych služieb (Prosím, uveďte spôsob stanovenia ceny a pokiaľ máte k dispozícii, priložte cenník komunálnych služieb)

.....

.....

.....

Časť B: Zabezpečovanie komunálnych služieb a ich financovanie

(Prosíme v tabuľkovom prehľade označte zodpovedajúci údaj krížikom)

Tabuľka P 5 Formy zabezpečovania verejných služieb

Komunálne služby/ Poskytovateľ služby	Obnova a údržba verejnej zelene	Opravy a údržba miestnych komunikácií	Opravy a údržba verejného osvetlenia	Údržba miestnych cintorínov	Zber, nakladanie a zhodnocovanie TKO a DSO
1. Interné formy:					
a) Vlastní zamestnanci					
• aktivační pracovníci					
b) Rozpočtová organizácia zriadená obcou					
c) Príspevková organizácia zriadená obcou					
d) Spoločnosť s ručením obmedzeným založená obcou ako jediným spoločníkom					
e) Spoločnosť s ručením obmedzeným založená obcou ako spoločníkom s majoritným vplyvom					
f) Akciová spoločnosť založená obcou ako jediným akcionárom					
g) Akciová spoločnosť založená obcou ako majoritným akcionárom					
h) Nezisková organizácia zriadená obcou					
2. Externé formy					
a) Súkromný sektor kontrahovanie					
b) Neziskový sektor					
c) Medziobecná spolupráca					
d) Iná forma					

Zdroj: vlastné spracovanie, 2023

Poznámky:

Časť C: Prehľad o celkových bežných príjmoch a výdavkoch a ročných príjmoch, výdavkoch za uvedené komunálne služby

Tabuľka P 6 Celkové bežné príjmy a výdavky rozpočtu obce v eur

Celkové bežné príjmy rozpočtu obce v eur	
Celkové bežné výdavky rozpočtu obce v eur	

Zdroj: vlastné spracovanie, 2023

Tabuľka P 7 Celkové príjmy a výdavky na vybrané komunálne služby v eur

Komunálne služby/ Údaje rozpočtu obce	Obnova a údržba verejnej zelene	Opravy a údržba miestnych komunikácií	Opravy a údržba verejného osvetlenia	Údržba miestnych cintorínov	Zber, nakladanie a zhodnocovanie TKO a DSO
Celkové ročné príjmy od občanov za uvedenú službu v eur					
Celkové ročné výdavky na službu v eur					

Zdroj: vlastné spracovanie, 2023

Iné údaje

(Doplňte akékoľvek ďalšie informácie o zabezpečovaní komunálnych služieb Vašou obcou, nešpecifikované v dotazníku, ktoré považujete za dôležité uviesť).

Kontrolné otázky:

1. Aké formy zabezpečovania miestnych verejných služieb prevažujú?
2. Na výkon ktorých miestnych verejných služieb vynakladajú obce najviac finančných prostriedkov?
3. Ktoré faktory determinujú výšku výdavkov vynaložených na zabezpečovanie vybraných miestnych verejných služieb?
4. Pri ktorých miestnych verejných službách by ste navrhli zmenu formy poskytovania a financovania tak, aby sa zvýšila efektívnosť ich zabezpečovania?
5. Vysvetlite slovné spojenia „kvalitná verejná služba“ a „efektívne zabezpečovaná verejná služba“.
6. Stretli ste sa v rámci dotazníkového prieskumu aj so zabezpečovaním verejnej služby prostredníctvom združovania obcí?

6 Marketing v službách

6.1 Teoretický základ

Marketing predstavuje metódu, ako dostať produkt k správne mu zákazníkovi, v správnom čase, za správnu cenu, na správne miesto, za účinnej podpory marketingových komunikačných nástrojov.

Marketingový mix v službách je základný kľúčový komponent marketingu tvorený skupinou piatich nástrojov.

Tabuľka P 8 Marketingový mix

PRODUKT	CENA	DOSTUPNOSŤ	KOMUNIKÁCIA	ČLOVEK
Rozsah	Úroveň	Umiestnenie	Osobná komunikácia	<u>Zamestnanci:</u>
Kvalita	Zľavy	Prístupnosť	Propagácia	Vzdelanie
Úroveň značky	Platobné podmienky	Distribučné kanály	Podpora predaja	Výber medzi zákazníkmi
Záruky	Vnímanie hodnoty služieb zákazníkom	Pokrytie trhu distribúciou	Public relations	Prínosy
Prepojenie služby	Kvalita verzus cena		Reklama	Motivácia
	Diferenciácia			Vystupovanie
				Medziľudské vzťahy
				Postoje
				<u>Zákazníci:</u>
				Správanie
				Kontakty

Zdroj: vlastné spracovanie, 2023

Služba ako produkt predstavuje celkovú ponuku zákazníkovi, t. j. nielen jej podstatu, ktorá je príčinou nákupu, ale tiež abstraktné a symbolické okolnosti, ktoré kúpu ovplyvňujú a sprevádzajú.

Podoby služby (3 úrovne produktu služby):

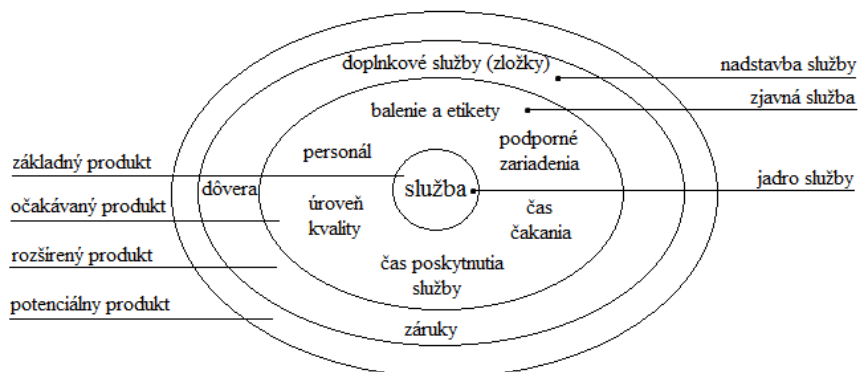
- **jadro služby**
- **zjavné prvky služby** (personál, úroveň kvality, doba trvania služby, čas čakania na službu, podporné zariadenia, balenie a etikety)
- **nadstavba služby** (doplňkové zložky služby - informácie o cenách, podmienkach predaja, spôsob vyúčtovania, platenia, bezpečnosť, poradenstvo, záruky, dôvera (obrázok P 1).

Služby (výkon služby) má vo všeobecnosti 5 úrovní:

- Základný produkt predstavuje základnú službu, základný úžitok pre ktorý sa poskytuje. Musí uspokojovať základné potreby zákazníka (preprava cestujúcich, atď.).
- Všeobecne použiteľný produkt predstavuje hmotný a nehmotný prejav poskytnutia služby (autobus, šofér...).
- Očakávaný produkt závisí od segmentu a očakávanie je potrebné zistiť marketingovým prieskumom (presnosť, pohodlie cestujúcich, komplexná starostlivosť, atď.).
- Rozšírený produkt - Dodávateľ má možnosť rozšírenia ponuky produktu, čím sa tvorí konkurencia (cestovný poriadok, rezervačné služby, atď.).

- Potenciálny produkt rozšíri produkt v budúcnosti. Dochádza k novému definovaniu produktu za účelom prilákania ďalších užívateľov a rozšírenia možností použitia produktu (rozšírenie spojov v období sviatkov, začiatku a konca pracovnej doby a pod.).

Podnikatelia poskytujú spotrebiteľom aj malé prekvapenia (tzv. 6.stupeň) – malý balíček, minerálka na uvítanie, pekné privítanie, stretnutie s predstaviteľmi samosprávy.

Obrázok P 1 Úrovně produktu a výkonu služby
Zdroj: vlastné spracovanie podľa Majlingová, 2002

Cena služby

Cenové rozhodnutia sú dôležité pre vnímanie hodnoty a kvality služieb zákazníkom a majú tiež významnú úlohu pri budovaní imidžu služby.

Cenové rozhodnutia:

- **nízka cena** je zaujímavá, keď sa organizácia chce presadiť pri vstupe na trh a snaží sa získať zákazníkov
- **vysokú cenu** môže stanoviť známy podnik, atraktívny s pozitívnym imidžom a to v etape zrelosti ponúkanej služby.

Faktory tvorby cien môžeme rozdeliť do dvoch skupín. Medzi interné faktory zaraďujeme náklady na službu, ciele firmy a do skupiny externých patria charakter trhu a dopytu, ceny konkurencie, politické a ekonomické faktory.

Metódy tvorby cien sa v sektore služieb výrazne odlišujú:

- *Stanovenie cien prirážkou*, ktorá spočíva v stanovení percentuálnej prirážky k určitému základu.
- *Stanovenie cien z hľadiska miery návratnosti*, kde sú ceny stanovené tak, aby bola zaručená požadovaná miera návratnosti investícií či aktív.
- *Stanovenie cien pomocou konkurenčného porovnávania*, kde sa ceny odvíjajú od cien trhového vodcu.
- *Stanovenie stratových cien* ako krátkodobého opatrenia s cieľom získať určitú pozíciu na trhu a pripraviť podmienky pre zavedenie novej služby.
- *Stanovenie cien na základe vnímanej hodnoty zákazníkom*, kde ceny vychádzajú z vnímanej hodnoty služby poskytované určitému trhovému segmentu. Je to prístup, ktorý zvyšuje úžitok pre zákazníka a posilňuje umiestnenie služby.
- *Stanovenie cien na základe vzťahov*, kde ceny vychádzajú predovšetkým z úvah o ďalšom potencionálnom zisku vyplývajúcom z dlhodobej spolupráce so zákazníkmi.

Cenová diferenciácia:

- **územná** – rovnaká služba v rôznych regiónoch na rôznych úrovniach (reštaurácia na dedina, v BA)
- **personálna** – vstupné pre dôchodcov, deti
- **časová** – telefonovanie slabá, silná prevádzka, víkendy
- **vecná** – business class, economy class

Distribúcia služby

Služby sú neskladovateľné t. j. proces ich poskytnutia je súčasne procesom ich spotreby. Má to dopad na distribúciu služieb k spotrebiteľovi. Rozhodovanie o distribúcii služby súvisí s uľahčením prístupu zákazníka k službe. Určiť miesto služby znamená vybrať prostredie, v ktorom budú služby fyzicky poskytované.

Rozlišujú sa 3 typy interakcií medzi poskytovateľom služby a zákazníkom:

- zákazník ide k poskytovateľovi – transport dopytu
- poskytovateľ ide k zákazníkovi – transport služby
- transakcia prebieha na diaľku – interakcia na diaľku.

Najčastejšie používané predajné cesty v oblasti služieb:

- priamy predaj, t. j. priamy vzťah poskytovateľa a spotrebiteľa, bez asistencie sprostredkovateľa,
- zástupca (sprostredkovateľ), ktorý vstupuje do procesu medzi poskytovateľom a spotrebiteľom služby,
- zástupca predávajúceho a kupujúceho, t. j. každý subjekt má v procese poskytovania služieb svojho zástupcu,
- dodávateľ poskytnúť službu na základe zmluvy (licencie), t. j. podoba siete poskytovateľov služieb napríklad organizovaných na báze franchisingového reťazca.

Marketingová komunikácia

Celý marketingový proces je založený na komunikácii. Pre jej efektívnosť je potrebný plán marketingovej komunikácie, ktorý by mal formulovať cieľ, definovať segmenty (cieľovú skupinu), analyzovať problémy, ktoré chceme riešiť a alternatívy riešenia, charakterizovať nástroje a formy tvorby imidžu – výber komunikačného mixu, vytvoriť dostatočné personálne, finančné a organizačné zabezpečenie pre uskutočnenie marketingovej komunikácie.

Nástroje marketingovej komunikácie – komunikačný mix:

- **PR** – vzťahy s verejnosťou – aktivity v rámci PR: vydávanie vlastných novín, bulletinov, deň otvorených dverí, účasť na výstavách – dôležitá organizačná kultúra (logo, jednotné perá, diare, oblečenie, slovník atď.)
- **Osobná komunikácia/predaj** – vzťah založený na dôvere
- **Podpora predaja** – zľavy na tovar, ochutnávky, súťaž, vzorky, bonusy
- **Reklama/propagácia** – výber média, cieľ reklamy, financovanie reklamy

Špecifiká marketingu verejných služieb

Marketing verejných služieb je predovšetkým marketingom služieb s vysokým kontaktom so zákazníkom.

Marketing verejného (netrhového) sektora sa v mnohom líši od marketingu trhových služieb:

- Verejné služby nepredstavujú klasické trhy, kde sa stretáva kupujúci a predávajúci na základe svojich slobodných rozhodnutí. Takýto výber nie je mnohokrát umožnený, práve naopak v mnohých prípadoch je výber poskytovateľa zákazníkom oznámený (napr. sociálne služby).
- Verejný sektor sa sústreďuje najmä na napĺňanie spoločenských potrieb. Tie súvisia s budovaním sociálnej a technickej infraštruktúry štátom a miestnou samosprávou. Z toho dôvodu je možné ciele organizácií pôsobiacich vo verejnom sektore len ťažko kvantifikovať.
- V dôsledku externých úžitkov je ťažko identifikovateľný jediný užívateľ.
- Manažéri pôsobiaci v organizáciách poskytujúcich verejné služby majú spravidla menšiu voľnosť v rozhodovaní a ovplyvňujú ich štatutárne stanovené štandardy.
- Mnohé prvky marketingu služieb verejného sektora musia byť upravené podľa potrieb špecifických skupín užívateľov. Informácie o nich nie sú často prístupné z etických dôvodov (psychologické, zdravotné, sociálne služby a iné). Pokiaľ sa vôbec užíva cena, tá potom odráža skôr centrálné stanovené spoločenské hodnoty ako hodnotu pre zákazníka.

Proces segmentácie trhu služieb a výber cieľových skupín zákazníkov

Súčasný marketing predstavuje podnikateľskú filozofiu, ktorá je značne orientovaná na zákazníka a zároveň na uspokojovanie jeho želaní a potrieb. Marketing je funkciou organizácie, ktorá identifikuje nenaplnené potreby a želania, meria a definuje ich veľkosť, pričom určuje, ktorým cieľovým trhom môže organizácia najlepšie slúžiť. Rozhoduje o príslušných produktoch, službách a programoch, ktoré majú slúžiť týmto trhom s cieľom vyzývať každého v organizácii, aby „myslel na zákazníka a slúžil mu“.

Marketing prešiel od svojho vzniku rozsiahlym procesom vývoja, ktorý tvoria nasledujúce etapy:

- Masový marketing
- Marketing rôznorodých produktov
- Cielový marketing
- Vzťahový marketing.

Cielový marketing v 70. rokoch 20. storočia znamenal, že organizácie si spolu so zvyšujúcou sa konkurenciou začali uvedomovať rozdiely medzi zákazníkmi a ich potrebami, pričom začali využívať segmentáciu ako nástroj na vyhľadávanie trhových príležitostí.

Cielový marketing zahŕňa rozdelenie veľkého trhu do menších trhových častí nazývaných segmenty. Organizácia sa podľa svojich zdrojov zameriava na najpríťažlivejšie segmenty. Využitím procesu segmentácie trhu a výberu cieľových skupín môže producent vyvinúť vhodný produkt pre každý cieľový trh tak, aby tento trh efektívne pokryl a uspokojil jeho potreby. Častým dôvodom segmentácie je preto práve táto: „Je lepšie uspokojiť časť trhu ako zle uspokojiť celý trh“.

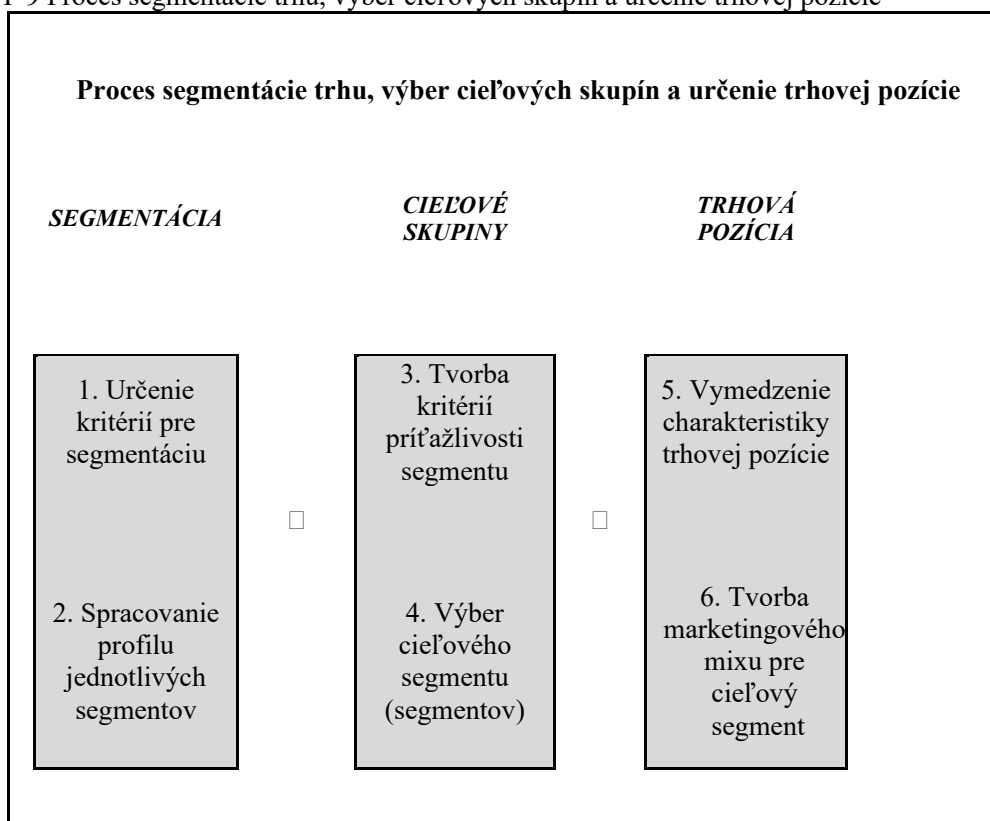
Proces segmentácie trhu - je potrebné určiť kritériá segmentácie – samostatné, alebo ich kombinácie a najst' spôsob sprehľadnenia štruktúry trhu. Medzi hlavné variabilné veličiny používajúce sa pri segmentácii spotrebiteľských trhov patria nasledujúce kritériá segmentácie:

- geografické
- demografické
- psychografické
- behaviorálne.

Pre trhy organizácií sú to veličiny:

- geografické
- demografické
- charakteristiky prevádzky
- nákupné metódy
- personálne charakteristiky.

Tabuľka P 9 Proces segmentácie trhu, výber cieľových skupín a určenie trhovej pozície

Zdroj: Cibáková, Rózsa, Cibák, 2008

Geografická segmentácia predstavuje segmentáciu trhu podľa geografických kritérií, napríklad podľa regiónov, štátov, krajov, miest, mestských častí a podobne.

Prostredníctvom **demografickej segmentácie** sa trh člení podľa veku a životných fáz, pohlavia, príjmov, povolania a dosiahnutého stupňa vzdelania, náboženstva, etnickej príslušnosti a národnosti.

Psychografická segmentácia rozdeľuje kupujúcich podľa príslušnosti k sociálnym vrstvám, podľa životného štýlu alebo podľa osobnostných charakteristík.

Behaviorálna segmentácia (t. j. segmentácia podľa správania) rozčleňuje zákazníkov do skupín na základe ich znalostí, postojov alebo ohlasov na produkt.

Výberom cieľového trhu podnik pristupuje k určeniu trhovej pozície vlastnej ponuky služieb. **Trhová pozícia** je psychologickým faktorom, je to súbor vnemov, predstáv a pocitov, ktoré si spotrebiteľ spája s určitým produktom pri jeho porovnávaní s konkurenčnými produktmi - v tomto prípade so službami.

Proces tvorby trhovej pozície na trhu služieb je tvorený nasledujúcimi krokmi:

- stanovenie úrovne
- identifikácia vlastností
- zistenie trhovej pozície podniku služieb vo vzťahu ku konkurenčným ponukám prostredníctvom mapy vnímania
- realizácia umiestnenia
- marketingový mix.

Existujú rôzne nástroje, prostredníctvom ktorých je možné diferencovať ponuku služieb a vytvoriť konkurenčnú výhodu. Záleží od situácie na trhu a od schopnosti podniku, na čom buduje svoje odlišenie napr. na značke, cene, vlastnostiach služby, alebo distribúcií, na personáli, na imidži, alebo na osobnej komunikácii so zákazníkom.

Úlohou podniku služieb je diferenciaciu svojej ponuky prezentovať dlhodobo a jednoznačne, t. j. nemal by danú trhovú pozíciu veľmi často meniť. Vo výnimočných prípadoch musí však byť pripravený pristúpiť k zmene svojej trhovej pozície. Ide o prípady napr. reakcia na pozíciu konkurenta, reakcia na zmenu spotrebiteľského správania, objavenie nových trhových segmentov, vývoj nových technológií ovplyvňujúcich proces poskytovania služby, reakcia na chybné zadefinovanú trhovú pozíciu a podobne.

Tabuľka P 10 Nástroje a možnosti diferenciácie

Nástroje diferenciácie				
Možnosti diferenciácie	SLUŽBY	PERSONÁL	DISTRIBÚCIA	IMIDŽ
	Dostupnosť dodávky	Kompetentnosť	Pokrytie	Symboly
	Inštalácia	Zdvorilosť	Odbornosť	Média
	Školenie personálu	Dôvera	Účinnosť	Atmosféra
	Poradenské služby	Spoľahlivosť		Udalosti
	Údržba a opravy	Zodpovednosť		
	Rozmanitosť	Komunikatívnosť		

Zdroj: Kotler, 2001

6.2 Cvičenie (skupinové)

Požadovaný čas: 45 min.

Účel: Cieľom cvičenia je vypracovať segmentáciu trhu vybraných verejných služieb pre cieľové skupiny zákazníkov, konkrétne geografickú segmentáciu podľa krajov, demografickú segmentáciu podľa veku a pohlavia, psychografickú segmentáciu podľa osobnostných charakteristík a behaviorálnu segmentáciu podľa nákupných možností.

Postup:

2. Určenie kritérií pre segmentáciu.
3. Spracovanie profilu jednotlivých segmentov.
4. Výber cieľových skupín zákazníkov.

Tabuľka P 11 Segmentácia trhu verejnej služby

Geografická segmentácia podľa krajov	
Geografická oblasť	Charakteristika segmentu
Demografická segmentácia podľa pohlavia	
Pohlavie	Charakteristika segmentu
Demografická segmentácia podľa veku	
Kategória zákazníkov podľa veku	Charakteristika segmentu
Psychografická segmentácia podľa osobnostných charakteristík	
Osobnostná charakteristika	Charakteristika segmentu

Behaviorálna segmentácia podľa nákupnej príležitosti	
Nákupná príležitosť	Charakteristika segmentu

Zdroj: vlastné spracovanie podľa Cibáková, Rózsa, Cibák, 2008

Kontrolné otázky:

1. V čom spočívajú špecifiká a rozdiely marketingu verejných služieb v porovnaní s marketingom komerčných služieb?
2. Prečo je dôležitý proces segmentácie trhu a určenie cieľových skupín zákazníkov?
3. Prostredníctvom ktorých nástrojov je možné diferencovať ponuku služieb a vytvoriť konkurenčnú výhodu?

7 Záverečné cvičenie: Legislatívne zabezpečenie verejných služieb

Požadovaný čas: 30 min.

Účel: Osvojenie si aktuálnych právnych predpisov, ktoré upravujú zabezpečovanie a poskytovanie verejných služieb.

Postup: Vymedzte najdôležitejšie aktuálne právne predpisy upravujúce zabezpečovanie sociálnych služieb, služieb zamestnanosti, vzdelávacích služieb, služieb vedy a výskumu, zdravotníckych služieb, kultúry, služieb obrany a polície a systému ochrany ľudských práv a slobôd v SR.

Tabuľka P 12 Legislatívne zabezpečenie verejných služieb

Verejná služba	Právne predpisy

Zdroj: vlastné spracovanie, 2023

Kontrolné otázky:

1. Aký je Váš názor na legislatívne zabezpečenie verejných služieb (neustále zmeny v legislatíve alebo naopak nie je aktualizovaná, zbytočne komplikovaná, tvorená nekonceptčne)?
2. Vyplývajú pre obce alebo VÚC nejaké problémy z legislatívneho rámca zabezpečovania verejných služieb?

 8 Záverečné cvičenie: Aktuálne problémy v poskytovaní a zabezpečovaní verejných služieb v podmienkach SR

Požadovaný čas: 30 min.

Účel: Cieľom cvičenia je na základe nadobudnutých teoretických poznatkov z problematiky zabezpečovania verejných služieb, ale aj z praktických skúseností získaných v pozícii prijímateľa vybranej verejnej služby, vyvodzovať závery a opatrenia týkajúce sa nedostatkov v poskytovaní verejných služieb. Úlohou študentov je dokázať zhodnotiť kvantitatívnu a kvalitatívnu úroveň procesu poskytovania verejných služieb.

Postup: Na základe teoretických a praktických poznatkov vymedzte kľúčové nedostatky v inštitucionálnom, finančnom a legislatívnom zabezpečovaní sociálnych služieb, služieb zamestnanosti, vzdelávacích služieb, služieb vedy a výskumu, zdravotníckych služieb, kultúry, služieb obrany a polície a systému ochrany ľudských práv a slobôd v SR. Navrhnite opatrenia, ktoré by viedli k zlepšeniu primeranosti, dostupnosti a kvality vybraných služieb.

Tabuľka P 13 Okruhy problémov a opatrení v poskytovaní verejných služieb

Verejná služba	Okruhy problémov	Opatrenia a nástroje

Zdroj: vlastné spracovanie, 2023

Kontrolné otázky:

1. Ktoré oblasti verejných služieb považujete za problémové z hľadiska primeranosti, dostupnosti a kvality a prečo?
2. Ktoré verejné služby sú finančne poddimenzované?
3. Vymenujte konkrétne kľúčové problémy v zabezpečovaní a poskytovaní verejných služieb a následne opatrenia, ktoré by prispeli k zefektívneniu procesu ich poskytovania.
4. Kto by mal byť zodpovedný v jednotlivých oblastiach za riešenie uvedených problémov a realizáciu opatrení?
5. Navrhnite riadiaci a kontrolný mechanizmus, ktorým by sa predchádzalo nedostatkom v poskytovaní verejných služieb.

9 Seminárna práca

Osnova seminárnej práce

1. Titulná strana
Názov seminárnej práce, meno a priezvisko autora
2. Problematika zabezpečovania vybranej verejnej služby na **národnej úrovni**
 - Popis verejnej služby, prípadne vývoj zabezpečovania verejnej služby
 - Význam služby v súčasnosti, aktuálnosť problematiky
 - Základná legislatíva k verejnej službe
 - Inštitucionálne zabezpečenie verejnej služby
 - Financovanie verejnej služby
 - Aktuálne problémy v realizácii verejnej služby v SR
3. Popis a analýza vybranej verejnej služby na **regionálnej** alebo **miestnej úrovni** (vo vybranom regióne, meste/obci)
 - Cieľ poskytovania verejnej služby
 - Financovanie verejnej služby
 - Záujem o verejnú službu (dopyt verzus ponuka)...
 - Problémy pri zabezpečovaní/poskytovaní verejnej služby
4. Analýza poskytovania verejnej služby **v konkrétnom zariadení** (špecifiká, financovanie, kvantitatívne a kvalitatívne parametre...)
5. Diskusia a záver
 - Význam a porovnanie verejnej služby s inými službami
 - Silné stránky a problémy v poskytovaní verejnej služby v analyzovanom regióne, obci, zariadení
 - Hodnotenie primeranosti, dostupnosti a kvality verejnej služby
 - Možnosti zvýšenia efektívnosti opísanej verejnej služby
 - Vlastné návrhy k zmenám alebo zlepšeniu v poskytovaní verejnej služby
 - Záver/súhrn práce
6. Použitá literatúra
7. Prílohy

ZOZNAM POUŽITEJ LITERATÚRY

1. ARROW, K. J. 1985. *The economics of Agency*. In: PRATT, J.W. – ZECKHAUSER, J. 1986. *Principals and Agents: The Structure of Business*. Boston: Harvard Business School Press, 1986. Bez ISBN.
2. BAĎURÍKOVÁ, Z., BAZÁLIKOVÁ, J., KOMPOLT, P., TIMKOVÁ, B. 2001. *Školská pedagogika*. Bratislava: UK, 2001, 253 s. ISBN 80-223-1536-2.
3. BALÁŽOVÁ, E. 2006. *Benchmarking služieb miestnej samosprávy na Slovensku*. TIS Bratislava : Adin, s. r. o. 2006. 148 s. ISBN 0-89244-09.
4. BALÁŽOVÁ, E. 2011. *Verejné služby zabezpečované obcami SR*. Nitra: SPU v Nitre. 2011. 112 s. ISBN 978-80-552-0611-0.
5. BALÁŽOVÁ, E. a i. 2012. *Právne, ekonomické, manažérske a environmentálne aspekty výkonu kompetencií obcami SR*. Nitra: Slovenská poľnohospodárska univerzita v Nitre, 2012. 171 s. ISBN 978-80-552-0778-0.
6. BARTÁK, P. 2004. K identite verejnej správy. In: *Sociálno-ekonomická revue*, ISSN 1336-3727, 2004, roč. 2, č. 3 - 4 (2). s. 9-15.
7. BARZELAY, M. 2001. *The New Public Management: Improving Research and Policy Dialogue*. Berkeley: University of California Press & Russell Sage Foundation, 2001. ISBN-13: 978-0520224438.
8. BEBLAVÝ, M., SIČÁKOVÁ - BEBLAVÁ, E. 2006. *Inštitucionálne dilemy pri zabezpečení verejných služieb*. Bratislava: Transparency International Slovensko, 2006. 147 s. ISBN 80-89244-10-6.
9. BEL, G., WARNER, M. E. 2015. *Inter-municipal cooperation and costs: Expectations and evidence*. Public Administration, Vol. 93, No. 1 (2015), s. 52 – 67.
10. BELAJOVÁ, A., GECÍKOVÁ, I., PAPCUNOVÁ, V. 2014. *Kvalita samosprávneho manažmentu na miestnej úrovni*. Ekonómia Bratislava, 2014. ISBN 978-80-8168-117-2.
11. BELÍČKOVÁ, K. a i. 2010. *Rozpočtová teória, politika a prax*. recenzovaná vysokoškolská učebnica. IURA Edition, Bratislava, 2010.
12. BENČO, J. 2005. *Verejný sektor a verejné služby*. Kunovice: Evropský polytechnický institut, 2005. s. 186. ISBN 80-7314-063-2.
13. BENČO, J. a i. 2005. *Sociálne služby a neziskové organizácie*. 1. vydanie. Prievidza: ALFA PRINT, 2005. 160 s. ISBN 80-969227-1-8.
14. BENČO, J., KAMOĎA, J., MEČIAR, I. 2004. *Verejné služby*. Banská Bystrica: ALFA print, 2004. 205 s. ISBN 80-967609-9-8.
15. BENČO, J., KUVÍKOVÁ, H. a i. 2011. *Ekonomika verejných služieb*. Banská Bystrica: Ekonomická fakulta UMB, 2011. 333 s. ISBN 978-80-557-0323-7.
16. BEŇOVÁ, E., CIBÁKOVÁ, V., PLAVČAN, P. 2005. *Úvod do teórie verejného sektora*. Bratislava : Vysoká škola ekonómie a manažmentu verejnej správy, 2005. 145 s. ISBN 80-89143-24-5.
17. BEŇOVÁ, E., NEUBAUEROVÁ, E. 2006. *Ekonomika verejného sektora*. Merkury, 2006. 132 s. ISBN 80-89143-29-6.
18. BEZÁK, A. 2000. Funkčné mestské regióny na Slovensku. In *Geographia Slovaca*, 15. Geografický ústav SAV, Bratislava.
19. BEZÁK, A. 2014. *Funkčné mestské regióny na Slovensku v roku 2001*. In Lauko, V. et al. *Regionálne dimenzie Slovenska*. Bratislava, Univerzita Komenského v Bratislave, s. 169-198.
20. BINEK, J. a kol. 2010. *Synergie ve venkovském prostoru - Paradoxy rozvoje venkova*. Brno: GaREP, spol. s.r.o. s. 46-49. ISBN 978-80-904308-6-0.
21. BLAHÚTOVÁ, J. a kol. 2005. *Spolupráce jako hybná síla ekonomického rozvoje samosprávných krajů*. In: *Sborník příspěvků. 1. vydání*. Brno: 2005. 26 s. ISBN 80-210-3764-4.
22. BLAZEK, J. 2002. System of Czech local government financing as a framework for local development: 12 years of trial and error approach. In: *Acta Universitatis Carolinae - Geographica*. vol. 37, iss. 2, pp. 157 - 173. ISSN 0300-5402.
23. BLICHÁROVÁ, J. 2013. *Sociálne zabezpečenie v SR*. Diplomová práca, Bankovní institut vysoká škola Praha, zahraničná vysoká škola Banská Bystrica 2013.

24. BOADWAY, R. 2001. *Inter-Governmental Fiscal Relations: The Facilitator of Fiscal Decentralization. Constitutional Political Economy*. 2001. 121 s.
25. BOTEK, O. 2009. *Sociálna politika pre sociálnych pracovníkov*. 2009. Piešťany: PN Print, 2009. 109 s. ISBN 978-80-970-240-0-0.
26. BRYCHTOVÁ, L., REPKOVÁ, K. 2014. *Sociálne služby zacielené na kvalitu*. Bratislava: Inštitút pre výskum práce a rodiny, 2014. ISBN 978-80-7138-138-9 (brož.).
27. BUCHANAN, J. M. 1998. "Majoritarian Logic" *Public Choice*, Springer, vol. 97 (1-2), pages 13 - 21, October, 1998.
28. BÚŠIK, J. 2012. Partnerství a regionální rozvoj na Slovensku. In: *Sborník příspěvků Sborník příspěvků*. (Valtice 20.-22.6.2012). Brno: Masarykova universita, 2012. 111 s. ISBN 978-80-210-5875-0.
29. CARDY, C. 2009. Rozvoj služieb pre verejnosť. In: *Všeobecná časť výstupu riešenia úlohy projektu EU/Phare – Technická pomoc reforme verejnej správy v SR 9409/01/01*. 2009.
30. CIBÁKOVÁ, V. 2008. *Koncepčné východiská a systémové predpoklady pre rast efektívnosti a kvality súčasného systému územnej verejnej správy v podmienkach jej reformy v SR*. Bratislava: Sprint dva. 2008. 169 s. ISBN 978-80-969927-3-7.
31. CIBÁKOVÁ, V., RÓZSA, Z., CIBÁK, Ľ. 2008. *Marketing služieb*. Bratislava: Iura Edition, spol. s r. o. 2008. 216 s. ISBN 978-80-8078-210-8.
32. CIFRANIČ, M., VALACH, M. 2017. Innovative approaches to system of education focusing on business: Inovatívne prístupy v systéme vzdelávania so zameraním na podnikanie. In *XX. mezinárodní kolokvium o regionálních vědách*. Brno : Masarykova univerzita. (2017), s. 264--271. ISBN 978-80-210-8586-2.
33. COOBES, D., VERHEIJEN, T. 1997. *Reforma verejnej správy. Porovnanie skúseností východu a západu*. Bratislava: NISPACE, 1997. ISBN 978-80-967616-2-5.
34. COOPER, W. W., SEIFORD, L. M., CHAMES, A., LEWIN, A. Y. 1998. *Data Envelopment Analysis – Theory, Methodology and Applications*, 4th Printing, Kluwer Academic Publishers, Boston/Dordrecht/London, 1998.
35. ČERNÁKOVÁ, V. 2012. *Regionálne aspekty financovania inovácií vo verejných službách*. Dizertačná práca. EF TU Košice, 2012.
36. DAVIS, H. 2004. Velká Británie – Zlepšování místních veřejných služeb. In: *Sborník příspěvků: 1. Česká národní konference kvality ve veřejné správě s mezinárodní účastí*. Praha: MV ČR, 2004. ISBN 80-239-4099-6.
37. DENHARDT, J. V., DENHARDT R. B. 2007. *The New Public Service*. M.E. Sharpe Inc., 2007. 327 s. ISBN 978-0756-1999-0.
38. DENHARDT, J. V., DENHARDT, R. B. 2011. *The New Public Service: Serving not steering*. 3. vyd. New York: M.E. Sharpe, Inc., 2011. ISBN 9780765626264.
39. DENHARDT, R. B. 2008. *Theories of Public Organization*. The Thomson Learning Inc., 2008. 285 s. ISBN 978-0-495-09706-8.
40. DRAGANOVÁ, H. a i. 2006. *Sociálna starostlivosť*. Martin: Vydavateľstvo Osveta, 2006. 196 s. ISBN 978-80-8063-240-3.
41. DUKOVÁ, I. et al. 2013. *Sociální politika*. 1. vyd. Praha: Grada Publishing, 2013. 200 s. ISBN 978-80-247-3880-2.
42. EIPA. 2020. *The European Model for Improving Public organisations through Self- Assessment*. Maastricht: EUPAN/EIPA.
43. EUROPEAN COMMISSION. 2024. *Directorate General for Economic and Financial Affairs. Public Finance in EMU*, EK 2024.
44. EVANS, J. R., LINDSAY, W. M. 2005. *The Management and Control of Quality*. Singapore: Seng Lee Press, 2005. ISBN 0-324-22503-2.
45. FALŤAN, Ľ. 2004. *Regionálny rozvoj Slovenska v európskych integračných kontextoch*. Bratislava: Interlingua. s. 8 a 66. ISBN 80-85544-37-7.
46. FÁZIKOVÁ, M. 2005. *Zabezpečovanie samosprávnych kompetencií v jednotlivých veľkostných kategóriách obcí v regiónoch Gemer a Spiš*, 2005, SPU v Nitre, FEŠRR, prípadová štúdia pre Úrad vlády SR.

47. FINKA, M. 2017. Slovak Smart City Cluster - nový aktér v oblasti rozvoja a implementácie konceptu rozumných miest a mestských regiónov. In: *Urbanita* (2017). roč. 29. s. 68-69. ISSN 0139-5912.
48. FINLAY, J., DEBICKY, M. 2003. *Delivering public services in CEE countries: Trends and developments*. Bratislava: NISPAcee, 2003. 485 s. ISBN 8089013112.
49. FRANKOVÁ, E. 2011. *Kreativita a inovace v organizaci*. 1. vyd. Praha: Grada Publishing, 2011. 254 p.
50. GAJDOŠ, P. 2004. Vývojové zmeny sociálno-priestorovej situácie Slovenska s prihliadnutím na prihraničné regióny. In: *Regionálny rozvoj Slovenska v európskych integračných kontextoch*. Bratislava: Interlingua. s. 24. ISBN 80-85544-37-7.
51. GAJDOŠ, P., MORAVANSKÁ, K., FALTÁN, Ľ. 2009. *Špecifiká sídelného vývoja na Slovensku, Typologická analýza sídiel*, SÚ SAV, 2009.
52. GAJDOŠOVÁ, L., 2019. *Kooperatívne aktivity miestnych samospráv lokalizovaných v okrese Nitra*. Diplomová práca, SPU v Nitre, 2019.
53. GÁL, F., MESEŽNIKOV, G., KOLLÁR, M. 2003. *Vízia vývoja SR po roku 2020*. Bratislava: Inštitút pre verejné otázky. 2003. 267 s. ISBN 9788088935421.
54. GALLOUJ, F. 2002. Innovation in services and the attendant old and new myths. In *Journal of Socio-Economics* Vol. 31, N.2, p. 137 – 154. ISSN 1053-5357.
55. GALVASOVÁ, I. a kol. 2007. *Spolupráce obcí jako faktor rozvoje*. 1. vydání. Brno: Georgetown, 2007. 140 s. ISBN 80-251-20-9.
56. GECÍKOVÁ, I., PAPCUNOVÁ, V. 2010. *Metódy a techniky regionálnej analýzy*. Bratislava: VŠEMVS. 2010. 130 s. ISBN 978-8089458-08-0.
57. GECÍKOVÁ, I. 2013. *Komparácia územného a správneho rozdelenia Slovenska a krajín V4*, spracovaný materiál do predbežnej štúdie pre NKÚ SR, VŠEMVS, 2013.
58. GODL, E. 2013. *Die Gemeinde-strukturereform in der Steiermark. Historische Fakten, politische Aspekte und rechtliche Rahmen*. Graz: Eigenverlag. s. 28-35. ISBN 978-3-200-02927-9.
59. GOJOVÁ, A. 2006. *Teorie a modely komunitní práce*. Ostrava: Zdravotne sociální fakulta Ostravské univerzity, 2006. 116 s. ISBN 80-7368-154-4.
60. GRASEOVÁ, M. et al. 2008. *Procesní řízení ve veřejném i soukromém sektoru*. Brno: Computer Press, 2008. ISBN 978-80-251-1987-1.
61. GREENBERG, D. 2005. Hodnocení veřejných programů. In: *Veřejná politika*. Praha. SLON. 2005. ISBN 80-86429-50-4.
62. GULOVÁ, L. 2011. *Sociální práce*. Praha: Grada Publishing, 2011. 208 s. ISBN 978-80-247-3379-1.
63. HALÁS, M., KLAPKA, P., BLEHA, B., BEDNÁR, M. 2014. Funkčné regióny na Slovensku podľa denných tokov do zamestnania. In: *Geografický časopis*, č. 66, 2014, s. 89-114.
64. HALÁSEK, D. 2004. *Financování veřejných služeb z veřejných rozpočtu*. Ostrava: VŠB – TU, 2004. s. 21 - 22. ISBN 80-248-0685-1.
65. HALÁSKOVÁ, R. 2005. *Systémy sociálního zabezpečení*. 1. vyd. Ostrava: FF Ostravská Univerzita, 2005. 140 s. ISBN 80-7368-115-3.
66. HAMALOVÁ, M. 2007. *Teória, riadenie a organizácia verejnej správy*. Bratislava: MERKURY spol. s r. o., 2007. 132 s. ISBN 978-80-89143-58-0.
67. HAMALOVÁ, M. a kol. 2012. Princíp partnerstva v aktuálnych koncepciách regionálnej politiky. In: *Verejná správa a regionálny rozvoj*. Bratislava: Vedecký časopis VŠEMVS. č. 1/2012, roč. VIII. s. 12. ISBN 1337-2955.
68. HAMALOVÁ, M., BELAJOVÁ, A. 2011. *Komunálna ekonomika a politika*. Bratislava: Sprint dva, 2011. 1. vyd., 260 s. ISBN 978-80-89393-38-1.
69. HAMERNÍKOVÁ, B., KUBÁKOVÁ, K. 2000. *Veřejné finance*. Eurolex Bohemia, Praha 2000.
70. HAMPL, M., DOSTÁL, P. 2007. Geography and territorial administration in the Czech Republic: Issues of fragmentation and rescaling. In: *Acta Universitatis Carolinae - Geographica*. vol. 42, iss. 1-2. s. 23-25. ISSN 2336 - 1980.
71. HANÁČKOVÁ, D., BALÁŽOVÁ, E. et al. 2014. *Ekonomika a manažment verejných služieb*. 1. vyd. Nitra: Slovenská poľnohospodárska univerzita, 2014. 295 s. ISBN 978-80-552-1285-2.

72. HEMMING, R. 2006. *Public-Private Partnerships, Government Guarantees and Fiscal Risk*. Washington D.C.: International Monetary Fund. s. 4-24. ISBN 1-58906-493-3.
73. HENDRYCH, D. 2003. *Správní věda – Teorie veřejné správy*. Praha: ASPI Publishing. 2003. 195 s. ISBN 80-86395-86-3.
74. HLYNSDÓTTIR, E. M. 2019. Local administrative capacity based on the presence of expert staff in municipal city halls and inter-municipal cooperation entities. In *Stjórnmal og Stjórnsýsla*, (1), p. 1. doi: 10.13177/irpa.a.2019.15.1.1.
75. HOGGETT, P. 2006. Conflict, ambivalence and the contested purpose of public organizations. In: *Human Relations*. vol. 59, iss. 12. s. 18-21. ISSN: 0018-7267.
76. HOLASOVÁ, V. 2014. *Kvalita v sociální práci a sociálních službách*. Praha: Grada Publishing, 2014. 160 s. ISBN 978-80-247-4315-8.
77. HROZENSKÁ, M., DVOŘÁČKOVÁ, D. 2013. *Sociální péče o seniory*. Praha: Grada Publishing, 2013. 191 s. ISBN 978-80-247-4139-0.
78. HUBA, M. a kol. 2002. *Miestna Agenda 21: udržateľný rozvoj obcí a mikroregiónov na Slovensku*. Bratislava: Regionálne environmentálne centrum pre krajiny strednej a východnej Európy. s.12-30. ISBN 8096885014.
79. HUBER, M., MAUCHER, M., SAK, B. 2006. *Study on Social and Health Services of General Interest in the European Union: Final Synthesis Report*. Brussel: European Commission, 373 p.
80. HUDEC, O. 2007. *Regionálne inovačné systémy. Strategické plánovanie a prognózovanie*. Ekonomická fakulta Technickej univerzity, Košice, 2007. ISBN 978-80-8073-964-5.
81. HUDEC, R. 2011. Centralizácia a decentralizácia obyvateľstva vo vývoji funkčného mestského regiónu Levice. In: *Acta Geographica Universitatis Comenianae*, č. 55, 67-92.
82. HULST, R., VAN MONTFORT, A. 2007. *Inter-municipal cooperation: A widespread phenomenon*. Amsterdam: Springer. s. 1-21. ISBN 1402053797.
83. HUSÁR, M., FINKA, M., ONDREJČKA, V. 2017. Slovak Smart City Cluster a sociálne inovácie. In *Urbanismus a územní rozvoj*. roč. 20. č. 6/2017. s. 47,48. ISSN 1212-0855.
84. HYÁNEK, V. a kol. 2017. *Neziskové organizace ve veřejných službách*. Brno: ESF MU a Centrum pro výzkum neziskového sektoru. 292 s. . ISBN 978-80-210-4423-4.
85. CHABIČOVSKÁ, K., BINEK, J. 2007. *Zdokonalování veřejné správy a samosprávy ČR*. 1. vydání. Brno: KONVOJ, 2007. 214 s. ISBN 978-80-7302-125-0.
86. CHEAH, S. 2016. Framework for measuring research and innovation impact. In *Innovation: Management, Policy and Practice*, vol. 18, no. 2, pp. 212 – 232.
87. CHRISTENSEN, H. S., KARJALEINEN, M., LUNDELL, K. 2016. Democratic Innovations to the Rescue? Political Trust and Attitudes towards Democratic Innovations in Southwest Finland. In *International Journal of Public Administration*, vol. 39, no. 5, pp. 404 – 416.
88. JACKSON, P. M., BROWN, C. V. 2003. *Ekonomie veřejného sektoru*. Praha: Eurolex Bohemia, 2003.
89. JANS, W., DENTERS, B., NEED, A., VAN GERVEN, M. 2015. Mandatory innovation in a decentralised system: The adoption of an e-government innovation in Dutch municipalities. In *Acta Politica*, vol. 51, no. 1, pp 36-60.
90. JEANNOT, G. 2019. Smart city projects in the continuity of the urban socio-technical regime: The French case. In *Information Polity: The International Journal of Government & Democracy in the Information Age*, 24(3), pp. 325–343. doi: 10.3233/IP-190128.
91. JETMAR, M. a kol. 2015. *Meziobecní spolupráce - Inspirativní cesta, jak zlepšit služby veřejnosti*. 1. vyd. Praha: Kancelár pro projekty a vzdělávání, Svaz měst a obcí České republiky. s. 9-11. ISBN: 978-80-906042-2-3.
92. JEŽEK, J. 2017. Budoucnost českých obcí mezi slučováním a meziobecní spoluprací? In: *XX. mezinárodní kolokvium o regionálních vědách*. Brno: Masarykova univerzita. s. 841-846. ISBN 978-80-210-8586-2.
93. JEŽEK, J. a kol. 2016. *Spolupráce obcí a měst. České a evropské přístupy ke slučování obcí a meziobecní spolupráci. Učme sa u susedov. Súhrn skúseností vybraných európskych krajín*.
94. JÍLEK, M., 2008. *Fiskální decentralizace, teorie a empirie*. Praha: ASPI, a. s. 2008. 426 s. ISBN 978-80-7357-355-3.

95. TOMPKINS, J. R. 2005. *Organization Theory and Public Management*. Waveland press, Inc., ISBN 978-1-4786-5149-9.
96. KAČIRKOVÁ, M. 2007. *Partnerstvá a spolupráca medzi sektormi*. Bratislava: Ekonomický ústav SAV. s. 5-31. ISSN 1337-5598.
97. KAHN, A. J., KAMERMAN, S. B. 1980. *Social services in international perspective: The emergence of the sixth system*. Transaction Books (New Brunswick N. J.), 1980. ISBN 0878556826.
98. KANDRÁČOVÁ, V., MICHAELI, E. 1997. Mikrogeografia v edukácii, výskume a pre prax. In: *Krajina východného Slovenska v odborných a vedeckých prácach*. Prešov: Slovenská geografická spoločnosť pri SAV. s. 265 - 285. ISBN 80-88885-10-8.
99. KLIMOVSKÝ, D. 2008. *Základy verejnej správy*. Univerzita Pavla Jozefa Šafárika v Košiciach. 2008. 270 s. ISBN 978-80-7097-713-2.
100. KLIMOVSKÝ, D. 2010. Genéza koncepcie good governance a jej kritické prehodnotenie v teoretickej perspektíve, In *Ekonomický časopis*. vol 58. no. 2. pp. 188 - 205 s. ISBN 0013-3035.
101. KLIMOVSKÝ, D. 2014. *Základy verejnej správy*. Bratislava: Wolters Kluwer, 2014. 455 s. ISBN 978-80-8168-002-1.
102. KMEŤ, P. 2011. *Štátny a školský vzdelávací program: Základné dokumenty kurikulárnej transformácie vzdelávania na Slovensku*.
103. KOLAJOVÁ, L. 2006. *Týmová spolupráce: Jak efektivně vést tým pro dosažení nejlepších výsledků*. 1. vydání. Praha: GRADA Publishing, 2006. 144 s. ISBN 80-247-1764-6.
104. KOLLÁR, V. a i. 2003. *Produktová politika*. Bratislava: Sprint. 2003. 178 s. ISBN 80-88848-96-2.
105. Komunálne výskumné a poradenské centrum. 2013. *Mestské regióny*, Piešťany, 2013.
106. KONEČNÝ, S., KONEČNÝ, B. 2009. *Otvorená komunálna politika teória a prax*. Bratislava: MAYOR, s. r. o., 2009. 291 s. ISBN 978-80-969133-3-6.
107. KOTLER, P. 2001. *Marketing management*. Praha: Grada Publishing, 2001, s. 288. ISBN 80-247-0016-6.
108. KOTLER, P., ARMSTRONG, G. 1998. *Principles of marketing*, 1998.
109. KOTVALOVÁ, J. 2001. Meziobecní spolupráce. In: *Verejná správa*, č. 6/2001. Praha: Ministerstvo vnitra ČR s. 12-21. ISSN 1213-6581.
110. KUPKOVIČ, M. a i. 2003. *Podnikové hospodárstvo – komplexný pohľad na podnik*. Bratislava: SPRINT v.fra, 2003, 452 s. ISBN 80-88848-71-7.
111. SCHWARCZOVÁ, L., VALACH, M., CIFRANIČ, M., BUMBALOVÁ, M. 2021. *Manažment verejnej správy*, Nitra:SPU, ISBN 978-80-552-2439-8.
112. LÁZÁROVÁ, E. 2013. *Efektívnosť služieb poskytovaných miestnymi samosprávami v oblasti regionálneho školstva* : doktorandská dizertačná práca. Nitra: SPU. 139 s.
113. LE GRAND, J. 1982. The strategy of equality. In: *Journal of social policy*. London: George Allen & Unwin. vol 12, iss 4. s. 32. ISSN 1469-7823.
114. LENSÝ, I. 2001. *Verejné služby – služby pre verejnosť*. Bratislava: Prima - Print s. r. o. Topoľčany, 2001. 80 s. ISBN 80-89017-02-9.
115. LEVICKÁ, J. 2008. *Sociálno-právna ochrana pre 3. ročník stredných odborných škôl*. Bratislava: Slovenské pedagogické nakladateľstvo – Mladé letá, s. r. o., 2008. 120 s. ISBN 978-80-10-01450-7.
116. LOVACKÁ, S. 2006. Význam a formy interkomunálnej spolupráce obcí pre regionálny rozvoj. In: *Folia Geographica* 10. vol. 65, iss. 40. s. 335-338. ISSN 1336-6157.
117. MAJLINGOVÁ, Ľ. a i. 2002. *Verejné služby*. Banská Bystrica: Ekonomická fakulta UMB v Banskej Bystrici, 2002. 314 s. ISBN 80-8055-754-3.
118. MATEIDES, A., ĎAĎO, J. 2002. *Služby*. Bratislava: Epos, 2002. 750 s. ISBN 80-8057-452-9.
119. MATEIDES, A. a i. 2006. *Manažérstvo kvality – história, koncepty, metódy*. Bratislava: Vydavateľstvo epos. 2006. 751 s. ISBN 80-8057-656-4.
120. MATEIDES, A., ZÁVADSKÝ, J. 2005. *Ako zaviesť systém riadenia kvality podľa STN EN ISO 9001-2001 v organizácii*. Bratislava: EPOS. 2005. ISBN 80-8057-632-7.
121. MATOUŠEK, O. 2007. *Slovník sociální práce*. Praha : Portál, 2007. 287. s. ISDN 80-7178-549-0.
122. MATOUŠEK, O. 2008. *Slovník sociální práce (Social Work Dictionary)*; II. vyd. 2008, Praha: Portál; 271 s. ISBN 978-80-7376-368-0.

123. MATOUŠEK, O. a i. 2001. *Základy sociální práce*. Praha: Portál. 2001. 312 s. ISBN 80-7178-473-7.
124. MATOUŠEK, O. a i. 2011. *Sociální služby*. 2. uprav. a dopl. vyd. Praha: Portál, 2011. 200 s. ISBN 978-80-262-0041-3.
125. MATOUŠEK, O., KOLDINSKÁ, K. 2007. *Sociální služby*. Praha: Portál, 2007. 184 s. ISBN 978-80-7367-310-9.
126. MEDVEĎ, J., NEMEC, J. a i. 2007. *Základy verejných financií*. Bratislava : SPRINT, 2007, 272 s., ISBN 978-80-89085-84-2.
127. MEDVEĎ, J., NEMEC, J. 2004. *Mikroekonomické východiská verejných financií*, SPRINT vtra, Bratislava, 2004.
128. MELL, I. 2009. Can green infrastructure promote urban sustainability? In: *Proceedings of the Institution of Civil Engineers - Engineering Sustainability*. vol, 162. pp. 23-34. ISSN 1478-4629.
129. MERIČKOVÁ, B. 2005. *Alternatívne prístupy k poskytovaniu miestnych verejných služieb*. Banská Bystrica : Ekonomická fakulta UMB, 2005, s. 125. ISBN 80-8083-167-X.
130. MERIČKOVÁ, B. 2010. Faktory úspešnosti kontrahovania služieb vo verejnom sektore z pohľadu teórie Principal – agent. In: *Aktuálne otázky verejných financií*. 2010. Banská Bystrica: OZ EUROPRO. 2010. ISBN 978-80-970455-0-0.
131. MERIČKOVÁ, B. a i. 2010. *Kontrahovanie služieb vo verejnom sektore*. Bratislava: Transparency International Slovensko. 2010. 164 s. ISBN 978-80-89244-65-2.
132. MIKUŠOVÁ MERIČKOVÁ, B. et al. 2017. Využitie alternatívnych mechanizmov pri financovaní kolektívnych statkov. In *Ekonomika a spoločnosť*. 2017, ročník 18, vydání 2.
133. MITAĽOVÁ, J., ŠTANGOVÁ, N. 2005. *Hodnotenie výstupov v samospráve – nevyhnutný podklad pre moderné manažérske riadenie*. In: Šebová, M. – Žárska, E. (eds.): *Decentralizácia verejnej správy Slovenskej republiky*. Zborník z vedeckej konferencie. Bratislava: Ekonomická univerzita, s. 114 – 120.
134. MORVAY, K. a i. 2002. *Aktuálne otázky fungovania verejných financií SR*. Bratislava: REPRO-PRINT, 2002. 129 s. ISBN 80-7144-127-9.
135. MULGAN, G., ALBURY, D. 2003. *Innovation in the Public Sector*, Strategy Unit, Cabinet Office, 2003.
136. MUNDAY, B. 2007. *Integrated Social Services in Europe*. Council of Europe, 2007. 93 s. ISBN 978-928-716-209-0.
137. MURRAY SVIDROŇOVÁ, M. 2016. *Mimovládne neziskové organizácie - nositelia inovácií verejných služieb*. Banská Bystrica : Belianum. Vydavateľstvo Univerzity Mateja Bela v Banskej Bystrici. Ekonomická fakulta. 132 s. ISBN 978-80-557-1101-0.
138. MUSGRAVE R. A., MUSGRAVEOVÁ P. B. 1994. *Veřejné finance v teorii a praxi*, Management Press, Praha, 1994.
139. NAJvyšší kontrolný úrad Slovenskej republiky. 2013. *Predbežná štúdia ku kontrolnej akcii Kontrola procesu samointegrácie menších obcí SR*.
140. NEMEC, J. 2000. *Verejná ekonómia*. Banská Bystrica: Ekonomická fakulta UMB v Banskej Bystrici, 2000. ISBN 978-80-8055-385-8.
141. NEMEC, J. 2005. *Verejné financie*. Ekonómia, Bratislava, 2005.
142. NEMEC, J. 2007. Predpoklady systémového rozhodovania o formách zabezpečovania miestnych verejných služieb In *Efektívnosť zabezpečování vybraných veřejných služeb na úrovni obcí*.
143. NEMEC, J., MERIČKOVÁ, B. 2003. Rôzne spôsoby zabezpečovania verejných služieb v obciach a mestách. In. *Verejná správa*, ročník 58, 2003, č. 23.
144. NEMEC, J., MERIČKOVÁ, B. 2004. Zvyšovanie efektívnosti výberu dodávateľov miestnych verejných služieb. In: *Verejná správa*, ročník 59, 2004, č. 4, s. 23.
145. NEMEC, J., VAŇOVÁ, A. 1994. *Marketing v službách*. Banská Bystrica : EF UMB, 1994. 46 s. ISBN 80-85162-79-2.
146. NEMEC, J., WRIGHT, G. 1997. *Verejné financie*. Bratislava: NISPAcee. 1997. ISBN 80-967847-1-4.
147. NEUBAUEROVÁ, E. a i. 2000. *Financie územnosprávnych celkov*. 2. vyd. Bratislava: Ekonóm. 166 s. ISBN 80-225-1246-X.
148. NEVEDEL, L., KUDLÁČKOVÁ, E. 2016. Hodnocení přeshraniční spolupráce ČR - Slovensko 2007 -2013. In: *XIX. mezinárodní kolokvium o regionálních vědách*. Brno: Masarykova univerzita s. 145-150. ISBN 978-80-210-8273-1.

149. NIŽŇANSKÝ V., HAMALOVÁ, M., 2013. *Decentralizácia a Slovensko*, VŠEMVS, Bratislava 2013, ISBN:978-80- 89600-18-2venska, 2015 ISBN 978 - 80 - 972006 - 2 – 6.
150. NIŽŇANSKÝ, V. 2009. *Benchmarking slovenských miest 2004 - 2008*. Bratislava: VŠEMVS. 2009. ISBN 978-80-89458-05-9.
151. NIŽŇANSKÝ, V. 2009. *Medziobecná spolupráca a zlučovanie obcí na Slovensku*. Bratislava: Merkury. s. 12-23. ISBN 978-80-894-5800-4.
152. NIŽŇANSKÝ, V. 2013. *Decentralizácia a Slovensko*, Komunálne výskumné a poradenské centrum, n. o. Piešťany, 2013.
153. NIŽŇANSKÝ, V. 2013. *Spracovaný materiál do predbežnej štúdie pre NKÚ SR*, VŠEMVS, 2013, in: Kukliš, P.: *Medziobecná spolupráca*, 2006.
154. NIŽŇANSKÝ, V., RAFAJ, P. 2010. *Ranking miest 2004 - 2010*, Komunálne výskumné a poradenské centrum, n. o. Piešťany, 2010.
155. NIŽŇANSKÝ, V., RUČINSKÁ, S. 2015. *Spolupráca obcí v mestskom regióne. Únia miest Slovenska*, 2015 ISBN 978 - 80 - 972006 - 2 – 6.
156. NIŽŇANSKÝ, V., VALENTOVIČ, M. 2004. *Financovanie samosprávy obcí od roku 2005*. Bratislava: M.E.S.A. 10, 2004. 48 s. ISBN 80-89177-03-4.
157. OATES, W. E. 1972. *Fiscal Federalism*. New York: Harcourt Brace Jovanovich, inc., 1972. ISBN 0-15-5527452-X.
158. OBDRŽÁLEK, Z. 1999. *Škola, školský systém, ich organizácia a riadenie*. Bratislava: UK 1999. ISBN 80-223-1321-1.
159. OCHRANA, F. 2001. *Veřejný sektor a efektivní rozhodování*. Praha: Management Press. 2001. 246 s. ISBN 80-7261-018-X.
160. OCHRANA, F. 2003. *Veřejná volba a řízení veřejných výdajů*. Praha: Management Press. 2003. 184 s. ISBN 8086119718.
161. OCHRANA, F. 2005a. *Nákladově užitkové metody ve veřejném sektoru*. Praha: Ekopress, s. r. o. 2005. 175 s. ISBN 80-86119-96-3.
162. OCHRANA, F. 2005b. *Veřejné výdajové programy a jejich efektivnost*. Praha: Management Press. 2005. 233 s. ISBN 808681775.
163. OCHRANA, F. 2006. *Programové financování a hodnocení veřejných výdajů*. Praha: Ekopress, s. r. o. 2006. 189 s. ISBN 80-86929-13-2.
164. OCHRANA, F. 2007a. *Manažerské metody ve veřejném sektoru: teorie, praxe a metodika uplatnění*. Praha: Ekopress, s. r. o. 2007. 178 s. ISBN 80-86929-23-X.
165. OCHRANA, F. 2007b. *Veřejné služby- jejich poskytování zadávání a hodnocení*, Praha: Ekopress, s. r. o. 2007. 167 s. ISBN 8086929316.
166. OCHRANA, F. 2011. *Veřejné výdajové programy, veřejné projekty a zakázky*. Praha: Ekopress, s. r. o. 2001. 220 s. ISBN 9788073576448.
167. OCHRANA, F. a i. 2010. *Strategické řízení ve veřejné správě a přístupy k tvorbě politiky*. Praha: MATFYZPRESS UK. 2010. 193 s. ISBN 978-80-7378-139-9.
168. OCHRANA, F., PAVEL, J., VÍTEK, L. a i. 2010. *Veřejný sektor a veřejné finance*. Praha: Grada Publishing. 264 s. ISBN 978-80-247-3228-2.
169. ONDRUŠEK, D. a kol. 2010. *Čítanka pre pokročilé neziskové organizácie*. Bratislava: Peter Prekop Print Production. 307 s. ISBN 80- 968095- 3- 9.
170. OSTŘÍŽEK, J. a i. 2007. *Public Private Partnership: příležitost a výzva*. 1. vyd. C. H. Beck : Praha, 2007. 284 s. ISBN 978-807179-744-9.
171. OŠKOVÁ S. a i. 2010. *Sociálne zabezpečenie*. Vydavateľstvo Ekonóm, 2010, str. 5, ISBN 978-80-222-2958-7.
172. PAVLÍK, M. a kol. 2019. *Regiony budoucnosti - spolupráce, bezpečí, efektivita: inspirace pro rozvoj měst a regionů s příklady dobré praxe*. Praha: Grada, 2019. ISBN 978-80-271-1310-1.
173. PAVLÍK, M. et al. 2014. *Jak úspěšně řídit obec a region: cíle, nástroje, trendy, zahraniční zkušenosti*. 1.vyd. Praha: Grada Publishing a.s.,2014. 160 s. ISBN 978- 80-247-5256-3.
174. PEKOVÁ a i. 2005. *Veřejná správa a finance veřejného sektoru*. Praha: ASPI, a. s. 556 s. ISBN 80-7357-052-1.
175. PEKOVÁ, J., PILNÝ, J., JETMAR, M. 2005. *Veřejná správa a finance veřejného sektoru*. Praha: ASPI, 2005. 555 s. ISBN 80-7357-052-1.

176. PÉLIOVÁ, J., VINCÚROVÁ, Z. 2008. *Základy teórie verejných financií*. Bratislava: Merkury spol. s r. o. 136 s. ISBN 978-80-89143-78-8.
177. PILLINGER, J. 2001. *Quality in social public services*. Luxembourg: Office for Official Publications of the European Communities. ISBN 92-897-0066-1.
178. POLLIT, CH., BOUCKAERT, G. 2000. *Public Management Reform and Comparative Analysis*. London: Osford University Press, 2000. ISBN 0-19-829722-X.
179. PROVAZNIKOVÁ, R. 2015. *Financování měst, obcí a regionu - teorie a praxe*. 3. vydanie. Praha: Grada. s. 30-220. ISBN 978-8024-756-080.
180. PRUSÁK, J. a i. 1997. *Optimalizácia uplatnenia verejnej moci v miestnych podmienkach*. Banská Bystrica: IROMAR UMB Banská Bystrica. ISBN 80-8055-051-4.
181. PUSTÁ, B., DOLNÁ, Z. 2010. Mikroregionálne združenia obcí ako jedna z foriem medziobecnej spolupráce. In: *GEOGRAPHIA CASSOVIENSIS*. 2010, roč. IV. č. 2, s. 168-169. ISSN 2454-0005.
182. RADÍČOVÁ, I. 2003. *Sociálna ochrana na Slovensku*. Bratislava: SPACE, 2003. ISBN 80-88991-17-X.
183. REKTOŘÍK, J. 2002. *Ekonomika a řízení odvětví veřejného sektoru*. Praha: Ekopress, 2002. 196 s. ISBN 80-86119-60-2.
184. REKTOŘÍK, J. 2012. *Ekonomika a řízení neziskových organizací*, Ekopress 2012. 188 s. ISBN 978-80-86929-54-5
185. REPKOVÁ, K. 2011. *Dlhodobá starostlivosť v kontexte integrovanej sociálnej práce*. Bratislava: Inštitút pre výskum práce a rodiny, 2011. 257 s. ISBN 978-80-7138-132-7.
186. REPKOVÁ, K. 2012. *Sociálne služby v kontexte komunálnej sociálnej politiky*. Bratislava: Inštitút pre výskum práce a rodiny, 2012. 176 s. ISBN 978-80-7138-135-8.
187. REPKOVÁ, K. 2016. *Legitimita a pramene sociálnych intervencií v kontexte sociálnej práce*. Prešov : Prešovská univerzita v Prešove, 2016. 78 s. ISBN 978-80-555-1558-8.
188. RIEDEL, M., KRAUS, M.. 2010. *The Austrian long-term care system*. Viena : Institute for Advanced Studies, 2010. 37 s.
189. ROSTÁŠOVÁ, M. a i. 2010. *Manažment inovácií v službách*. Žilina: Žilinská univerzita, 2010. 208 s. ISBN 978-802-554-0240-6.
190. RUSAW, C. A. 2007. Changing public organizations: four approachers. In *International Journal of Public Administration*, no. 30, pp. 347 -361.
191. SAMUELSON, P. A., NORDHAUS, W. D. 2000. *Ekonomía*. Bratislava: Elita. 2000. 279 s. ISBN 80-8044-059-X.
192. SARAVANAN, A., VENKATA R. 2012. Equitable tourism development: need for strategic partnership. In: *International Journal of Multidisciplinary Research*. vol. 2, iss. 3. s. 12-24. ISSN 2231 5780.
193. SCHEUCH, F. 1982. *Dienstleistungsmarketing*, München, 1982.
194. SIROTNÁ, B. 2014. *Riadenie, účelovosť a financovanie mikroregiónov v SR*. Brno: Katedra verejnej správy a regionálneho rozvoja TnUAD. s. 5-9. ISBN 978-80-223-3553-9.
195. SIVÁK, R. a i. 2007. *Verejné financie*. Bratislava: Iura Edition, spol. s r. o. 2007. 311 s. ISBN 978-80-8078-094-4.
196. SKRÍČKOVÁ, Z. a i. 2007. *Metodika pro plánování sociálních služeb*. Praha: Centrum pro komunitní práci, 2007. 112 s. ISBN 978-80-86902-44-9.
197. SLAVÍK, J. 2014. *Marketing a strategické řízení ve veřejných službách* 1.vyd. Praha: Grada publishing a.s. 2014. 192 s. ISBN 978-80-247-4819-1.
198. SLAVÍK, V., GRÁC, R., KLOBUČNÍK, M. 2010. Reflexia k problematike fungovania spoločných obecných úradov v Slovenskej republike. In: *Geographia cassoviensis*, IV. č. 2/2010. Košice: Univerzita Pavla Jozefa Šafárika v Košiciach. s. 193-200. ISSN 1337 - 6748.
199. SØRENSEN, R. J. 2007. Does Dispersed Public Ownership Impair Efficiency? The Case of Refuse Collection in Norway. In *Public Administration*, Vol. 85, No. 4 (2007), s. 1045 – 1058.
200. STANEK V. a kol. 2008. *Sociálna politika*, Vydavateľstvo Sprint dva, 2008, s.198, ISBN 978-80-89393-02-2.
201. STANEK, V. a i. 2011. *Sociálna politika*. Bratislava: SPRINT dva. 2011. 342 s. ISBN 9788089393282.
202. STANEKOVÁ, E. a i. 1998. *Formovanie efektívnosti rozvoja verejného sektora a verejnej ekonomiky v SR*. Bratislava: Vydavateľstvo Ekonóm. 1998. 133 s. ISBN 80-225-0958-2.

203. STAROŇOVÁ, K., SIČÁKOVÁ-BEBLAVÁ, E. 2006. Verejná politika a miestna samospráva : štyri princípy spravovania, Bratislava, vydavateľstvo ADIN s. r. o., 236 s. ISBN: 80-89244-13-0.
204. STAROŇOVÁ, K. et al. 2012. *Inovácie vo verejnom sektore Slovenska*. Bratislava: Univerzita Komenského, 2012. 178 s. ISBN 978-80-223-2997-5.
205. STEJSKAL, J. KUVÍKOVÁ, H., MIKUŠOVÁ MERIČKOVÁ, B., LINHARTOVÁ V. 2017. *Teorie a praxe veřejných služeb*. Praha: Wolters Kluwer. 280 s. ISBN 978- 80-7552-726-4.
206. STERN, T. – JABERG, H. 2010. *Erfolgreiches Innovationsmanagement: Erfolgsfaktoren - Grundmuster - Fallbeispiele*. 4., überarb. Aufl. Wiesbaden: Gabler, 2010. 361 S. ISBN 9783834922458.
207. STIGLITZ, J. E. 1997. *Ekonomie veřejného sektoru*. Praha: Grada Publishing. 1997. 664 s. ISBN 80-7169-454-1.
208. STRECKOVÁ, Y. 1998. *Teorie veřejného sektoru*, Brno: ekonomicko-správní fakulta, Masarykova univerzita, 1998.
209. ŠMÍDA, F. 2007. *Zavádění a rozvoj procesního řízení ve firmě*. Praha: Grada Publishing, 2007. ISBN 978-80-247-1679-4.
210. ŠTANGOVÁ, N., KNIEŽOVÁ, J., VÝROSTOVÁ, E., NIŽŇANSKÝ, V. 2010. *Spolupráca obcí v regióne Horná Torysa*, 2010, výskumná úloha VŠEMVS Model komunálnej reformy na Slovensku.
211. TEJ, J. 2011. *Správa a manažment*. Prešov: Prešovská univerzita v Prešove, 2011. 163 s. ISBN 978-80-555-0476-6.
212. TIEBOUT, C. M. 1997. A Pure Theory of – Local Expenditures. Journal of Political Economy, 1956, In: *State and Local Public Finance*. 1997. ISBN 1-55786-713-5.
213. TICHÝ, D. 2005. *Fiškálna decentralizácia ako súčasť reformy verejnej správy*: dizertačná práca. Bratislava : EU. 247 s.
214. TICHÝ, D. 2005. Združovanie obcí ako predpoklad rýchlejšieho rozvoja samospráv a regiónov. In: *Ekonomický časopis*. 2005. roč. 53. č. 4. s. 364-365. ISSN 0013-3035.
215. TITMUSS, R. M. 1974. George Allen & Unwin Ltd, 1974. ISBN 0-04-361018-8.
216. TKÁČ, V. 2010. *Sociálna politika a sociálne zabezpečenie*. Bratislava: VŠZaSP sv. Alžbety, 2010. ISBN 978-80-89392-21-6.
217. TOKÁROVÁ, A. a i. 2003. *Sociálna práca*. Prešov: Filozofická fakulta Prešovskej univerzity, 2003. ISBN 80-968367-5-7.
218. TOMEŠ, I. a i. 2009. *Sociální správa*. Úvod do teorie a praxe. Praha: Portál, 2009. 304 s. 978-80-7367-483-0.
219. ÚLEHLA, I. 2002. *Předpoklady komunitního plánování*. Sociální politika, 2002. ISSN 0049-0962.
220. ÚNIA MIEST SLOVENSKA. 2019. *Dozrel čas na zmeny*. Koncept k návrhu reformy verejnej správy.
221. URBAN, P a kol. 2018. Podpora biodiverzity prvkami zelenej infraštruktúry v obciach Slovenska - Zelené obce Slovenska. In: *Odborná metodická príručka k podpore biodiverzity prvkami zelenej infraštruktúry*. Banská Bystrica: Slovenská agentúra životného prostredia. s. 4-7.
222. VALACH, M. 2014. The role of innovation in international business environment. In *Ekonomía a podnikanie*. ISSN 1337-4990, 2014, vol. 8, no. 1, pp. 78-83.
223. Von HIPPEL, E. 2007. Horizontal innovation networks – by and for users. *Industrial and Corporate [10]Change*, vol. 16, no. 2., pp. 1-23. ISSN 1464-3650. DOI 10.1093/icc/dtm005.
224. VOZÁROVÁ, Z. 2011. Multikriteriálna analýza dopadov kontrahovania na zabezpečenie verejných služieb. In: *Teoretické a praktické otázky veřejné ekonomiky a správy*. Ostrava: VŠB-TU Ostrava, 2011. ISBN 978-80-248-2493-2.
225. WARKENTIN, M., GEFEN, D., PAVLOU, P. A., ROSE, G. M. 2002. Encouraging citizen adoption of e-government by building trust. In *Electronic Markets*, vol. 12, no. 3, pp. 157 – 162.
226. WARNER, M. E. 2006. *Inter-municipal Cooperation in the US: A Regional governance Solution?* 1. Urban Public Economics Review, Vol. 16, No. 6 (2006), s. 221 – 242.
227. WIDRUM, P. 2003. *Innovation and entrepreneurship in public services*. In Widrum, P., Koch, P.: *Innovation in Public Sector Services*. Entrepreneurship, Creativity and Management. Edward Elgar, Cheltenham, UK, Northampton, MA, USA. ISBN 978-1-84542- 631-6.
228. WOLEKOVÁ, H., MEZIANOVÁ, M. 2004. *Mini príručka pre komunitné plánovanie sociálnych služieb*. Bratislava: SOCIA. 2004. 23 s. ISBN 978-80-86902-44-9.

229. WOLLMANN, H. 2010. Comparing Two Logics of Interlocal Cooperation: The Cases of France and Germany. In *Urban Affairs Review*, Vol. 46, No. 2 (2010), s. 263 – 292.
230. WRIGHT, G., NEMEC, J. 2003. *Management veřejné správy*. Praha: Ekopress s. r. o., 2003. 419 s. ISBN 80-86119-70-X.
231. ŽÁRSKA E. a kol. 2009. *Finančná kapacita obce ako determinant rozvoja*. In *Teoretické a praktické aspekty veřejných financí*. Praha: VŠE v Praze, 2009. ISBN 978-80-245-1513-7.
232. ŽÁRSKA E., FERČÍKOVÁ, V. 2014. Bonita obce ako determinant rozvoja a kol. 2009. *Finančná kapacita obce ako determinant rozvoja*. In: *XVII. mezinárodní kolokvium o regionálních vědách*. Brno: Masarykova univerzita. ISBN 978-80-210-6840-7.
233. ŽÁRSKA, E., ČERNĚNKO, T., KOZOVSKÝ, D. 2010. *Veřejná správa 1*. Bratislava: EKONÓM, 2010. 176 s. ISBN 978-80-225-3113-9.

Internetové zdroje

1. AGENTÚRA NA PODPORU VÝSKUMU A VÝVOJA. 2023. *O nás*. [online]. [cit. 11.12.2023]. Dostupné na internete: <https://www.apvv.sk/agentura/o-nas.html>.
2. ARUNDEL, A., BLOCH, C., FERGUSON, B. 2019. Advancing innovation in the public sector: Aligning innovation measurement with policy goals. In *Research Policy* [online], vol. 48, issue 3, pp. 789-798. ISSN: 0048-7333. [cit. 2023-11-27]. Dostupné na internete: <https://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S0048733318302956>.
3. BALÁŽ, V. a i. 2013. *Stratégia aktívneho starnutia*. [online]. [cit. 2014-01-10]. Dostupné na internete: <http://www.nocka.sk/uploads/9e/92/9e92bd1c274fbc1f1b08e2c0ecff8705/strategia-aktivneho-starnutia.pdf>.
4. BEBLAVÝ, M. 2012. *Sociálna politika*. [online]. [cit. 2014-01-10]. Dostupné na internete: http://www.socialnapolitika.eu/files/8613/5393/1103/mbeblavy_socialna_politika.pdf
5. BEDNÁRIK, R. 2012. Slovenská sociálna politika po vstupe SR do Európskej únie, In *Pedagogika* [online]. roč. 12, č. 4. [cit. 2014-03-14]. Dostupné na internete: http://www.casopispedagogika.sk/revue4/bednarik_studia.pdf.
6. BEDNÁRIK, R., REPKOVÁ, K., KRUPA, S. 2005. *Národné priority rozvoja sociálnych služieb – teoreticko-metodologické východiská a komparácia - (Záverečná správa z výskumnej úlohy)*. [online]. [cit. 2014-01-22]. Dostupné na internete: http://www.sspr.gov.sk/IVPR/images/IVPR/pdf/2005/rodina/Narodne_priority.pdf.
7. BIRDAVADE, J. 2019. *Recent trends in public administration*. Rangari : Commerce & Science College. [online]. [cit. 2023-10-26]. Dostupné na internete: https://www.academia.edu/37936332/RECENT_TRENDS_IN_PUBLIC_ADMINISTRATION_PERFORMANCE_MANAGEMENT_OF_CIVIL_SERVANTS.
8. BRINDZOVÁ, Z. 2015. *Tretí sektor a občania*. [online]. [cit. 2019-10-12]. Dostupné na internete: <https://www.neziskoveorganizacie.sk/33/treti-sektor-a-obcania-uniqueid/queryBrindzovaE1serp=1>.
9. CANGÁR, M. 2013. *Stratégia deinštitucionalizácie v Slovenskej republike*. In: *WHO, Svetová banka – Svetová správa o zdravotnom postihnutí, 2013*. [online]. [cit. 2014-01-10]. Dostupné na internete: http://web.vucke.sk/files/socialne_veci/uzitocne_informacie/konferencie/pprednaska-dei-mps-vr-sr.pdf.
10. CENTRÁLNY INFORMAČNÝ PORTÁL REZORTU ŠKOLSTVA. 2023. *Školské zariadenia*. [online]. [cit. 2023 – 10 – 03]. Dostupné na internete: <https://www.minedu.sk/>
11. DÔCHODKOVÝ SYSTÉM. 2023. *Asociácia dôchodkových správcovských spoločností*. [online]. [cit. 2023-07-10]. Dostupné na internete: <https://www.adss.sk/dochodkovy-system>.
12. DRAHOKOUPIL, J. - FABO, B. 2017. Outsourcing, offshoring and the deconstruction of employment: New and old challenges In *The deconstruction of employment as a political question*.
13. SERRANO, A. – JEPSEN, M. 2017. *Basingstoke: Palgrave, forthcoming*. [online]. [cit. 2022-11-05]. Dostupné na internete: https://www.researchgate.net/profile/Jan_Drahokoupil/publication/317168672_Out_sourcing_offshoring_and_the_deconstruction_of_employment_New_and_old_challenges/links/59cd04d00f7e9b6e1478f449/Outsourcing-offshoring-and-the-deconstruction-of-employment-New-and-old-challenges.pdf.

14. DVORANOVÁ, E. 2010. Čo je výchova? Niekoľko poznámok k filozofii výchovy. In *Filozofia*. Bratislava : Filozofický ústav SAV, 2010, 371 s. [online]. [cit. 2012 – 11 – 01]. Dostupné na internete <http://www.klemens.sav.sk/fiusav/doc/filozofia/2010/4/371-377.pdf>.
15. EIPA. 2021. *What is CAF*. [online]. [cit. 2021 – 09 – 10]. Dostupné na internete: <https://www.eipa.eu/portfolio/european-caf-resource-centre/>.
16. EURÓPSKA EXPERTNÁ SKUPINA PRE PRECHOD Z INŠTITUCIONÁLNEJ NA KOMUNITNÚ STAROSTLIVOSŤ. 2012. Brusel, *Spoločné európske usmernenia pre prechod z inštitucionálnej na komunitnú starostlivosť*. [online]. [cit. 2014-01-10]. Dostupné na internete: http://deinstitutionalisationguide.eu/wp-content/uploads/2013/10/2013-10-18-Common-European-Guidelines_Slovak-version_EDITED.pdf.
17. EUROPSKA KOMISIA. 2012. *Európa starne, musíme sa pripraviť*. [online]. [cit. 2014-01-10]. Dostupné na internete: http://ec.europa.eu/news/economy/120515_sk.htm.
18. EURÓPSKA KOMISIA. 2023. *Európsky prehľad výsledkov inovácie: Inovačná výkonnosť sa v členských štátoch a regiónoch EÚ neustále zlepšuje*. [online]. [cit. 2023-07-27]. Dostupné na internete: https://research-and-innovation.ec.europa.eu/statistics/performance-indicators_en.
19. Európske noviny. 2019. *Slovensko je druhá najpriemyselnejšia krajina v únii*. [online]. [cit. 2023-07-20]. Dostupné na internete: <https://europske.noviny.sk/2019/09/21/slovensko-je-druha-najpriemyselnejšia-krajina-v-unii/>.
20. HARDING, S. 2015. Alternative Public Service Delivery Systems. In *American society for public administration*. [online]. [cit. 2023-11-26]. Dostupné na internete: <https://patimes.org/alternative-public-service-delivery-systems/>.
21. HASPROVÁ, M., DRÁBIK, P., ŽÁK, Š., 2012. *Možnosti a perspektívy medziobecnej spolupráce*. Príspevok je výstupom projektu VEGA 1/0418/11 Udržateľný marketing a udržateľná spotreba. [online]. [cit. 2013-10-24]. Dostupné na internete http://of.euba.sk/konfVeda2012/Prispevky/Hasprova_Maria_Drabik_Peter_Zak_Stefan.pdf.
22. CHOMOVÁ, S. a i. 2012. *Európsky rok aktívneho starnutia solidarity medzi generáciami*. Národné osvetové centrum. [online]. [cit. 2014-02-15]. Dostupné na internete: <http://www.nocka.sk/uploads/34/bf/34bf28e4b51151541d690543091e10cc/eras-metodicky-material.pdf>.
23. INFOSTAT. *Prognóza vývoja obyvateľstva v okresoch SR do roku 2025*. [online]. [cit. 2014-01-14]. Dostupné na internete: <http://www.infostat.sk/vdc/pdf/publikaciaproj.pdf>.
24. INNOVATION IN PUBLIC SERVICES. 2020. *Literature review*. IDEa Knowledge, 09/2020. [online]. [cit. 2023-07-27]. Dostupné na internete na: <http://www.idea.gov.uk/idk/aio/1118552>.
25. INŠTITÚT ZAMESTNANOSTI. 2023. *Sociálne podniky*, [on-line]. [cit. 2023-12-06]. Dostupné na internete: <https://www.iz.sk/socialne-podniky>.
26. INŠTITÚT ZAMESTNANOSTI. 2023. *Inkluzívne zamestnávanie - implementácia sociálnej ekonomiky*. [online]. [cit. 2023-12-06]. Dostupné na internete: <<https://www.iz.sk/sk/projekty/inkluzivny-rast>>.
27. IRFAN, S. et al. 2017. Towards Understanding Relational Aspects Of InterOrganizational Collaboration: An Exploration Of Public-Private Partnerships In Pakistan In *Pakistan Economic and Social Review*. Vol.55, Iss. 1 pp. 53-79 [online]. [cit.2023-07-27]. Dostupné na internete: https://www.researchgate.net/profile/Yaamina_Salman/publication/320263791_TOWARDS_UNDERSTANDING_RELATIONAL_ASPECTS_OF_INTERORGANIZATIONAL_COLLABORATION_AN_EXPLORATION_OF_PUBLICPRIVATE_PARTNERSHIPS_IN_PAKISTAN/links/59d87c73a6fdcc2aad0c7f79/TOWARDS-UNDERSTANDING-RELATIONAL-ASPECTS-OF-INTERORGANIZATIONAL-COLLABORATION-AN-EXPLORATION-OF-PUBLICPRIVATE-PARTNERSHIPS-IN-PAKISTAN.pdf.
28. JABLONSKÝ, J. 2004. *Modely hodnocení produkčních jednotek*. 1. vydanie, Professional Publishing, Praha 2004. [online]. [cit. 20. 10. 2014]. Dostupné na internete: <http://www2.humusoft.cz/www/papers/finsem08/Jablonsky.pdf>.
29. KALIŇÁK, M. a kol. 2017. *Analýza možností na zvýšenie potenciálu miestnej územnej samosprávy pri realizácii hospodárskych politík miest a obcí*. [online]. [cit.2019-10-20]. Dostupné na internete: <https://www.zmos.sk/download_file_f.php?id=935746>.
30. KALIŇÁK, M. a kol. 2018. *Lokálna hospodárska politika*, Štúdia ZMOS, [online]. [cit.2023-10-26]. Dostupné na internete: https://www.zmos.sk/narodny-projekt-centrum-socialneho-dialogu-ii--oznam/mid/407679/.html#m_407679.

31. KERULOVÁ, L. 2013. Inovačný manažment v procesoch podniku. In *The 16th International Scientific Conference Trends and Innovative Approaches in Business Processes „2013“* Košice. [online]. [cit. 2023-06-24]. Dostupné na internete: <http://www.sjf.tuke.sk/kpam/taipvpp/2013/journal/53_Lydia_Kerulova_INOVACNY.pdf>.
32. LIEBERHERR, E., MERETHE DOTTERU, L. 2017. Privatization, outsourcing and public service objectives: An explorative analysis of two network industries In *Case Studies on Transport Policy*. [online]. [cit. 2023-07-27]. DOI 10.1016/j.cstp.2017.07.007 Dostupné na internete: <http://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S2213624X17300226>.
33. LIU, Z., JAYARAMAN, V., LUO, Y. 2017. The unbalanced indirect effects of task characteristics on performance in professional service outsourcing In *International Journal of Production Economics*. [online], vol.193., pp.281-293. [cit. 2023-07-27]. DOI 10.1016/j.ijpe.2017.06.003 Dostupné na internete: <http://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S0925527317301639>.
34. MANAGEMENT MANIA. *Verejné služby* [online]. [cit. 2014-01-23]. Dostupné na internete: <https://managementmania.com/sk/verejne-sluzby>.
35. MEDERLY, P. 2009. *Systém financovania verejných vysokých škôl a jeho zmeny od roku 2006*. Bratislava: UK. [online]. [cit. 2013 – 01 – 19]. Dostupné na internete: http://www.arra.sk/sites/arra.sk/files/peter_mederly_2009_system_financovania_vvs_a_jeho_zmeny_od_roku_2006.pdf.
36. METODIKA MEZIOBECNÍ SPOLUPRÁCE. 2013. [online]. [cit. 2019-10-26]. Dostupné na internete: <<http://www.sorp.cz/wp-content/uploads/2015/01/Metodika-meziobecn%C3%AD-spolupr%C3%A1ce-verze-%C5%99%C3%ADjen-2013.pdf>>.
37. MINISTERSTVO FINANCIÍ SR. *Pristup k riadeniu rizík v PPP projektoch*. [online]. [cit. 2012 – 11 – 01]. Dostupné na internete: http://www.asociaciappp.sk/upld/brozura/000001/PPP_brozura_090115.pdf.
38. MINISTERSTVO PRÁCE, SOCIÁLNYCH VECÍ A RODINY SLOVENSKEJ REPUBLIKY. 2023. *Práca a zamestnanosť*. [online]. [cit. 2023-09-18]. Dostupné na internete: <http://www.employment.gov.sk/sk/praca-zamestnanost/>.
39. MINISTERSTVO PRÁCE, SOCIÁLNYCH VECÍ A RODINY SLOVENSKEJ REPUBLIKY. 2023. *Rodina a sociálna pomoc*. [online]. [cit. 2023-09-18]. Dostupné na internete: <http://www.employment.gov.sk/sk/rodina-socialna-pomoc/>.
40. MINISTERSTVO PRÁCE, SOCIÁLNYCH VECÍ A RODINY SLOVENSKEJ REPUBLIKY. 2023. *Sociálne poistenie a dôchodkový systém*. [online]. [cit. 2023-09-18]. Dostupné na internete: <http://www.employment.gov.sk/sk/socialne-poistenie-dochodkovy-system/>.
41. MINISTERSTVO PRÁCE, SOCIÁLNYCH VECÍ A RODINY SR. *Národné priority rozvoja sociálnych služieb na roky 2021-2030*. [online]. [cit. 2023-12-13]. Dostupné na internete: <https://www.employment.gov.sk/files/slovensky/rodina-socialna-pomoc/socialne-sluzby/nprss-fin.pdf>.
42. MINISTERSTVO ŠKOLSTVA, VEDY, VÝSKUMU A ŠPORTU SLOVENSKEJ REPUBLIKY. 2022. *Správa o stave výskumu a vývoja v Slovenskej republike a jeho porovnanie so zahraničím za rok 2022*. [online]. [cit. 2023 – 12 – 11]. Dostupné na internete: <https://www.minedu.sk/data/att/7a2/31466.cc9033.pdf>.
43. MŠVVaŠ SR. 2023. *Legislatíva*. [online]. [cit. 2023 – 11 – 11]. Dostupné na internete: <https://www.minedu.sk/legislativa/>.
44. MŠVVaŠ SR. 2023. *Regionálne školstvo*. [online]. [cit. 2023 – 11 – 11]. Dostupné na internete: <https://www.minedu.sk/12269-sk/regionalne-skolstvo/>.
45. MŠVVaŠ SR. 2023. *Štatút Ministerstva školstva, výskumu, vývoja a mládeže SR*. [online]. [cit. 2024 – 06 – 13]. Dostupné na internete: <https://www.minedu.sk/data/att/bff/28768.1bdc27.pdf>.
46. MŠVVaŠ SR. 2023. *Vysoké školstvo*. [online]. [cit. 2023 – 11 – 11]. Dostupné na internete: <https://www.minedu.sk/12268-sk/vysoke-skolstvo/>.
47. MUNDAY, B. 2010. *European Social Services. A Map of Characteristics and Trends*. [online]. [cit. 2023 – 11 – 11]. Dostupné na internete: https://www.coe.int/t/dg3/socialpolicies/socialrights/source/socserveumap_en.doc.
48. NÁRODNÁ KANCELÁRIA HORIZONTU. 2021. *Výdavky verejnej správy na vzdelávanie*. [online]. [cit. 2023-07-31]. Dostupné na internete: <https://eraportal.sk/aktuality/eurostat-vydavky-verejnej-spravy-v-eu-na-vzdelavanie/>.

49. NOVOSADOVÁ, I., DLOUHÝ, M. 2012. *Hodnotenie efektívnosti produkčných jednotiek vo verejnom sektore: príklad hodnotenia LDNI*. [online]. [cit. 2014-10 -14]. Dostupné na internete: <http://www.sjf.tuke.sk/transferinovacii/pages/archiv/transfer/24-2012/pdf/060-063.pdf>.
50. *Organizačná štruktúra verejnej správy v podmienkach SR*. 2023. [online]. [cit. 2023-02-11]. Dostupné na internete: <https://www.minv.sk/?organizacia-a-vykon-statnej-spravy-v-slovenskej-republike-2-vydanie>.
51. OSBORNE, D., GAEBLER, T. 1993. *Reinventing Government: How the Entrepreneurial Spirit is Transforming the Public sector*. [online]. [cit. 2014-10-14]. Dostupné na internete: <http://government.cce.cornell.edu/doc/summary.asp?id=osborne1992.asp?id=osborne1992#market>.
52. OSBORNE, S., BROWN, L. 2013. Introduction: innovation in public services. In *Handbook of Innovation in Public Services* [online], pp. 1-15. Cheltenham : Edward Elgar Publishing Limited. ISBN 978-1-84980-975-7. [cit. 2023-11-17]. Dostupné na internete: <https://www.e-elgar.com/shop/gbp/eep/preview/book/isbn/9781849809757/>.
53. REMOVČIKOVÁ, L. 2020. *Sociálne podnikanie v praxi: odborníci sa podelili o svoje skúsenosti*. [online]. [cit. 2023-12-06]. Dostupné na internete: <https://www.podnikajte.sk/manazment-a-strategia/socialne-podnikanie-v-praxi>.
54. Ministerstvo financií SR. *Rozpočet*. [online]. [cit. 2023-07-26]. Dostupné na internete: <https://www.rozpocet.sk/web/#/rozpocet/VS/kapitoly/0>.
55. RUČINSKÁ, S. – KNEŽOVÁ, J. 2009. Inovačný prístup v riadení ako súčasť modernizácie verejnej správy v Slovenskej republike. In *Transfer inovácií* [online], roč. 11, č. 13/2009, s. 173-178. ISSN 1337-7094 [cit. 2023-07-27]. Dostupné na internete: <http://www.sjf.tuke.sk/transferinovacii/pages/archiv/transfer/13-2009/pdf/173-178.pdf>.
56. ŘEPA, V. 2008. *Procesní řízení ve veřejné správě*. Konferencia Business Process Management, Štrbské Pleso, 17-18.4.2008.[online]. [cit. 2014-10-14]. Dostupné na internete: http://www.pflow.sk/dwn_file.php?file=aktualne_docs/50 accessed on June 3, 2015.
57. SOCIÁLNA EKONOMIKA NA SLOVENSKU. 2023. *Katalóg sociálnych podnikov*. [on-line]. [cit. 2023-12-06]. Dostupné na internete: <https://socialnypodnik.gov.sk/zverejnili-sme-katalog-socialnych-podnikov-na-slovensku/index.html>.
58. SOCIÁLNA POISŤOVŇA. *Poistenie a dávky poistenia*. [online]. [cit. 2023-10-10]. Dostupné na internete: <http://www.socpoist.sk/> a <https://www.socpoist.sk/navigacia/3-socialne-poistenie>.
59. SOCIÁLNA SPOLOČNOSŤ. 2014. *Meranie kvality sociálnych služieb*. [online]. [cit. 2014-02-11]. Dostupné na internete: <http://www.socialnaspolocnost.sk/meranie-kvality-socialnych-sluzieb/>.
60. MINISTERSTVO ŠKOLSTVA, VEDY, VÝSKUMU A ŠPORTU SR. *Správa o stave výskumu a vývoja za rok 2021*. [online]. [cit. 2023-03-11]. Dostupné na internete: <https://www.minedu.sk/data/att/7a2/31466.cc9033.pdf>.
61. SPRÁVA O VÝSLEDKU KONTROLY VYBRANÝCH NÁSTROJOV AKTÍVNEJ POLITIKY TRHU PRÁCE, NELEGÁLNEJ PRÁCE A NELEGÁLNEHO ZAMESTNÁVANIA 2022 [online] [cit. 2023-03-11]. Dostupné na internete: <https://www.nku.gov.sk/documents/33855/34249/331-Sprava%20o%20vysledku%20kontroly%20vybranych%20projektov%20zameranych%20na%20aktivnu%20politiku%20trhu%20prace%20realizovanych%20v%20ramci%20Sektoroveho%20operacneho%20programu%20Ludske%20zdroje%20.pdf/882a4623-7432-addd-5e7b-0434a412f781>.
62. STRATÉGIA DLHODOBEJ STAROSTLIVOSTI V SLOVENSKEJ REPUBLIKE, *Integrovaná sociálno-zdravotná starostlivosť*. 2022. MPSVaR, MZ SR, 2022. [online]. [cit. 2023-07-05]. Dostupné na internete: <https://www.employment.gov.sk/sk/rodina-socialna-pomoc/socialne-sluzby/strategia-dlhodobej-starostlivosti-sr.html>.
63. SVIDROŇOVÁ, M. – MIKUŠ, T. 2014. Co-creation ako inovácia verejnej služby. In *Acta aerarii publici* [online], vol. 11, pp. 76-91. Banská Bystrica : Ekonomická fakulta UMB. ISSN 1336-8818. [cit. 2023-11-20]. Dostupné na internete: https://www.researchgate.net/publication/269407957_Co-creation_ako_inovacia_verejnej_sluzby.
64. ŠEBOVÁ, M. 2009. *Financovanie vysokých škôl na Slovensku*. Košice: Technická univerzita. [online]. [cit. 2013-01-19]. Dostupné na internete: <http://www.uniregio.fvs.upjs.sk/pdf/zbornik/Sebova.pdf>.
65. ŠTATISTICKÝ ÚRAD SLOVENSKEJ REPUBLIKY. 2023. *Demografia a sociálne štatistiky/Viacstranné štatistiky* [online]. [cit. 2023-11-10]. Dostupné na internete: https://datacube.statistics.sk/#!/lang/sk/?utm_source=susr_portalHP&utm_medium=page_database&utm_campaign=DATAcube_portalHP.

66. ŠTATISTICKÝ ÚRAD SLOVENSKEJ REPUBLIKY. *Sčítanie obyvateľov, domov a bytov 2021*. [online]. [cit. 2023-03-15]. Dostupné na internete: <https://www.scitanie.sk/>.
67. ŠTÁTNY PEDAGOGICKÝ ÚSTAV. 2023. *Štátny vzdelávací program*. [online]. [cit. 2023 – 10 – 11]. Dostupné na internete: <https://www.statpedu.sk/sk/svp/statny-vzdelavaci-program/>.
68. TORUGSA, N. – ARUNDEL, A. 2017. Rethinking the effect of risk aversion on the benefits of service innovations in public administration agencies. In *Research Policy* [online], vol. 46, issue 5, pp. 900-910. ISSN: 0048-7333. [cit. 2023-11-27]. Dostupné na internete: <https://www.sciencedirect.com/science/article/abs/pii/S0048733317300598#!>.
69. ÚSTREDIE PRÁCE, SOCIÁLNYCH VECÍ A RODINY. 2023. *Nová povinnosť pre neštátnych poskytovateľov služieb zamestnanosti a pre fyzické osoby, ktorým poskytli služby*. [on-line]. [cit. 2023-11-27]. Dostupné na internete: https://www.upsvr.gov.sk/sluzby-zamestnanosti/nestatne-sluzby-zamestnanosti/nova-povinnost-pre-nestatnych-poskytovatelov-sluzieb-zamestnanosti-a-pre-fyzicke-osoby-ktorym-poskytli-sluzby.html?page_id=1255126.
70. ÚSTREDIE PRÁCE, SOCIÁLNYCH VECÍ A RODINY. 2023. *Nový portál uľahčí administratívu v oblasti agentúrneho zamestnávania*. [on-line]. [cit. 2023-11-27]. Dostupné na internete: https://www.upsvr.gov.sk/sluzby-zamestnanosti/nestatne-sluzby-zamestnanosti/novy-portal-ulahci-administrativu-v-oblasti-agenturneho-zamestnavania.html?page_id=1246455.
71. ÚSTREDIE PRÁCE, SOCIÁLNYCH VECÍ A RODINY. 2023. *Vyhodnotenie uplatňovanie aktívnych opatrení na trhu práce 2022*. [on-line]. [cit. 2023-11-27]. Dostupné na internete: https://www.upsvr.gov.sk/buxus/docs/urady/KN/%C2%A753e_SZRB.pdf.
72. ÚSTREDNÝ PORTÁL VEREJNEJ SPRÁVY. 2023. *Školy, výchova a vzdelávanie*. [online]. [cit. 2023 – 11 – 01]. Dostupné na internete: <http://portal.gov.sk/Portal/sk/Default.aspx?CatID=39&aid=1849>.
73. VALKAMA, P., ANTTIROIKO, A. V. 2009. *Organisational Innovation in Public Services: Competition and Collaboration in Finnish Public Service Delivery*. Dostupné na internete: http://www.europeanchallenge.eu/media/papers/ws3_Paper3_Valkama_Atiroika_Finnish_public_Service.pdf.
74. VEREJNÝ OCHRANCA PRÁV. 2023. [online]. [cit. 2023 – 11 – 01]. Dostupné na internete: <http://www.vop.gov.sk/>.
75. VLÁDNA NOVELA ZÁKONA O SOCIÁLNYCH SLUŽBÁCH. 2022. Verejná správa Slovenskej republiky. [online]. [cit. 2023-06-05]. Dostupné na internete: <https://www.vssr.sk/odborny-clanok/vladna-novela-zakona-o-socialnych-sluzbach-ktora-nadobuda-ucinnost-1-1-2022.htm>.
76. VOZÁROVÁ, Z., MERIČKOVÁ, B. 2012. *Determinants of benefit of outsourcing services in public sector*. [online]. [cit.2023-07-27]. Dostupné na internete: https://www.researchgate.net/publication/288794053_Determinants_of_benefit_of_outsourcing_services_in_public_sector.
77. VÝSKUMNÁ A INOVAČNÁ AUTORITA. 2023. *Národná stratégia výskumu, vývoja a inovácií 2023*. [online]. [cit. 11.12.2023]. Dostupné na internete: https://vaia.gov.sk/wp-content/uploads/2023/05/01_Narodna-strategia-vyskumu-vyvoja-a-inovacii_vlastny-material_V2.pdf.
78. ZÁKONY V PÔSOBNOSTI MINISTERSTVA OBRANY [online]. [cit. 2023-09-18]. Dostupné na internete: <https://www.mosr.sk/legislativa/>.

Právne predpisy:

1. Zákon č. 448/2008 Z. z. o sociálnych službách a o zmene a doplnení zákona č. 455/1991 Zb. o živnostenskom podnikaní (živnostenský zákon) v znení neskorších predpisov
2. Zákon 447/2008 Z. z. o peňažných príspevkoch na kompenzáciu ťažkého zdravotného postihnutia a o zmene a doplnení niektorých zákonov
3. Zákon č. 417/2013 Z. z. o pomoci v hmotnej núdzi a o zmene a doplnení niektorých zákonov
4. Zákon č. 601/2003 Z. z. o životnom minime
5. Zákon č. 305/2005 Z. z. o sociálnoprávnej ochrane detí a sociálnej kuratele a o zmene a doplnení niektorých zákonov
6. Zákona 416/2001 Z. z. o prechode niektorých pôsobností z orgánov štátnej správy na obce a na vyššie územné celky
7. Zákon č. 461/2003 Zb. o sociálnom poistení
8. Zákon č. 455/1991 Zb. o živnostenskom podnikaní
9. Zákon č. 453/2003 Z. z. o orgánoch štátnej správy v oblasti sociálnych vecí, rodiny a služieb zamestnanosti a o zmene a doplnení niektorých zákonov
10. Zákon č. 5/2004 Z. z. o službách zamestnanosti a o zmene a doplnení niektorých zákonov v znení neskorších predpisov
11. Ústava Slovenskej republiky (č. 460/1992 Zb. v znení neskorších predpisov)
12. Zákon č. 757/2004 Z. z. o súdoch a o zmene a doplnení niektorých zákonov v znení neskorších predpisov
13. Zákon č. 319/2002 Z. z. o obrane Slovenskej republiky
14. Zákon č. 321/2002 Z. z. o ozbrojených silách SR
15. Zákon č. 171/1993 Z. z. o Policajnom zbore
16. Zákon č. 547/2010 o začlenení Železničnej polície do Policajného zboru
17. Zákon č. 564/1991 Zb. o Obecnej polícii
18. Zákon č. 172/2005 Z. z. o organizácii štátnej podpory výskumu a vývoja a o doplnení zákona č. 575/2001 Z. z. o organizácii činnosti vlády a organizácii ústrednej štátnej správy v znení neskorších predpisov
19. Zákon č. 288/1997 Z. z. o telesnej kultúre
20. Zákon č. 564/2001 Z. z. o verejnom ochrancovi práv v znení neskorších predpisov
21. Zákon č. 576/2004 Z. z. o zdravotnej starostlivosti, službách súvisiacich s poskytovaním zdravotnej starostlivosti a o zmene a doplnení niektorých zákonov
22. Vyhláška č. 282/2009 Z. z. Ministerstva školstva Slovenskej republiky z 24. júna 2009 o stredných školách
23. Vyhláška č. 306/2008 Z. z. Ministerstva školstva Slovenskej republiky z 23. júla 2008 o materskej škole.
24. Vyhláška č. 320/2008 Z. z. Ministerstva školstva Slovenskej republiky z 23. júla 2008 o základnej škole
25. Vyhláška č. 324/2008 Z. z. Ministerstva školstva Slovenskej republiky zo 6. augusta 2008 o základnej umeleckej škole
26. Zákon č. 131/2002 Z. z. o vysokých školách
27. Zákon č. 245/2008 Z. z. o výchove a vzdelávaní (školský zákon)
28. Zákon č. 313/2001 Z. z. o verejnej službe
29. Zákon č. 345/2012 Z. z. o niektorých opatreniach v miestnej štátnej správe a o zmene a doplnení niektorých zákonov
30. Zákon č. 596/2003 Z. z. o štátnej správe v školstve a školskej samospráve
31. Zákon č. 597/2003 Z. z. o financovaní základných škôl, stredných škôl a školských zariadení
32. Zákon č. 523/2004 Z. z. o rozpočtových pravidlách verejnej správy a o zmene a doplnení niektorých zákonov v znení neskorších predpisov
33. Zákon č. 583/2004 Z. z. o rozpočtových pravidlách územnej samosprávy a o zmene a doplnení niektorých zákonov v platnom znení
34. Zákon č. 343/2015 Z. z. o verejnom obstarávaní a o zmene a doplnení niektorých zákonov.
35. Zákon č. 308/1993 Z. z. o zriadení Slovenského národného strediska pre ľudské práva
36. Zákon č. 112/2018 Z. z. o sociálnej ekonomike a sociálnych podnikoch a o zmene a doplnení niektorých zákonov.

Denisa Hanáčková a kolektív

Ekonomika a manažment verejných služieb

Vydavateľ: Slovenská poľnohospodárska univerzita v Nitre

Vydanie: druhé aktualizované

Počet strán: 228

Forma vydania: online

Návrh obálky: Martin Lopusný

AH-VH: 21,46-21,84

Technická úprava:

Ing. Monika Gubáňová, PhD.

Neprešlo redakčnou úpravou vo Vydavateľstve SPU v Nitre.

ISBN 978-80-552-2813-6

DOI: <https://doi.org/10.15414/2024.9788055228136>